

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СТАДНИК АНТОН СЕРГІЙОВИЧ

УДК [336.71:338.1] (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших
авторів мають посилання на відповідне джерело _____ А. С. Стадник

Науковий керівник:
Д'яконова Ірина Іванівна
доктор економічних наук, професор

Суми – 2019

АНОТАЦІЯ

Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Сумський державний університет, Суми, 2019.

Дисертаційна робота присвячена розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленню практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

У роботі проведено дослідження змістовних характеристик щодо сутності понять «криза» та «банківська криза», що дозволило визначати банківську кризу як переломний момент у стані банківської системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними під впливом деструктивних зовнішніх і/або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати властиві їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу з боку суб'єктів регулювання.

Узагальнення підходів науковців щодо типології банківських криз дозволило визначити, що вони виникають на мікрорівні (рівні індивідуальних елементів банківської системи або елементів, об'єднаних певними групами за розміром, системною важливістю, належністю капіталу, функціональною, територіальною ознаками тощо) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому кризи макрорівня можуть набувати національного, регіонального та глобального; ізольованого, кумулятивного; одиничного, подвійного та потрійного характеру. Запропонований поглиблений підхід до класифікації банківських криз за причинами виникнення, характеристиками розгортання та

наслідками дозволить підвищити ефективність державного антикризового регулювання банківської системи, оскільки сформує основу для диференціації інструментів діагностування та реагування на кризові явища.

Автором доведено, що причинами банківських криз є як об'єктивні аспекти, пов'язані з впливом некерованих факторів зовнішнього середовища (макроекономічна, політична, соціальна нестабільність та обумовлені ними шоки), так і деструктивний кризовий потенціал банківської системи, зумовлений суб'єктивними аспектами внутрішніх характеристик її елементів, зокрема, ефективністю банківського менеджменту та адекватністю дій суб'єктів державного регулювання.

У роботі проаналізовано банківські кризи в Україні, на основі чого визначено, що етап банківського дистресу спостерігався протягом тривалого часу, поки тригери (різні для банківських криз 2008–2009 та 2014–2015 рр., крім девальвації національної валюти) призводили до втрати довіри, що у разі обох криз ставала передумовою «набігу на банки».

За результатами аналізу виявили, що банківська криза 2008–2009 рр. спричинена об'єктивними аспектами, пов'язаними з впливом світової фінансової кризи та похідними від неї внутрішніми шоками, та внутрішнім деструктивним кризовим потенціалом, обумовленим неефективністю банківського менеджменту та дій регулятора. Банківська криза 2014–2015 рр. спричинена як впливом геополітичних ризиків, внутрішньою макроекономічною, політичною та соціальною нестабільністю, так і внутрішніми факторами – частково подоланими наслідками банківської кризи 2008–2009 рр. на тлі неефективного банківського менеджменту та антикризових дій регулятора.

Узагальнення ключових аспектів державного антикризового регулювання банківської системи дозволило розглядати його як специфічну функцію державного управління економіки в цілому та банківської системи, зокрема, підпорядковану загальним імперативам антикризової політики національного та наднаціонального (міждержавного) рівнів, у вигляді цілеспрямованого регуляторного впливу органів та установ державної влади на банківську систему,

що реалізується на її мікро- та макрорівнях, за допомогою відповідного механізму, спрямованого на запобігання, ранню діагностику банківської кризи, формування комплексу заходів щодо її подолання, зниження та / або нейтралізації негативного впливу на фінансову та економічну системи.

Визначено, що механізм державного антикризового регулювання банківської системи має складну компонентну структуру, що включає цільову, функціональну та організаційно-структурну підсистеми.

У роботі запропоновано функціональну складову механізму державного антикризового регулювання банківської системи диференціювати залежно від фази розгортання кризових явищ з виділенням антиципативного, превентивного, реактивного та реабілітаційного режимів.

Вдосконалено методичне забезпечення діагностування кризових явищ, що запропоновано розглядати як цілісну, багаторівневу, ієрархічно побудовану сукупність модулів, що включають інструменти діагностики та аналізу, які дозволяють перетворити вхідну інформацію та сформувані аналітичні дані щодо економічних явищ і процесів, що характеризують: стан банківської системи на мікро- і макрорівнях, причинно-наслідкові зв'язки, представлені різноманітними зовнішніми факторами впливу на них, та результативні показники.

Розроблено підхід до операціоналізації інструментарію державного антикризового регулювання банківської системи шляхом послідовної реалізації наступних етапів: визначення режиму застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) на основі результатів діагностування кризових явищ, проектування необхідного набору інструментів та оцінювання масштабу їх застосування, оцінювання антикризових інструментів до початку застосування; активацію (деактивацію) антикризових інструментів; оцінювання ефективності антикризових інструментів після завершення застосування.

У дисертації удосконалено методичне підґрунтя для оцінювання рівня концентрації банківської системи як сигналу появи початкових ознак потенційних кризових явищ, що полягає у комплексному та багатоетапному

аналізі з використанням статистичних тестів (параметричних та непараметричних), регресійного аналізу з фіктивними змінними та набору спеціальних показників оцінювання концентрації, що, на відміну від наявних, дозволяє комплексно оцінити рівень концентрації банківської системи, як в статистиці, так і динаміці, та сформулювати аналітичну основу для застосування антикризових регуляторних впливів на макрорівні.

За результатами апробації ідентифіковано негативні тенденції у функціонуванні банківської системи України, а саме перехід від відносно висококонкурентного середовища до ринку з високим рівнем концентрації, що може свідчити про ранні, початкові ознаки появи потенційних кризових явищ. З огляду на це суб'єкти ДРБС мають посилити моніторинг рівня концентрації банківської системи та розробити й застосувати необхідні превентивні антикризові заходи.

Обґрунтовано, що для підвищення ефективності превенції банківських криз доцільно здійснювати аналіз ризик-профілю бізнес-моделей банків як сукупність специфічних аспектів діяльності, які характеризують рівень їх чутливості до фінансових ризиків.

Розроблений підхід передбачає визначення фінансових параметрів, що дозволяють виокремити ризик-профілі бізнес-моделі; виділення ризик-профіля бізнес-моделей з використанням кластерного аналізу; запровадження превентивних антикризових заходів, що передбачають, зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до рівня ризику бізнес-моделі; щорічного моніторингу ризик-профілю бізнес-моделей з метою розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо. За результатами апробації виділено п'ять ризик-профілів банків України відповідно до виду фінансового ризику, що домінує.

У роботі запропоновано застосовувати стрес-тестування ключових фінансових ризиків відповідно до виділеного ризик-профілю бізнес-моделі банку, що передбачає послідовну реалізацію таких етапів, як: постановка мети,

формування інфраструктури, розгорнута процедура стрес-тестування та оновлення параметрів стрес-тесту.

Для стрес-тестування кредитного ризику розглянуто ризик концентрації та зміни кореляції кредитного і валютного ризиків, а також параметри шоку для іпотечних та споживчих кредитів. Стрес-тестування ризику ліквідності передбачає дослідження факторів ризику як за пасивами, так і за активами з розподілом часового проміжку на два часові горизонти. Для стрес-тестування валютного та процентного ризиків запропоновано проводити аналіз чутливості та визначено основні параметри шоку.

Ключові слова: банківська система, банківська криза, державне антикризове регулювання, механізм державного антикризового регулювання, концентрація банківської системи, бізнес-модель банку, ризик-профіль бізнес-моделі банку, стрес-тестування фінансових ризиків банку.

ABSTRACT

Stadnik A.S. Mechanism of state anti-crisis regulation of the banking system. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Economic Sciences Degree, specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – Sumy State University, Sumy, 2019.

The thesis is devoted to the development of theoretical foundations, scientific and methodological approaches and the development of practical recommendations for the formation and implementation of the state anti-crisis regulation of the banking system.

The author has proved that the occurrence of a banking crisis is caused both by the influence of uncontrollable environmental factors (macroeconomic, political, social instability and the shocks caused by them), and the destructive crisis potential of the banking system, due to the subjective aspects of the internal characteristics of its elements, in particular, the effectiveness of banking management and the adequacy of the actions of the regulator.

The paper analyzes banking crises in Ukraine, based on which it is determined that the stage of banking distress has been observed during a long period, while the triggers (different for the banking crises of 2008–2009 and 2014–2015, except for the devaluation of the national currency) led to a loss of confidence. The implementation of the crisis of confidence in both banking crises became the reason for the massive outflow of funds.

The results of the analysis revealed that the banking crisis of 2008–2009 caused by objective aspects related to the impact of the global financial crisis and internal shocks derived from it, as well as internal destructive crisis potential of the banking system due to the inefficiency of banking management and the actions of the regulator. Banking crisis 2014–2015 caused by the influence of geopolitical risks, internal macroeconomic, political and social instability, as well as internal factors - partially overcome by the consequences of the banking crisis of 2008–2009 against the backdrop of inefficient corporate governance, banking management and anti-crisis actions of the regulator.

A generalization of the key aspects of the state anti-crisis regulation of the banking system made it possible to consider it as a specific function of state management of the economy as a whole and the banking system, in particular, subordinated to general imperatives of the anti-crisis policy of the national and supranational (interstate) levels, in the form of targeted regulatory influence of government bodies and institutions on the banking system, implemented at its micro and macro levels, using the appropriate mechanism aimed at early diagnosis of the banking crisis, the formation of a set of measures to overcome it, reducing and/or neutralizing the negative impact on the financial and economic systems.

It has been determined that the mechanism of a state anti-crisis regulation of the banking system has a complex component structure, including targeted, functional and organizational-structural subsystems.

The paper suggests the functional component of the mechanism of a state anti-crisis regulation of the banking system to differentiate depending on the phase of the crisis, with the release of anticipatory, preventive, reactive and rehabilitation regimes.

In the thesis the methodological approach for crisis diagnosis has been improved, which is proposed to be considered as a holistic, multilevel, hierarchically constructed set of modules, including diagnostic and analysis tools that allow transforming the input information and generate analytical data on economic phenomena and processes that characterize the following: state of the banking system at micro and macro levels, cause and effect relationships, represented by a variety of external factors affecting them, as well as result indicators.

The approach to operationalization of the instruments of the state anti-crisis regulation of the banking system by sequential implementation of the following stages has been developed: diagnostics to determine the current and forecast states of the banking system at the micro and macro levels; determining the mode of regulation, design and selection of tools according to the results of diagnosis; preliminary assessment of the regulatory instruments; activation (and deactivation) of anti-crisis instruments; final evaluation of the effectiveness of the tools.

In the dissertation, the methodological approach to assessing the concentration level of the banking system as a signal of the appearance of the initial signs of potential crisis phenomena has been improved; it consists in a complex and multi-stage analysis using statistical tests (parametric and nonparametric), regression analysis with dummy variables, and special concentration indicators, which, unlike existing, allows you to comprehensively assess the level of concentration of the banking system, both in statics and dynamics, and form the analytical basis for the application of anti-crisis regulatory impacts at the macro level.

As a result of testing, negative tendencies in the functioning of the banking system of Ukraine have been identified, namely the transition from a relatively highly competitive environment to a market with a high level of concentration, which may indicate early initial signs of the emergence of potential crisis phenomena. Because of this, regulatory institutions should strengthen monitoring of the concentration of the banking system, develop, and implement the necessary preventive anti-crisis measures.

It has been substantiated that to increase the efficiency of the banking crisis prevention it is advisable to analyse the risk profile of the business models as a set of specific aspects of activities that characterize the level of sensitivity to financial risks.

The developed approach provides for determination of financial parameters that allow distinguishing business models; selection of business models using cluster analysis; introduction of preventive anti-crisis measures, including, in particular, strengthening of regulatory and supervisory procedures according to the level of risk of the business model; annual monitoring of business models in order to understand their evolution in micro- and macroeconomic aspects, taking into account the impact on systemic risks, changes in contribution to the development of the real economy, response to the regulatory measures, etc. Five risk profiles of Ukrainian banks have been selected according to the type of financial risk that dominates.

The paper proposes to apply stress testing of key financial risks following the defined risk profile of the bank's business model, which involves the consistent implementation of such steps as goal setting, infrastructure formation, detailed stress testing procedure and updating of stress test parameters.

For credit risk stress testing, the risk of concentration and changes in the correlation between credit and currency risk, as well as shock parameters for such components of the loan portfolio as mortgage and consumer loans, are considered. Liquidity risk stress testing involves examining risk factors for both liabilities and assets with a time division into two horizons. For stress testing of currency and interest rate risk, it is suggested to perform sensitivity analysis and determine the basic parameters of shock.

Keywords: banking system, banking crisis, state anti-crisis regulation of the banking system, mechanism of the state anti-crisis regulation of the banking system, the concentration of the banking system, the business model of the bank, risk-profile of the bank's business model, stress testing of the bank's financial risks.

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Розділи у колективних монографіях

1. Стадник А. С. Сутність та канали поширення банківської кризи в контексті формування об'єктного поля антикризового державного регулювання. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України : монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Лєонов ; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненка. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 79–88 (0,51 друк. арк.).

Публікації в наукових фахових виданнях України

2. Качала Т. М., Стадник А. С. Визначення об'єктного поля антикризового державного регулювання банківської системи. *Інвестиції: практика та досвід (Index Copernicus, Google Академія)*. 2016. № 21. С. 106–109 (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено комплексний підхід до виділення об'єктів державного антикризового регулювання банківської системи за мікро- та макрорівнями залежно від стадії банківської кризи з урахуванням джерела генерації дестабілізуючого фактора (зовнішнього або внутрішнього)* (0,25 друк. арк.).

3. Качала Т. М., Стадник А. С. Науково-методичне забезпечення діагностики кризових явищ в банківській системі. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики (Index Copernicus, EBSCO, Ulrichsweb Global Serials Directory (UlrichsWeb), РИИЦ та ін.)*. 2016. Вип. 2. С. 228–235 (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено інструментарій, що доцільно використовувати для діагностики банківської кризи на мікро- та макрорівнях* (0,34 друк. арк.).

4. Стадник А. С. Теоретико-методологічне підґрунтя державного антикризового регулювання банківської системи України. *Держава та регіони*.

Серія: Державне управління (Index Copernicus та ін.). 2017. № 3 (59). С. 106–110 (0,45 друк. арк.).

5. Стадник А. С. Розвиток концепції мікропруденційного банківського регулювання в Україні на основі запровадження аналізу бізнес-моделей банків. *Науковий погляд: економіка та управління (Index Copernicus). 2017. № 2 (58). С. 107–115 (0,63 друк. арк.).*

6. Стадник А. С. Теоретико-прикладні питання стрес-тестування як інструмента державного антикризового регулювання банківської системи. *Право та державне управління (Index Copernicus та ін.). 2018. № 2 (31). Том 2. С. 134–140 (0,6 друк. арк.).*

Публікації в наукових періодичних виданнях України, що входять до міжнародної наукометричної бази Web of Science

7. Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations (Web of Science та ін.). 2019. № 1. Р. 302–313 (0,75 друк. арк.). Особистий внесок: розроблено інноваційні підходи до оцінювання рівня концентрації в банківській системі, що складаються з інтегрованого та багатоетапного аналізу банківської системи для визначення можливості його деградації (0,49 друк. арк.).*

Публікації в інших наукових періодичних виданнях

8. Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *East European Scientific Journal (Index Copernicus, ResearchBib та ін.). 2017. № 11 (27). Part 4. Р. 36–41 (0,55 друк. арк.).*

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

9. Стадник А. С. Необхідність антикризового державного регулювання банківської системи. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Черкаси, 24–25 листопада 2016 р.). Черкаси : ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. С. 162–166 (0,16 друк. арк.).

10. Стадник А. С. Антикризове регулювання банківської системи України. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23–24 листопада 2016 р.). Суми : ННІ БТ «УАБС» СумДУ, 2016. С. 38–41 (0,14 друк. арк.).

11. Качала Т. М., Стадник А. С. Внешние условия, влияющие на государственное антикризисное управление банковской системой Украины. *Science in the modern information society XI : Proceedings of the Conference* (North Charleston, 13–14 Marh 2017). North Charleston, CreateSpace, 2017. P. 245–249 (0,17 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено зовнішні фактори, що впливають на ДАРБС, та доведено, що значний вплив на результативність й ефективність державних антикризових заходів мають макроекономічна нестабільність, низька якість державного управління та відсутність довіри до органів державної влади* (0,11 друк. арк.).

12. Стадник А. С. Вплив макроекономічної нестабільності на формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 квітня 2017 р.). Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С. 78–81 (0,21 друк. арк.).

13. Стадник А. С. Запровадження аналізу бізнес-моделей банків з метою превенції банківських криз мікро- та макрорівнів. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали XI Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Черкаси, 27 жовтня 2017 р.). Черкаси : ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. С. 234–237 (0,17 друк. арк.).

14. Стадник А. С. Антиципативний механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23 листопада 2017 р.). Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 294–299 (0,17 друк. арк.).

15. Стадник А. С. Інструменти макропруденційного аналізу в системі державного антикризового регулювання банківської системи. *Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі* : матеріали міжнародної мультидисциплінарної конференції (м. Стальова Воля, Республіка Польща, 20–21 липня 2018 року). Стальова Воля: Видавництво «Балтія», 2018. С. 44–47 (0,20 друк. арк.).

16. Стадник А. С., Качала Т. М. Інструментарій державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної on-line-конференції (м. Суми, 22–23 листопада 2018 р.). Суми : Сумський державний університет, 2018. С. 234–238 (0,17 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано використання інструментарію ДАРБС з визначенням функціональних особливостей: сфери та рівня використання, термінів запровадження і фазування, ймовірної тривалості (в разі можливості визначення) та здійснення ex-post-оцінювання їх ефективності* (0,11 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ В УКРАЇНІ.....	24
1.1 Економічна природа банківських криз як об'єктів державного антикризового регулювання та їх типологія	24
1.2 Систематизація причин та факторів банківських криз у контексті формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи	43
1.3 Особливості прояву банківських криз в Україні	66
Висновки до першого розділу.....	83
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	86
2.1 Теоретико-методологічне підґрунтя та основні положення формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи	86
2.2 Теоретичні засади та методичний інструментарій діагностування кризових явищ у банківській системі	104
2.3 Науково-методичне забезпечення операціоналізації інструментів державного антикризового регулювання банківської системи	131
Висновки до другого розділу	142
РОЗДІЛ 3 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	145
3.1 Науково-методичний підхід до оцінювання концентрації банківської системи як потенційного сигналу можливості виникнення кризи в ній	145
3.2. Науково-методичні засади формування моделі превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків	166

3.3 Превентивне державне антикризове регулювання банків на основі стрес-тестування фінансових ризиків.....	181
Висновки до третього розділу.....	195
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах функціонування світової та національної економік та фінансових ринків відбувається зростання інтенсивності кризових явищ, частоти виникнення системних банківських криз, що мають значні негативні фінансово-економічні й соціальні наслідки.

Банківська криза 2008–2009 рр., спричинена об'єктивними аспектами, пов'язаними з впливом світової фінансової кризи та похідними від неї внутрішніми шоками, і банківська криза 2014–2015 рр., спричинена як впливом геополітичних ризиків, макроекономічною, політичною та соціальною нестабільністю, так і внутрішніми факторами – неподоланими наслідками банківської кризи 2008–2009 рр. на фоні неефективного банківського менеджменту та антикризових дій регулятора, мали руйнівні наслідки як для банківської, так і економічної системи України. Органи державної влади активно втручалися та регулювали кризові явища (зокрема, вдавалися до заходів прямого одержавлення банківської системи), але вжиті ними антикризові заходи, попри значні обсяги витрат, не забезпечили відновлення докризового рівня розвитку банківської системи та її ролі в економіці.

Виходячи з цього, особливої актуальності набуває проблема забезпечення необхідного рівня ефективності всіх компонентів механізму державного антикризового регулювання банківської системи (ДАРБС).

Фундаментальні засади ДАРБС закладені в працях закордонних учених, серед яких: М. Бордо, Ф. Валенсія, А. Веласк, Г. Гортон, Д. Даймонд, П. Дібвіг, Р. Дорнбуш, С. Дробишевський, С. Едвардс, Є. Жуков, Г. Кальво, Г. Камінські, Ч. Кіндлебергер, Л. Красавіна, П. Кругман, О. Лаврушин, Л. Левен, А. Лобанов, Б. Львін, І. Мамонова, Р. Міллер, Г. Мінські, О. Наточеева, К. Рейнхарт, К. Трушина, С. Фішер, Г. Фетісов, Х. Фрейхас, В. Усоскін, Р. Чанг та інші.

На сьогодні в багатьох працях вітчизняних науковців (О. Афанасьєва, О. Барановський, Т. Васильєва, В. Вовк, Н. Вольська, О. Васюренко,

Ж. Довгань, В. Джулай, І. Д'яконова, В. Живалов, Ю. Заруба, О. Заруцька, М. Зверяков, Г. Карчева, В. Коваленко, В. Корнєєв, А. Кузнєцова, С. Леонов, М. Литвин, Г. Мазур, В. Міщенко, С. Науменкова, Т. Смовженко, С. Стукало, О. Степаненко, О. Тридід, В. Шпачук та інші) досліджуються теоретичні та практичні засади ДАРБС з урахуванням специфіки національної економіки.

Попри значну кількість наукових розробок, присвячених ДАРБС, подальшого розвитку потребує комплекс питань щодо теоретико-методологічного підґрунтя та практичного впровадження механізму ДАРБС, що забезпечує узгодженість антикризових заходів на всіх фазах розгортання кризових явищ, урахує вплив факторів, не пов'язаних з економічними циклами, та рівень стійкості бізнес-моделей банків, дозволяє не лише адекватно реагувати на наявні кризові явища, а й виявляти негативні фактори, що можуть призвести до розгортання банківської кризи. Актуальність та логічна незавершеність розв'язання цих проблем обумовили вибір мети, завдань та змісту дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з напрямками наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782) входять пропозиції щодо вдосконалення ДАРБС на підставі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків з урахуванням європейських стандартів та рекомендацій; у звіті за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем» (№ д/р 0116U000929) формалізовано оцінювання впливу рівня концентрації банківської системи України як ознаки її деградації на ймовірність виникнення банківської кризи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних засад, науково-методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму ДАРБС.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- поглибити теоретичні підходи щодо розуміння сутності та процесу розгортання банківських криз, обґрунтувати і класифікувати їх види й форми;
- виявити та систематизувати причини і фактори банківських криз;
- провести аналіз банківських криз в Україні та зміни ключових показників, що характеризують діяльність банків, обумовлених розгортанням кризових явищ і післякризовим відновленням;
- розробити концептуальні засади та механізм ДАРБС, упровадження якого забезпечуватиме посилення антикризового потенціалу і підвищення стійкості банківської системи;
- вдосконалити теоретичні засади та методичний інструментарій діагностики кризових явищ;
- розвинути методичне забезпечення використання інструментарію ДАРБС залежно від рівня регулювання та фази розгортання кризових явищ;
- запропонувати науково-методичний підхід до оцінювання концентрації банківської системи як можливого сигналу деградації та виникнення кризи в ній;
- удосконалити методичний інструментарій превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей та стрес-тестування фінансових ризиків банків.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі ДАРБС. Предметом дослідження є теоретичні засади, науково-методичне забезпечення та практичний інструментарій формування й реалізації механізму ДАРБС.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення теорії грошей, кредиту та банківської справи, державного регулювання економіки, антикризового менеджменту.

У процесі дослідження використовували такі загальнонаукові методи пізнання, як аналіз та синтез, індукцію та дедукцію, аналогію та моделювання, абстрагування і конкретизацію (під час дослідження сутності понять «банківська система», «банківська криза», «ДАРБС», «механізм ДАРБС»); виділення причин

та факторів банківських криз, визначення компонентів механізму ДАРБС, систематизації інструментарію ДАРБС); порівняльний, статистичний, графічний і табличний аналіз (під час дослідження банківських криз в Україні); статистичні тести (параметричні та непараметричні), набір показників для оцінювання концентрації, регресійний аналіз із фіктивними змінними (у процесі розроблення підходу до оцінювання концентрації банківської системи); формалізацію, кластерний аналіз, економіко-математичне моделювання (у процесі розроблення моделі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей та методичного підходу до стрес-тестування фінансових ризиків банків). Економіко-математичне моделювання проведено за допомогою засобів програм MS Office Excel та «Statistica».

Інформаційно-фактологічною базою дисертації є: закони та підзаконні нормативно-правові акти України, статистичні й звітно-аналітичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України; офіційні та дослідницькі матеріали центральних банків країн світу, Базельського комітету з банківського нагляду, Світового банку, Міжнародного валютного фонду; наукові праці з питань ДАРБС.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму ДАРБС.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:
вдосконалено:

– науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ, що відрізняється від наявних його розглядом як цілісної, багаторівневої, ієрархічно побудованої сукупності модулів: 1) модуля аналізу зовнішнього середовища функціонування банківської системи, що генерує та передає кризові імпульси; 2) модуля аналізу банківської системи на макрорівні; 3) модуля аналізу мікрорівня банківської системи з формалізацією відповідного інструментарію, застосовуючи який суб'єкти ДАРБС матимуть можливість ідентифікувати стан банківської системи, що буде інформаційним підґрунтям для ухвалення антикризових регуляторних рішень;

– методичне забезпечення використання інструментарію ДАРБС у частині обґрунтування наукового підходу до його операціоналізації. Цей підхід на відміну від наявних є більш дієвим із точки зору зваженого вибору антикризових інструментів, оскільки передбачає визначення режиму застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) залежно від фази розгортання кризових явищ та рівня регулювання;

– науково-методичний підхід до дослідження рівня концентрації банківської системи як сигналу появи початкових ознак потенційних кризових явищ, що на відміну від наявних передбачає інтегрований багатоетапний аналіз із використанням параметричних та непараметричних тестів, регресійного аналізу з фіктивними змінними, показників оцінювання концентрації та її прогнозування з використанням моделі регресії часового ряду. Його застосування дозволяє комплексно оцінити рівень концентрації банківської системи як у статиці, так і в динаміці, емпірично довести, що зростання рівня концентрації може бути можливим сигналом щодо майбутньої деградації банківської системи та потенційної кризи в ній, це формує підґрунтя для застосування державних антикризових регуляторних впливів на макрорівні;

– науково-методичний підхід до превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи, що на відміну від наявних передбачає запровадження аналізу ризик-профілю бізнес-моделей на основі кластерного аналізу та стрес-тестування фінансових ризиків банків. Цей підхід дозволяє відстежити рівень індивідуальних ризиків банків та вжити на цій основі відповідних антикризових регуляторних заходів;

набули подальшого розвитку:

– категорійно-понятійний апарат теорії ДАРБС, що на відміну від наявних передбачає розгляд банківської системи за системним та синергетичним підходами з виділенням мікро- і макрорівнів регулювання і визначенням об'єкта ДАРБС як процесу розгортання банківської кризи з виокремленням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та

краху (кризовий стан). Це сформувало наукове підґрунття для вдосконалення механізму ДАРБС;

– класифікаційні ознаки видів банківських криз, що на відміну від наявних передбачають базовий поділ на кризи мікро- та макрорівнів й виділення додаткових ознак за циклом «виникнення → розгортання → наслідки». Це дозволило сформувати наукове підґрунття для вдосконалення методичних засад вибору та застосування режиму ДАРБС;

– концептуальні засади побудови механізму ДАРБС, що на відміну від наявних базується на засадах застосування методології інтегративно-конвергентного підходу та передбачає диференціацію функціональної складової залежно від фази розгортання кризових явищ із виділенням антиципативного, превентивного, реактивного й реабілітаційного режимів регулювання, це дозволить виявляти зростання деструктивного кризового потенціалу банківської системи та застосовувати ефективний інструментарій для зниження його рівня.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведені до рівня методичних рекомендацій, які можуть бути використані Національним банком України – при вдосконаленні нормативної бази з питань забезпечення стійкості банківської системи, банківського регулювання та нагляду; банками України – в процесі формування та реалізації стратегій попередження кризових явищ і вибору інструментарію подолання наслідків кризи.

Пропозиції щодо оцінювання ризик-профілю бізнес-моделі на основі системи кількісних та якісних індикаторів використовують під час запровадження заходів антикризового планування у ПАТ АБ «Укргазбанк» (довідка від 21.08.2018 № 113/19495/2018; визначення індикаторів ранньої діагностики банківської кризи – в діяльності АТ «Перший український міжнародний банк» (довідка від 27.02.19 № Д–29/118); аналізу ризик-профілю бізнес-моделі – у превентивному антикризовому регулюванні діяльності ПАТ «Банк Альянс» (довідка від 26.03.2019 № 25/844); стрес-тестування

ключових фінансових ризиків, визначених за результатами оцінювання ризик-профілю банку, – в діяльності АТ «Ощадбанк» (довідка від 12.04.2019 № 518/15).

Наукові результати, які одержав дисертант, використовують у навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Антикризове управління банком», «Банківське регулювання», «Фінансове регулювання та нагляд», «Аналіз банківської діяльності», «Банківські ризики», «Управління банківськими ризиками» (акт від 02.04.2019).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно та відображені в опублікованих працях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ідеї та положення, що є результатом особистої роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2016, 2017 рр.), Міжнародна науково-практична конференція «Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри» (м. Київ, 2017 р.), Міжнародна мультидисциплінарна конференція «Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі» (м. Стальова Воля, Польща, 2018 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України» (м. Суми, 2016–2018 рр.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в наукових працях загальним обсягом 5,75 друк. арк., з яких особисто авторові належить 5,15 друк. арк., зокрема: підрозділ в 1 колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 8 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 247 сторінок, зокрема 202 сторінки основного тексту, 35 таблиць, 47 рисунків, 18 додатків та список літератури з 368 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ В УКРАЇНІ

1.1 Економічна природа банківських криз як об'єктів державного антикризового регулювання та їх типологія

Банківська система – один із елементів економічної системи країни, що є важливим тригером її стану, оскільки саме банки є найактивнішими позичальниками та кредиторами вільних фінансових ресурсів, здійснюючи їх акумулювання та перерозподіл у різні сфери національного господарства, сприяючи таким чином економічному зростанню та збільшенню ВВП.

Банківська система будується не в наслідок механічного поєднання окремих банків, а є цілісним механізмом, що, як підсистема фінансового ринку, взаємодіє з іншими його системними структурами, та входить до економічної системи країни. При цьому банківська система залучена до виконання основних функцій фінансової системи шляхом забезпечення [1]:

- засобів переміщення фінансових ресурсів у часі та між окремими економічними агентами;
- розробки та забезпечення інструментів управління ризиками;
- механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх розподілу між окремими економічними агентами;
- безперебійного функціонування платіжних систем, зокрема, шляхом удосконалення засобів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі;
- насичення ринку ціновою інформацією, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень в окремих галузях економіки.

Банківська система, що функціонує неефективно або знаходиться у кризовому стані, не здатна належним чином виконувати притаманні їй функції, що призводить до дезорганізації економічної системи країни в цілому.

Таким чином, ураховуючи роль банківської системи в економічній системі в цілому, можна зробити висновок, що її стійкість є необхідною умовою ефективного розвитку всіх галузей господарства країни та, як наслідок, розвитку економіки, а наявність кризових ситуацій створює суттєві проблеми у функціонуванні економічної системи.

Упродовж 2012–2016 рр. в Україні виведено з ринку 77 банків [2], у результаті чого банківська система втратила 435 млрд грн активів, а підприємства реального сектора – близько 82 млрд грн обігових коштів. Наслідком значного зростання втрат від ризиків платоспроможні банки, що функціонували на ринку банківських послуг України у 2015 році, зазнали майже 66 млрд грн збитків, за 2016 рік їх збитки склали майже 159,4 млрд грн.

За таких умов банківська система не може забезпечувати фінансування реального сектору та сприяти економічній активності, а, навпаки, потребує антикризових заходів регулювання для недопущення економічного колапсу.

Зважаючи на це, питання державного антикризового регулювання банківської системи залишаються актуальними, потребують постійного аналізу та удосконалення.

Науковий фундамент дослідження криз сформовано в працях Дж. Кейнса, М. Кондратьєва, К. Маркса, Я. Тімбергена, М. Туган-Барановського, Ф. Хайєка, Дж. Хікса, Й. Шумпетера, М. Фрідмена та інших. Ці та інші науковці розглядали кризу як невіддільну складову економічного розвитку, один з економічних циклів на макро- та на мікрорівні.

Причини та наслідки кризових явищ у грошово-кредитній сфері стали предметом досліджень вітчизняних та закордонних науковців, зокрема Б. Бернанке, М. Бордо, М. Гертлера, С. Гілкріста, Д. Гріна, Г. Дента, Х. Мінські, Д. Норса, М. Обстфельда, К. Рогоффа, К. Райнхарт, Р. Хеммінга, О. Цивінського.

Дослідженням специфіки кризових явищ у банківській сфері займалися такі вчені, як Р. Акофф, А. Веласко, К. Голуб, Г. Гортон, А. Грязнова, Д. Даймонд, П. Дібвіг, М. Диба, С. Дробишевський, Р. Дутагупта, Г. Кальво,

Дж. Камінски, Ч. Кіндлбергер, В. Коваленко, А. Ковальова, І. Ковканадзе, Е. Коротков, О. Лепьохіна, С. Манжос, Х. Мінські, А. Мороз, Л. Петик, Р. Чанг, В. Шпачук та інші. Попри значні напрацювання у цій сфері, необхідним є розвиток теоретичного базису державного антикризового регулювання, що вимагає визначення сутності понять «банківська криза», «банківська система» та її елементів в контексті визначення об'єктів, на які має бути спрямований вплив державного антикризового механізму.

На сьогодні у сучасній економічній літературі не існує однозначності щодо трактування поняття «криза», попри фундаментальність розробок науковців у цій сфері [3, 4, 5]. За результатами дослідження доцільно виділити існування наступних підходів у контексті криз економічних систем у цілому, та банківських криз, зокрема.

Ю. Ребрик та М. Ребрик у [6] зазначили, що за «діалектичним підходом криза розглядається як закономірна стадія розвитку будь-якої економічної системи, що протягом життєвого циклу постійно перебуває у двох альтернативних режимах – функціонування або розвитку». При цьому в режимі функціонування відбувається «підтримка основних параметрів життєздатності на певному сталому рівні та збереження функцій окремих складових економічної системи», в режимі розвитку відбувається «удосконалення економічної системи, що дає змогу перейти на якісно новий рівень її життєздатності». Через їх постійну боротьбу можуть виникати значні відхилення в параметрах економічної системи, що спричиняють кризові явища, наслідком яких є два альтернативних результати: успішне подолання кризових явищ чи подальше руйнування економічної системи.

Також кризу економічних систем розглядають з точки зору постулатів системології та системного підходу. Відповідно до них, відправною точкою дослідження має бути економічна система (у межах нашого дослідження – банківська), що породжує кризові явища. За системним підходом, досліджуючи кризи, варто приділити особливу увагу аналізу основних закономірностей функціонування не тільки економічної системи в цілому, а й окремих її

підсистем, оскільки криза розглядається як «загострення суперечностей між різнорідними елементами, що знаходяться в системній єдності»; «...універсальне явище, зміна організаційного комплексу, системи, що являє собою множину елементів, що знаходяться у відносинах та зв'язках між собою та утворюють при цьому єдине ціле».

Використання системної парадигми в дослідженні кризи дає змогу формалізувати її статичний аспект, оскільки в її межах передбачається декомпозиція економічної системи, структурно-функціональний аналіз її елементів та синтез елементів системи.

Наступний підхід передбачає розгляд криз, ґрунтуючись на ідеях синергетики, що вивчає закономірності виникнення, формування і розвитку систем, для яких характерними є відкритість, самоорганізація та нелінійність [7]. Синергетичний підхід дозволяє описати виникнення та розвиток різних систем, в тому числі, банківських, як процеси самоорганізації (впорядкування елементів одного рівня в системі коштом внутрішніх факторів, без зовнішнього специфічного впливу), що відбуваються в нелінійному, нерівноважному, відкритому середовищі. Особливе значення в цих процесах відіграють флуктуації (випадкові відхилення певної величини, що характеризує стан системи, від її середнього значення) та біфуркації (якісна зміна стану системи, що відбувається при зміні внутрішніх та / або зовнішніх параметрів, та обумовлена її власним нелінійним законом розвитку).

Відповідно до цього підходу, будь-яка економічна система в процесі свого існування може перебувати в стані рівноваги чи нестійкості. Зважаючи на постійну мінливість зовнішнього та внутрішнього середовищ економічної системи, остання частіше перебуває у стані нестійкості, нарощування рівня якої призводить до виникнення так званих точок біфуркації, що характеризують переломний момент (кризу) у життєдіяльності економічної системи. Успішне подолання зазначеної ситуації є стимулом для подальшого її розвитку.

Цей підхід акцентує увагу на тому, що виникнення та припинення кризи в системі пов'язане з внутрішніми законами її розвитку, що означає обмеженість

можливостей контролю над цим процесом. Проте, знання законів розвитку системи дозволить скоригувати її параметри таким чином, щоб вона розвивалася в необхідному напрямку. Отже, з точки зору синергетики, ефективне управління розвитком системи полягає в узгодженні механізмів регулювального впливу на неї з внутрішніми законами її розвитку; в контексті цього незначний за масштабами, але узгоджений із внутрішніми законами розвитку системи вплив на неї в точках біфуркації, забезпечить необхідні зміни в траєкторії розвитку або параметрах системи.

Основні переваги, привнесені синергетичним підходом у розуміння криз, полягають у динамічному розгляді системи, що породжує кризу; переосмисленні феномену керованості криз; фокусуванні уваги на нелінійних явищах в економічній еволюції, таких як, структурні зміни, біфуркації, хаос.

У рамках третього підходу криза розглядається як значне погіршення окремих або сукупності параметрів функціонування економічної системи, що може призвести до її повного руйнування в разі бездіяльності чи недостатнього впливу зі сторони суб'єктів управління [6].

Окрім охарактеризованих вище, кризи в науковій літературі [8, 9, 10, 11, 12] характеризуються також з точки зору ситуаційного (ситуація, що досягла вкрай важного та небезпечного стану; нестабільний та критичний стан, що загрожує радикальними негативними змінами) та процесного (специфічна фаза розвитку, що характеризується різкою зміною звичайного стану системи, порушенням її рівноваги; обмежений у часі нестабільний динамічний процес з постійною зміною значень його базових параметрів) підходів.

Узагальнивши підходи науковців до розгляду поняття «криза» в контексті економічних систем, ми визначили, що його доцільно розглядати за системним та синергетичним підходами. Використання системного підходу в дослідженні криз дозволяє формалізувати статичні аспекти, а синергетичний – сконцентрувати увагу на динамічному та нелінійному аспектах розвитку систем, що породжують кризи, якісному регулюванні параметрів системи з урахуванням внутрішніх законів її розвитку.

Отже, криза є поліструктурним та поліфункціональним універсальним явищем, що може бути притаманним будь-якій економічній системі. В найбільш загальному вигляді, вона являє собою переломний момент в стані економічної системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, та вимагає антикризового регуляторного впливу зі сторони суб'єктів регулювання.

Для уточнення трактування поняття «банківська криза» як ключового в формуванні механізму ДАРБС розглянемо погляди вітчизняних та закордонних науковців на це питання.

На підставі опрацювання наукових джерел ми визначили, що, попри достатньо велику кількість, а також беззаперечну наукову та практичну цінність досліджень із проблематики банківських криз, сьогодні не існує універсального визначення поняття «банківська криза», існує його неоднозначне трактування різними авторами, що пояснюється різноманітністю (як за своїми причинами, так і за проявами й наслідками) банківських криз. Як зазначає А. М. Тавасієв, загальноприйнятого визначення банківської кризи немає, але існує велика кількість її характеристик [13].

Підходи науковців до тлумачення поняття «банківська криза» наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Узагальнення підходів науковців до визначення сутності поняття «банківська криза» [узагальнено автором на основі 3, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35]

Ознака	Науковці	Додаткові характеристики підходу
1	2	3
Виділення симптомів банківської кризи	І. Ковзанадзе	різке погіршення якості активів та внаслідок цього фінансових результатів діяльності банків
	К. Ліндрен, Г. Гарсія та М. Саал	значне скорочення депозитної бази чи інші значні зрушення в структурі банківського портфеля, банкрутства та масові державні інтервенції
	Г. Капріо, Д. Клінггебіл	власний капітал банківської системи частково або повністю вичерпаний за рахунок непрацюючих кредитів
	Дж. Дель Арріка та інші	або значне скорочення обсягів депозитів, або урядові заходи щодо стабілізації банківської системи, або перевищення 2% ВВП офіційних витрат на стабілізацію банківської кризи та перевищення відмов щодо сплати кредитів на 10%

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
	Л. Лаєвен, Ф. Валенсія	корпоративний та фінансовий сектори відчувають значну кількість неплатежів, стикаються з великим труднощами погашення контрактів в строк та зростанням кількості прострочених кредитів, при цьому більша частина сукупного капіталу банківської системи поступово вичерпується
	А. Деміргук-Кунт, І. Детражіа	значна частина банківської системи стає неплатоспроможною та неліквідною, і не здатна продовжувати функціонувати без спеціальної підтримки монетарних та наглядових органів
	І. Зарицька	стан глибокого розбалансування банківської системи
	А. Степаненко	ознаки кризи: паніка клієнтів; відмова громадян від використання національної валюти; відтік капіталів за кордон; втрата довіри населення до економічної політики уряду і державних інститутів
	А. Тавасієв	стан стрімкого та масштабного погіршення якості діяльності великої кількості банків
	А. Арістова і Г. Мазур	скорочення кількості банків і застосування державою заходів надзвичайного характеру
	К. Голуб	різке погіршення стану ринку банківських послуг під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, що призводить до невіддатності окремих банків погіршення ліквідності й якості фінансових інструментів, зниження надійності та стабільності функціонування банківської системи в цілому.
	В. Сирота	сукупність проблем з ліквідністю та платоспроможністю ... через дефіцит коштів для здійснення розрахунків клієнтів та суттєву втрату капіталу, а також зниження вартості активів, що зумовлені функціональними ... та інституційними .. чинниками.
Нездатність банківської системи виконувати притаманні функції	Л. Петик	неспроможність банківської системи та її інститутів виконувати свої основні функції з акумуляції та мобілізації грошових коштів, надання кредитів, проведення розрахунків та платежів в економіці країни
	Е. Ф. Девіс та Д. Карім	наявність значно зниженої здатності банків виконувати свої посередницькі функції
	В. Шпачук	об'єктивне стресове явище банківської системи, проявами якого є порушення сталості банківської системи, нездатність та неспроможність суб'єктів системи дотримуватись обов'язкових вимог банківської діяльності, виконувати покладені на них функції та взяті зобов'язання, що вимагає узгоджених ефективних дій органів державного управління та власників і менеджменту банківських установ.
	О. Барановський	різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції.
	Т. Стубайло	нездатність банківської системи виконувати свої основні функції акумуляції та мобілізації тимчасово вільних грошових коштів, надання кредитів, проведення розрахунків і платежів в економіці країни
	А. Ковальова	нездатність банківської системи виконувати свої основні функції (акумулювати тимчасово вільні кошти в країні, надавати кредити, проводити розрахунки і платежі), диференційована за часткою проблемних банків, обсягом витрат державних органів на підтримку проблемних банків, впливом системних банків та стан фінансово-кредитної системи
Ототожнення з банківською панікою	К. Райнхарт, К. Рогофф, Д. Даймонд і П. Дібвіг	становище, за якого відбуваються «набіги вкладників на банки», що призводять до ряду негативних наслідків
	Ч. У. Каломіріс	банківські кризи визначаються або банківською панікою або значною хвилею банкрутств банків, що перевищує 1 % ВВП.
	Юрген фон Хаген та Тай-Куан Хо	ситуація, коли сумнів у платоспроможності банківської системи призводить до масштабного вилучення депозитів або значної підтримки ліквідності від органів банківського регулювання, або до різкого збільшення короткострокових процентних ставок, або комбінації всіх з них

За результатами узагальнення підходів до поняття визначено, що одна частина з них надає визначення, базуючись на формалізації переліку її симптомів

та наслідків, як правило, негативних (І. Ковзанадзе, К. Ліндрен, Г. Гарсія та М. Саал, М. Шаффера, Р. Мокрі, Дж. Дель Арріка та Р. Раджан, Г. Капріо, Д. Клінгебіл, Л. Лавен, Ф. Валенсія, А. Деміргук-Кунт, І. Детражіа, І. Зарицька, А. Степаненко, А. Тавасієв, А. Арістова і Г. Мазур, К. Голуб, В. Сирота та інші).

Окремо виділено підхід, що ототожнює банківську кризу з банківською панікою (К. Рейнхарт, К. Рогофф, П. Волкер, Д. Даймонд та П. Дібвіг та інші).

Ми вважаємо, що охарактеризовані вище трактування звужують можливості щодо визначення об'єктів ДАРБС, оскільки не конкретизують рівень, на якому виникає банківська криза, виключають з їх складу причини та фактори, що обумовили її виникнення, параметри розгортання тощо.

Як базовий для змістовної характеристики поняття «банківська криза» використовується підхід, що визначає її через нездатність банківської системи виконувати притаманні функції та роль в економіці. Прихильниками цього підходу є Л. Петик, Е. Ф. Девіс та Д. Карім, В. Шпачук, О. Барановський, Т. Стубайло, А. Ковальова та інші науковці. Це обумовлено тим, що головною метою ДАРБС є забезпечення на необхідному для розвитку економіки рівні та, в разі настання кризи, відновлення в найкоротші строки та з найменшими втратами здатності банківської системи виконувати притаманні їй функції.

Узагальнивши розробки науковців та з урахуванням системно-синергетичного розуміння поняття «криза» як переломний момент у стані банківської системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними під впливом деструктивних зовнішніх та / або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати притаманні їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу зі сторони суб'єктів управління.

Як вже зазначалось, в рамках системного підходу до аналізу банківських криз вихідним для дослідження є банківська система та її елементи. Зважаючи на це, слід уточнити поняття «банківська система», склад елементів, що її формують, відносини та зв'язки між ними.

Вивчивши підходи науковців із цієї тематики, вважаємо за доцільне базуватись на трактуванні банківської системи, запропонованому Є. Мордань [36]. Нею обґрунтовано доцільність інтеграції системного та інституційного підходів до розуміння банківської системи та розгляду її як об'єкту державного регулювання, виділяючи мікрорівень (банківська система в розрізі елементів, що її формують) та макрорівень (банківська система як система з притаманними їй системними властивостями та ефектами) (рис. 1.1).

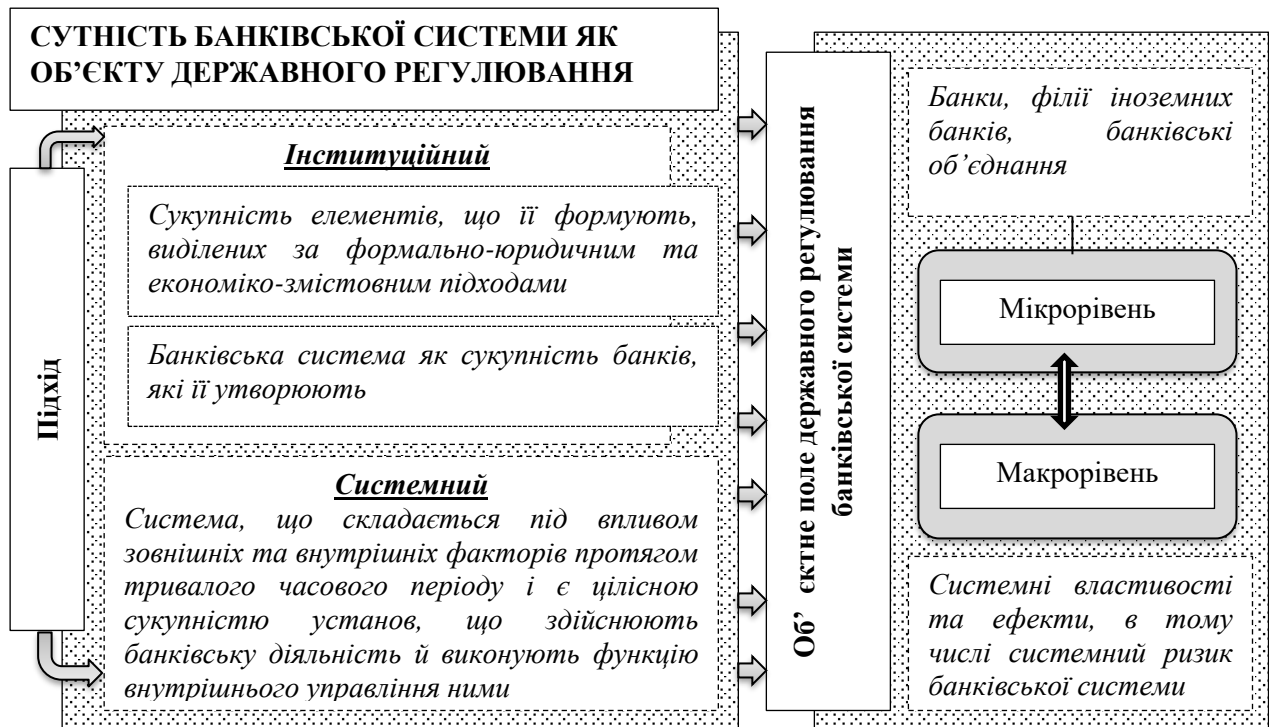

Рисунок 1.1 – Комплексне розуміння поняття «банківська система»

[узагальнено автором на основі 36]

У контексті дослідження важливість базування на такому висновку обумовлена тим, що банківські кризи можуть виникати на:

- мікрорівні – рівні окремого банку, при цьому регулятор має зважати на їх внутрішні характеристики, складність та розвиненість міжбанківських взаємозв'язків, умови функціонування тощо;
- макрорівні – рівні банківської системи, при цьому регулятор має зважати на її системні властивості (цілісність, структурованість, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічну будову та зв'язки з системами вищого та

нижчого порядку, емерджентність та комунікативність тощо) та системні ефекти, в тому числі системні ризики.

Зважаючи на те, що в процесі функціонування банківської системи поступово накопичуються індивідуальні ризики елементів, що її формують, структурні диспропорції в системі взаємозв'язків та деструктивні когерентні потенціали, доцільним для її розгляду є застосування синергетичного підходу, що базується на таких постулатах, як нерівноважність, нелінійність, невизначеність, багатоваріантність розвитку банківської системи; враховує процеси самоорганізації та цілеспрямовані впливи регулятора, що мають сприяти забезпеченню стабільності банківської системи [37].

На основі цього банківську систему доцільно розглядати як складну відкриту динамічну неадитивну дисипативну самоорганізовану систему, що складається під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів протягом тривалого часового періоду та є цілісною сукупністю установ, об'єднаних узгодженою взаємодією та інфраструктурою в єдине ціле, що здійснюють банківську діяльність й виконують функцію внутрішнього управління ними [38, 39].

Для дослідження банківської системи та кризи в ній доцільно також застосовувати окремі положення теорії катастроф, як це обґрунтовано в роботах Б. Кишакевича та І. Климковича [40, 41]. Ними визначено, що «теорія катастроф є методологічною основою для вивчення і прогнозування стійкості банківської системи. Ця теорія дає змогу: оцінити поточний стан банківської системи з позиції локальної або глобальної стійкості; визначити точки рівноваги на детермінованості гілки розвитку банківської системи; досліджувати тимчасову деформацію потенційних функцій на макрорівні». Окрім точок біфуркацій, ними визначено катастрофу банківської системи як різку, стрибкоподібну зміну характеру її поведінки (порушення її неперервності), за поступових змін її керівних параметрів, що призводить до деградації [40].

Базуючись на результатах дослідження та на тому, що, в загальному вигляді, об'єктом антикризового регулювання виступає кризове явище як процес [42], нами розроблено модель розвитку банківської системи в контексті

формування в ній кризового потенціалу. Вона дозволяє визначити, що об'єкт ДАРБС – процес розгортання банківської кризи з фазами наростання кризового потенціалу, біфуркації, деградації та краху (рис. 1.2).

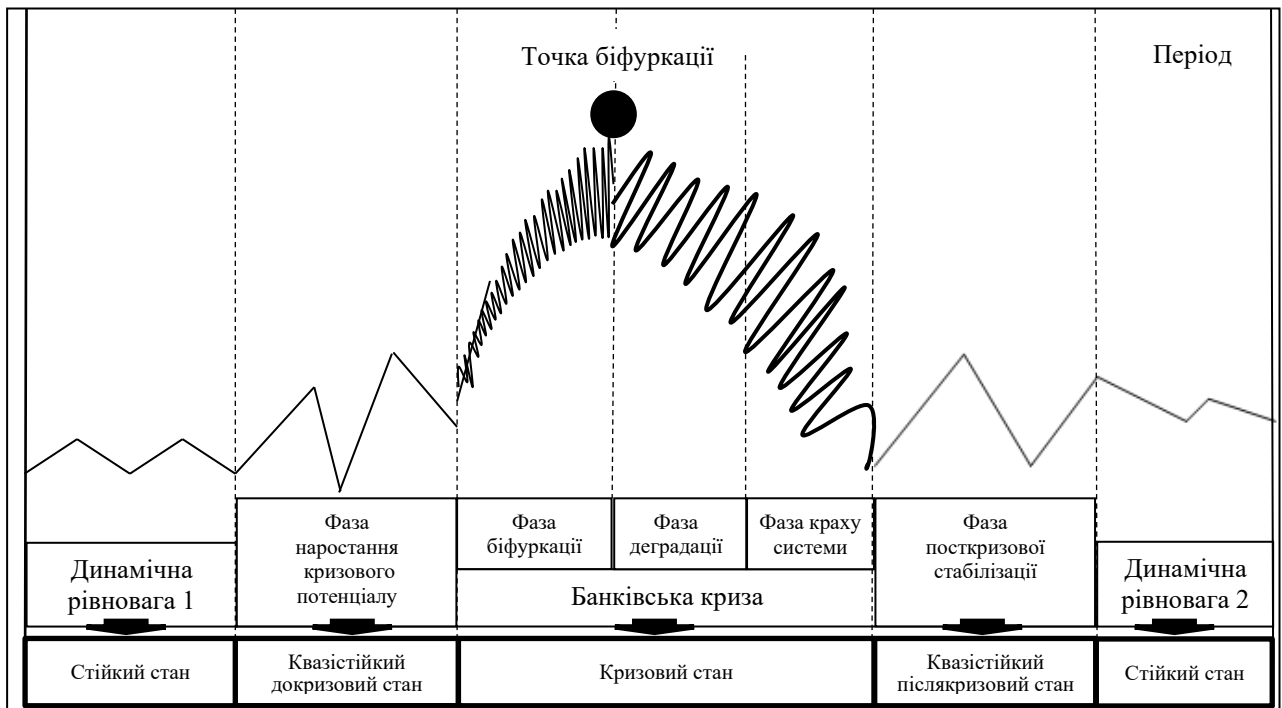

Рисунок 1.2 – Модель розгортання банківської кризи [узагальнено автором]

У точці біфуркації відбувається критична зміна траєкторії розвитку банківської системи, в якій наростає деструктивний кризовий потенціал, що призводить до дестабілізації та критичного зростання чутливості до тригерів банківської кризи. З цього моменту починається формування варіантів можливих станів банківської системи, що визначаються розгалуженістю та структурою каналів, за якими поширюються кризові явища, та адекватністю дій регуляторів.

Деградація банківської системи може відбутися за таких умов: система сповільнює процес переходу з одного стану в інший: потрібної зміни поведінки системи не відбувається, внаслідок чого ентропія зростає, система перестає виконувати свої функції та дезорганізується; система обирає неконструктивний сценарій розвитку, наприклад стає закритою або монополізується. Індикаторами є зростання кількості поганих активів; різке зниження ресурсної бази; стрімке зменшення кількості компонентів, потрібних для її функціонування [40].

Окрім розробки моделі розвитку, інтегрування системного та синергетичного підходів до розуміння поняття «банківська система» дозволяє

визначити наявність прямих та зворотних зв'язків з іншими підсистемами економічної системи. На цій основі можливо поглибити розуміння банківських криз, що можуть стати наслідком як зовнішніх щодо неї шоків, так і самі стати тригером криз в інших елементах економічної системи країни, регіону та світу.

Це обумовлено тим, що, розглядаючи банківську систему як відкриту, що перебуває в стані постійної взаємодії з зовнішнім середовищем, слід зважати на реалізацію зворотних ефектів та ефектів «зараження», як на внутрішньому, так і міжнародному ринках. Зворотні ефекти передбачають, що банківська криза може вплинути на стан нефінансового ринку, що, у свою чергу, поглиблюватиме банківську кризу, і навпаки. Ефекти «зараження» на рівні окремої країни, як правило, реалізуються через «ефект доміно» (негативний фінансовий ефект на міжбанківському ринку у випадку невиконання одним або декількома пов'язаними в систему банками умов повернення кредиту), кризу довіри та викликану нею банківську паніку. Міжнародне «зараження» («інфікування») реалізується через передачу економічних шоків взаємодій між країнами через загальні шоки, торговельні, фінансові зв'язки та інформаційні канали.

З урахуванням вище зазначеного вважаємо за доцільне банківські кризи поглиблено структурувати так, як це наведено на рисунку 1.3 та додатку А.

Вважаємо, що механізм ДАРБС має орієнтуватись на об'єкти банківської системи, структуровані за мікро- та макрорівнем. Важливість цього поділу обумовлена тим, що виділення банківських криз за масштабом (система в цілому, група банків, окремий банк) впливає на вибір інструментарію діагностування кризових явищ, формування рішень щодо запровадження регуляторних антикризових заходів та, в кінцевому підсумку, визначає їх результативність.

Як першочергове завдання при банківських кризах мікрорівня (наростання кризового потенціалу на рівні окремих банків/групи банків) суб'єкти ДАРБС мають стимулювати створення ефективних механізмів антикризового регулювання власниками та / або менеджерами, мінімізуючи пряме втручання в діяльність банків та фіскальні витрати та не допускаючи переростання індивідуальної або локальної банківської кризи в системну.

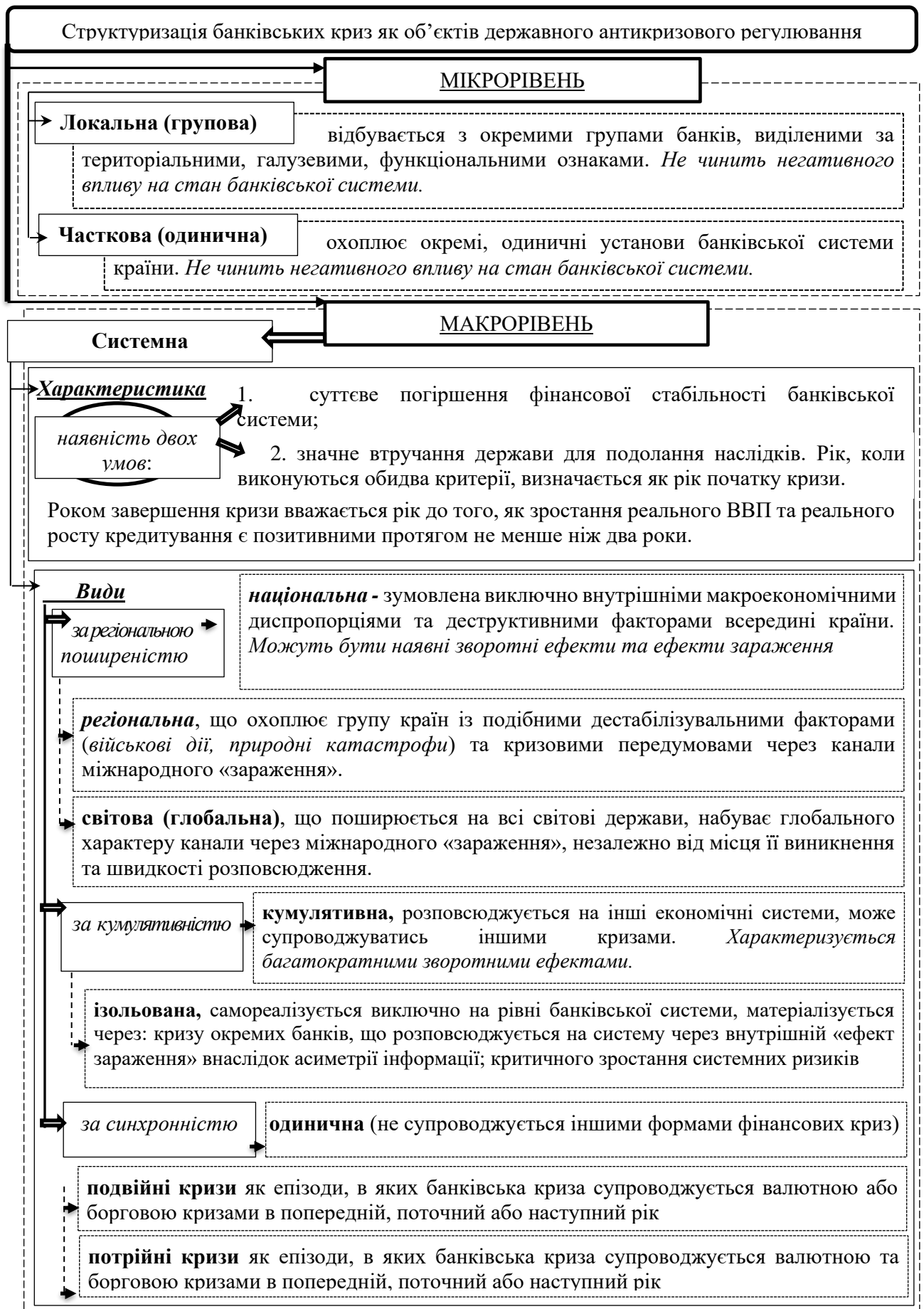

Рисунок 1.3 – Структуризація банківських криз

В окрему групу об'єктів мікрорівня необхідно віднести системно важливі та системні банки, оскільки саме неплатоспроможність одного з них може призвести до переростання локальної банківської кризи в системну через внутрішній «ефект зараження» внаслідок асиметрії інформації; критичного зростання системних ризиків тощо.

Чим більший масштаб та географія поширення банківських криз, тим більше державних інституцій національного та, в ряді випадків, наднаціонального рівня залучено до їх подолання, тим більше витрат на запровадження антикризових заходів та тим складніше досягти цілей ДАРБС.

На макрорівні цілі та завдання ДАРБС виходять за рамки виключно забезпечення стійкості банківської системи, вони є похідними та мають узгоджуватись з цілями державного антикризового регулювання економіки. Зважаючи на це, об'єкти ДАРБС мають включати канали передачі економічних шоків взаємодій в межах країни, між регіонами та країнами.

Механізм ДАРБС має зосереджуватись саме на попередженні системних банківських криз та нівелюванні їх наслідків, оскільки саме вони призводять до значних втрат. Так, за оцінками Г. Капріо, Д. Клінгебіла, витрати на подолання наслідків банківських криз, у середньому, складають 10 % ВВП [16]. М. Бордо та інші [43] оцінюють втрати, пов'язані з банківськими кризами в останню чверть двадцятого сторіччя в розмірі, що становить близько 6 % ВВП. Л. Лаєвен та Ф. Валенсія визначають втрати від світової фінансової кризи 2007-2009 рр. у розмірі майже 30 % ВВП [44]. Окрім прямих, наявні значні опосередковані втрати від втраченої економічної вигоди. Дж. Хоггарт та інші оцінюють, що сукупні прямі та опосередковані втрати від банківських та подвійних криз у країнах ОЕСР становлять 23,8 % ВВП, в країнах, що розвиваються, – 13,9 % [45]. Ці висновки також підтверджують і Л. Лаєвен та Ф. Валенсія, які зазначають, що більші втрати розвинених країн обумовлені глибшими банківськими системами, що робить банківські кризи в них руйнівнішими [44].

Окрім структуризації банківських криз за мікро- та макрорівнем із виділенням часткових, локальних та системних криз як основи, доцільно

розробляти ті класифікації, що надалі стануть основою для формування механізму ДАРБС.

За результатами узагальнення розробок вітчизняних та закордонних науковців нами визначено, що застосовується достатньо значний перелік класифікаційних ознак, що ускладнює диференціацію інструментарію діагностики банківських криз та застосування адекватних антикризових заходів.

Насамперед, наведемо базові підходи до класифікації криз, що доцільно застосовувати й до класифікації банківських криз. Л. Остапенко розподіляє кризи за: «причинами виникнення (суб'єктивні, об'єктивні); факторами впливу (зовнішні, внутрішні); частотою виникнення (циклічні, нециклічні); широтою охоплення (системні, локальні); ступенем реакції на вплив (керовані, некеровані); природою виникнення (природні, штучні, випадкові, закономірні); характером проходження (кризи становлення, постійні кризи, неплатоспроможність, руйнівні, безвихідь, банкрутство); часом проходження етапів життєвого циклу соціально-економічної системи (кризи створення, становлення, розвитку, зрілості, спокою, згасання); характером виникнення та дії (раптові, прогнозовані, безперервні, еволюційні); джерелом походження (соціальні, організаційно-економічні, технологічні, екологічні, політичні, психологічні); терміном (короткострокові, середньострокові, довгострокові); проявами та наслідками (приховані, відкриті) тощо» [46].

В. Вовк [47] банківські кризи розподіляються за: «часом впливу (короткострокові, середньострокові, довгострокові); факторами виникнення (об'єктивні, суб'єктивні, природні, штучні, випадкові, закономірні, циклічні); можливістю прогнозувати (передбачувані та непередбачувані); наслідками (руйнування, оздоровлення, загострення, різке падіння, оновлення, нова криза, послаблення, м'який вихід); можливістю подолання (переборні за допомогою внутрішніх сил, переборні за допомогою зовнішніх сил, непереборні); інтенсивністю впливу (уповільнені, інтенсивні, реактивні); етапом розвитку (потенційні, латентні, явні, руйнівні), спеціальними функціями управління (кризи стратегічного менеджменту, маркетингу, персоналу, інформаційного

забезпечення, інновацій, операційної діяльності, у тому числі інвестиційної, валютної, кредитної та депозитної діяльності)».

А. Степаненко виділяє два види банківських криз: локальну та системну на основі такої ознаки, як ступінь впливу на ситуацію в банківській системі та на економіку держави, а також ступінь охоплення кризою суб'єктів системи [22]. За цією ознакою автори [48] поділяють банківські кризи на ті, що діють на мікроекономічному рівні; розповсюджуються на макроекономічний рівень; характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, що призводить до високої інфляції та демонетизації економіки.

Д. Криворотов пропонує поділ банківських криз на кризи ліквідності («банки мають істотну потребу в ліквідності, що, внаслідок різних причин, не може бути задоволена фінансуванням із зовнішніх джерел), кризи платоспроможності («відбувається зниження величини грошового потоку, генерованого активами, виникає потреба створення додаткових резервів на можливі втрати, зменшується та стає від'ємним нормативний капітал банків, що становлять або мають вплив на значну частину банківської системи») та змішані кризи (зумовлені тісним взаємозв'язком проблем з ліквідністю та платоспроможністю банків) [49].

Л. Петик та С. Федорова [50] використовують два критерії класифікації: причини виникнення банківських криз (перегрів кон'юнктури депозитно-кредитних та ощадних інститутів, фінансовий борг, криза юридичних норм) та рівень розвитку економіки країни («суспільство споживання», «перехідні економічні системи» тощо).

Є. Назарова [51] класифікує банківські кризи за формою прояву (відкрита та закрита), об'єкт впливу (системна, часткова та локальна).

О. Чуб пропонує розрізняти банківські кризи за формами їх прояву наступним чином: латентна, відкрита, системна. За його підходом латентна форма кризи – це ситуація, коли значна частина банків неспроможна виконувати свої зобов'язання, але продовжує функціонувати (bank distress). Відкритій формі

кризи притаманні ланцюгові банкрутства банків, яким передують паніка вкладників, виражена в масових вилученнях депозитів з банків (bank runs).

Банківська криза переростає в системну, якщо більшість банків неспроможна виконувати свої основні функції, тобто не в змозі виконувати умови контрактів, укладених із вкладниками через невиконання зобов'язань позичальниками банку, або в результаті знецінення банківських активів [52].

На основі проведеного дослідження нами запропоновано виділяти наступні додаткові ознаки для типології банківських криз, що впливають на формування та результативність механізму ДАРБС (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Класифікація банківських криз у контексті формування механізму ДАРБС [узагальнено автором на основі 3, 13-23, 28, 29, 32, 35, 45, 53]

Ознака	Види	Характеристика
1	2	3
<i>Фаза виникнення банківської кризи</i>		
Походження	Об'єктивна	викликана об'єктивними змінами в середовищі функціонування елементів мікро- та макrorівня банківської системи
	Суб'єктивна	пов'язана з діями суб'єктів управління на мікро- та макrorівні банківської системи
	Синергетична	обумовлена взаємним впливом об'єктивних та суб'єктивних причин
Джерело	Внутрішня	обумовлена внутрішніми умовами, явищами та процесами на мікро- та макrorівні банківської системи
	Зовнішня	виникає внаслідок обумовлена ефектом спілловера (spillover), тобто «епідемії» (через неконтрольованого зовнішнього ефекту, що відображає реалізацію ефектів звичайну взаємозалежність країн з ринковою економікою. «інфікування» та інфекція базується на фундаментальних макроекономічних «зараження» характеристиках (fundamental-based contagion) внаслідок трансмісії обумовлена поведінкою інвесторів або фінансових агентів та не фінансових криз пов'язана зі зміною макроекономічних характеристик. Інфекція специфічними викликається «іраціональними» феноменами: панікою, каналами) стадною поведінкою інвесторів, втратою довіри.
	Комбінована	обумовлена взаємним впливом зовнішніх та внутрішніх факторів
Характер	Циклічна	є наслідком циклічного спаду економіки окремої країни і залежить від рівня розвитку ринкових відносин у ній. Переважно є формою грошово-кредитної кризи
	Специфічна	є наслідком накопичення проблем у банківській системі або раптової зміни економічного середовища під впливом зовнішніх факторів, що впливають на банківську систему
Закономірність виникнення	Випадкова	зумовлена екстраординарними подіями та збігом особливих обставин.
	Закономірна	зумовлена дією об'єктивних факторів та спроможності суб'єктів управління на мікро- та макrorівні банківської системи швидко та адекватно провести зміни, які нівелюють дію негативних обставин.
Ступінь контролю	Контрольована	причини контрольовані суб'єктами управління на мікро- та макrorівні банківської системи
	Неконтрольована	причини неконтрольовані суб'єктами управління на мікро- та макrorівні банківської системи

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
Можливість прогнозування	Прогнозована	причини є об'єктивними та їх вплив можливо завчасно спрогнозувати суб'єктами регулювання
	Непрогнозована	причини є суб'єктивними або штучними та їх вплив неможливо завчасно спрогнозувати суб'єктами управління на мікро- та макrorівні банківської системи
<i>Фаза розгортання банківської кризи</i>		
Факт снування	Реальна	криза, що виникла та може бути ідентифікована на основі достовірних сигналів
	Потенційна	характеризується відсутністю достовірних сигналів кризи, але наявні слабкі сигнали, що можуть свідчити про можливість розгортання кризи
Інтенсивність дії	Сповільнена	розвивається поступово, набираючи швидкість, хвильовий ефект від невеликих шоків поширюється поступово, поки не набуде критичного значення
	Інтенсивна	кризові явища розвиваються досить швидко з поширенням на нові елементи банківської системи мікро- або макrorівня
	Реактивна	кризові явища мають руйнівний характер та миттєво поширюються
Гострота протікання	Слабка	кількісні та якісні параметри банківської системи змінюються несуттєво
	Помірна	кількісні та якісні параметри банківської системи змінюються значно, але за державної підтримки система продовжує функціонувати
	Важка	критичні зміни кількісних та якісних параметрів банківської системи (руйнування важливих складових банківської системи)
Форма прояву	Латентна (прихована)	характеризується негативними тенденціями, що поступово накопичуються, досягають критичного рівня та набувають відкритої форми
	Відкрита (явна)	характеризується невиконанням банками своїх зобов'язань перед клієнтами, нездатністю банківської системи безперебійно здійснювати розрахунки, масовим прагненням вкладників вилучити свої вклади з банків, різким скороченням кредитування, банкрутством банків
Можливість регулювання	Переборна	наявні можливості подолання кризових явищ, оскільки наявний достатній потенціал для подолання кризи
	Непереборна	подолання кризових явищ практично неможливо, в основному, через відсутність або неефективні регуляторні рішення, або несвоечасні регуляторні рішення в умовах надвисокої інтенсивності деструктивних процесів.
Тривалість протікання	Короткострокова	строк подолання кризових явищ незначний (до одного року), відсутність значного впливу на функціонування інших економічних систем
	Середньострокова	середня тривалість (до двох років), незначний вплив на функціонування інших економічних систем
	Довгострокова	тривалий строк, відповідно, високий рівень складності подолання наслідків (більше двох років)
	Затяжна (хронічна)	строк протікання перевищує максимальні для кризи цього типу, як правило, через неефективні антикризові механізми
<i>Фаза завершення банківської кризи та подолання наслідків</i>		
Тривалість впливу	Довгострокова	криза, наслідки якої впливатимуть на здатність елементів банківської системи виконувати властиві їм функції протягом тривалого проміжку часу
	Короткострокова	криза, наслідки якої згладжуються протягом короткого проміжку часу
Напрямок впливу	Прогресивна	криза росту, що призводить до появи нових елементів банківської системи, вдосконаленню зв'язків між ними (оздоровлення, оновлення, м'який вихід)
	Деструктивна	криза розпаду, що призводить до зникнення системи як цілісного утворення, втрати зв'язків між елементами системи (послаблення, загострення, руйнування)
Масштаб	Макроекономічні	породжує макроекономічний спад, високу інфляцію та демонетизацію економіки (як правило, є системною)
	Мікроекономічні	спричиняє серйозні проблеми серед певного кола банків, які, за пасивної або неефективної політики суб'єктів антикризового регулювання, можуть бути визнані банкрутами та ліквідовані
Характер наслідків	Необоротні	криза, наслідки якої не можуть бути подолані за будь-яких умов та застосування регуляторних впливів
	Оборотні	криза, наслідки якої можуть бути подолані за будь-яких умов та застосування регуляторних впливів

Відмінністю запропонованого підходу є те, що він базується на систематизації причин, що призводять до появи банківських криз, виділенні характеристичних ознак їх протікання та формалізації наслідкових зв'язків, притаманних для сучасного етапу розвитку економіки. Це забезпечить диференціацію інструментарію ДАРБС залежно від причин, особливостей протікання та наслідків реалізації банківських криз мікро- та макрорівня.

Отже, банківську кризу пропонуємо визначати як переломний момент у стані банківської системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними під впливом деструктивних зовнішніх і/або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати властиві їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу з боку суб'єктів регулювання.

Визначено, що банківські кризи виникають на мікрорівні (рівні індивідуальних елементів банківської системи або елементів, об'єднаних певними групами за розміром, системною важливістю, належністю капіталу, функціональною, територіальною ознаками тощо) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому кризи макрорівня можуть набувати національного, регіонального та глобального; ізольованого, кумулятивного; одиничного, подвійного та потрійного характеру.

Обґрунтовано необхідність поглибленої класифікації банківських криз із виділенням додаткових ознак за циклом «виникнення → розгортання → наслідки».

З огляду на це виділено види банківських криз за: причинами виникнення (поділ за походженням, джерелом, характером, закономірністю виникнення, ступенем контролю, можливістю прогнозування), характеристиками розгортання (поділ за фактом існування, інтенсивністю дії, гостротою й тривалістю, формою прояву, можливістю регулювання), наслідками (поділ за віддаленістю наслідків, їх тривалістю, напрямом впливу та масштабами).

1.2 Систематизація причин та факторів банківських криз у контексті формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи

Зовнішнє середовище банківської системи України характеризують високі геополітичні ризики через нові форми зовнішньої агресії Росії; високі геоекономічні ризики внаслідок уповільнення зростання економік країн – торговельних партнерів, жорсткіші фінансові умови для більшості економік, що розвиваються, торговельні війни; уповільнення темпів економічного зростання в Україні та значні виплати за державним боргом; політичну нестабільність [54]. Вагомість зовнішніх кризових тригерів підтверджується результатами стрес-тестування, проведеного НБУ, за яким визначено дефіцит капіталу в умовах глибокої кризи. У 2018 році стрес-тестування найбільших банків виявило, що близько половини банків, що аналізувались, можуть потребувати додаткового капіталу. Банки без достатнього запасу міцності на випадок кризи мають реструктурувати свої баланси та переглянути бізнес-моделі [54].

Зважаючи на це, завданням роботи є систематизація факторів банківських криз. Механізм ДАРБС мають бути спрямовані на раннє виявлення факторів, що можуть дестабілізувати банківську систему та викликати кризові явища, та адекватний параметрам середовища вибір антикризового інструментарію.

За результатами дослідження визначено, що практично всі наукові роботи цього спрямування тією чи іншою мірою торкаються вивчення причин, джерел, факторів та можливих сценаріїв розгортання банківських криз.

За теорією криз та антикризового регулювання джерелами банківської кризи є фактори (явища, процеси), що спричиняють невизначеність результатів діяльності її елементів; конфліктність у широкому сенсі цього поняття; дії суб'єктів, що приймають рішення в умовах невизначеності. Тригером банківської кризи є факторна сила, що проявляється в точках біфуркації та

формується як результат резонансу факторних та кумулятивних причин її виникнення, сформованих як в попередній, так і поточний період.

Наразі відсутній єдиний підхід як щодо загального поділу факторів банківської кризи на групи, так і щодо переліку факторів, що входять до тієї чи іншої групи. При цьому досить часто, характеризуючи фактори банківської кризи, наводиться перелік її симптомів, а не причин та факторів, що її зумовили.

Ряд науковців, вивчаючи фактори банківської кризи, наводить їх загальний перелік, не групуючи їх за джерелами походження стосовно об'єкта антикризового регулювання. Так, В. Коваленко, О. Коренева та О. Крухмаль у [48] виділяють наступні фактори виникнення банківських криз: «фінансова глобалізація, зменшення обсягів виробництва, надмірна кредитна експансія, вплив інфляції та зовнішньоекономічних чинників, недосконалість нагляду та регулювання банківської системи». С. Реверчук та О. Галушак доповнюють цей перелік такими факторами, як «різке коливання товарних цін, цін на фінансові активи, процентних ставок; зовнішньоекономічні чинники; недосконалість регулювання банківської системи» [55].

На нашу думку, в контексті формування механізму ДАРБС недоцільно не розмежувати фактори виникнення банківської кризи за джерелом походження на зовнішні та внутрішні, оскільки це ускладнює їх діагностування та регулювання.

У цьому ми цілковито погоджуємося з твердженням А. Тавасієва [13], який визначив, що «причини кризи (як поверхневі, так і приховані) необхідно також поділяти на зовнішні та внутрішні, маючи на увазі під першими ті причини, що зароджуються і дозрівають у зовнішньому для всіх банків середовищі та не залежать від останніх, а під другими – причини, що виникають всередині самих банків, являються їх власним «продуктом» і цілком від них залежать. Цей поділ необхідний з технологічної точки зору, адже слід зрозуміти, хто і за що повинен нести відповідальність у процесі розробки та реалізації антикризових заходів».

У наукових працях [29, 35, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62] зазначається, що банківські кризи є наслідком поєднання як зовнішніх, екзогенних, щодо

банківської системи причин, так і дисбалансів банківської системи конкретної країни (ендогенні причини).

У [29, 56] зазначається, що «причинами банківської кризи можуть бути економічні кризи, кризи грошово-кредитної системи або специфічні кризи на окремих фінансових або товарних ринках. Як правило, поштовхом до банківської кризи є зовнішні фактори, що супроводжуються різкою девальвацією національної валюти, значним дефіцитом бюджету, банківською панікою, біржовими кризами, високою інфляцією, знеціненням банківських вкладів і фінансових активів. До внутрішніх причин банківської кризи відносять недостатній рівень капіталізації банків, низький рівень ризик-менеджменту та корпоративного управління, значну залежність від зовнішніх запозичень, недосконалість банківського регулювання та нагляду». Поділяючи цей підхід в частині зовнішніх факторів, не можемо погодитись з виділеними науковцем внутрішніми факторами, оскільки наведений перелік містить симптоми незадовільного фінансового стану банку, а не ті причини, що їх викликали.

Дж. Капріо та Д. Клінгбіл [16] на основі проведеного емпіричного дослідження банківських криз у 29 країнах за період з 1980 до 1995 року не тільки підтвердили наявність комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, що спричиняють банківські кризи, але й визначили ступінь їх впливу. При цьому найбільш значущим фактором, за їх розрахунками, є нездатність суб'єктів державного регулювання банків та банківських менеджерів таким чином здійснювати управлінський та регулювальний вплив, щоб не допустити кризових явищ: недоліки в системі регулювання та нагляду відіграли головну роль у розвитку банківської кризи в 90 % країн; недоліки в менеджменті банків – 69 %.

Інші фактори, що впливали на виникнення банківської кризи, науковцями розподілені так: погіршення умов торгівлі (69 %); економічний спад (55 %); політичне втручання (40 %); кредити афілійованим особам (31 %); «спекулятивний пузир» (24 %); шахрайство (21 %); кредитування державних підприємств (21 %); «нідерландська хвороба» (14 %); відтік капіталу (7 %); недоліки судової системи (7 %); зняття вкладниками депозитів (7 %) [16].

Д. Левеллін у [63] визначив, що в більшості банківських криз можна виділити спільні фактори, що їх спричинили: нестабільність у макроекономіці; структурні слабкості в економіці та фінансовій системі; небезпечні банківські практики; небезпечні структури стимулювання та моральний ризик у фінансовій системі; неефективне регулювання; слабкий моніторинг та нагляд; відсутність ефективної ринкової дисципліни та неефективні механізми корпоративного управління в банках та їх клієнтах-позичальниках.

О. Лепьохінім у [64] визначено, що стабільність банківської системи та можливість виникнення кризи в ній визначається впливом сукупності факторів, що діють на мікро- і на макрорівні. На мікрорівні діють фактори, що обумовлюють нестабільність банківської системи, та безпосередньо ініціюють виникнення криз. На його думку, нестабільність банківської системи «обумовлюють: проблеми координації дій вкладників; наявна асиметрія інформації або ринкова влада на ринку ліквідності; інформаційна епідемія; міжбанківські кредитні зв'язки; ефект фінансового акселератора. Фактори, що ініціюють виникнення банківської кризи, включають фінансові шоки; різке падіння рентабельності інвестицій; нову інформацію щодо банків; зміну очікувань вкладників» [64]. Фактори, що діють на макрорівні, формують макроекономічні умови дії банків, опосередковано впливаючи на фактори першої групи. До них віднесено фактори: «макроекономічної нестабільності (динаміка ВВП, фондового ринку, темпи зростання кредитного портфеля банків, обсяг корпоративного боргу); зовнішньоекономічної кон'юнктури (умови торгівлі, рівень світової процентної ставки); недосконалість системи нагляду та регулювання (прогалини в бухгалтерському обліку, стандартах щодо розкриття інформації та нормативно-законодавчій базі)» [64].

У дослідженнях П. Хоногана наявна спроба розмежувати банківські кризи, викликані макроекономічними факторами; банківські кризи, викликані неякісним мікроекономічним управлінням; банківські кризи, що є наслідком помилок у державному регулюванні та нагляді [65].

Аналогічну структурування факторів банківської кризи запропонував В. В. Шпачук. Ним виділено: «макрорівневі (макроекономічні фактори): темпи економічного зростання; показники платіжного балансу; грошові індикатори; рівень державного боргу; мезорівневі (регулятивні фактори): рівень менеджменту; частка проблемних, нестандартних та негативно класифікованих активів; розмір капіталу; розмір прибутків / збитків; стан ліквідності банківської системи введення в банки тимчасових адміністрацій та ліквідаторів» та мікрорівневі фактори (управлінські фактори): рівень менеджменту; частка проблемних, нестандартних та негативно класифікованих активів; розмір капіталу та спроможність акціонерів його підтримувати на необхідному рівні; розмір прибутків/збитків; стан ліквідності» [28].

Ми погоджуємось з тим поділом, що запропонований науковцем для структурування з виділенням факторів макро-, мезо- та макрорівнів. Водночас, підхід цього науковця, на нашу думку, має той недолік, що до складу факторів банківської кризи віднесено також і її безпосередні симптоми, наприклад, «частка проблемних, нестандартних та негативно класифікованих активів в банківській системі; ... введення в банки тимчасових адміністрацій та ліквідаторів». Як ми вже зазначали раніше, саме ці симптоми більшістю науковців визначаються як критерії настання системної банківської кризи.

Я. Жовтанецька у [66] поглибила структурування факторів зовнішнього походження з виділенням «мега- (фінансова глобалізація; розвиток глобальної економіки; євроінтеграція України; лібералізація товарних ринків країн ЄС для України; фінансова політика міжнародних інституцій та організацій), макро- (ВВП; платіжний баланс країни; зовнішній борг; монетарна політика НБУ, золотовалютні резерви; рівень інфляції; індекси промислової продукції, споживчих цін; рівень безробіття; соціальна напруга у суспільстві; фінансові ринки; військова антитерористична операція на сході України та анексія АРК) і мезорівня (ВРП; розвиток регіональної банківської системи; розвиток економіки регіону; обсяги інвестицій в регіон; рівень життя населення регіону; децентралізація влади та вплив адміністративно-територіальної реформи; стан

транскордонного співробітництва)». Також нею виділено «внутрішні (мікроекономічні) фактори з поділом на фінансові (рівень капіталізації; якість активів; проблемність кредитного портфеля; оптимальність структури портфеля цінних паперів; інвестиційна активність; ліквідність; прибутковість банку), ринкові (віднесення банку за групами й величиною активів; організаційно-правова форма діяльності; корпоративне управління; рівень безпеки банку; кадровий потенціал; інформаційно-технічне забезпечення) та організаційні (конкурентоздатність банку на зовнішньому і внутрішньому ринках)» [66].

Перевагою розробки науковця є спроба поглиблено структурувати фактори внутрішнього та зовнішнього походження, але до недоліків ми відносимо безпосередньо склад факторів, що нею включено до кожної групи, а також ототожнення факторів з індикаторами, що їх характеризують.

С. Інґвес [67] зазначив, що, не зважаючи на все різноманіття, всі банківські кризи, викликані двома групами факторів: мікрорівня (так званий «bad banking») та макрорівня (так зване «bad operating environment»).

Ми погоджуємось, що банківські кризи мікрорівня спричиняються неефективним менеджментом, відсутністю внутрішнього контролю, фокусі на частці ринку, а не прибутковості, накопиченими валютними, процентними дисбалансами та дисбалансами ліквідності. Ці умови поглиблюються, якщо власники банку не зацікавлені в ефективній діяльності банку, оскільки їх капітал, інвестований в банк, є незначним, та якщо банківські менеджери не несуть особистої відповідальності за ризики, що вони приймають [67].

Актуальною для України є висновок науковця про те, що в країнах, що розвиваються, вплив цих факторів може посилюватися, оскільки банки працюють як кептивні або входять до складу певних фінансово-промислових груп, що призводить до значного обсягу операцій з пов'язаними особами. Крім цього, державні банки можуть працювати як квазіфіскальні установи на основі політичних критеріїв, з ігноруванням комерційних принципів, що підриває їх платоспроможність та негативно впливає на стійкість інших, краще керованих, банків [67]. Ця ситуація може зберігатися тільки за умови відсутності належного

банківського регулювання та нагляду, а також адекватної ринкової дисципліни, у тому числі необхідного рівня транспарентності діяльності банків.

Також С. Інґвес зазначає, що кризи можуть виникати з макропричин, що є зовнішніми до банківської системи. На його думку, макроекономічна нестабільність може виникнути «в результаті кредитних бумів, викликаних надмірним припливом капіталу або змінами в податкових правилах; ціновими бульбашками на ринку нерухомості або ринку цінних паперів; уповільненням зростання експорту або втратою експортних ринків; наявністю надлишкових потужностей / зниженням рентабельності в реальному секторі; зниженням обсягу інвестицій; зростанням бюджетного дефіциту та / або дефіциту поточного рахунку; зростанням державного боргу; різкими змінами валютних курсів та реальних процентних ставок тощо [67].

Як бачимо, науковець також виділяє три групи факторів, що спричиняють банківські кризи: фактори мікрорівня, включаючи відсутність належного банківського регулювання та нагляду, та фактори макрорівня.

О. Береславська причини, що зумовлюють появу кризових явищ у банківській системі, поділяє на дві групи: зовнішні та внутрішні. До складу першої нею віднесено «... процеси дерегуляції та лібералізації міжнародного руху капіталу в умовах глобалізації та швидкі темпи зростання обсягів фінансових операцій у світовому масштабі» [68]. До складу другої «...макроекономічну нестабільність у країні, яка провокується диспропорціями та надмірною відкритістю економіки, неадекватним курсовим режимом у країні та високими процентними ставками, інфляцією, «бульбашками» на ринку нерухомості, агресивною кредитною політикою, відсутністю внутрішнього контролю та низькою ефективністю управління банківськими ризиками» [68]. Попри те, що автор поділив фактори банківської кризи на внутрішні та зовнішні, він розглядає їх по відношенню не до банківської системи, а до тієї країни, криза в банківській системі якої досліджується.

Ч. У. Каломіріс у [69] зазначає, що «банківські кризи, як правило, відбуваються під час циклічних спадів та тісно пов'язані зі зростанням

зобов'язань підприємств-банкрутів та зниженням вартості активів. Зазначені параметри впливають на якість кредитних портфелів банків та зростання токсичних кредитів у них». При цьому він наголошує на тому, що «банківські кризи не можуть розглядатись виключно як невіддільне явище, обумовлене суб'єктивізмом у прийнятті управлінських рішень, спричинене структурою банківських балансів або несприятливою макроекономічною ситуацією» [69].

До фактора банківських криз він відносить неефективну систему банківського регулювання та нагляду, зокрема, їх лібералізацію, що призводить до надмірного прийняття ризику банками без ефективної системи пруденційного регулювання та нагляду, спрямованої на їх обмеження; неефективну роботу центрального банку як кредитора останньої інстанції, що забезпечує належну підтримку ліквідності без зростання рівня морального ризику тощо [69].

Роль регуляторного фактора у розгортанні банківських криз відзначали також Г. Капріо, Д. Клінгебіл, А. Деміргук-Кунт, Е. Кейн та Л. Лаєвен, які зазначили, що страхування депозитів та інші політики, що захищають банки від ринкової дисципліни, призначені як засіб боротьби з нестабільністю, замість цього стали єдиним джерелом банківської кризи [16, 70].

Важливість регуляторного фактора у виникненні сучасних банківських криз відзначала й О. Береславська у [68]. Вона наголошує на тому, що «... непродумана політика ліцензування банків, слабкий нагляд і низька кваліфікація менеджменту банків ведуть до банкрутства. За результатами аналізу банківських криз, проведеного експертами Світового банку, недоліки регулювання і нагляду у більшості країн з трансформаційною економікою стали однією з головних причин розвитку кризових ситуацій» [68].

Д. О. Бейм наголошує на тому, що макроекономічна нестабільність постійно супроводжує функціонування економічних систем, але не завжди при цьому є фактором банківських криз. Зважаючи на це, науковець робить висновок, що необхідним є наявність інших факторів, які він пропонує структурувати за первинними джерелами фінансування банківської діяльності:

- вкладники – «набіги вкладників на банк» (цей фактор є значущим для країн, що розвиваються, або країн, де відсутня державна система страхування депозитів), спричинені втратою довіри до банку або урядовою кризою;
- уряд – політичні зміни в країні;
- приватне зовнішнє фінансування – негативні ринкові сигнали, насамперед, пов'язані з волатильністю валютних курсів та процентних ставок;
- МВФ або Світовий банк – відмова в фінансуванні, песимістичні дані про результативність перемовин щодо надання чергових траншів [71].

Окрім підходів, що визначають фактори банківських криз як комплекс взаємодії макроекономічних та мікроекономічних причин, ряд науковців приділяють уваги поглибленому вивченню окремих факторів банківських криз.

Так, Ф. Боїссай, Ф. Цоллард та Ф. Сметс [72] зазначають, що основним фактором банківських криз є накопичення активів домогосподарствами в очікуванні майбутніх несприятливих потрясінь. При досить тривалому періоді цей процес накопичення активів породжує фінансовий дисбаланс (кредитний бум, непропорційно великі банківські баланси), що, як мінімум, знижують стійкість банківської системи до потрясінь а, як максимум, призводять до ендогенної кризи. На їх думку, в цьому контексті несприятливі випадкові макрошоки відіграють другорядну роль, оскільки найбільш важливо те, в яких умовах відбуваються ці потрясіння.

С. Классенс та М. Айхан Косі у [73] зазначають, що фактором банківської кризи можуть також слугувати недоліки інституційного середовища. Це обумовлено тим, що банки значною мірою залежать від інформаційного, правового та судового середовищ, щоб реалізовувати ефективну кредитну та інвестиційну політики. Також ними відзначається, що банківські кризи можуть виникати внаслідок неефективного банківського регулювання та нагляду, а також небажаними ефектами систем державної підтримки, зокрема моральним ризиком при запровадженні державної системи страхування депозитів.

Узагальнивши зазначене, ми визначили, що причинами банківських криз є як об'єктивні аспекти, пов'язані з впливом некерованих факторів зовнішнього

середовища (макроекономічна, політична, соціальна нестабільність та обумовлені ними шоки), так і деструктивний кризовий потенціал банківської системи, зумовлений суб'єктивними аспектами внутрішніх характеристик її елементів, зокрема, ефективністю банківського менеджменту та адекватністю дій суб'єктів державного регулювання.

Мікроекономічні причини банківської кризи пропонуємо розглядати через накопичення в банківській системі «кризового» потенціалу, спричиненого неефективністю банківського менеджменту, в тому числі помилками в управлінні та недостатністю контролю за діяльністю банків як з боку власників та менеджменту (індивідуальні фактори), так і з боку уповноважених органів державного регулювання банківської системи, зокрема, центральних банків (системні фактори). При цьому накопичені дисбаланси на рівні окремих банків можуть призводити до зростання рівня системного ризику, що також включено нами до складу факторів банківських криз мікрорівня (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Внутрішні фактори, що обумовлюють банківську кризу

[узагальнено автором]

Ефективність банківського менеджменту розглядаємо як здатність власників та менеджерів створювати, інтегрувати та реконфігурувати фінансові, кадрові, матеріальні, технічні та інформаційні ресурси, змінювати організаційне забезпечення, внутрішньобанківські відносини та процеси відповідно до зміни зовнішнього середовища таким чином, щоб синергетичний ефект від цього забезпечував досягнення цілей діяльності банку, визначених у його політиці та стратегії без зростання рівня банківських ризиків понад встановлені межі [74].

У цьому контексті найбільш важливими причинами банківської кризи є:

1) низька якість стратегічного управління та високий рівень стратегічного ризику, а саме: невірна постановка цілей діяльності без урахування умов операційного середовища та / або на основі невірної оцінки або конфігурації ресурсів, використаних для їх досягнення:

- невірна маркетингова політика банку (необґрунтований вихід на нові географічні або продуктові ринки; невірний вибір цінової політики банку; недосконалі банківські технології тощо);

- неефективна політика формування та використання ресурсів банку, зокрема, таке формування пасивів та розподіл активів, що призводить до зниження рівня ліквідності, процентних та валютних розривів;

- неефективна політика управління ризиками, зокрема їх неврахування або недооцінка;

2) нездатність власників та менеджерів створювати, інтегрувати та реконфігурувати ресурси, змінювати організаційне забезпечення, внутрішньобанківські відносини та процеси бажаним для досягнення цілей діяльності банку чином, зокрема:

- недосконале організаційне забезпечення (неефективна організаційна, фінансова, регіональна структура) та структура управління, в якій не сформовано чіткі зв'язки субординації, контролю та відповідальності;

- низька якість управління персоналом (неефективна система управління персоналом, не сформована корпоративна культура, некваліфікований персонал та відсутня система підвищення кваліфікації та мотивації, відсутність чіткого розподілу компетенції та повноважень, дестимулювання ризикових дій);

- неефективне застосування інформаційних технологій (застосування інформаційних технологій без належного контролю, адекватних допоміжних засобів, перевірки тощо).

Усі структурні аспекти регулювання та нагляду, що знаходяться під прямим контролем чи впливом уряду чи центрального банку, у разі їх неефективності, є вагомим фактором банківських криз через:

- недосконалі стратегії та шляхи реалізації грошово-кредитної політики, стратегії розвитку банківської системи;
- неефективне застосування інструментів банківського регулювання, зокрема невиправдану дерегуляцію / лібералізацію;
- недосконалі процедури банківського нагляду, у тому числі: неналежний контроль за допуском у банківську систему фінансово стабільних інвесторів та інвесторів з високим рівнем ділової репутації, а також за професіоналізмом і репутацією вищого керівництва банків; недостатні пруденційні обмеження банківських ризиків, низькі вимоги щодо достатності капіталу та резервів, що відповідають міжнародній практиці та враховують економічну ситуацію в країні;
- неефективну інфраструктуру, зокрема у сфері обліку, аудиту, звітності, захисту прав кредиторів тощо;
- низьку транспарентність, зокрема, формування інформаційної бази та розробки відповідних аналітичних моделей, що забезпечують оцінювання стійкості банківської системи та окремих банків до криз, інформування зацікавлених осіб, державних органів і банків про результати аналізу.

У результаті неефективного банківського менеджменту, нераціональних або частково раціональних управлінських рішень на рівні окремих банків відбувається накопичення системного ризику, та, відповідно, зростає кризовий потенціал в банківській системі. У разі неефективного державного регулювання та нагляду відбувається кумулятивне посилення кризових явищ та зростання ймовірності системної банківської кризи.

Окрім внутрішніх, факторами банківських криз є зовнішнє середовище, що не тільки активно впливає на поточний стан банківської системи, але і прямо або опосередковано визначає вектори її розвитку. Зважаючи на це, механізм ДАРБС має бути в змозі оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, оскільки в умовах світової інтеграції та фінансової глобалізації розподіл ресурсів в економічних системах, рівень системних фінансових ризиків, неузгодженість балансових позицій, значною мірою, визначається впливом зовнішніх факторів.

Макроекономічні проблеми є основними факторами банківських криз, при настанні яких відбувається поєднання різкої зміни зовнішніх стосовно банківської системи умов із проблемами в банках. Імовірність настання банківської кризи істотно підвищується при економічному спаді, проведенні заходів з девальвації національної валюти або при проведенні антиінфляційної політики, тобто в періоди, коли в силу об'єктивних причин фінансовий стан банків різко погіршується.

Наразі на функціонування банківських систем значною мірою впливає нестійкість макроекономічних параметрів національної та світової економік, що призводять до розвитку кризових явищ різного рівня складності. Без запровадження ефективних антикризових механізмів, погіршення стану банківської системи поглибить масштаб та наслідки розвитку кризових процесів в економіці. Зважаючи на це, перед суб'єктами державного регулювання постає завдання визначення природи макроекономічної нестабільності та шоків, механізму та каналів їх впливу на банківську систему. На основі отриманих даних мають бути сформовані антикризові заходи, що мають запобігти колапсу банківської системи та забезпечити її стійкість у довгостроковій перспективі.

У закордонній науковій літературі в працях Дж. Песола, Д. Пейна, Б. Бернанке, М. Гетлера, М. Ватсона, К. А. Сімса, А. Крокета та інших науковців доведено, що стійкість банківської системи залежить від рівня стійкості економіки та відсутності шоків у ній. Ними визначено, що вплив макроекономічних шоків на банки призводить до зростання резервів на можливі втрати, зниження рентабельності активів та зменшення капіталу. Вітчизняними науковцями, зокрема, такими, як С. В. Андрос, О. В. Дзюблюк, В. В. Коваленко, В. І. Міщенко, С. В. Міщенко, Р. В. Михайлюк, А. О. Сігайов, М. І. Скрипниченко, А. О. Кифак також проводились дослідження впливу макроекономічної нестабільності на стан фінансових ринків, монетарні показники, стійкість банківської системи.

Отже, кризові явища в банківській системі є наслідком макроекономічної нестабільності та шоків, підходи до визначення яких подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Підходи до визначення поняття «макроекономічна нестабільність» та «макроекономічні шоки» [узагальнено автором на основі 69, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85]

Автор	Визначення поняття
1	2
Макроекономічна нестабільність	
Рожко О.	коливання обсягу національного продукту, рівня цін, зайнятості та відсутності умов для стабільного зростання обсягу ВВП
Кузнецова Л., Шинкаренко Т., Макушенко Т.	порушення макроекономічної рівноваги, ... проявляється у виникненні суттєвих відхилень таких економічних параметрів, як рівень зайнятості та безробіття, рівень цін та порушення рівноважного рівня виробництва
Фішер С.	стан економіки, якому властива висока інфляція, значне боргове навантаження, зростаючий фіскальний дефіцит та рівень безробіття та висока волатильність обмінного курсу
Радіонова І., Алімпієв Є.	стан економіки, що проявляється періодичними коливаннями ділової активності (зміна економічних циклів), що супроводжується зміною рівня зайнятості населення та розгортанням інфляційних процесів
Бюссєр М., Малдер К.	стан економіки, що характеризується погіршенням фундаментальних показників та різкими коливаннями політичної стабільності, що негативно впливають на ринкові очікування населення та підприємців стосовно обмінного курсу та внутрішніх цін
Каломіріс Ч. В.	макроекономічні зрушення, що кристалізують ризики для банківських систем ... макроекономічні фактори, що можуть підвищити рівень системних ризиків через макроекономічні шоки
Сідніна В.	проявляється у різних формах економічного руху: збурення (зовнішні та внутрішні некеровані впливи, що не викликають змін системних властивостей національної економіки), зрушення (приводять до змін системних властивостей національної економіки), економічні коливання та хвилі
Макроекономічні шоки	
Ємельяненко Л., Москаленко В.	реальна раптова зміна в умовах господарювання, що виводить економічну систему зі стану рівноваги або ще більш поглиблює нерівноважний стан економіки. ...Проявом порушення економічної рівноваги є інфляція та безробіття, невідповідність обсягів фінансових ресурсів і витрат, оплати та продуктивності праці; доходів і витрат державного бюджету; розміру бюджетного дефіциту та джерел його покриття; активів і пасивів платіжного балансу.
Шинкоренко Т.	надзвичайний подразник, проявом якого в економічній сфері є раптова зміна умов господарювання, що викликає стрибки в динаміці одного чи декількох економічних показників, по-друге, він має викликати дестабілізацію розвитку певного економічного об'єкта (підприємства, ринку, окремого регіону або сектора економіки чи економічної системи)... реальна раптова зміна в умовах господарювання, що виводить економічну систему зі стану рівноваги або ще більш поглиблює нерівноважний стан економіки.
Моїсєєв С.	різка екзогенна зміна в економічній системі. Найбільш поширеними є шоки попиту (demand shock) та пропозиції (supply shock)... шоки з боку попиту не мають довгострокового впливу на рівень виробництва (тимчасові шоки), ... шоки з боку пропозиції реалізуються саме в довгостроковому періоді (перманентні шоки).
Політичні шоки як частина макроекономічних шоків	
Вечканов Г., Вечканова Г.	виникають в результаті: політики, переважно, грошової, що проводиться державою; застосування заходів макроекономічної політики (зміни в пропозиції грошей, фіскальної та валютної політики)
Шинкоренко Т.	є наслідком рішень, що схвалюються владними структурами на макроекономічному рівні. ... До таких шоків відносяться зміни макроекономічної політики (фіскальної та валютного курсу країни, грошово-кредитної та тарифної політики, а також політичні події (наприклад, проведення виборчих кампаній). ... для розвинених країн впливовішими є шоки макроекономічної політики, то для країн, що розвиваються, значні потрясіння викликає проведення виборчих кампаній
Бродська Т., Миропольський Д.	пов'язані з діями урядів, розробкою і реалізацією макроекономічної політики, що впливає переважно на попит шляхом регулювання грошової маси, обмінного курсу, фіскальної політики.

Як свідчать наведені підходи, науковці визначають ряд фундаментальних характеристик (рівень безробіття, інфляції, обмінного курсу та ВВП), що є

визначальними при визначенні макроекономічного стану як нестабільного. При цьому К. Малдер наголошує на важливості врахування політичної складової при оцінці ситуації в економіці як нестабільної.

Для дослідження якісної характеристики поняття «макроекономічна нестабільність» розглянемо механізм розгортання процесів нестабільності та їх вплив на системи за синергетичним підходом (рис. 1.5).

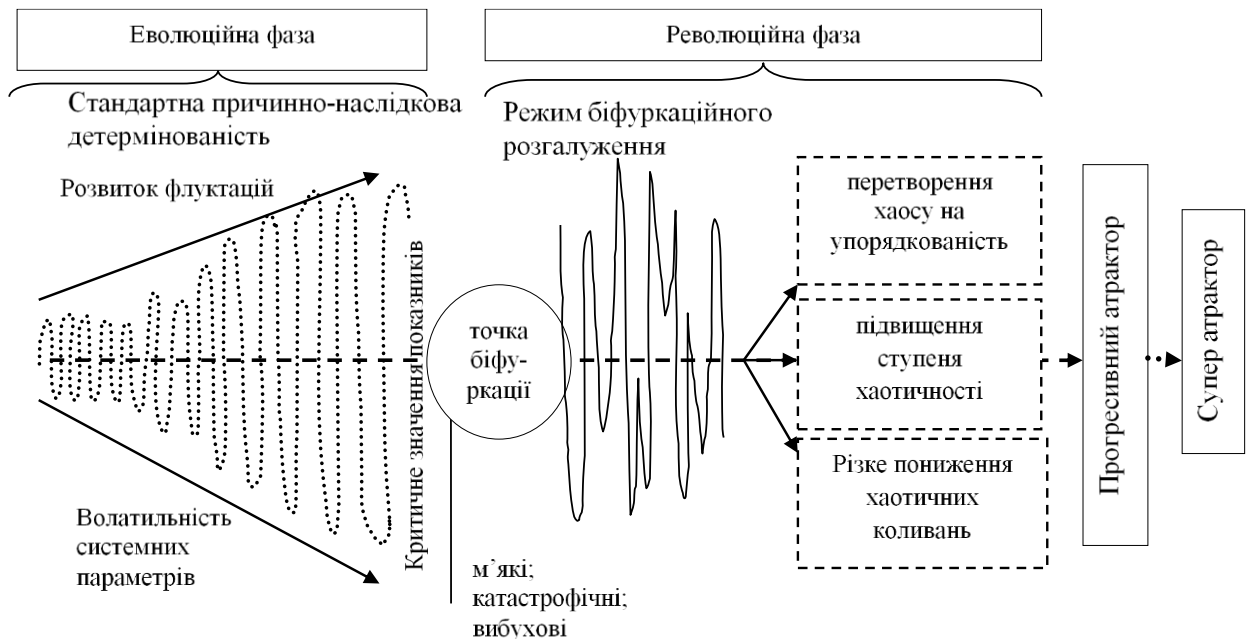

Рисунок 1.5 – Розвиток процесів нестабільності в економічних системах

[побудовано автором на основі 86, 87, 88]

Під макроекономічною нестабільністю розуміємо стан економіки в режимі біфуркаційного розгалуження, що виник у результаті волатильності системних (фундаментальних) параметрів та характеризується погіршенням ключових макроекономічних показників (рівень безробіття, інфляції, обмінного курсу, ВВП та ін.). Показники, що характеризують макроекономічну нестабільність, утворюють поле макроризиків, що впливають на стійкість окремих банків та банківської системи в цілому, та, відповідно, мають ураховуватися при формуванні механізму ДАРБС, а саме:

- діагностики впливу макроекономічної нестабільності та макроекономічних шоків на стан банківської системи, в тому числі шляхом

застосування різноманітних методів раннього виявлення кризових явищ, макроекономічного стрес-тестування;

- формування комплексу антикризових антиципативних та превентивних (спрямованих на підвищення стійкості банків до макроекономічної нестабільності) та реактивних і реабілітаційних (спрямованих на компенсацію негативних ефектів, породжених макроекономічними шоками) заходів державного регулювання.

Отже, за результатами дослідження визначено, що макроекономічна нестабільність є фактором, що визначає особливості середовища реалізації державних регуляторних впливів, оскільки, по-перше, сама є фактором виникнення кризових явищ у банківській системі, а, по-друге, впливає на результативність механізму ДАРБС. При цьому суб'єктам банківського менеджменту та суб'єктам державного регулювання та нагляду необхідно забезпечувати стійкість банків та банківської системи в умовах порушення макроекономічної стабільності.

Особливу увагу слід при цьому приділяти формуванню компенсаторних адаптаційних механізмів до впливу макроекономічних та політичних шоків як патологічних процесів, що розвиваються внаслідок надзвичайних змін в економічній системі, у тому числі викликаних змінами в державній економічній політиці та системі державного регулювання економіки, та супроводжуються порушенням виконання нею її базових функцій, що постійно прогресує.

Окрім факторів макроекономічної нестабільності, доцільно виділяти також неекономічні фактори зовнішнього походження, що можуть спричинити банківську кризу, поглибити її, поширити на інші складові економічної системи.

До цієї групи нами пропонується включати фактори політичної стабільності, державно-правові та соціальні фактори, зв'язок між якими в контексті взаємного впливу наведено на рисунку 1.6.

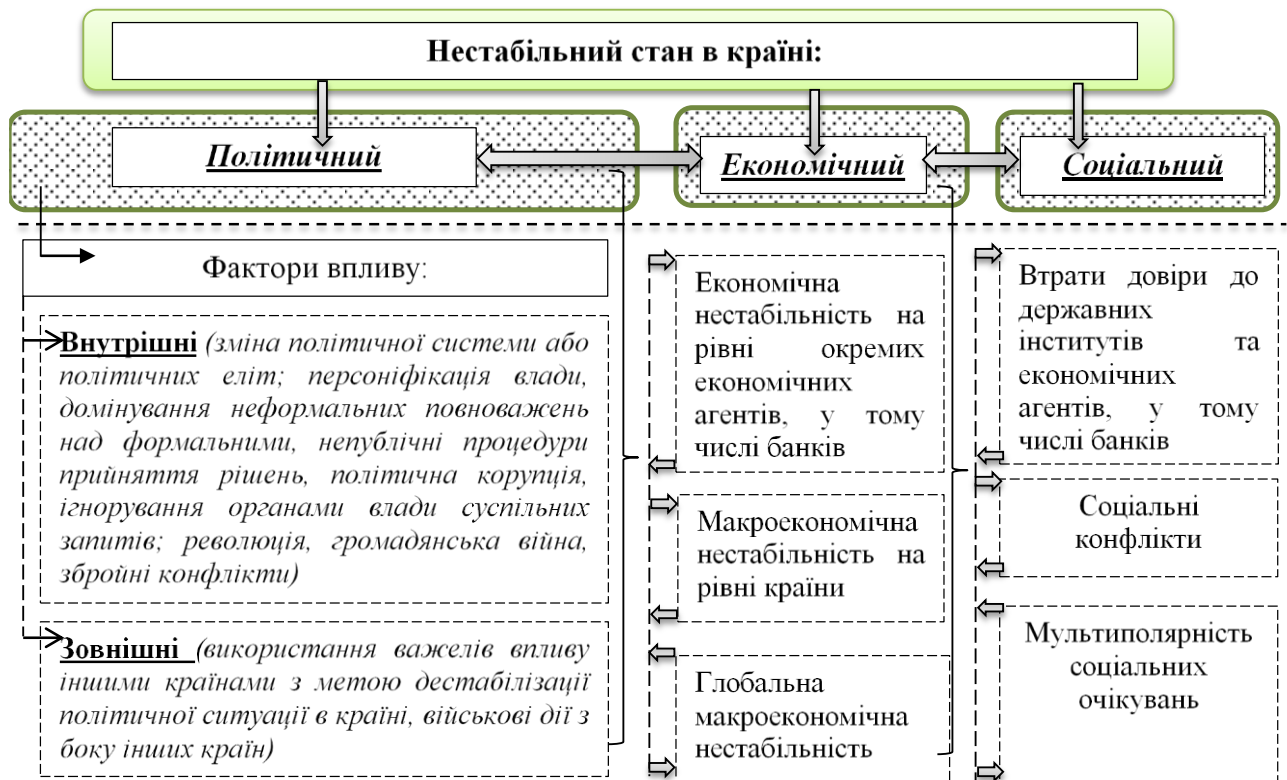

Рисунок 1.6 – Взаємозв’язок політичної, соціальної та економічної нестабільності [узагальнено автором]

Вагомим фактором банківської кризи є рівень політичної стабільності в державі. Дослідження впливу цього фактора на розгортання кризових явищ у банківських системах здійснювалось у роботах А. Тамадонеджада, М. Абдул-Маджида, А. Абдул-Рахмана та М. Джусо [89], Дж. Біглайсера, Д. Дероуена та С. С. Арчера [90], Д. Леблана та С. Сатяната [91] та інших.

Результати дослідження А. Тамадонеджада, М. Абдул-Маджида, А. Абдул-Рахмана та М. Джусо свідчать, що нестабільність уряду, корупція, нестабільна грошово-кредитна та податково-бюджетна політика не тільки знижують довіру інвесторів, але і перешкоджають ефективним стратегіям запобігання банківським кризам. Це обумовлено тим, що, як правило, вони затримують реакцію суб’єктів державного регулювання на реагування на банківські кризи, а їх відстрочена реакція знижує ефективність вжитих антикризових заходів [89].

Узагальнивши підходи до визначення поняття, під політичною нестабільністю розуміємо стан політичної системи в режимі біфуркаційного

розгалуження, що виник у результаті зовнішніх та внутрішніх факторів та характеризується нездатністю виконувати державою притаманні їй функції, зростанням рівня політичних ризиків та проявляється в погіршенні ключових індикаторів якості державного управління. Її рівень впливає на можливість розгортання кризових явищ у банківській системі, оскільки визначає якість та ефективність виконання державною владою своїх управлінських функцій, у тому числі антикризових, а відсутність стійких політичних інститутів створює менш стабільні умови для економічного розвитку.

Наведені на рисунку 1.6 дані свідчать про наявність складних, взаємопов'язаних та співзалежних каналів впливу між нестабільністю у політичній, економічній та соціальних сферах.

Соціальну нестабільність пропонуємо розглядати як стан соціальної системи країни в режимі біфуркаційного розгалуження, що виник у результаті зовнішніх та внутрішніх факторів природного, економічного та політичного характеру, що проявляється в погіршенні ключових соціальних індикаторів (матеріального стану та зайнятості населення, стійкості демографічних процесів, рівня життя населення тощо). У контексті теми дослідження найважливішим наслідком соціальної нестабільності є втрата довіри до державних інститутів та економічних агентів, у тому числі банків, що може призвести до «кризи довіри» та стати тригером для запуску механізмів банківської паніки.

Отже, ми визначили, що причинно-наслідкові взаємозв'язки та межі між банківською кризою на макрорівні та кризою на рівні окремих банків важко встановити однозначно, оскільки наслідки реалізації кризових факторів можуть накопичуватися та починати впливати на все більшу кількість банків, посилюючи загрозу їх одночасного банкрутства (рис. 1.7).

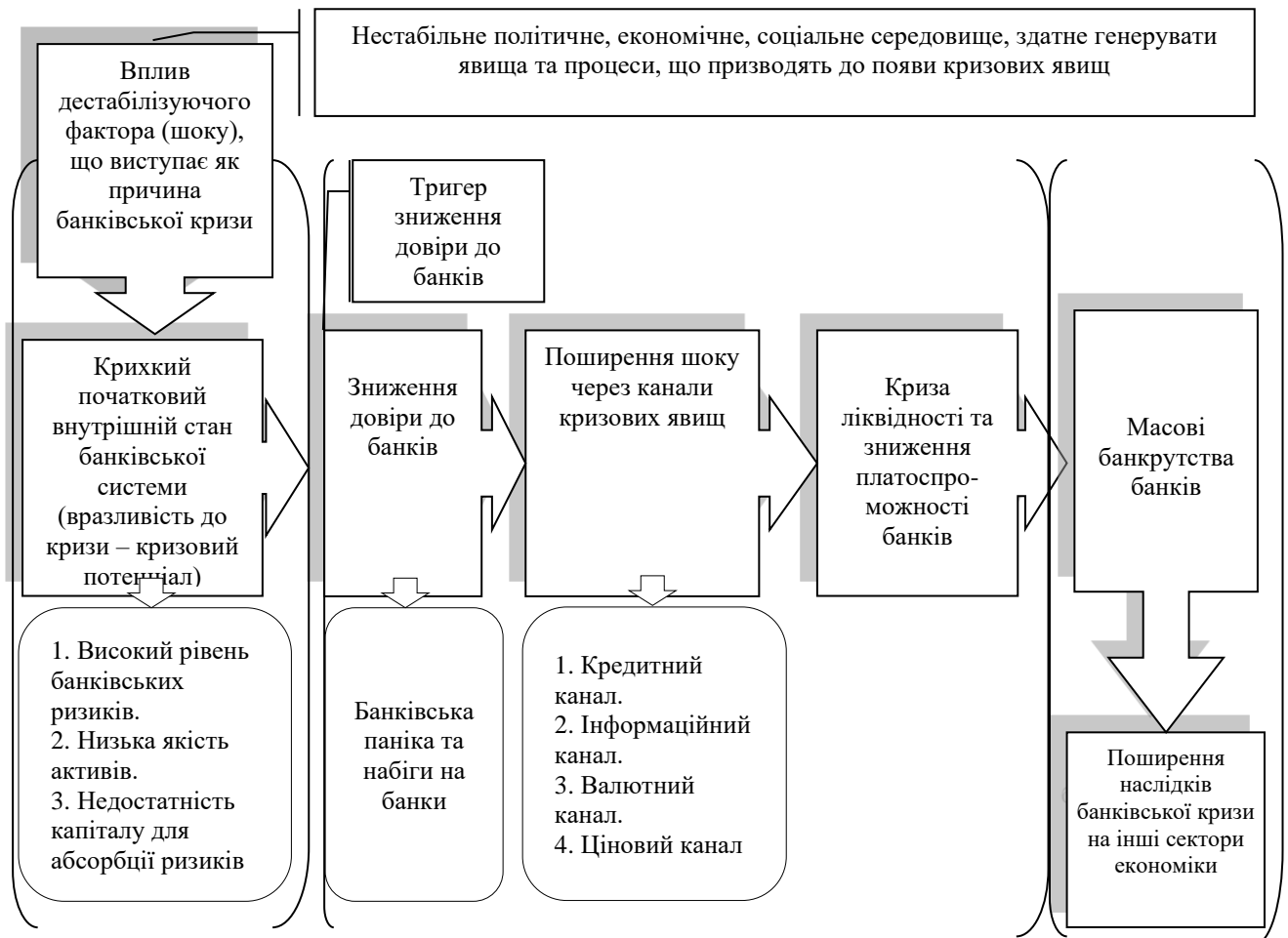

Рисунок 1.7 – Етапи розвитку банківської кризи та її фактори [складено автором на основі 92]

На передкризовому етапі перебіг подій залежить від розміру та виду шоку та характеристик початкового внутрішнього стану об'єктів ДАРБС, обумовленого внутрішніми факторами банківської кризи.

При цьому Д. О. Бейм зазначив, що ключовим індикатором вразливості банківської системи до кризи є значна частка неякісних кредитів, та наголошує на тому, що реальна оцінка якості кредитного портфеля та активів банків в цілому значно ускладнюється через небажання як банківських менеджерів, так і органів державного регулювання визнавати наявність цієї проблеми [71].

Після визначення реальної якості активів банків та кредитного портфеля із виділенням ключових факторів, що обумовили цю ситуацію, на думку, Д. О. Бейма, необхідним є відстеження інших індикаторів вразливості банківської системи, а саме: залежності від вкладників, урядової політики та

підтримки, зовнішнього фінансування, зокрема коштів міжнародних фінансових організацій, охарактеризованих вище як кризові тригери банківської системи.

С. Классенс та М. Айхан Косі у [73] також вважають, що крихкий внутрішній стан банківської системи, що робить її уразливою до криз, формується внаслідок зростання проблемних кредитів або знецінення цінних паперів у портфелі активів. Також ними визначено, що вразливість банківської системи до криз зростає у випадку низької ринкової дисципліни через високий рівень ризику та надмірне страхування депозитів, обмежену транспарентність банківської діяльності, неефективне корпоративне управління, неефективний банківський нагляд, зокрема через конфлікт інтересів [73].

Окрім цього, ймовірність банківської кризи підвищує значна частка державних банків та обмежена конкуренція в банківській сфері, в тому числі через бар'єри для іноземних банків [73].

С. Інґвес [67] зазначив, що, до тих пір, поки банки залишаються достатньо ліквідними, передкризовий етап (етап банківського дистресу) може зберігатися протягом тривалого проміжку часу, поки певний тригер не приводить вкладників та кредиторів до втрати довіри до банківської системи. Реалізація кризи довіри може стати передумовою початку масового відтоку коштів («набігу на банки»).

«Набіг на банки», що надалі призводить до наростання та поширення банківської паніки, також розглядається вченими як фактор, що виступає поштовхом до реалізації кризи як окремого банку, так і банківської кризи загалом. Такі вчені, як Р. Джаганнатан та В. Чарі, аналізують ситуацію, за якої «банківська паніка» виникає внаслідок помилкового уявлення у більшості вкладників банку, що не бачать повної різниці між вилученням вкладів внаслідок виникнення тимчасових труднощів з ліквідністю та вилученням вкладів, що є наслідком підвищення ризику банкрутства банку [93]. Відповідно, в цьому випадку одним із факторів, що безпосередньо впливає на ймовірність реалізації кризи, є рівень фінансової грамотності та обізнаності клієнтів банку.

У свою чергу, «набіги на банки» також провокуються різними тригерами, систематизації яких у науковій літературі не здійснено. До них, зокрема,

відносять, невірне сприйняття вкладниками та кредиторами фінансового стану банків, відсутність чітких сигналів суб'єктів державного регулювання щодо застосування антикризових заходів, відсутність послідовності у застосуванні антикризових заходів тощо.

Запобігти дестабілізаційному впливу процесів та явищ, що призводять до цього, практично неможливо, однак регуляторні органи можуть послабити його масштаби та наслідки завдяки ранньому виявленню та оперативному реагуванню на тригери, що запускають процеси банківської кризи, з застосуванням комплексу антиципативних та превентивних антикризових заходів.

ДАРБС в цьому випадку концентрується на кризові тригери – дестабілізаційні явища та процеси, що призводять до появи кризових явищ у банківській сфері (у тому випадку, якщо вони чутливі до регуляторних впливів) та внутрішній потенціал окремих банків та банківської системи з точки зору їх здатності до адаптації до шоків.

На наступному етапі, у разі недостатнього внутрішнього потенціалу банківської системи та / або неефективних антикризових дій регулятора відбувається ескалація кризових явищ через поширення шоку за кризовими каналами (кредитним, валютним, інформаційним тощо).

Кредитний канал характеризує зростання нестабільності банківської системи внаслідок неповернення кредитів економічними агентами, що знаходяться як у межах країни (національний рівень поширення банківської кризи), так і закордоном (глобальний рівень поширення банківської кризи).

В аспекті поширення банківської кризи через кредитний канал основна увага суб'єктів ДАРБС має зосереджуватись на проблемі неповернення банкам кредитних коштів різними економічними агентами на різних рівнях трансмісії.

При цьому доцільно вживати як економічні (коригування економічних нормативів, перегляд норм обов'язкового резервування, зміну підходів до регулювання процентних ставок), так і адміністративні інструменти ДАРБС, в тому числі й кількісні та якісні обмеження кредитування в цілому, чи за окремими сегментами, зокрема.

Інформаційний канал стає одним із провідних каналів поширення кризових явищ в банківській системі, при цьому на рівень зараження впливатимуть шляхи розповсюдження інформації; рівень обізнаності цільової аудиторії з реальними даними про стан банківської системи в цілому та окремих банків, зокрема; рівень фінансової грамотності користувачів банківських послуг; рівень довіри до держави в особі органів влади в цілому, та центрального банку, зокрема.

Валютний канал передбачає можливість поширення кризових явищ через несприятливі для економічних агентів різкі зміни валютних курсів, що може вплинути на якість кредитних портфелів та стабільність ресурсної бази. Крім цього, волатильність валютних курсів може спричинити відтік з банківської системи коштів іноземних інвесторів.

Ціновий канал характеризує поширення кризи з інших сегментів фінансового до банківської системи через втрати від ринкових ризиків у банківських портфелях у зв'язку з нераціональним ціноутворенням (так звані «цінові бульбашки»).

На етапі розгортання кризових явищ у банківській системі мають як продовжуватись застосовуватись антикризові превентивні інструменти характеру, так і запроваджуватись реактивні антикризові інструменти.

Унаслідок масових банкрутств банків, що є основною характеристикою банківської кризи перед поширенням її наслідків на реальний сектор, банківська система втрачає здатність виконувати свою функцію з перерозподілу ресурсів в економіці. Об'єктом ДРБС при цьому також є негативні наслідки цих процесів, що мають бути мінімізовані для відновлення здатності банківської системи виконувати притаманній їй функції в економіці.

За результатами дослідження ми визначили, що причинами банківських криз є як об'єктивні аспекти, пов'язані з впливом некерованих факторів зовнішнього середовища (макроекономічна, політична, соціальна нестабільність та обумовлені ними шоки), так і деструктивний кризовий потенціал банківської системи, зумовлений суб'єктивними аспектами внутрішніх характеристик її

елементів, зокрема, ефективністю банківського менеджменту та адекватністю дій суб'єктів державного регулювання.

Визначено, що залежно від деструктивного кризового потенціалу банківської системи, розгалуженості та структури зовнішніх і внутрішніх каналів, за якими поширюються кризові явища в банківській та економічній системах країни, масштабу й напрямку зовнішніх впливів, накладання (суміщення) факторів впливу на стан банківської системи та комплексу її зворотних реакцій негативні наслідки можуть бути подолані (повернення до стану динамічної рівноваги) або ж розпочнеться трансформація її стану (перехід у точку біфуркації). У цих умовах посилюється роль органів та установ державної влади як суб'єктів ДАРБС, що повинні застосувати регуляторні заходи для повернення банківської системи до фази динамічної рівноваги.

Зважаючи на зазначене, механізм ДАРБС має:

- виявляти на ранніх етапах зростання деструктивного кризового потенціалу банківської системи;
- формувати заходи щодо зниження рівня деструктивного кризового потенціалу банківської системи та комплексні механізми запобігання поширенню його негативного впливу на інші складові економічної системи та сегменти фінансового ринку;
- виявляти зовнішні та внутрішні канали, за якими поширюються кризові явища в банківській та економічній системах країни, та забезпечувати комплексні рішення щодо їх звуження.

У разі ефективної реалізації цих заходів негативні наслідки кризових факторів можуть бути подолані, що забезпечить повернення банківської системи до стану рівноваги.

1.3 Особливості прояву банківських криз в Україні

Для формування механізму ДАРБС з урахуванням національної специфіки необхідно провести дослідження причин та факторів банківських криз в Україні.

За період незалежності після 1991 року Україна пережила три системні банківські кризи: криза 1998, 2008–2009 та 2014–2015 років.

Зважаючи на те, що банківська криза 1998 року була спричинена, насамперед, переходом від планової до ринкової економіки та значними трансформаційними зрушеннями, основну увагу в дослідженні буде приділено дослідженню банківських криз 2008–2009 та 2014–2015 рр.

Узагальнивши напрацювання з цієї тематики, визначено наступні основні індикатори настання банківських криз (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Основні індикатори настання банківської кризи [узагальнено автором на основі 3, 19, 20, 94, 95, 96, 97]

№	Група	Індикатори
1	Банківська паніка та набіги на банки	різке зниження темпів зростання депозитів (залучених коштів)
		екстрені заходи, такі як тимчасове припинення банківської діяльності, запровадження заморожування депозитів, активне надання урядом гарантій банківській системі надання додаткової ліквідності банкам у розмірі 5 % від загальної суми депозитів та принаймні вдвічі більше, ніж у попередньому році
<i>Поширення шоку через канали кризових явищ</i>		
2	Кредитний канал	проблемна заборгованість сягає принаймні 10 % від загального обсягу активів на піку кризи
3	Валютний канал	різке зниження темпів зростання виданих кредитів (розміщених коштів)
4	Ціновий канал	значні переоцінки кредитів та заборгованості в іноземних валютах через зростання валютних курсів
5	Інформаційний канал	падіння рівня інституційної довіри до НБУ
		падіння довіри домогосподарств до банків
<i>Зниження платоспроможності банків</i>		
6	Масові банкрутства банків	вимушена націоналізація значної частини (понад 10 %) банків або системно важливих банків
		значні витрати на реструктуризацію банків (компонент валових фіскальних витрат, спрямованих на реструктуризацію банківської системи, і не включають витрати на придбання активів та пряму підтримку ліквідності) (не менше 3 % ВВП)
		банки, виведені з ринку (у відсотках від загальних активів / депозитів / капіталу банківської системи)
		банкрутство найбільших системних банків

Узагальнені дані за ключовими індикаторами банківських криз в Україні у 2008–2009 та 2014–2015 рр. наведені в додатку Б.

Одним з індикаторів наявності кризових явищ у банківській системі є темп приросту депозитів, якщо прирости від’ємні, це свідчить про відтік грошових коштів населення з банківської системи країни (рис. 1.8).

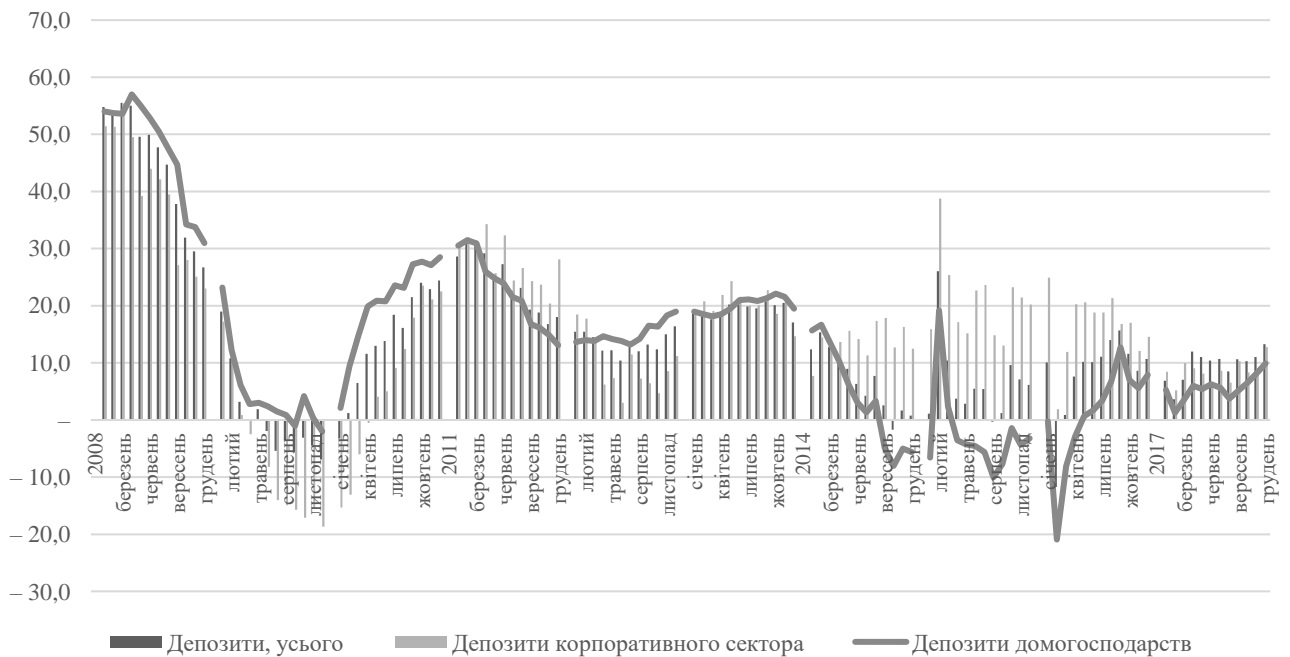

Рисунок 1.8 – Темпи приросту депозитів банківської системи України з 01.01.2008 по 01.01.2018 рік, % [складено автором на основі даних НБУ 98]

Наведені дані свідчать, що для банківських криз 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. притаманна така ознака, як банківська паніка та масове вилучення коштів з рахунків населення. При цьому слід наголосити на тому, що тригери запуску банківської паніки були різними. Банківська паніка 2008–2009 рр. була наслідком експортованих макроекономічних шоків, що призвели до знецінення національної валюти, економічного спаду та погіршення рівня життя населення.

Криза 2014–2015 рр. характеризувалась високим рівнем банківської паніки, що мала декілька хвиль вилучення населенням коштів з банківських установ. При цьому тригери цих процесів знаходились, переважно, в площини факторів політичної нестабільності. Так, вилучення коштів у березні-квітні 2014

року було зумовлено геополітичними ризиками через анексію АР Крим та внутрішньою політичною кризою. Наступний тригер запуску банківської паніки – загроза військового вторгнення російських військ після подій в Іловайську у вересні 2014 року. Третя стадія вилучення коштів населення була, переважно, економічною через девальвацію національної валюти взимку 2015 року [99].

Банківська паніка та викликані нею негативні наслідки для стану ліквідності банків потребували застосування заходів регулювання. НБУ використовувались як неринкові методи (обмеження на вилучення коштів з банківських рахунків), так і заходи з підтримки ліквідності (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Основні заходи з підтримки НБУ ліквідності банків України в період банківських криз 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. [складено на основі 100, 101]

Заходи	Обсяги фінансування, млрд грн.	Ініціатор	Джерело
<i>Банківська криза 2008–2009 рр.</i>			
Рефінансування НБУ за допомогою інструментів	233,9	НБУ	Кошти НБУ
- у т.ч. через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт	104,5		
- тендер	16,4		
- операції своп з іноземною валютою	4		
- операції прямого репо	23,6		
- стабілізаційні кредити та інші короткострокові кредити на основі програми фінансового оздоровлення	83,7		
- довгострокові кредити	1,7		
Введення мораторію на дострокове повернення строкових депозитів	+	НБУ	-
<i>Банківська криза 2014–2015 рр.</i>			
Кредити, надані банкам для підтримання їх ліквідності	188,144	НБУ	Кошти НБУ
- у т.ч., для стабілізації роботи банків	170,395		
- за операціями репо	2,56		
- шляхом проведення тендерів	15,169		
- овернайт	0		
- інші	0,02		
Введення мораторію на дострокове повернення строкових депозитів	-	НБУ	-

Наведені дані свідчать, що в умовах значного відтоку коштів з банківської системи для підтримки ліквідності НБУ активно реалізовував функцію кредитора останньої інстанції. При цьому інструментарій та обсяги за період дослідження значно змінювались залежно від ситуації на ринку та потреб банків у додатковій ліквідності (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Динаміка обсягів рефінансування НБУ у 2007–2017 рр., млрд грн [складено автором на основі 100, 101]

Види кредитів рефінансування	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Постійно діючі монетарні інструменти, що використовуються для регулювання грошово-кредитного ринку в цілому, а не ліквідності окремих банків</i>											
Кредити овернайт	0,4	15,5	12,7	0,2	2,1	28,7	19,8	106,3	49,25	18,39	22,93
Кредити, надані шляхом тендеру	2,0	91,8	1,2	0,5	3,2	11,7	13,8	45,11	12,16	32,38	12,80
<i>Інструменти тонкого налаштування, що використовуються за потреби як додаткові до постійно діючих інструментів</i>											
Операції прямого РЕПО	-	23,1	0,5	0,1	23,6	56,7	36,0	19,28	1,32	-	-
<i>Специфічні інструменти, з механізмом індивідуальної дії для розв'язання глибших проблем ліквідності окремих банків</i>											
Стабілізаційні кредити	-	36,8	46,9	3,4	-	0,5	2,0	28,17	101,22	-	-
<i>Екстрені механізми, що застосовуються під час кризових явищ для стабілізації ситуації</i>											
Кредит для збереження ліквідності*	-	-	-	-	-	-	-	23,15	-	-	-
Кредити через операції СВОП	-	2,6	1,4	-	-	-	-	-	-	0,49	5,53

* Кредити надані відповідно до постанови Правління НБУ від 24.02.14 № 91, яка з 31.05.2014 втратила чинність згідно з постановою Правління НБУ від 28.05.2014 №318

Переважно, надавались стабілізаційні кредити, кредити рефінансування шляхом проведення тендера, кредит «овернайт» для збереження миттєвої ліквідності та операції прямого РЕПО.

Результати проведеного аналізу свідчать, що в період 2008–2009 та 2014–2015 рр. спостерігались усі ключові ознаки системної банківської кризи за

індикаторами банківської паніки та обсягів заходів регулятора в частині подолання її наслідків.

Банківські кризи в Україні мали значний вплив на кредитну діяльність банку за критерієм обсягів кредитування (привели до фактичного припинення кредитування) (рис. 1.9а, рис. 1.9б).

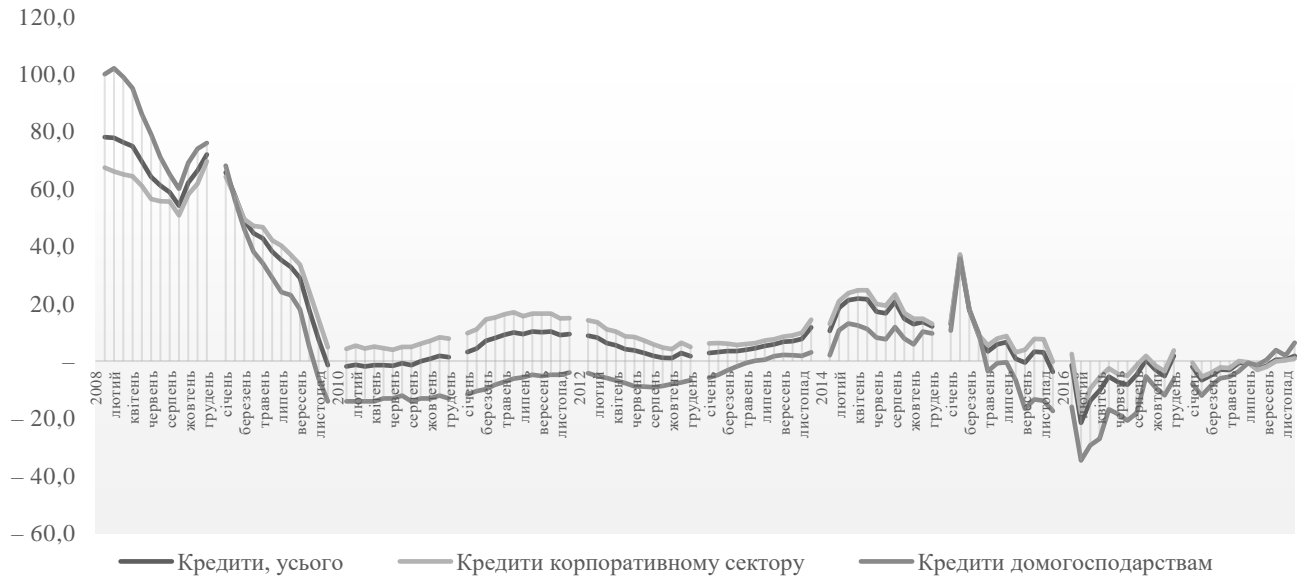

Рисунок 1.9а – Темпи приросту кредитів банківської системи України з 01.01.2008 по 01.01.2018, % [складено на основі даних НБУ 98]

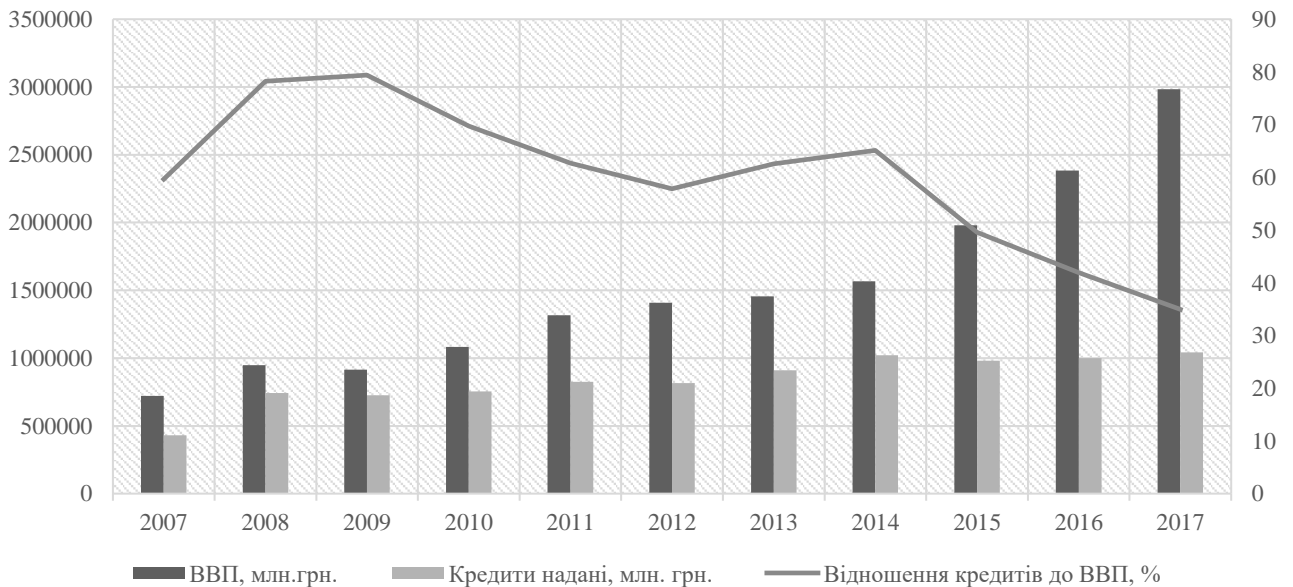

Рисунок 1.9б – Динаміка показників кредитної активності банків України за 2007–2017 рр. [складено на основі даних 98, 102]

Наведені дані свідчать, що в Україні спостерігається так званий «кредитний ступор», тобто фактичне зупинення кредитування в кризові періоди. При цьому наведені дані свідчать, що, попри певну стабілізацію в банківській системі, активного поживлення кредитування, насамперед, корпоративного сектора не відбувається. Це зумовлено слабким відновленням ділової активності та дефіцитом кредитоспроможних позичальників. Кредитування населення активізується в частині споживчого кредитування. Це є негативним наслідком банківської кризи в контексті стимулювання економічного росту в країні.

Наслідком банківської кризи, що мав катастрофічні наслідки для фінансової стабільності банків України, є значне погіршення якості кредитного портфеля, що призвело до збитковості діяльності, зменшенням рівня капіталізації та фінансовій нестабільності банків. Індикатором системної банківської кризи в цій частині є частка проблемних активів у загальних активах, що перевищує 10 %, при цьому чим вищий цей показник, тим глибшими є кризові явища (рис. 1.10, рис. 1.11).

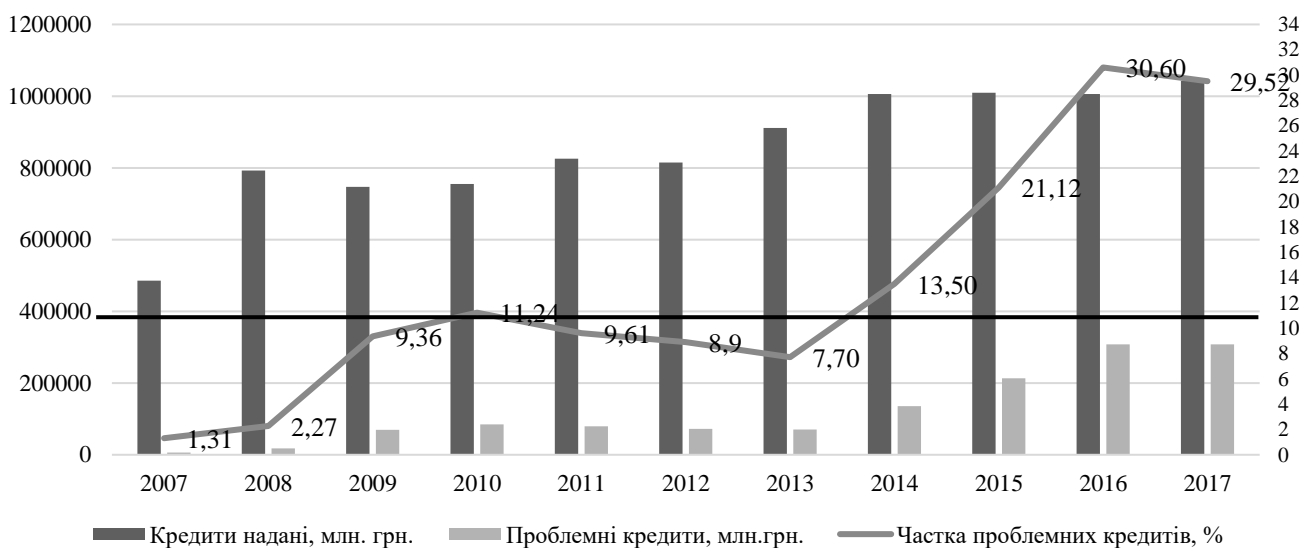

Рисунок 1.10 – Динаміка проблемної заборгованості в Україні за 2007–2017 рр.

[складено автором на основі 98]

За даними НБУ, банківська криза 2008–2009 рр. призвела до зростання частки проблемних кредитів до рівня, вище граничного (10 %). Відповідно до цього, банківську кризу цього періоду можна визначити як системну. У 2010 році, відповідно до сформованої нормативної бази, відбулось певне очищення

банківських балансів від проблемних активів шляхом списання з балансів безнадійної заборгованості, реструктуризації кредитних договорів та продажі / передачі заборгованості.

Банківську кризу 2014–2015 критичні для фінансової стабільності банківської та економічної систем значення показників, що характеризують якість банківського портфеля активів. Це зумовлено тим, що кризові явища цього періоду виникли в той час, коли остаточно не були подолані наслідки банківської кризи 2008–2009 рр. та система не сформувала достатньо внутрішнього потенціалу для протистояння негативному впливу зовнішнього середовища. Відповідно до цього, частка проблемних кредитів, починаючи з 2013 року постійно зростала та досягла критичних значень.

Відповідно, цей індикатор також сигналізує про наявність системної банківської кризи, причому банківська криза 2014–2015 була руйнівною з точки зору впливу на фінансовий стан банків.

Дані щодо недіючих кредитів, визначені за методикою МВФ, відрізняються від показників за методикою НБУ, при цьому визначають вищий рівень проблемності активів банків України (рис. 1.11).

Рисунок 1.11 – Динаміка індикаторів МВФ щодо проблемної заборгованості в Україні за 2007–2017 рр. [складено автором на основі 103]

Як свідчать наведені дані, протягом усього періоду дослідження частка недіючих кредитів у кредитному портфелі банків України перевищувала граничний рівень у розмірі 10 %.

Банківська криза в Україні поширювалась через валютний канал – переоцінку активів в іноземних валютах через зростання валютних курсів. Це було наслідком неефективної депозитно-кредитної діяльності банків, що зумовила значний рівень доларизації балансів (рис. 1.12).

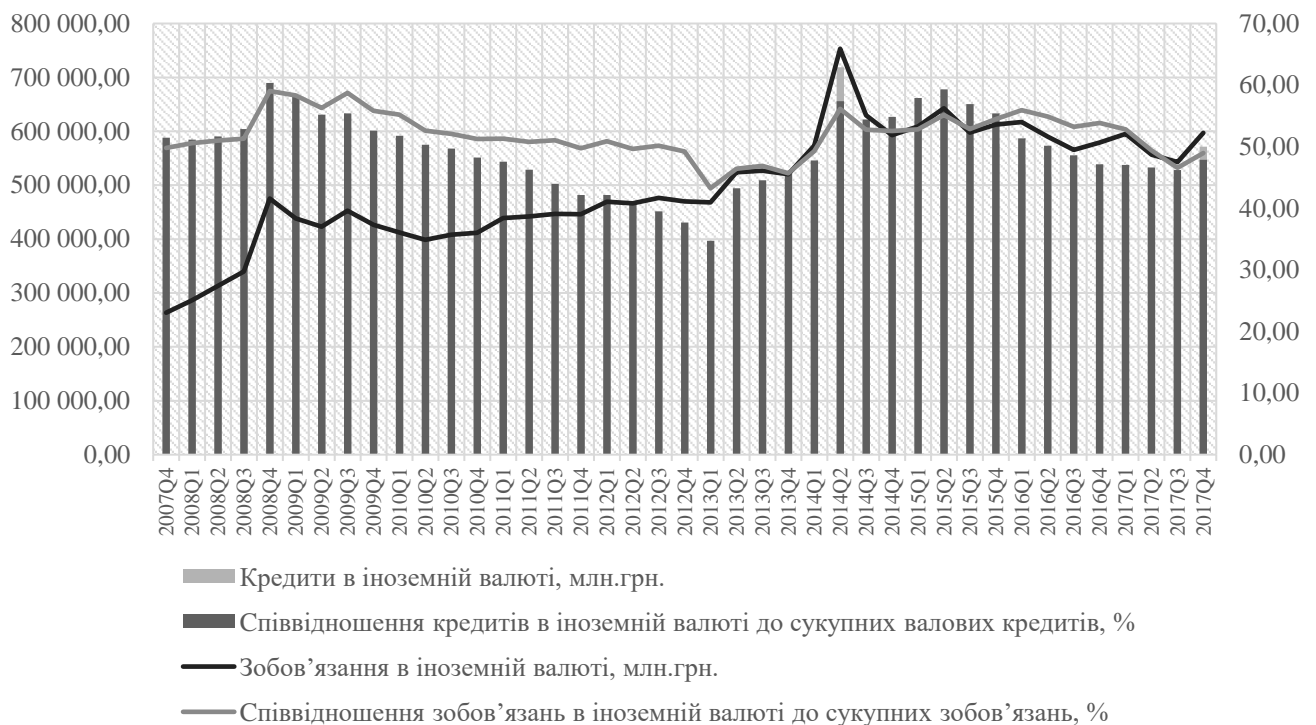

Рисунок 1.12. Динаміка доларизації діяльності банків України за кредитами та зобов'язаннями за 2008–2017 рр. [складено на основі 103]

В умовах високої волатильності валютних курсів за відсутності ефективних внутрішньобанківських інструментів регулювання валютного ризику це призводить до зростання рівня як прямого, так і непрямого валютного ризику та його значного тиску на обсяг капіталу, необхідного для покриття очікуваних та неочікуваних втрат.

Результати проведеного дослідження свідчать, що значна девальвація національної валюти, що відбулась у 2014–2015 рр., мала значний негативний

вплив на рівень проблемної заборгованості банків, що в наочному вигляді представлено на рисунку 1.13.

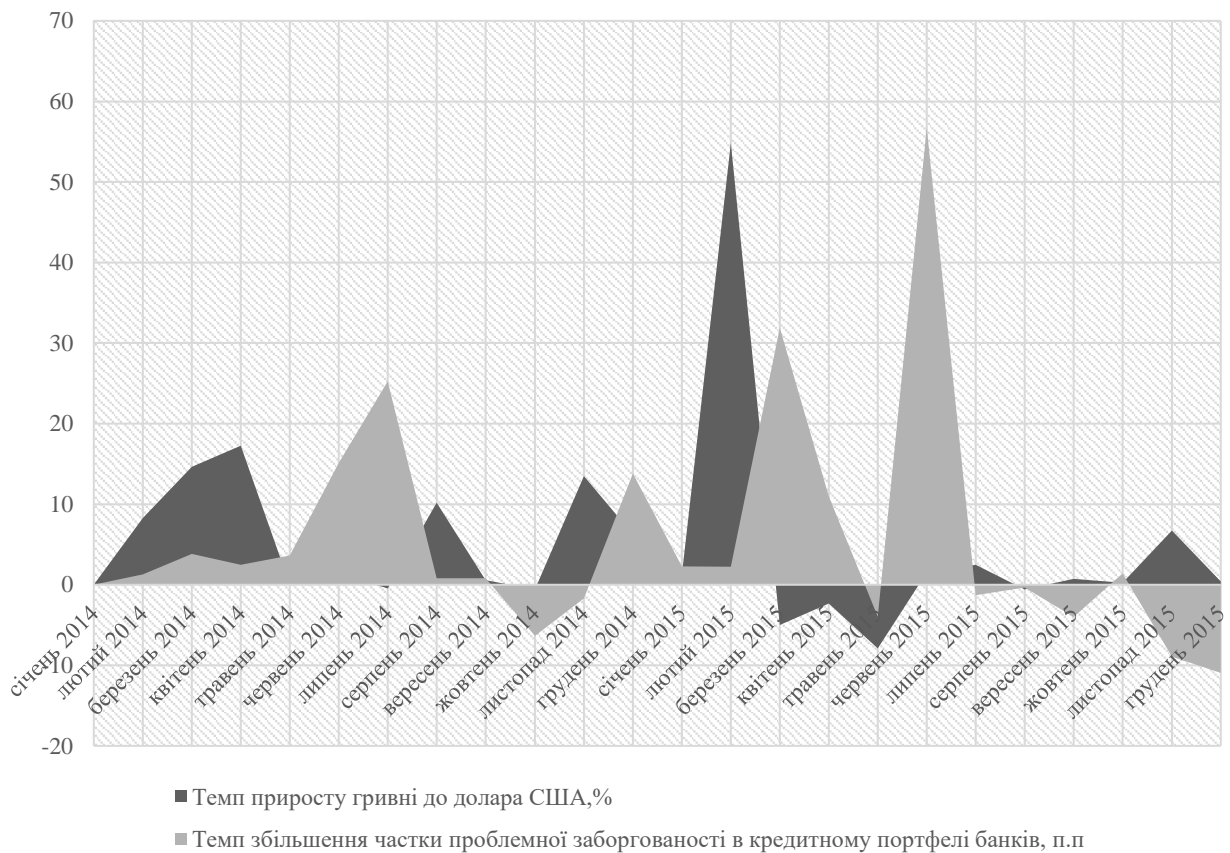

Рисунок 1.13. Динаміка курсу національної валюти та рівня проблемної заборгованості банків України за 2014–2015 р. [складено на основі 98]

За результатами кореляційного аналізу визначено, що зростання частки проблемної заборгованості банків України в цьому періоді без урахування часового лагу на 77 % зумовлено девальвацією національної валюти. При врахуванні лагу в чотири місяці, зростання проблемних кредитів на 90 % викликано змінами курсу.

Банківська криза в Україні поширювалась також і через ціновий канал – проблемна кредитна заборгованість значно зросла через різке знецінення вартості активів та застав, насамперед житлової та комерційної нерухомості, в портфелях банків, наданих на ці цілі. За висновком Л. В. Жердецької, динаміка цін на нерухомість та структура банківських кредитів свідчили про накопичення

у докризовий період та реалізацію у 2008 році цінового каналу поширення системної банківської кризи [104].

Негативні процеси в банківській системі поширювались також і через інформаційний канал, в першу чергу, обумовлений факторами довіри.

Банківська криза в Україні супроводжувалась катастрофічним зниженням рівня довіри до всіх елементів банківської системи. Протягом періоду дослідження спостерігається вкрай низький рівень інституційної довіри до НБУ (рис. 1.14) з боку населення та найнижчий рівень довіри до банків другого рівня, що склав 28 % (за даними Інституту Геллапа).

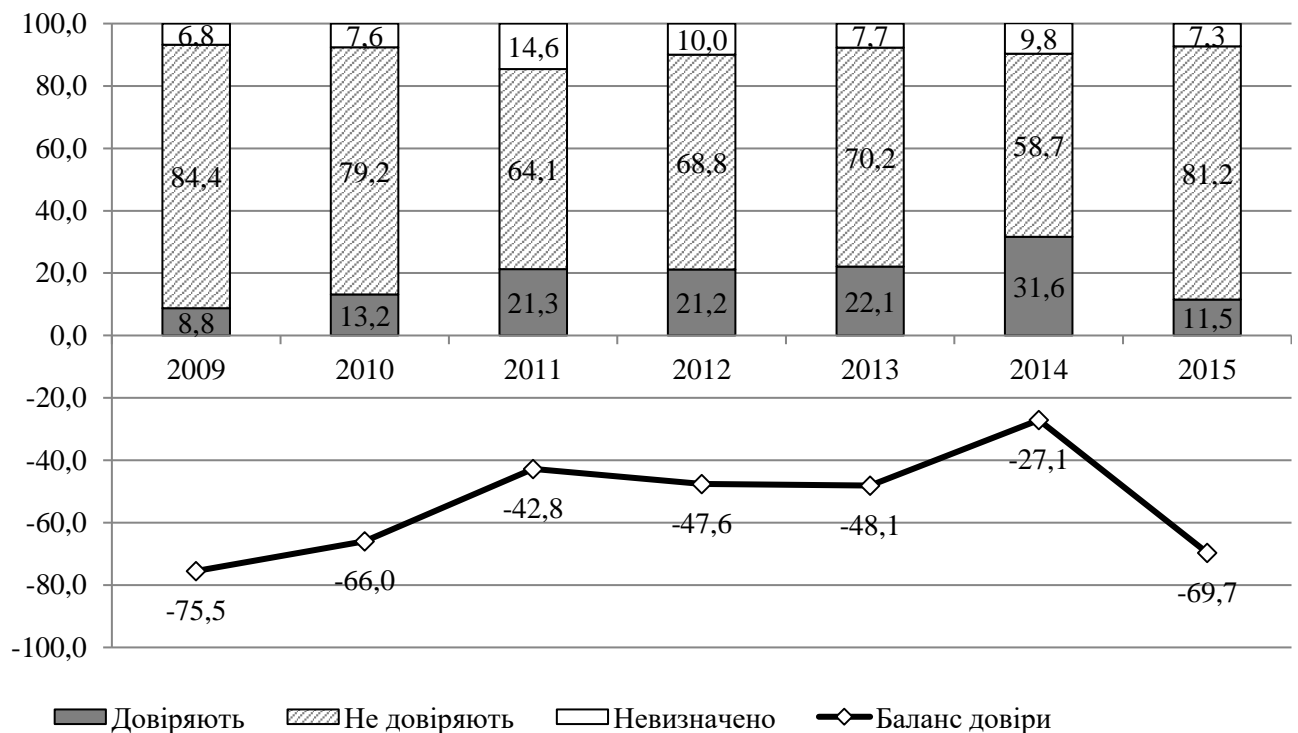

Рисунок 1.14 – Динаміка індексу інституційної довіри до НБУ протягом 2009–2015 рр. станом на початок року, % [105]

Класичним індикатором банківської кризи є масові банкрутства банків. Як свідчать дані рисунку 1.15, банківська криза 2008–2009 рр. не призвела до значного скорочення кількості банків.

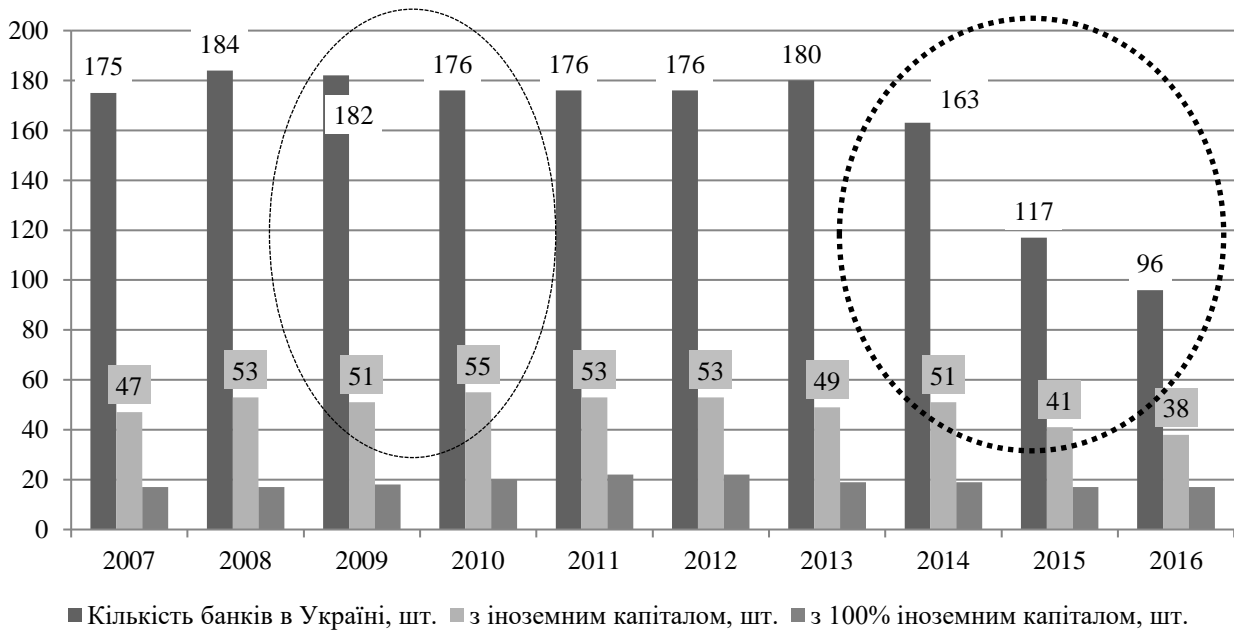

Рисунок 1.15 – Динаміка кількості банків в Україні з 2007 до 2016 року, шт.
[створено автором на основі даних НБУ]

За період з 2007 до 2009 року тимчасову адміністрацію введено у 24 банках, з них три банки рекапіталізовано за участю держави (99,97 % акцій ВАТ «Родовід Банк», 99,94 % акцій АКБ «Київ» і 84,21 % акцій ВАТ АБ «Укргазбанк»), сім банків продано новому інвестору, в інших банках відкликано банківську ліцензію та розпочато процедуру ліквідації. На базі ВАТ «Родовід Банк» створено санаційний банк.

У період цієї кризи не відбулось банкрутств найбільших та системно важливих банків, націоналізації системно важливих банків та банків понад 10 % банківської системи.

Характерною ознакою та відмінністю кризи 2014–2015 рр. від попередньої кризи стали масові банкрутства банків. У результаті очищення банківської системи з 01.01.2014 до 01.10.2017 кількість банків скоротилась з 180 до 88. У цей період відбулось банкрутство системно важливого банку АТ «Дельта Банк», існував ризик банкрутства системно важливого банку АБ КБ «ПриватБанк», але в результаті націоналізації державою банкрутства вдалось уникнути.

Активи банків, визнаних неплатоспроможними, становили майже третину всіх банківських активів, що свідчить про руйнівний характер цієї кризи.

Ключовими показниками банківської кризи є витрати держави на реструктуризацію банківської системи та подолання наслідків банківської кризи.

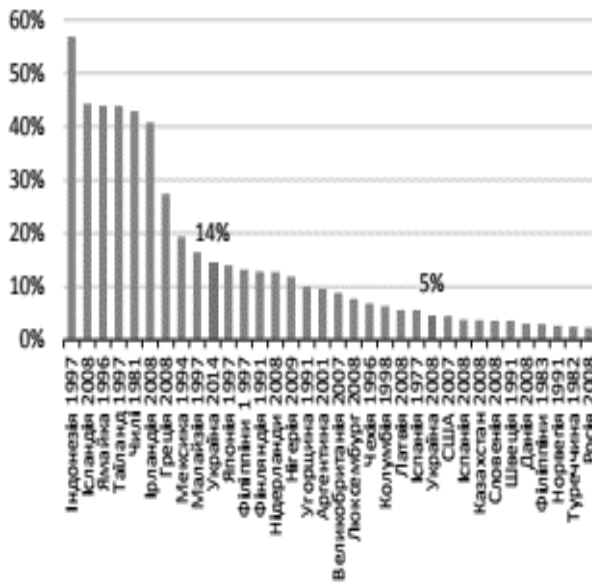
Під час кризи 2008–2009 років держава активно проводила заходи із підтримки банківської системи України, зокрема, державних банків (табл. 1.7.)

Таблиця 1.7 – Основні заходи з підтримки державними органами банківської системи України в період банківської кризи [узагальнено автором]

Заходи	Обсяги фінансування, млрд грн	Ініціатор	Джерело
<i>Банківська криза 2008–2009 рр.</i>			
Збільшення капіталу державних банків			
АТ «Ощадбанк»	11,7	КМУ	Державний бюджет України через емісію ОВДП
АТ «Укресімбанк»	8,4	КМУ	
Програми рекапіталізації банків			
ВАТ «АКБ «Київ»	3,5	КМУ	Державний бюджет України через емісію ОВДП
ВАТ «РОДОВІД БАНК»	8,4	КМУ	
- у тому числі для виконання розрахунків з вкладниками ТОВ «Укрпромбанк»	6,8		
ВАТ «АБ «Укргазбанк»	5,0	КМУ	
Програма захисту інтересів кредиторів та вкладників банків			
Фінансування ФГФО	4,3	КМУ	Державний бюджет України, комерційні банки
<i>Банківська криза 2014–2015 рр.</i>			
Збільшення капіталу державних банків			
АТ «Ощадбанк»	16,554	КМУ	Державний бюджет України через емісію ОВДП
АТ «Укресімбанк»	14,319	КМУ	
ВАТ «АБ «Укргазбанк»	3,837	КМУ	
Програми рекапіталізації банків			
Випуск ОВДП для націоналізації ПАТ КБ «ПриватБанк»	107,0	КМУ	Державний бюджет України через емісію ОВДП
Програма захисту інтересів кредиторів та вкладників банків			
Фінансування ФГФО	59,559	КМУ	Державний бюджет України через емісію ОВДП

Сукупні витрати на подолання наслідків банківської кризи подано на рисунку 1.16.

Витрати* держави на подолання банківської кризи за країнами, % ВВП

Приріст державного боргу** за період банківської кризи, в. п. ВВП

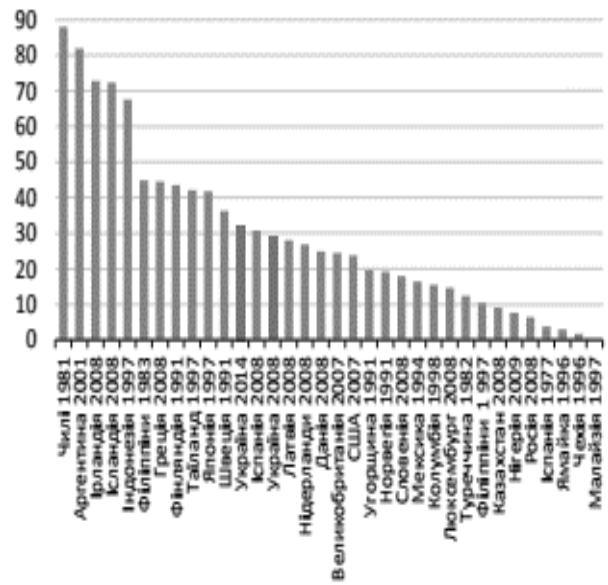

Рисунок 1.16 – Витрати на подолання банківської кризи України порівняно з світовими показниками [106]

Представлені дані свідчать, що прямі фіскальні витрати України на подолання наслідків кризи банківської системи 2014–2015 рр. сягнули 14 % ВВП та включали витрати на націоналізацію АТ КБ «ПриватБанк», докапіталізацію АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк» та фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Це значно перевищує відповідні витрати, понесені під час банківської кризи 2008–2009 рр., коли вони склали 5 %.

Ці дані підтверджують факт наявності системних банківських криз у ці періоди, при чому банківська криза 2014–2015 рр. мала руйнівні наслідки для економічної системи країни.

Для підтвердження цього висновку в ході дослідження пропонуємо використовувати показник Z-score, що використовується фахівцями Світового банку та МВФ як індикатор стійкості банківської системи через співвідношення збитків банківської системи внаслідок внутрішніх або зовнішніх шоків та власного капіталу. Показник був розроблений А. Д. Роєм та розраховується за формулою (1.1) [107]:

$$Z - score_i = \frac{ROA_i + \frac{BK_i}{A_i}}{\sqrt{\sigma^2(ROA_i)}}, \quad (1.1)$$

де Z-score – показник стійкості;

ROA – прибутковість активів банківської системи;

BK – власний капітал банківської системи;

A – сукупні активи банківської системи;

$\sigma^2(ROA)$ – дисперсія прибутковості активів банківської системи;

i – період, протягом якого здійснюється дослідження.

Відповідно до сутності цього показника, банківська система є стійкою, якщо ймовірність того, що власний капітал перевищує можливі збитки банківської системи внаслідок зовнішніх або внутрішніх шоків, є максимальною.

Оскільки значення показника Z-score у різних країнах світу може суттєво різнитись, його нормативне значення не встановлено. При цьому спостерігається пряма залежність: зростання свідчить про підвищення стійкості банківської системи, і, навпаки, зниження характеризує зниження рівня стійкості.

Динаміка показника Z-score банківської системи України за період дослідження наведена на рисунку 1.17.

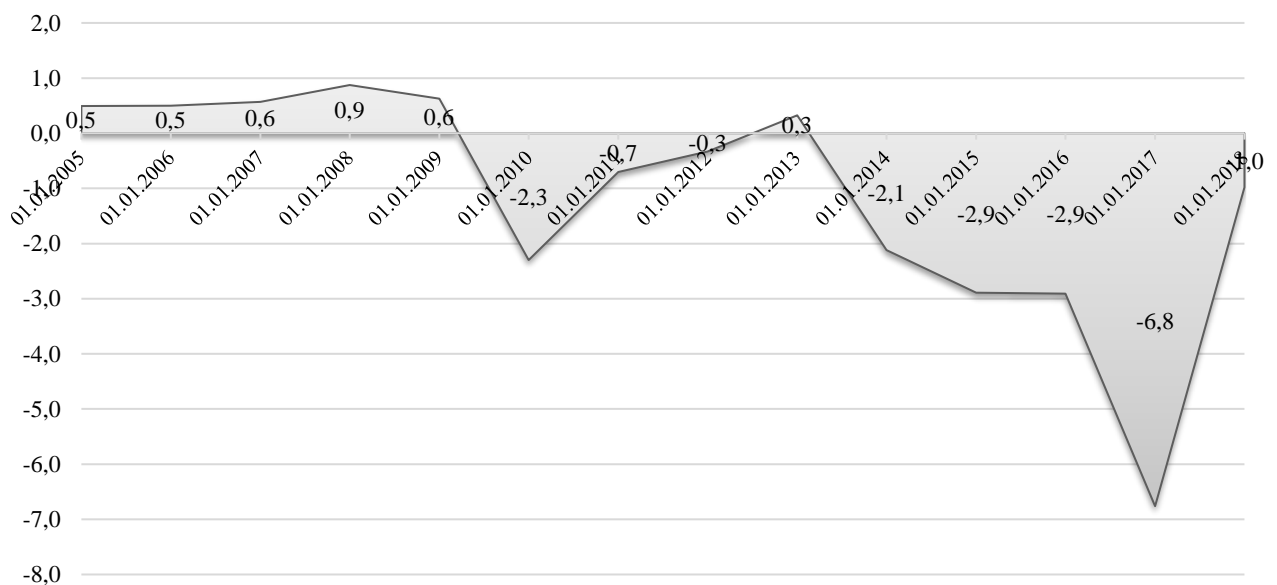

Рисунок 1.17 – Динаміка показника Z-score за період з 2005 по 2017 рік
[розраховано автором на основі даних 98]

Наведені дані наочно демонструють масштаби та тривалість кризових явищ у банківській системі України.

Як докризовий можна визначити період з 01.01.2005 по 01.01.2009, коли значення показника було сталим з максимальним значенням 0,9 станом на 01.01.2008. Протягом 2009 року відбулось розгортання кризових явищ настільки інтенсивного характеру, що значення показника Z-score знизилось до -2,3 о.д.

Починаючи з 2010 року, розпочалось поступове відновлення банківської системи як під впливом ряду зовнішніх сприятливих факторів, так і внутрішнього очищення, в результаті чого станом на 01.01.2013 показник набув позитивного значення та склав 0,3. Це значення було нижче докризового, але, водночас, демонструвало позитивні тенденції післякризового відновлення. У 2013 році банківська система України, що лише частково пододала наслідки банківської кризи, зазнала значних зовнішніх шоків, що призвело до значного зниження значення показника Z-score до -6.8 станом на 01.01.2017 року.

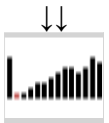
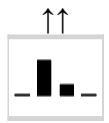
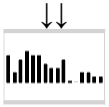
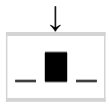
Наведені дані щодо динаміки цього показника підтверджують висновки щодо того, що банківська криза 2014–2015 років була набагато глибшою та тривалішою, а її наслідки не подолані та на поточний момент часу, оскільки значення показника не повернулось на докризовий рівень.

Узагальнені результати аналізу банківських криз в Україні представлені в таблиці 1.8.

За результатами проведеного дослідження ми визначили, що глибина банківських криз в Україні стала наслідком поєднання внутрішньої вразливості та значних зовнішніх шоків.

З огляду на проведене дослідження можна зробити висновок, що криза банківської системи в Україні у 2008 році була наслідком зовнішнього шоку, що поширився макроекономічним, торговим та фінансовим каналами.

Таблиця 1.8 – Узагальнена характеристика банківських криз в Україні [складено автором]

Банківська криза	Причини	Розгортання							Наслідки					
		Банківська паніка			Кредитний канал		Валютний канал	Ціновий канал	Інформаційний каналі	Масові банкрутства банків				
		Масове вилучення коштів з рахунків населення	Адміністративні обмеження на вилучення коштів з рахунків	Надання додаткової ліквідності банкам принаймні вдвічі більше, ніж у попередньому році	Проблемна заборгованість становить понад 10 %	Різне скорочення обсягів і темпів надання кредитів	Кредитування фізичних осіб	Кредитування юридичних осіб	Значні переоцінки кредитів та заборгованості в іноземних валютах через зростання курсів	Різне знецінення вартості активів та застав у банківських портфелях	Зтрата довіри до НБУ та банків	Зимушена націоналізація значної частини (понад 10 %) банків або системно важливих банків	Витрати на реструктуризацію банків (не менше 3 % ВВП)	Банки, виведені з ринку (у відсотках від активів банківської системи)
2008/2009	Переважно, зовнішні		Так		↑ (≈10-12 %)	↓↓	↓	↑↑	↓↓	Так	Ні	↑ (≈5% ВВП)	~	Ні
2014/2015	Зовнішні та внутрішні		Так		↑↑ (>25 % і зростала)	↓↓	↓↓	↑↑	↓	Так	Так	↑↑ (≈14% ВВП)	↓↓ (>30%)	Так (АТ «Дельта Банк»)

Умовні позначення: «↑» – зростання, «↑↑» – значне зростання, «↓» – зниження, «↓↓» – значне зниження, «~» – незначні зміни, або відсутні дані

Основні внутрішні причини, що сформували крихкий стан банківської системи, та спричинили банківську кризу 2008–2009 рр.:

- неефективність банківського менеджменту, насамперед, у сфері управління активами та пасивами в частині неузгодженості залучених та розміщених ресурсів за строками та валютами, що призвело до значного зростання ризику ліквідності та валютного ризику;

- високий рівень ризику кредитної політики, насамперед, у сфері іпотечного та споживчого кредитування, в тому числі, кредитування в іноземних валютах, що в умовах економічної кризи та девальвації національної валюти призвели до погіршення якості кредитних портфелів;

- недостатньо ефективна система банківського регулювання та нагляду.

У 2014 році банківська криза виникла, в основному, через геополітичні загрози та внутрішню політичну та соціальну нестабільність, що дестабілізували економічну ситуацію в країні. При цьому внутрішні причини крихкості банківської системи, що спричинили банківську кризу 2008–2009 р., не були подолані, а сама банківська система була значно ослаблена через її наслідки. Зважаючи на поєднання цього комплексу факторів, наслідки банківської кризи 2014–2015 р. були руйнівними та мали значний негативний вплив на стан економічної системи країни.

Держава активно втручалась та регулювала кризові явища в країні протягом обох банківських криз (в тому числі, вдавалась до заходів прямого одержавлення банківської системи), але витрати на подолання банківської кризи 2014–2015 рр. були надвисокими та сягнули 14 % ВВП.

Найбільш негативними наслідками банківських криз в контексті стимулювання економічного зростання в країні були значне сповільнення обсягів кредитування; втрата довіри з боку населення до банків, центрального банку та фонду гарантування вкладів; структурні диспропорції банківської системи з переважанням банків державної форми власності, що знижують рівень конкуренції.

Наразі в Україні спостерігається покращення в економіці та банківській системі, поступове подолання кризових явищ, стабілізація валютної, банківської та економічної системи, зниження темпів інфляції та девальвації гривні – післякризовий період. Проте банківська система України все ще залишається вразливою та потребує спеціальних заходів з відновлення функціонування та подолання наслідків кризи.

Висновки до першого розділу

За результатами вивчення теоретичних основ ДАРБС зроблено наступні висновки:

1. Банківську кризу запропоновано визначати за системним та синергетичним підходами як переломний момент у стані банківської системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними під впливом деструктивних зовнішніх і/або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати властиві їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу з боку суб'єктів регулювання.

2. Базуючись на запропонованому визначенні банківської кризи і на тому, що в загальному вигляді об'єктом державного антикризового регулювання є кризове явище як процес, у роботі розроблено модель розвитку банківської системи в контексті формування в ній кризового потенціалу. Вона дозволяє визначити, що об'єкт ДАРБС – процес розгортання банківської кризи з виділенням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та краху (кризовий стан). Розроблений підхід формує основу для розробки механізму ДАРБС в частині визначення його режимів зі специфічними цілями, завданнями та інструментарієм.

3. Визначено, що банківські кризи виникають на мікрорівні (рівні індивідуальних елементів банківської системи або елементів, об'єднаних певними групами за розміром, системною важливістю, належністю капіталу, функціональною, територіальною ознаками тощо) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому кризи макрорівня можуть набувати національного, регіонального та глобального; ізольованого, кумулятивного; одиничного, подвійного та потрійного характеру.

Для формування ефективного механізму ДАРБС необхідним є поглиблена класифікація банківських криз із виділенням додаткових ознак за циклом «виникнення → розгортання → наслідки». З огляду на це виділено види банківських криз за: причинами виникнення (поділ за походженням, джерелом, характером, закономірністю виникнення, ступенем контролю, можливістю прогнозування), характеристиками розгортання (поділ за фактом існування, інтенсивністю дії, гостротою й тривалістю, формою прояву, можливістю регулювання), наслідками (поділ за віддаленістю наслідків, їх тривалістю, напрямом впливу та масштабами). Запропонований підхід дозволить підвищити ефективність механізму ДАРБС, оскільки сформує основу для диференціації інструментів діагностування та реагування на кризові явища.

4. За результатами дослідження визначено, що причинами банківських криз є як об'єктивні аспекти, пов'язані з впливом некерованих факторів зовнішнього середовища (макроекономічна, політична, соціальна нестабільність та обумовлені ними шоки), так і деструктивний кризовий потенціал банківської системи, зумовлений суб'єктивними аспектами внутрішніх характеристик її елементів, зокрема, ефективністю банківського менеджменту та адекватністю дій суб'єктів державного регулювання.

З'ясовано, що залежно від деструктивного кризового потенціалу банківської системи, розгалуженості та структури зовнішніх і внутрішніх каналів, за якими поширюються кризові явища в банківській та економічній системах країни, масштабу й напрямку зовнішніх впливів, накладання (суміщення) факторів впливу на стан банківської системи та комплексу її

зворотних реакцій негативні наслідки можуть бути подолані (повернення до стану динамічної рівноваги) або ж розпочнеться трансформація її стану (перехід у точку біфуркації). У цих умовах посилюється роль органів та установ державної влади як суб'єктів ДАРБС, що повинні застосувати регуляторні заходи для повернення банківської системи до фази динамічної рівноваги.

5. За результатами аналізу банківських криз в Україні визначено, що етап банківського дистресу спостерігався впродовж тривалого часу, поки тригери (різні для банківських криз 2008–2009 та 2014–2015 рр., крім девальвації національної валюти) призводили до втрати довіри, що у разі обох криз ставала передумовою «набігу на банки».

Банківська криза 2008–2009 рр. спричинена об'єктивними аспектами, пов'язаними з впливом світової фінансової кризи та похідними від неї внутрішніми шоками, та внутрішнім деструктивним кризовим потенціалом, обумовленим неефективністю банківського менеджменту та дій регулятора.

Банківська криза 2014–2015 рр. спричинена як впливом геополітичних ризиків, внутрішньою макроекономічною, політичною та соціальною нестабільністю, так і внутрішніми факторами – частково подоланими наслідками банківської кризи 2008–2009 рр. на фоні неефективного корпоративного управління, банківського менеджменту та антикризових дій регулятора.

Поширення обох банківських криз відбувалось за кредитним, валютним, ціновим та інформаційним каналами.

Держава активно втручалась та регулювала кризові явища в країні протягом обох банківських криз (в тому числі, вдавалась до заходів прямого одержавлення банківської системи), але витрати на подолання банківської кризи 2014–2015 рр. були надвисокими та сягнули 14 % ВВП.

Основні результати розділу опубліковані у колективній монографії [108], науковій статті [109] та тезах доповідей [110, 111].

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

2.1 Теоретико-методологічне підґрунтя та основні положення формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи

У сучасних умовах функціонування світової та національної економік та фінансових ринків через зростання інтенсивності кризових явищ та частоти виникнення банківських криз особливої актуальності набуває проблема забезпечення необхідного рівня ефективності всіх елементів механізму ДАРБС.

Суттєвий внесок у дослідження теоретичного базису та практичних аспектів державного антикризового регулювання в банківській сфері зробили закордонні науковці М. Бордо, Ф. Валенсія, А. Веласк, Г. Гортон, Д. Даймонд, П. Дібвіг, Р. Дорнбуш, С. Дробишевський, С. Едвардс, Є. Жуков, Г. Кальво, Г. Камінські, Ч. Кіндлебергер, Л. Красавіна, П. Кругман, О. Лаврушин, Л. Левен, А. Лобанов, Б. Львін, Р. Міллер, Г. Мінські, О. Наточєєва, К. Рейнхарт, К. Трушина, С. Фішер, Г. Фетісов, Х. Фрейхас В. Усоскін, Р. Чанг та інші.

У багатьох працях вітчизняних науковців (О. Афанасьєва, О. Барановський, О. Болдирєв, В. Вовк, Н. Вольська, О. Васюренко, Ж. Довгань, В. Джулай, І. Д'яконова, В. Живалов, Ю. Заруба, М. Зверяков, В. Коваленко, В. Корнєєв, О. Крухмаль, А. Кузнєцова, С. Леонов, М. Литвин, Г. Мазур, В. Міщенко, Є. Мордань, С. Науменкова, Т. Смовженко, С. Стукало, О. Степаненко, О. Тридід, В. Шпачук та інші) досліджуються теоретичні та практичні засади ДАРБС з урахуванням специфіки національної економіки.

В. Міщенко, висвітлюючи окремі аспекти державного регулювання діяльності проблемних банків, стверджує, що «під час кризи єдиною установою, яка готова здійснювати інвестиції в проблемні банки, є уряд, або уповноважений ним орган» [112]. В. Шпачук зазначає, що «...потреба в державному

антикризовому управлінні банківською системою зростає, коли на ринку з'являються проблемні банки» [113]. Н. Стукало та М. Литвин констатують, що у період кризи проблемами банківського сектору повинні опікуватися усі гілки влади, а не лише один регулятор [114]. Ю. Заруба, досліджуючи інструментарій державного антикризового управління, відзначає, що «...в умовах кризових явищ одним із найважливіших завдань державного управління є відновлення капіталу банківської системи – як у цілому, так і окремих банків» [115].

Водночас, попри значну кількість наукових розробок, присвячених ДАРБС, подальшого розвитку потребує комплекс питань щодо теоретико-методологічного підґрунтя та практичного впровадження механізму ДАРБС, що забезпечує узгодженість антикризових заходів на всіх фазах розгортання кризових явищ, враховує вплив факторів, не пов'язаних з економічними циклами, та рівень стійкості до кризових явищ бізнес-моделей банків, дозволяє не тільки адекватно реагувати на наявні кризові явища, але й виявляти негативні фактори, що можуть призвести до розгортання банківської кризи на основі активації відповідного превентивного інструментарію.

За результатами проведеного дослідження визначено, що єдиного розуміння поняття «державне антикризове регулювання банківської системи» у науковій літературі не сформовано. Це дозволяє нам стверджувати, що поняттєвий апарат щодо антикризового регулювання в цілому та, зокрема, ДАРБС знаходиться лише в процесі становлення та розвитку, як у вітчизняній, так і закордонній науці та практиці. Зважаючи на це, формування теоретичних засад ДАРБС передбачає розвиток поняттєвого апарату дослідження на основі уточнення сутності понять «державне регулювання банківської системи» (ДРБС) та «державне антикризове регулювання банківської системи» з урахуванням специфіки банківської кризи як об'єкту регуляторного впливу.

Це дасть змогу уточнити поняття ДАРБС та визначити його місце в системі ДРБС та державного антикризового регулювання.

Як вже зазначалось вище, банківська система займає особливе місце в економіці країни, виходячи з тих функцій, що вона виконує, та важливої ролі в

сприянні економічному зростанні. Банки виступають не лише як комерційні підприємства, що взаємодіють з виробничими та торговельними секторами економіки, з державними фінансами та сферою грошових відносин, а, спільно з центральним банком, мають забезпечити стабільне функціонування економіки.

Центральний банк, у свою чергу, не тільки виконує функцію державного управління та виступає ключовим суб'єктом у структурі інституціонального механізму національної економіки, а й поступово трансформується у вищий за функціональними можливостями орган державного регулювання економіки, підпорядкований наднаціональним регуляційним структурам.

Окрім цього, під впливом трансформацій глобальної економічної системи, виникають нові суб'єкти, зі специфічним складом функцій, залучені до регулювання та контролю процесів у банківській системі.

Як вірно зазначила Т. Латковська [116], «банківська система виступає об'єктом державного фінансово-правового регулювання, оскільки вона пов'язана із суспільними відносинами, що виникають у процесі фінансової діяльності держави, спрямованої на забезпечення безперебійного фінансування функціонування держави, місцевих органів самоврядування та всіх публічних суб'єктів». Це підтверджує необхідність специфічного регулювання державою банківської системи з урахуванням особливостей економічних відносин у ній.

За результатами проведеного узагальнення підходів до визначення поняття «державне регулювання банківської системи» можемо стверджувати, що, попри значну кількість напрацювань за цим напрямом, серед вітчизняних та закордонних науковців відсутнє уніфіковане його трактування.

В. Рибін та інші вважають, що державне регулювання діяльності банків... у широкому розумінні передбачає регулювання банківської системи на макрорівні. Це означає, що регулювання банківської системи відбувається не відносно одного конкретного банку, а всієї системи в цілому, включаючи центральний банк [117]. Автори наголошують, що на практиці використовується підхід, за яким центральний банк є органом-регулятором відносно національної банківської системи. У цьому випадку під ДРБС розуміють систему заходів, за

допомогою яких держава, використовуючи органи-регулятори, забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків, запобігаючи дестабілізації банківської системи» [117].

Цей підхід, на наш погляд, зосереджується саме на мікрорівні банківської системи, що, як було доведено в підрозділі 1.2, недостатньо як для ефективного діагностування кризових явищ, що можуть генеруватись зовнішнім щодо банків середовищем, так і для формування антикризових заходів.

Ряд науковців (Я. Гейвандов, О. Колодій, В. Міронов, Є. Мордань, І. Д'яконова) при дослідженні поняття ДРБС акцентують увагу на необхідності розмежування рівнів реалізації регуляторних впливів із виділенням мікро- та макрорівнів, при цьому по-різному описують мету, завдання, інструментарій державного регулювання.

Так, Я. Гейвандов зазначає, що, «...в широкому розумінні, ДРБС характеризує всі (державні та недержавні) форми управлінського впливу на неї. Тому можна говорити про державне та недержавне регулювання (наприклад, діяльність кредитних організацій, їх спілок та асоціацій, що здійснюють самостійний вплив не тільки на них самих, їх власників та клієнтів, а й на стабільність всієї банківської системи. Відносно ДРБС можна стверджувати, що мається на увазі вужче явище, а саме управлінський вплив держави, спрямований на реалізацію його конституційних функцій, що здійснюється виключно державними органами» [118].

Автор відзначає, що ДРБС – «...складне багатопланове явище, що являє собою складову частину єдиної грошово-кредитної системи. З одного боку, це – регулювання макроекономічних процесів, у т.ч. грошово-кредитних відносин, що передбачає вплив держави на всі елементи грошово-кредитної системи З іншого боку, державне регулювання проявляється в безпосередньому впливі на організації, що функціонують в грошово-кредитній сфері, але без втручання в їх оперативну діяльність (реєстрація, ліцензування, нагляд, контроль, використання обов'язкових економічних нормативів, інструментів та методів грошово-кредитного регулювання тощо)» [118].

На нашу думку, визначення, надане Я. Гейвандовим досить точно характеризує регуляторний вплив державних та недержавних органів на макрорівні, а також поділяє регулювання банківської діяльності, що проводиться центральним банком, на дві складові: грошово-кредитне регулювання та регулювання банків, спрямоване на забезпечення їх стабільності.

О. Колодій у [119] також акцентує увагу на важливості інтеграції ДРБС на мікро- та макрорівнях. Зміст поняття нею визначається як «...сукупність правил, методів та інструментів у межах правового поля, за допомогою яких держава забезпечує ефективне функціонування банківської системи». Цей підхід, на нашу думку, є загальним, позаяк не конкретизує ні об'єктів регуляторного впливу, ні той інструментарій, що може застосовуватись для досягнення цілей ДРБС.

В. Міронов структурує державне регулювання на «... рівень регулювання державою грошово-кредитних відносин, при чому вплив здійснюється на всі елементи, включаючи центральний банк; рівень діяльності уповноважених державних органів щодо окремих елементів банківської системи» [120].

Схоже визначення надає Є. Мордань: «функція державного управління, що реалізується уповноваженими органами через регулювання процесів на макрорівні, пов'язаних із грошово-кредитними відносинами та забезпеченням стабільності фінансових ринків; на мікрорівні – через регулювання окремих елементів банківської системи без безпосереднього втручання в їх оперативну діяльність» [121].

Ряд науковців не акцентують увагу на визначенні об'єктів державного впливу, більше уваги приділяючи інструментарію регуляційних впливів.

Так, Н. Єрпильова вважає, що ДРБС являє собою «... систему специфічних правил нормативного характеру, сформульованих державними органами (наприклад, парламентом у вигляді законів), іншими владними структурами (регулятор, у вигляді інструкцій), а також недержавними саморегульованими організаціями, що мають на меті обмеження банківської активності й, головним чином, банківських операцій» [122]. На наш погляд, це визначення має односторонній характер, оскільки акцентується увага виключно на наявності

розробленої системи заходів нормативного характеру. Не погодимось також із твердженням, що ДРБС має на меті виключно обмеження банківської активності, оскільки, на нашу думку, воно має спрямовуватись на забезпечення якісного виконання банківською системою її ключових функцій, не створюючи при цьому загроз економічному розвитку країни та фінансовій стабільності.

С. Лобозинською у [123] розкривається сутність ДРБС, під яким запропоновано розуміти «систему заходів держави, що спрямовують діяльність всіх елементів банківської системи на досягнення цілей та завдань, визначених загальнодержавною програмою економічного і соціального розвитку країни», «... здійснення державою організаційно-управлінських, інституційних та економічних функцій через реалізацію нормативно-правового регулювання, податкової, конкурентної та грошово-кредитної політики, що дало підстави розробити Концепцію державного регулювання банківської системи України, яка спрямована на формування фінансово стійкої та конкурентоспроможної банківської системи, здатної шляхом ефективного переливання капіталу подолати наявні диспропорції в економіці країни» [123]. Погоджуючись з тими цілями, що визначив науковець в якості головних для ДРБС, вважаємо за недоцільне включати до складу інструментарію податкову та конкурентну політики, адже в цій сфері до банків застосовується уніфікований інструментарій, як і для інших суб'єктів господарювання, тобто вони на пов'язані з тими особливостями економічних відносин у банківській системі, що дають визначальну специфіку цілям та завданням її регулювання державою.

О. Любунь та інші науковці визначають ДРБС як «систему заходів, що дозволяють центральному банку забезпечити стабільне, безпечне функціонування банків та попередити деструктивні процеси» [124].

Узагальнивши розробки науковців, пропонуємо наступне визначення поняття ДРБС, на якому будемо базуватись при уточненні сутності поняття ДАРБС, – це функція державного управління, що реалізується у вигляді цілеспрямованого впливу органів та установ державної влади на мікро- та макрорівні банківської системи за допомогою відповідного механізму для

досягнення її стабільності, ефективності та стимулювання на цій основі розвитку економічних процесів у державі.

Наступним завданням відповідно до розробленого нами підходу є уточнення сутності поняття ДАРБС у контексті державного регулювання та з урахуванням специфіки об'єктів регуляторного впливу.

Для цього необхідно вивчити зміст понять «державне антикризове регулювання банківської системи» та «державне антикризове управління банківською системою» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Підходи до визначення понять «державне антикризове регулювання банківської системи» та «державне антикризове управління банківською системою» [узагальнено автором на основі 114, 125-138]

Автор	Визначення
1	2
<i>Державне антикризове регулювання банківської системи</i>	
Анісімова А. [125]	зводиться до впливу ззовні державними (національними) органами або за їх відання шляхом реструктуризації чи перегляду окремих напрямків антикризового впливу на види діяльності банків, відносини з клієнтами, показники діяльності
Кошкін В. [126]	заходи організаційно-економічного і нормативно-правового впливу з боку держави, спрямовані на захист від кризових ситуацій, запобігання банкрутству або ліквідації у випадках недоцільності його подальшого функціонування
Єрмаков С., Фролова Є. [127]	запобігання негативного впливу кризи на банківську діяльність, протидія її наслідкам – основна задача вищої фінансової влади держави, зацікавленої в ефективному функціонуванні банківської системи країни в цілому.
Кардаїльська Т., Магомедов Г. [128]	створення механізмів взаємодії держави та кредитних інститутів, що дозволяють лобювати інтереси стратегічно-значущих секторів, а також формування правової бази цієї взаємодії
Кузьмич О. [129]	недопущення появи кризових ситуацій, тобто здійснення постійної оцінки та контролю за сильними та слабкими сторонами банківської системи країни з метою підвищення фінансової стабільності та зниження ймовірності її краху, в крайньому випадку – завчасна діагностика ризиків та вироблення системи заходів відвернення чи ефективної та швидкої локалізації й усунення їх негативних наслідків
Ларін А. [130]	комплекс заходів держави щодо окремих кредитних організацій, що містить моніторинг їх діяльності та функціонування банківської системи в цілому, спрямований на своєчасне виявлення ознак локальної або системної банківської кризи, і боротьбу з зазначеними ознаками на нормативному і законодавчому рівнях
Гойхман М. [131]	система заходів та правової бази, за допомогою яких центральний банк та інші суб'єкти державного регулювання банківської системи забезпечують стабільне, безпечне функціонування банків, запобігають дестабілізуючим процесам у ньому
Трушина К. [132]	постійна діяльність державних органів банківського регулювання по використанню на узгодженій основі інструментів мікропруденціального, макропруденційного та грошово-кредитного регулювання, спрямованих на підтримання стабільності банків і банківської системи в цілому, що здійснюється на міжнародному та національному рівнях
Ісмаїлов А. [133]	інституціонально обумовлений, комплексний, динамічний процес, який ґрунтується на особливостях банківської діяльності, базових положення теорії стійкості, рівноваги і руху функціональних систем, ...сукупність заходів, що дають банківським установам можливість нейтралізувати дію дестабілізуючих чинників, повернутись в стан рівноваги, за умови коливань функціонування банківської системи

Продовження таблиці 2.1

1	2
Карпова К., Коваль Я. Мігус І.[134]	система регулюючих заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання криз і їх причин на всіх рівнях банківської системи.
<i>Державне антикризове управління банківською системою</i>	
Брітченко І., Стойка В. [135]	специфічна діяльність, що включає підготовчу, профілактичну роботу та роботу в умовах кризи, а також виходу з нього як на рівні конкретного банку, так і банківської системи в цілому.
Джулай В. [136]	можливість нейтралізувати дію дестабілізаційних чинників та повернути стан рівноваги, за умови дотримання коливань основних параметрів функціонування банківської системи в межах області, забезпечують її стійкість і стабільність
Келлер Р. [137]	особлива форма державного управління, пріоритетним завданням якого є попередження чи подолання всіх процесів, що здатні створити суттєву загрозу для життєдіяльності системи, чи навіть унеможливити її функціонування
Манжос С. [138]	комплекс послідовно здійснюваних заходів державних органів управління щодо запобігання, діагностики банківської кризи, її подолання, зниження та/або нейтралізації негативних наслідків кризи та її причин у банківській діяльності
Стукало Н. [114]	система управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризи та її причин у банківському секторі

Спираючись на результати дослідження, ДАРБС пропонуємо визначати як специфічну функцію державного управління економіки в цілому та банківської системи, зокрема, підпорядковану загальним імперативам антикризової політики національного та наднаціонального (міждержавного) рівнів, у вигляді цілеспрямованого регуляторного впливу органів та установ державної влади на банківську систему, що реалізується на її мікро- та макрорівнях, за допомогою відповідного механізму, спрямованого на запобігання, ранню діагностику банківської кризи, формування комплексу заходів щодо її подолання, зниження та / або нейтралізації негативного впливу на фінансову та економічну системи.

Ми визначили, що ДАРБС – функція державного управління, для ефективного виконання якої потрібний дійовий механізм. Ми виявили різні підходи до дослідження сутності механізму ДРБС та ДАРБС (табл. 2.2).

Узагальнивши розробки науковців, механізм ДАРБС пропонуємо визначати як спосіб організації економічних відносин між органами та установами державної влади й банками, їх клієнтами, іншими країнами і міжнародними інституціями, що ґрунтується на базових, часткових та специфічних принципах, забезпечуючи за допомогою відповідних функцій, методів й інструментів вплив на об'єкти ДАРБС для досягнення цілей, визначених формалізованими кількісними та якісними критеріями.

Таблиця 2.2 – Підходи до визначення понять «механізм ДРБС» та «механізм ДАРБС» [узагальнено автором на основі 134, 136, 139-144]

Автор	Визначення
<i>Механізм державного регулювання банківської системи</i>	
Мордань Є. [139]	набір певних методів та інструментів, які є у розпорядженні суб'єктів регулювання, що діють відповідно до функцій та принципів регулювання, застосування яких дає змогу вирішити окреслені завдання та досягти поставленої мети – стабільного функціонування системи. ... серед елементів механізму регулювання слід виділити суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання
Погореленко Н., Тридід О. [140]	множина методів, принципів та заходів із застосування впливів з регулювання банківської системи»
Данік Н. [141]	форма реалізації державним апаратом країни державної влади у банківському секторі з метою забезпечення виконання поставлених загальнодержавних цілей та завдань. структура механізму ... містить такі компоненти, як: форми, методи та інструменти
Коваленко М. [142]	... має забезпечити досягнення визначених цілей на основі дотримання під час свого функціонування відповідних принципів і залученні певних методів впливу та інструментів реалізації
Панасенко О. [143]	... включає основні блоки, які є найнеобхіднішими при реалізації макроекономічних цілей: законодавчий, організаційний, координаційний, контролюючий і регулюючий блоки
Джулай В. [136]	сукупність зовнішнього та внутрішнього механізмів. ... зовнішній механізм включає діяльність центральних органів, що мають вплив на: а) стійкість банківської системи в цілому; б) стійкість окремих банків та інших фінансово-кредитних організацій, що мають зв'язок з банківською системою; в) стан і динаміку розвитку грошової системи, фондового та валютного ринків. Внутрішній механізм включає діяльність Національного банку, що впливає на: а) стабільність банківської системи через специфічні важелі впливу та контролю; б) діяльність банків, шляхом розроблення методик внутрішнього аналізу та здійснення заходів, спрямованих на підвищення стійкості та надійності банківських установ системи. Структура механізму ... містить такі компоненти, як: форми, методи та інструменти
Лобозинська С. [144]	... форма реалізації державним апаратом країни державної влади у сфері банківництва з метою забезпечення виконання поставлених загальнодержавних цілей та завдань... сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів, ефективне використання яких веде до адекватної реакції державних регулювальних органів на зміну кон'юнктури ринку, що забезпечує поступальний розвиток держави та сприяє виконанню соціальних гарантій населення та суспільства. Структура механізму державного регулювання банківської системи містить такі компоненти: форми, методи та інструменти
<i>Механізм державного антикризового регулювання банківської системи</i>	
Ісмаїлов А. [134]	... сукупність причинно-наслідкових, зворотних зв'язків елементів, дія яких орієнтована на адаптацію банківської системи до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, забезпечення його стійкого функціонування й розвитку за будь-яких соціально-економічних і політичних трансформацій у світі.

Для досягнення мети роботи необхідно визначити компоненти, що формують механізм ДАРБС.

За структурно-організаційним підходом механізм ДАРБС визначається як сукупність стаціонарних компонентів, що формують основу для регуляторних процесів, спрямованих на досягнення визначених цілей.

Структурно-функціональний підхід передбачає визначення інституційних компонентів, що формують механізм ДАРБС, та виявлення стійких внутрішніх

взаємозв'язків субординації та координації між ними. Це дозволяє розкрити умови функціонування механізму ДАРБС, встановити залежності його ефективності від зовнішнього середовища застосування регуляторних впливів.

Механізм ДАРБС з позиції системного підходу являє собою підсистему механізмів державного антикризового регулювання економіки та ДРБС, призначену для перетворення певного впорядкувального впливу суб'єктів регулювання у бажану (цільову) поведінку, результативність та ефективність діяльності об'єктів ДРБС. При цьому його доцільно розглядати як сукупність дій усіх компонентів, що субординовані та скоординовані таким чином, щоб за допомогою застосування відповідних інструментів та ресурсів обрати оптимальний варіант регуляторного впливу на об'єкт мікро- та/ або макрорівня та забезпечити на цій основі досягнення цілей ДАРБС. Результатом цього є запобігання, рання діагностика банківської кризи, формування комплексу заходів щодо її подолання, зниження та / або нейтралізації негативних наслідків банківської кризи на фінансово-економічний та соціальний стан країни.

Процесний підхід розглядає механізм ДАРБС як безперервне виконання комплексу певних взаємопов'язаних між собою видів регуляторної діяльності в певний часовий проміжок з використанням відповідних методів та інструментів, адекватних наявним ресурсам та цілям, поставлених перед ДАРБС.

Цільовий підхід орієнтований на поставлені перед механізмом ДАРБС цілі, що є ключовими для формування комплексу заходів щодо їх реалізації. Застосування цільового підходу передбачає визначення цілей ДРБС на основі глибокого аналізу всіх потенційних можливостей щодо їх досягнення (кадрових, часових, фінансових, організаційних тощо), наявних у розпорядженні тих суб'єктів, що застосовують регуляторні впливи. При цьому досягнення цільових параметрів вимагає формування відповідних механізмів регулювання та концентрації всіх необхідних ресурсів.

Для забезпечення ефективності функціонування процесу ДАРБС вирішальне значення мають ті взаємозв'язки субординації та координації, що

забезпечують його стійкість, роблячи процес ДАРБС цілісним утворенням та, водночас, визначаючи його інтегративний характер.

Зважаючи на високий рівень турбулентності середовища реалізації регуляторних впливів ДАРБС у випадках виникнення кризових явищ, що вимагають швидкого реагування, оперативності проведення заходів, доцільним є застосування ситуаційного (адаптивного) підходу в ДАРБС. Він передбачає, що у разі критичної зміни ключових ситуаційних зовнішніх факторів виникнення банківської кризи (наприклад, політична криза, макроекономічні шоки, соціокультурні катаклізми) відбувається оперативна реконфігурація внутрішніх елементів механізму ДАРБС (наприклад, коригування цілей та завдань ДАРБС).

Ми погоджуємось з твердженням М. Коваленка, що «під час організації механізму державного регулювання банківського сектора доцільним є використання певних положень тектології О. Богданова (організаційної науки), до яких належать: закон відносних опорів (відносно однакова міцність усіх елементів механізму в умовах протидії руйнівним впливам як ендогенного, так і екзогенного характеру), правило концентрованої дії (концентрація активності на обмеженому полі застосування), закон функціональних додаткових співвідношень (досягнення таких відносин між елементами механізму, що забезпечують максимальну узгодженість та взаємодію цих елементів у досягненні кінцевої мети механізму, тобто фокусування зосередження її дій в актуальному напрямі) [142].

За результатами дослідження запропоновано застосовувати методологію інтегративно-конвергентного підходу, який передбачає, що при використанні системного підходу в процесі дослідження механізму ДАРБС як базового всі інші підходи, за необхідності, включаються в системний.

З огляду на це визначено, що компонентний склад механізму ДАРБС являє собою ієрархічну систему функцій, методів та інструментів, поєднаних у підсистеми (цільова, функціональна, організаційно-структурна), а також способи їх взаємодії, інтеграції та дезінтеграції на основі системи принципів, унаслідок яких забезпечується досягнення стратегічної мети ДАРБС.

Визначення акцентує увагу на тому, що функціонування механізму спрямовано на досягнення мети, що поділяється на цілі, для реалізації яких визначаються завдання, яким відповідають певні функції регулювання [145].

На основі вітчизняного та закордонного доробку з цього питання систему мети, цілей, завдань ДАРБС та критеріїв їх досягнення наведено на рисунку 2.1.

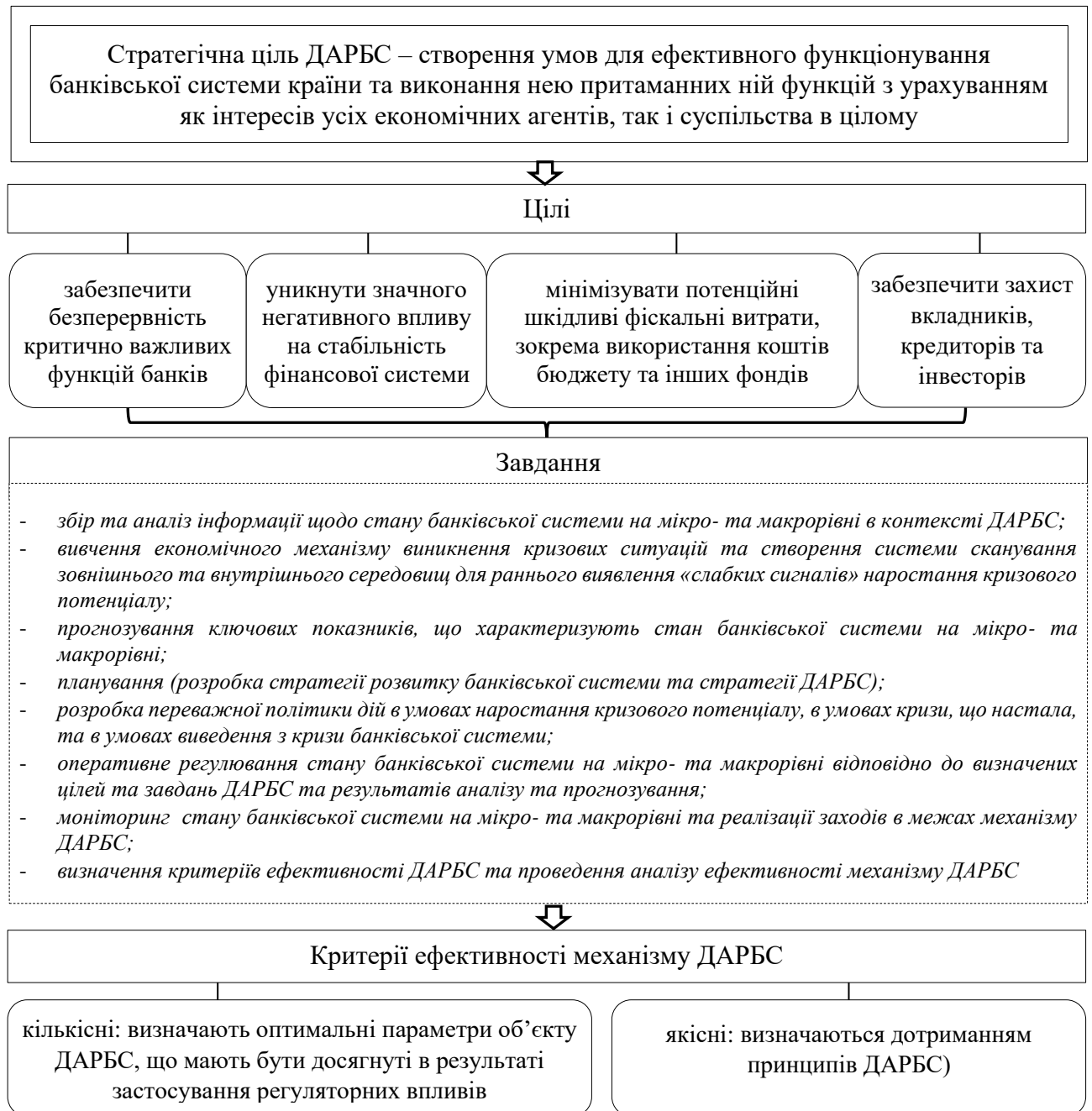

Рисунок 2.1 – Цільова підсистема механізму ДАРБС [складено автором на основі 119, 132, 146, 147, 148]

Для глибшого розуміння сутності та змісту ДАРБС необхідно розкрити організаційно-структурну підсистему механізму (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Організаційно-структурна підсистема механізму ДАРБС
[узагальнено автором на основі 119, 132, 146, 147, 149, 150]

	Вид	Характеристика	Склад
Суб'єкти	За ієрархічним рівнем	- мікрорівень – елементи, що входять до складу банківської системи (органи спеціальної компетенції)	<ul style="list-style-type: none"> - Верховна рада та Президент (інституційна, регламентувальна функції). - Кабінет Міністрів (формування та реалізація державної антикризової політики, у тому числі фінансування заходів з подолання кризи, зокрема на рекапіталізацію та націоналізації банків державою). - Рада національної безпеки та оборони (розробка антикризових заходів та програм). - Міністерство фінансів (формування та реалізація державної антикризової політики, в тому числі фінансування антикризових заходів); - Національний банк України (формування та реалізація заходів у сфері ДАРБС на всіх рівнях банківської системи). - Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку). - Державна фіскальна служба (реалізація державної антикризової фіскальної політики). - Державна служба фінансового моніторингу (реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування). - Антимонопольний комітет (формування та реалізація конкурентної політики в системі антикризових заходів). - Міжвідомчі комісії та робочі групи. - Банківські союзи, організації та об'єднання
		- макрорівень – елементи, що здійснюють провадження заходів впливу як до об'єктів банківської системи, так і до суб'єктів регулювання мікрорівня (органи загальної компетенції)	
	За технологією впливу	- суб'єкти виконання (державна та її інституційні органи: законодавчі, виконавчі, судові органи різних рівнів)	
		- суб'єкти впливу (громадські та політичні об'єднання)	
За часом дії	- постійні (як правило, органи банківського нагляду та регулювання)		
	- тимчасові (колегіальні органи, що, як правило створюються на період розгортання банківської кризи та подолання її наслідків)		
За роллю	- основні		
	- допоміжні		
Об'єкт	процес розгортання банківської кризи з виокремленням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та краху (кризовий стан) на:	<ul style="list-style-type: none"> - індивідуальні елементи банківської системи: банки; філії іноземних банків; - елементи банківської системи, об'єднані у групи певними ознаками, зокрема банківські об'єднання; - інші юридичні та фізичні особи (власники істотної участі, учасники банківських груп, інші особи); - системні ризики та системні властивості банківської системи 	
Предмет	розкриття причинно-наслідкових зв'язків факторів, що призводять до виникнення кризових явищ на мікро та макрорівнях банківської системи, а також оцінка діяльності суб'єктів ДАРБС		

Ефективне функціонування механізму ДАРБС забезпечується дотриманням ряду принципів, систематизація яких наведена на рисунку 2.2.

Рисунок 2.2 – Принципи функціонування механізму ДАРБС [узагальнено автором на основі 119, 132, 142, 147, 151]

Функціональна підсистема ДАРБС поєднує ті компоненти механізму, що визначають функції суб'єктів ДАРБС, методи регулювання та відповідний інструментарій для досягнення мети, цілей та завдань ДАРБС відповідно до сформованої системи кількісних та якісних критеріїв ефективності.

Визначено, що функціональна складова механізму ДАРБС повинна диференціюватися залежно від фази розгортання кризових явищ, які виникають під впливом деструктивних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ. На цій основі обґрунтовано доцільність виділення антиципативного, превентивного, реактивного та реабілітаційного режимів ДАРБС, як це представлено на рисунку 2.3.

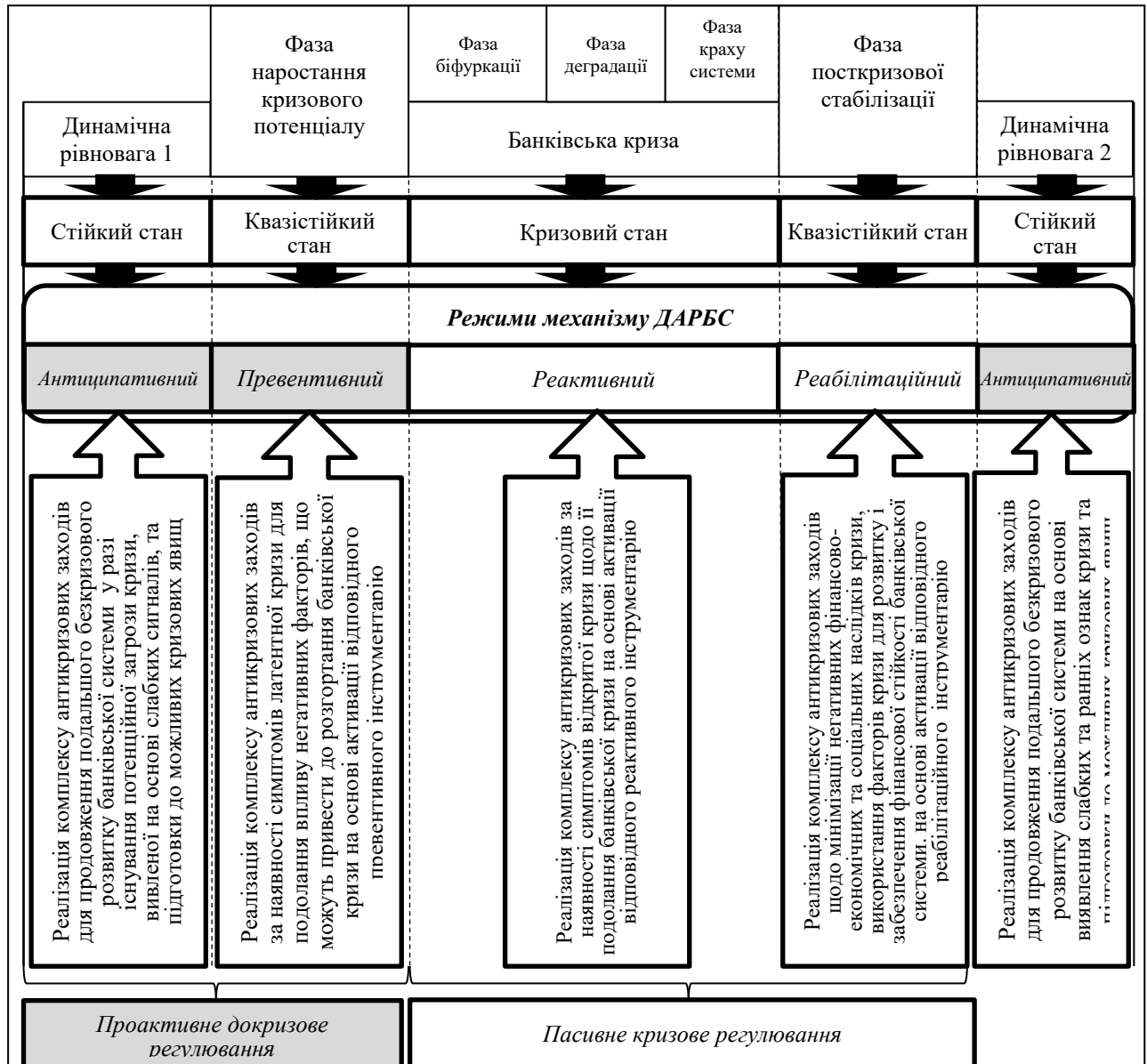

Рисунок 2.3 – Концептуальна модель механізму ДАРБС з виділенням режимів регулювання [складено автором на основі 152, 153, 154]

Деталізована характеристика режимів механізму ДАРБС представлена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Порівняльна деталізована характеристика режимів механізму ДАРБС [узагальнено автором]

Порівняльна категорія	Антиципативний режим	Превентивний режим	Реактивний режим			Реабілітаційний режим
<i>Фаза розвитку банківської системи</i>	Динамічна рівновага	Фаза наростання кризового потенціалу	банківська криза			Фаза післякризової стабілізації
<i>Вид кризи</i>	Потенційна	Латентна	Фаза біфуркації	Фаза деградації	Фаза краху системи	
<i>Вид кризи</i>	Потенційна	Латентна	Відкрита переборна	Відкрита непереборна		Потенційна
<i>Мета</i>	Запобігання банківській кризі, підготовка до її можливого виникнення	Рання ідентифікація банківської кризи та її превенція	Діагностика банківської кризи та формування комплексу заходів для її подолання			Мінімізація негативних наслідків кризи, використання факторів кризи для розвитку банківської системи
<i>Сутність</i>	Моніторинг, виявлення та прогностичне інтерпретування слабких сигналів, що відбивають ранні, початкові ознаки появи потенційних кризових явищ, що можуть спричинити кризу та підготовка до можливих кризових явищ	Виявлення негативних факторів, що можуть привести до розгортання банківської кризи (ранні індикатори банківської кризи), та вжиття превентивних заходів щодо запобігання розвитку та поглиблення кризових явищ	Вчасна ідентифікація банківської кризи та продовження застосування превентивних інструментів, запровадження реактивних антикризових інструментів	Продовження застосування реактивного інструментарію		Антикризові заходи по на основі активації відповідного реабілітаційного інструментарію
<i>Часові параметри</i>	Наявний часовий резерв у застосуванні регуляторних рішень		Відсутній часовий лаг у застосуванні регуляторних рішень			Наявний часовий лаг у застосуванні регуляторних рішень
<i>Вид реагування</i>	Звичайна реакція суб'єктів ДАРБС на основі застосування інструментів регулювання та нагляду		Надзвичайна реакція, що вимагає прийняття швидких заходів у відповідь на розгортання кризових явищ			
<i>Характер</i>	Систематична діяльність на постійній основі	Періодично на відповідній фазі розгортання кризових явищ (для недопущення переходу до наступної фази)				
<i>Обсяг ресурсів</i>	Незначний обсяг ресурсів, призначених для запобігання банківської кризи		Значний обсяг ресурсів, призначених для нівелювання причин банківської кризи та подолання її наслідків		Значний обсяг ресурсів, призначених для повернення до докризового стану	

Характеристика функцій та методів ДАРБС наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Функції, методи та інструменти ДАРБС [узагальнено автором на основі 118, 131, 140-147, 155, 156, 157]

Характеристика		
Функції	види цілеспрямованої діяльності суб'єктів ДАРБС, спрямовані на об'єкти ДАРБС, що визначаються однорідністю методів та інструментарію	
	цільова	визначення стратегічних, тактичних, оперативних цілей та завдань ДАРБС та розробка на конкретний період програми антикризових заходів, що забезпечать досягнення цілей та завдань ДАРБС
	діагностична	визначення поточного та прогнозного стану об'єктів ДАРБС з урахуванням умов функціонування для своєчасного виявлення кризових явищ та процесів та обґрунтування антикризових заходів
	моніторингова	моніторинг зовнішнього середовища та банківської системи для упередження виникнення несприятливих змін у їх стані та їх впливу на фінансову систему та економіку
	регламентаційна	розробка законів та нормативно-правових інструментів для ДАРБС
	регуляційна	формування та розвиток методів та інструментарію ДАРБС
	інформаційна	забезпечення відкритості (під час виникнення кризових ситуацій) функціонування суб'єктів ДАРБС та вжитих ними заходів шляхом надання оперативної інформації суспільству та ЗМІ
	організаційна	формування інституційного забезпечення ДАРБС
Методи	способи впливу суб'єктів ДАРБС на стан та поведінку об'єктів ДАРБС	
	адміністративні: застосування адміністративних актів та процедур, мають обов'язкову силу та встановлюються до кількісних та якісних параметрів об'єктів ДАРБС	<ul style="list-style-type: none"> - адміністративно-правові (закони, нормативно-правові акти); - адміністративно-регулювальні (норми, нормативи, ліміти); - адміністративно-контрольні (банківський нагляд); - адміністративно-примусові (заборони, наприклад, тимчасове зупинення виплат за рахунками; обмеження банківської конкуренції та видів діяльності, встановлення обов'язків та зобов'язань)
	економічні: вплив на об'єкти ДАРБС шляхом створення умов, виконання яких робить банківську діяльність економічно вигідною та безпечною, при цьому застосовуються економічні засоби, що мають непрямий вплив та не передбачають встановлення прямих заборон і лімітів	<ul style="list-style-type: none"> - превентивно-обмежувальні (внески до ФГВФО, відрахування до резервів, штрафи та санкції); - превентивно-захисні (встановлення вимог до капіталу); - економіко-контрольні (індикатор-діагностика, моніторинг діагностика стану об'єктів ДАРБС); - організаційно-економічні (розробка та впровадження програм подолання кризи, післякризового розвитку банківської системи); - відновлювальні (виплати з ФГВФО, рекапіталізація та націоналізація банків); - фінансові (заходи з покращення фінансового стану); - операційні (регулювання змін у бізнес-процесах); - структурні (зміни в структурі банківської системи через процеси злиття та поглинання, поділу та виділення)
	інформаційні	<ul style="list-style-type: none"> - отримання інформації від об'єктів ДАРБС; - надання інформації про стан банківської системи та окремих банків, діяльності суб'єктів ДАРБС всім зацікавленим особам інструменти (інструменти, що забезпечують інформаційну підтримку та комунікації у сфері ДАРБС (супроводження антикризових заходів у ЗМІ, у тому числі запровадження Інтернет-ресурсів відповідного наповнення; конференції; тематичні лекції; «круглі» столи; наукові та освітньо-професійні програми))

Узагальнивши зазначене, нами розроблено механізм ДАРБС, представлений на рисунку 2.4.

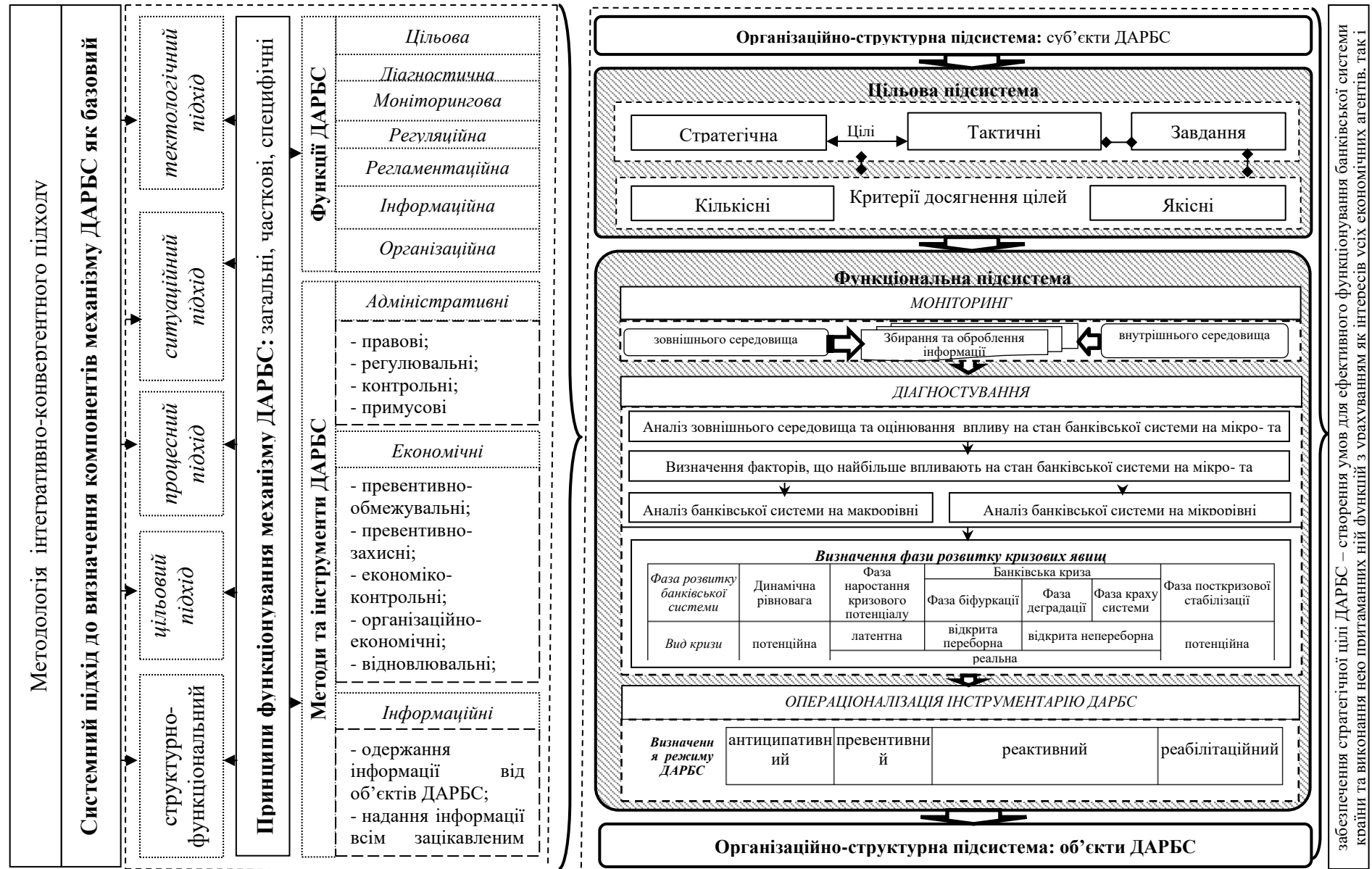

Рисунок 2.4 – Механізм державного антикризового регулювання банківської системи [розроблено автором]

2.2 Теоретичні засади та методичний інструментарій діагностування кризових явищ у банківській системі

У механізмі ДАРБС необхідно правильно ідентифікувати та оцінити причини і фактори, що генерують кризові явища, впливають на характер розгортання й наслідки банківської кризи, та включити одержані дані для обґрунтування антикризових регуляторних впливів.

Попри складність та актуальність цієї теми, дослідження теоретичних засад та методичного інструментарію діагностування кризових явищ у банківській системі недостатні. Окремі аспекти розглядаються дослідниками державного антикризового банківського регулювання та нагляду (О. Афанасьєва [158], О. Болдирєв [159,160], О. Буряк [161], К. Голуб [24], В. Джулай [136, 162], В. Джулай та А. Кузнєцова [163], А. Кифак [164], В. Коваленко [58, 165], В. Коваленко та О. Крухмаль [166], О. Кузьмич [129], С. Лобозинська [123], С. Матвієнко [167], В. Сирота [25], Ю. Філіппова [168], С. Хвалінський [169], В. Шпачук [150, 170, 171]), антикризового та фінансового менеджменту в банках (В. Бобиль [172, 173], В. Вовк [47], О. Зверяков [174, 175], Я. Жовтанецька [176, 177, 178], О. Колодізєв та ін. [179], А. Лобанов, А. Чугунов [180], Л. Петик [26], Л. Примостка [181, 182], В. Сирота [25, 183], Т. Смовженко та ін. [59], А. Тавасієв [13], П. Чуб [184, 185]), аналізу (Т. Косова [186], І. Парасій-Вергуненко [187, 188] та ін.).

Діагностування кризових явищ у банківській системі стало об'єктом дослідження таких науковців, як: А. Андрющенков [189], В. Вовк та Ю. Дмитрик [190], Ю. Жежерун [191, 192], В. Козлов [193], М. Ковач та О. Погоріляк [194], В. Лесик [195], В. Приймак та Т. Приймак [196], С. Реверчук та О. Іршак [197], Т. Терещенко та ін. [198], Г. Ходачник [199], Д. Хоружий [200], Н. Шульга та Д. Хоружий [201]; на рівні окремих банків – Т. Васильєва та ін. [202], О. Колесник [203], С. Манжос [204], Р. Павлов [205, 206], Н. Тарасевич та А. Литвиненко [207, 208], В. Фурсова [209] та ін.

Попри отримані науковцями результати, постійної уваги потребує вдосконалення інструментарію діагностування кризових явищ в банківській системі України, як на макро-, так і на мікрорівні, зважаючи на високий рівень турбулентності зовнішнього середовища та високу ймовірність появи нових факторів та тригерів банківської кризи. З огляду на це, вважаємо за доцільне розробити науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ, що матиме комплексний характер, оскільки його предметна сфера визначатиметься як економічними явищами та процесами, що характеризуватимуть стан об'єктів ДАРБС на мікро- та макрорівні, так і причино-наслідковими зв'язками, представленими різноманітним факторів впливу на них.

За результатами дослідження нами визначено, що в науковій літературі не сформовано єдиного підходу до розуміння сутності діагностики кризових явищ в банківській системі. При цьому науковці не проводять грань між антикризовою діагностикою та іншими напрямками аналізу, не визначають особливості антикризової діагностики, заміщуючи цим терміном те, що коректніше було б назвати фінансовим аналізом або аналізом фінансової звітності, не формують комплексні підходи до діагностування кризових явищ у банківській системі.

Зважаючи на це, вважаємо за доцільне сформулювати авторське розуміння щодо поняття «діагностування» в контексті функціонування механізму ДАРБС.

Узагальнення підходів щодо тлумачення поняття «діагностика» та «антикризова діагностика» наведені в таблиці 2.6.

Узагальнивши розробки науковців з цієї тематики, діагностування в механізмі ДАРБС пропонуємо розуміти як комплекс функцій, методів та інструментів, спрямованих на визначення реального стану банківської системи на мікро- та макрорівнях та раннього розпізнавання можливості його трансформації в кризовий на основі виявлення слабких сигналів, ранніх ознак та симптомів банківської кризи, визначення причин та факторів їх виникнення, та оцінки передбачуваних наслідків.

Таблиця 2.6 – Узагальнення підходів щодо тлумачення поняття «діагностика» та «антикризова діагностика» в контексті функціонування механізму ДАРБС [узагальнено автором на основі 61, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219]

№	Джерело	Визначення
<i>Поняття «діагностика»</i>		
1.	Коротков Е., Ковальов В., Балдін В.	окремі процедури з метою виявлення ... виявлення слабких сторін та «вузьких місць» в об'єктах, предметах, явищах, процесах управління...це процес, що здійснюється в часі та в просторі
2.	Алексеева А., Васильев Ю., Малеева А., Ушвицький Л.	вид аналізу, що має на меті виявлення ознак банкрутства та вивчення факторів, що здійснюють істотний вплив на фінансовий стан у визначений проміжок часу, а також передбачає побудову тренду подій та прогноз можливих наслідків
3.	Виборова Е.	вивчення стану об'єкта діагностування, а також відхилень від нормального його стану, причин і тривалості таких відхилень
4.	Васіна А.	процес визначення поточного стану системи й динаміки його змін, можливих шляхів вирішення проблем за результатами розрахунків, оцінки та інтерпретації показників, що характеризують різні сторони діяльності системи
<i>Діагностика в межах питань антикризового управління</i>		
5.	Бланк І., Ситник Г.	система цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення можливих тенденцій і негативних наслідків кризового розвитку підприємства
6.	Лігоненко Л.	виявлення проблем та нівелювання їх негативних наслідків на діяльність суб'єкта господарювання
7.	Андрушко О., Горбачовська М.	комплекс ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, який має на меті виявити сигнали початкової кризи, здійснити оцінку загроз банкрутства, розробити шляхи подолання та нівелювати наслідки кризи...засіб для отримання достовірної та повної інформації щодо реальних можливостей підприємства на початковому етапі економічної кризи. Підприємство, яке має ефективну, спеціально розроблену аналітичну систему, має можливість здатне завчасно виявити перші ознаки кризи, розробити оперативні заходи впливу на неї, нівелюючи тим самим ступінь ризику
8.	Коваленко Л., Ремньова Л.	сукупність методів аналізу для своєчасного розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві і оперативного реагування на неї на початкових стадіях з метою зменшення ймовірності повної фінансової неспроможності суб'єктів господарювання
9.	Терлецька Ю.	визначення наявності або відсутності кризової ситуації, з одного боку, а також виявлення проблем і розробка рекомендацій щодо їх вирішення – з іншого
10.	Пономаренко О.	необхідний етап дослідження проблем, що виникають під час функціонування визначеної системи, який настає після виявлення проблеми в результаті контролю

Спираючись на результати проведеного дослідження, пропонуємо виділити ряд змістовних положень, що визначають сутність діагностування в механізмі ДАРБС:

- дві сфери, а саме стан банківської системи на мікро- та макрорівнях;
- необхідність формування комплексної узгодженої системи причин, факторів та тригерів банківських криз;

- врахування принципу ідентифікації ключових реальних та потенційних причин, факторів, тригерів банківських криз. Їх вплив спричиняє зміну у динаміці окремих параметрів банківської системи на мікро- та / або макрорівні, наслідком чого є відповідна зміна окремих індикаторів / сигналів банківської кризи. Діагностика має ідентифікувати такі ланки та активізувати відповідний режим механізму ДАРБС;

- забезпечення реалізації принципу порівнянності, тобто індикатори / сигнали не мають виступати основою запровадження регуляторних антикризових заходів, якщо не буде можливості порівняння з тими чи іншими даними, що мають відношення до об'єкта діагностики;

- дотримання принципу часової узгодженості, тобто проведення згідно з визначеним часовим регламентом, узгодженим з фазою кризових явищ.

За результатами дослідження діагностування у механізмі ДАРБС пропонуємо розглядати як сукупність:

- методів та інструментів, що дозволяють перетворити вхідну інформацію та сформувати дані щодо економічних явищ та процесів, які характеризують як стан банківської системи на мікро- та макрорівні, так і причинно-наслідкові зв'язки, представлені різноманітним факторів впливу на них, та результативними показниками;

- отриманих даних, сформованих з вхідної інформації, акумульованої з зовнішніх та внутрішніх джерел, та вихідних звітних та аналітичних форм, що спрямовуються суб'єктам ДАРБС для обґрунтування регуляторних рішень;

- суб'єктів, що формують методологію та / або здійснюють діагностування за визначеним напрямком, сформований порядок їх взаємодії та інформаційного обміну в ієрархічній впорядкованості.

Результати їх взаємодії дозволяють сформувати інформаційний ресурс підготовки, обґрунтування та реалізації регуляторних рішень у сфері ДАРБС (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Теоретичні засади діагностування кризових явищ у банківській системі [розроблено автором]

Базуючись на розробленому підході до визначення об'єкту ДАРБС, нами пропонується науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ як цілісної, багаторівневої, ієрархічно побудованої сукупності модулів (рис. 2.6):

1 модуль. Аналіз зовнішнього середовища банківської системи

Формування системи факторів, пов'язаних з характеристиками внутрішнього країни та глобального середовища

Глобальні макроекономічні умови, включаючи залежність від стану світової економіки та умови торгівлі

Внутрішні макроекономічні умови, включаючи стан державного бюджету, платіжного балансу та реального сектору

Інституційні (відкритість економіки, рівень адміністративного контролю за ринками, ступінь фінансової лібералізації, частота та глибина попередніх криз).

Політичні (індекс політичної стабільності, індекс якості регулювання, індекс слабкості держави)

Експертна оцінка впливу на банківську систему з поділом на можливості та загрози

Відбір ключових зовнішніх факторів (TEMPLES аналіз та SWOT аналіз)

Загрози

Формування профілю зовнішнього макросередовища в контексті виділення кризових тригерів

Формування індикаторів, що визначають найбільш значущі зовнішні фактори з точки зору реалізації загроз для стану банківської системи

Формування коротко - та середньострокових прогнозів розвитку зовнішнього середовища

Прогнозування індикаторів, що визначають найбільш значущі зовнішні фактори впливу з точки зору реалізації загроз для стану банківської системи в контексті попередження розгортання кризових явищ

2 модуль. Аналіз банківської системи з урахуванням впливу зовнішнього середовища

Ідентифікація загроз стійкості банківської системи, що генеруються зовнішнім макросередовищем

Формування сценаріїв зміни рівня загроз стану банківської системи відповідно до сформованих індикаторів

Визначення впливу макрошоків шоків на стан банківської системи через зміни ключових індикаторів її стану з використанням макро стрес-тестування

Формування системи індикаторів стану банківської системи

Формування моделі трансформації макрошоків в банківські ризики

Формування моделей виявлення слабких сигналів банківської кризи

Формування моделей раннього оповіщення банківської кризи / індикатори раннього реагування

Формування системи індикаторів настання банківської кризи

Застосування експертного методу, сигнального, економетричного (класичні регресійні методи; імітаційне моделювання, ймовірнісний підхід з використанням моделей бінарного вибору (пробіт- і логіт-моделі); композитні індекси (індикатори) підходів та методу подій, дерева рішень тощо

Визначення поточного та прогнозного стану банківської системи

3 модуль. Аналіз банківської системи на мікрорівні

Формування моделей виявлення стійкості та життєздатності бізнес-моделі банку

Формування моделей визначення достатності капіталу (його розміру та структури) для покриття ризиків

Формування моделей визначення ймовірності виникнення кризових явищ

Застосування методів фінансового аналізу, статистичного аналізу, економіко-математичних методів та моделей

Рисунок 2.6 – Науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ [розроблено автором]

- 1 модуль – модуль аналізу зовнішнього середовища банківської системи, що генерує та передає кризові імпульси;
- 2 модуль – модуль аналізу банківської системи на макрорівні з урахуванням зовнішнього середовища;
- 3 модуль – модуль аналізу банківської системи на мікрорівні.

Взаємодія цих модулів реалізується за підходом, наведених на рисунку 2.7.

Макроекономічна, політична та соціальна нестабільність в Україні є потенційним джерелом вразливості, що, в кінцевому підсумку, може привести до банківських криз. У цих умовах важливим є формування ефективних механізмів, технологій та процедур аналізу банківської системи на макрорівні, що дозволять підготуватись до економічної рецесії, на ранній стадії виявити та запобігти зростанню системних ризиків, визначати та попереджувати дисбаланси на ринку кредитування, обмежити ризик ліквідності та ринкові ризики. Цей напрямок аналізу реалізується в межах першого та другого модулю розробленого підходу.

Аналіз зовнішнього середовища банківської системи здійснюється для визначення її чутливості до зовнішніх шоків, включаючи рецесію. Для попередження кризових явищ має бути сформований перелік індикаторів поточних фаз економічного циклу, макрофакторів та індикаторів кризи, що враховують як специфіку національної економіки, так і вплив глобального середовища.

Калібрування в умовах конкретної країни значень макропоказників з виділенням слабких та сильних сигналів дозволить завчасно ідентифікувати зростання кризового потенціалу банківської системи.

Окрім кількісних показників, необхідно також урахувувати якісну інформацію про зовнішнє для банківської системи середовище в поєднанні з обґрунтованим судженням експертів.

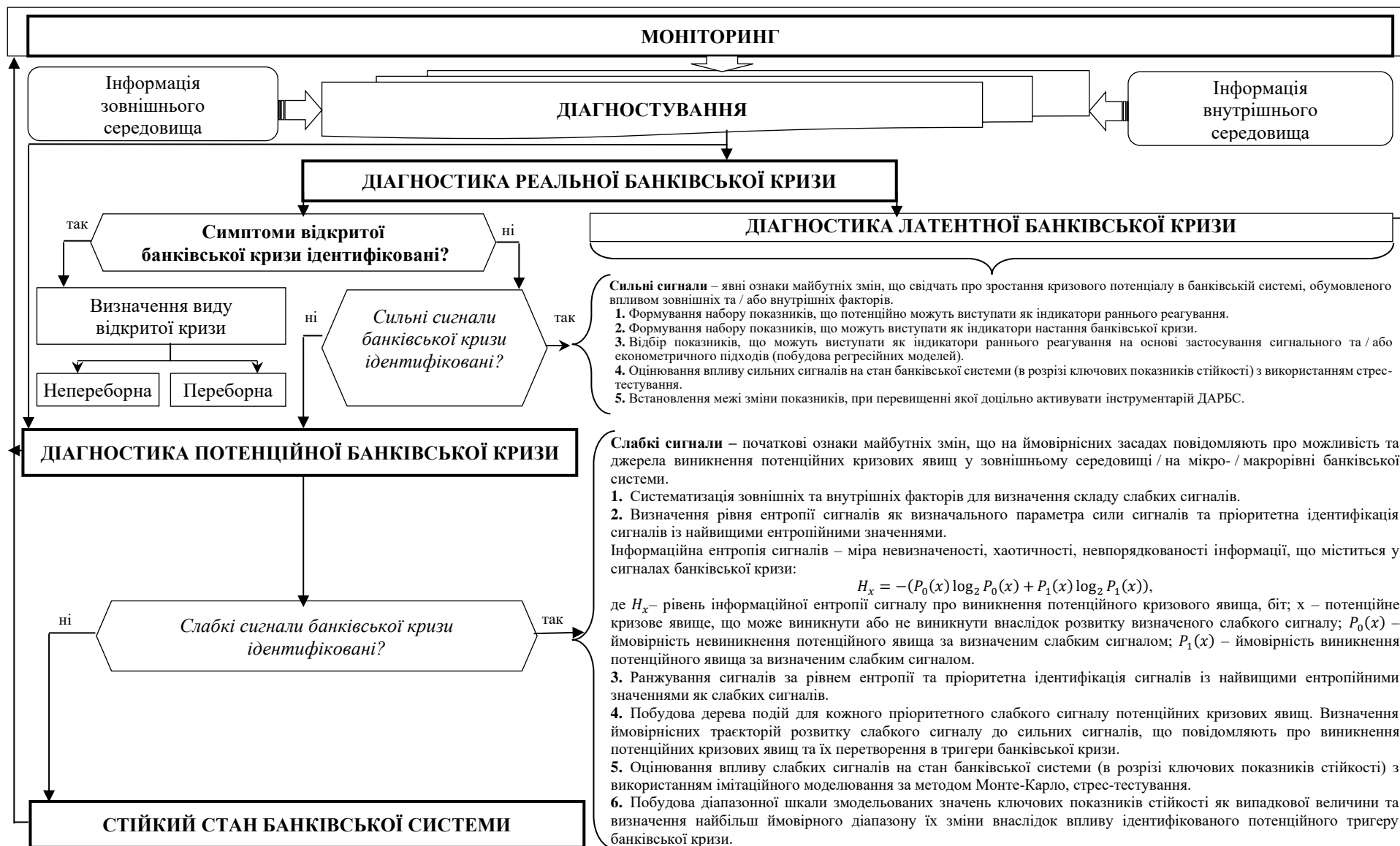

Рисунок 2.7 – Методичний підхід до діагностування кризових явищ у банківській системі [розроблено автором]

За результатами проведеного дослідження визначено, що основну увагу доцільно приділяти моніторингу та аналізу чутливості банківської системи до макрофакторів та індикаторів, наведених у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Основні макрофактори та індикатори банківської кризи [узагальнено автором на основі 220, 221, 222, 223, 224, 225]

Група	Напрями аналізу		Індикатори	
1	2		3	
Глобальні макро економічні	Стан світової економіки		дефлятор ВВП основних країн-контрагентів	
	Умови торгівлі		зміни цін на основні експортовані товари та послуги визначають залежність від змін умов експорту, особливо в разі їх короткострокового характеру	
	Загальні умови		індекс економічного оптимізму світовий індекс споживчих цін приріст світового ВВП	
Внутрішні макро економічні	Циклічні умови	проциклічні	зростають під час підйому та знижуються в період спаду: сукупний ВВП; ВВП за секторами економіки (в цілому); грошові агрегати; швидкість обертання грошей; короткострокові ставки процента; рівень цін.	
		антициклічні	зростають під час спаду та знижуються в період підйому: рівень безробіття, дефіцит державного бюджету, запаси готової продукції, запаси факторів виробництва, рівень банкрутств	
	Час проходження точок біфуркації економічного циклу	випереджальні (напрямок їх руху змінюється раніше, ніж змінюється фаза циклу)	кількісні: середня кількість робочих годин, витрачених на виробництво; кількість робочих, зайнятих в продуктивній діяльності; нові замовлення виробнику; ефективність доставки продукції в оптову торгівлю; договори та замовлення на виробниче обладнання; індекс дозволів на нове будівництво приватного житла; зміна готівки та замовлених товарно-матеріальних запасів; зміна еластичних цін на матеріали; індекс цін на акції; реальна грошова маса; зміна обсягу непогашеного споживчого кредиту та кредитів підприємствам.	
		синхронні напрямок збігається зі змінами фази циклу	якісні: стандартизовані показники довіри населення та бізнесу, індекси ділових очікувань ВВП, рівень безробіття, середня продуктивність праці; кількість зайнятих, за винятком зайнятих у сільському господарстві; особистий дохід мінус трансферти; індекс промислового виробництва; реалізація виробленої продукції.	
		відсталі (зміни значень відбуваються пізніше зміни фази циклу)	середня тривалість безробіття; співвідношення товарно-матеріальних запасів до обсягу реалізації в сферах виробництва і торгівлі; індекс витрат на робочу силу на одиницю продукції у виробництві; середня базисна ставка; непогашені кредити торговельних та промислових підприємств; співвідношення споживчого кредиту з погашенням в розстрочку до особистого доходу; зміна індексу споживчих цін на послуги.	
	Стан платіжного балансу			дефіцит платіжного балансу (у відсотках до ВВП) відношення рахунку поточних операцій платіжного балансу до ВВП співвідношення міжнародних резервів до короткострокових зобов'язань (зовнішніх/внутрішніх, державних/приватних) відношення міжнародних резервів до сукупних платежів з погашення і обслуговування зовнішнього боргу міжнародні резерви у місяцях імпорту товарів та послуг склад та строки погашення потоків капіталу (співвідношення портфельних та прямих, державних та приватних іноземних інвестицій)
		Стан боргової безпеки*	зовнішній борг (включаючи строки погашення, структуру, форми хеджування) відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП відношення внутрішнього державного боргу до ВВП	

Продовження таблиці 2.7

1	2	3
		відношення державного боргу до ВВП
		відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %
		відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %
	Стан державних фінансів	відношення державного бюджету до ВВП
		відношення державного бюджету до індексу споживчих цін
		відношення державного бюджету до дефлятора ВВП
	Стан корпоративного сектору	сукупний загальний коефіцієнт боргу до власного капіталу у (небанківському) корпоративному секторі
		загальний корпоративний борг
		рівень банкрутств
		кількість прострочених платежів
		співвідношення виплат з обслуговування боргу до чистого прибутку підприємств
	Стан домогосподарств	загальний розмір боргу домогосподарств
		співвідношення загального боргу домогосподарств до фінансових (і реальних) активів
		норма заощаджень домогосподарств
		співвідношення витрат на обслуговування боргу домогосподарств до наявного доходу
Стан фінансових ринків та монетарні умови		волатильність процентних ставок (темп росту середньорічної процентної ставки)
		зміна реального валютного курсу
		рівень внутрішніх реальних процентних ставок
		стійкість обмінних курсів
		наявність явних або неявних гарантій валютного курсу
		зміни в нахилі кривої дохідності (різниця між дохідностями короткострокових та довгострокових боргових цінних паперів)
		кореляція в динаміці фінансових ринків
		темп зміни агрегату M2
		відношення M2 до міжнародних резервів
		темп зміни процентної ставки на грошовому ринку (3 місяці)
		рівень інфляції
		темп зміни індексу споживчих цін
		інфляційні очікування
Цінові умови		індекс цін на комерційну нерухомість
		відхилення від довгострокових середніх значень темпів зростання вартості активів
		індекс цін на житлову нерухомість
		відхилення від довгострокових середніх значень темпів зростання вартості фінансових активів (фінансові бульбашки)

У першому блоці, зважаючи на сировинний характер економіки України, що робить її вразливою до коливання світових цін на сировину та посилює проциклічність фінансової системи, індикатори світових цін на сировину, що є ключовими статтями експорту України, мають бути обов'язково включені до складу макрофакторів та індикаторів банківської кризи.

Зважаючи на наявні специфічні загрози, що генеруються зовнішнім щодо вітчизняної банківської системи середовищем, у складі внутрішніх економічних факторів доцільно поглиблено аналізувати зовнішні запозичення як тригери розгортання кризових явищ. Для цього запропоновано додатково аналізувати

показники боргової безпеки, що не виділяються закордонними науковцями та практиками як макрофактори та індикатори банківської кризи.

Також, зважаючи на специфіку фінансового ринку України з домінуванням на ринку частки державних цінних паперів з високим рівнем доходності необхідно відстежувати зміни форм нахилу кривих доходності на ключових сегментах ринках та деформацій в них залежно від змін в економічних умовах.

Для формування індивідуалізованого для кожної країни складу макрофакторів та індикаторів банківської кризи необхідно використовувати як якісні експертні методи, так і кількісні статистичні методи, зокрема, імітаційне моделювання, економетричний підхід та метод непараметричних оцінок; для визначення тривалості та поточної фази циклу – методи візуального графічного аналізу, аналізу змінних середніх, виділення трендів; для визначення поворотних точок – алгоритм Брая-Бошана [226].

Макрофактори, найбільш актуальні для конкретної країни, виявлені за результатами реалізації цього модуля, мають бути базою для формування системи слабких та сильних сигналів кризових явищ та кількісної оцінки впливу змін їх значень на банківські портфелі та на стійкість банківської системи.

Для виявлення впливу макрофакторів на можливість виникнення кризових явищ у банківській системі слід проводити регресійний аналіз між індикаторами стану банківських портфелів та стійкості банківської системи та макроіндикаторами. Для отримання статистично значущих результатів можливе застосування методів економетричного аналізу (зокрема, GARCH моделі).

Наявність статистично значущої кореляції свідчить про взаємозв'язок між макрофакторами та індикаторами стану банківських портфелів та стійкості банківської системи, в результаті чого формуються пари «макроіндикатор / індикатор стану банківських портфелів та стійкості банківської системи», з яких необхідно відібрати ті, що найбільшою мірою характеризуватимуть стан банківської системи.

Використовуючи макропрогнози та виявлені взаємозв'язки між макроіндикаторами та ключовими показниками, що характеризують стан

банківської системи, можна прогнозувати можливість виникнення кризових явищ на рівні окремого банку та банківської системи, в тому числі, з використанням сценарного аналізу та стрес-тестування.

Другий модуль – це модуль аналізу банківської системи на макрорівні, що враховує результати аналізу впливу зовнішнього середовища та має базуватись на розрахунку системи агрегованих мікроіндикаторів, у тому числі показників фінансової стабільності, розроблених Міжнародним валютним фондом (FSI), з виділенням в їх складі індикаторів раннього реагування та індикаторів настання банківської кризи, з обов'язковим стрес-тестуванням, що включатиме оцінку стійкості банківської системи з урахуванням внутрішніх та зовнішніх зв'язків (network effects), реакції на шоки та ефектів зворотного зв'язку (spillover effects).

Ключова мета аналізу цього модуля полягає в ранньому виявленні сигналів, що свідчатимуть про крихкий стан банківської системи та її вразливість до втрати стійкості. Рівень кризового потенціалу банківської системи визначається рівнем банківських ризиків, якістю активів та достатністю капіталу для абсорбції негативних наслідків реалізації банківських ризиків. Відповідно до цієї мети має бути сформований комплексний перелік індикаторів, що характеризують зазначені вище аспекти банківської системи.

Агреговані мікроіндикатори – це комплекс показників, що характеризують рівень ризиків та стійкість банківської системи, і дозволяють виявити тенденції до наростання ризиків у ній. За результатами дослідження визначено, що ці індикатори, як правило, характеризують ключові аспекти стійкості банків на мікрорівні – достатність капіталу, якість активів, ефективність діяльності, ліквідність, чутливість до фінансових ризиків (табл. В.1).

FSI – це індикатори поточного фінансового стану та стабільності всього сектора фінансових установ країни, а також сектора корпорацій та сектора домашніх господарств, що є клієнтами цих фінансових установ [227] (табл. В.2).

М. К. Навагас та А. Тегея у [228] провели аналіз ефективності FSI як сигналів ймовірності виникнення банківських криз, щоб визначити, чи дійсно вони можуть передбачити кризові явища.

Результати дослідження виявили наявність значної кореляції між такими FSI, як регулятивний капітал до активів, зважених на ризик (CAR), рентабельність активів (ROE), співвідношення непроцентних витрат до валових доходів, та виникненням системних банківських криз. Зниження коефіцієнтів CAR та ROE свідчить про зростання кризового потенціалу банківської системи та можливість виникнення банківської кризи. Збільшення непроцентних витрат, не пов'язаних з генеруванням доходів, у співвідношенні до валового доходу, відповідає вищій ймовірності банківських криз [228].

Крім того, відставання ROE свідчить про можливість його використання як випереджального сигналу ймовірності виникнення банківської кризи та підтверджує постулат про те, що передкризові періоди характеризуються високим рівнем дохідності та, відповідно, високим рівнем ризиків у банківській системі.

Важливою складовою аналізу для досягнення цілей запобігання банківським кризам та оперативного реагування на зростання кризового потенціалу в банківській системі є розрахунок та моніторинг індикаторів раннього реагування (Early warning indicators, EWIs).

В умовах зростання частоти та глибини банківських криз саме вони є важливим компонентом для впровадження превентивного режиму механізму ДАРБС, зокрема, формування адекватних антициклічних буферів капіталу, що можуть компенсувати наслідки банківських криз. Для реалізації цього завдання EWIs повинні мати надійну статистичну потужність прогнозування та подавати сигнали про зростання кризового потенціалу в банківській системі завчасно, для того, щоб було можливо вжити необхідні антикризові заходи [229].

З огляду на це, проблема формування набору індикаторів раннього реагування становить важливу наукову та практичну задачу. При цьому єдиної системи EWIs наразі не сформовано.

Узагальнивши розробки науковців з цієї тематики, нами визначено, що найбільш поширеними індикаторами раннього реагування банківських криз у контексті вирішення задач ДАРБС є структурні та циклічні кредитні змінні,

зокрема, показники: номінального зростання кредитування; співвідношення «кредит-ВВП»; розриву між кредитами та ВВП, запропонований Базелем III, що визначається як відхилення співвідношення «кредит-ВВП» від його довгострокової тенденції та має більшу прогностичну силу на довгостроковому часовому горизонті; перші різниці відношення сукупних кредитів приватному сектору до ВВП; обслуговування боргу (має більшу прогностичну силу на короткостроковому часовому горизонті).

Також до ранніх індикаторів відносяться наступні показники: перші різниці відношення сукупного обсягу депозитів до ВВП; перші різниці відношення сукупних іноземних зобов'язань банківської системи до ВВП.

Слід наголосити на тому, що формування системи індикаторів раннього реагування має здійснюватися з урахуванням специфіки країни, оскільки лише тоді вони виконуватимуть функцію раннього виявлення банківських криз.

У контексті вирішення завдань превенції банківських криз необхідним є розробка та застосування комплексних (комполітичних) індикаторів. Це обумовлено як необхідністю згладжування (усереднення) інформації з різних джерел задля отримання єдиної оцінки, що спрощує інтерпретацію отриманих результатів, так і складністю та багатогранністю факторів, що спричиняють банківську кризу, та вимагають їх ідентифікації [230, 231].

Агреговані мікроіндикатори не можуть слугувати єдиною аналітичною базою для вжиття антикризових регуляторних заходів, а мають розглядатися в контексті інших інструментів макроаналізу, як кількісних (зокрема, стрес-тестів) так і якісних (зокрема, оцінки наглядової, регуляторної та інституційної структури банківської системи).

На основі макроіндикаторів та агрегованих мікроіндикаторів можна отримати інформацію про ймовірність виникнення банківської кризи, а стрес-тести можуть допомогти кількісно оцінити вплив такої кризи. Якісна інформація про загальну структуру банківської системи може бути використана для оцінки здатності банків та суб'єктів ДАРБС зменшувати наслідки банківської кризи.

За результатами проведеного дослідження поняття «макроекономічне стрес-тестування» можна визначити як метод діагностування стану банківської системи, що має на меті визначення можливості банківської системи абсорбувати втрати коштом прибутку та капіталу в умовах впливу виключних, але можливих подій, з урахуванням внутрішніх та зовнішніх зв'язків (мережевих ефектів), реакції на шоки та ефектів зворотного зв'язку.

Стрес-тестування на макрорівні надає інформацію про поведінку банківської системи або її частини в умовах стресу, що сприяє виявленню її чутливості до ризиків та ідентифікації тих із них, реалізація яких може призвести до порушення фінансової стабільності.

Окрім зазначеного, важливість застосування стрес-тестування в ДАРБС на макрорівні обумовлено наступним [232, 233]:

- стрес-тести можуть підтримувати як вимірювання (оцінювання ступеню впливу потенційних майбутніх шоків на банківську систему), так і регулювання рівня банківських ризиків (визначення необхідних превентивних та / або реактивних механізмів, наприклад, встановлення підвищених вимог до капіталу для забезпечення його достатності для покриття втрат);

- стрес-тести відіграють важливу роль у запобіганні банківським кризам через: превенцію дестабілізаційної поведінки банків на основі визначення рівня їх вразливості в умовах реалізації гіпотетичних несприятливих сценаріїв; покращення їх систем оцінки та управління ризиками; постстресове збільшення капіталу (результати стрес-тестів, у переважній більшості випадків, стимулюють нарощення банками їх капіталу);

- оприлюднення результатів стрес-тестів може зменшити непрозорість банківської системи та зменшити асиметричну інформацію серед учасників ринку, таким чином звузивши інформаційний канал передачі кризових явищ.

За результатами дослідження нами виділено наступні види стрес-тестів у контексті діагностування кризових явищ у механізмі ДАРБС (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Види стрес-тестів у контексті діагностування кризових явищ у механізмі ДАРБС [узагальнено автором]

№	Ознака	Види стрес-тестів
1.	Кількість банків	одиничний
		системний (одночасний стрес-тест всіх банків, що входять до банківської системи, під керівництвом суб'єкта банківського регулювання та нагляду)
		паралельний (одночасний стрес-тест декількох банків, що здійснюються під керівництвом суб'єкта банківського регулювання та нагляду)
2.	Методологія проведення	однофакторні (дозволяють розглядати вплив окремо взятих кризових факторів на об'єкт стрес-тестування в короткостроковій перспективі)
		багатофакторні (спрямовані на оцінку довгострокових перспектив функціонування об'єктів стрес-тестування як на мікро-, так і на макрорівнях; оцінюють потенційний вплив ряду факторів функціонування об'єктів стрес-тестування як на мікро-, так і на макрорівнях в разі настання кризової ситуації, за умови ймовірного настання такої події).
3.	Тип сценарію	історичні (передбачають дослідження зміни стресових кризових факторів, що вже відбувалися в минулому; не враховуються характеристики ринку та інституціональних структур, що змінюються з часом)
		гіпотетичні (гіпотетичне формулювання можливих стресових факторів, що не мають аналогів в минулому, та щодо яких функціонування об'єктів стрес-тестування, як на мікро-, так і на макрорівнях найбільш уразливе)
4.	Технологія проведення	зворотний (дослідження подій, що могли б привести до істотних негативних наслідків у функціонуванні об'єкту стрес-тестування)
		прямий (дослідження потенційного впливу на функціонування об'єкту стрес-тестування низки заданих шоків (шоківих ситуацій), тобто змін у факторах ризику, що відповідають винятковим, але вірогідним подіям)
5.	Види шоків	індивідуальні змінні (наприклад, зниження зовнішнього рейтингу боржника)
		волатильність (наприклад, коливання валютного курсу)
		кореляція (наприклад, валют, похідних фінансових інструментів)

Існує два методи стрес-тестування, що застосовується органами банківського регулювання та нагляду:

- «з низу до гори» (bottom-up), за яким кожен банк самостійно за внутрішньою методикою оцінює свої потенційні втрати при тій чи іншій стресовій події, а потім передає отримані результати до центрального банку для агрегування;

- «з верху до низу» (top-down), за яким регулятор здійснює стрес-тестування за власною методикою на основі агрегованих даних, у цьому випадку можна уникнути проблеми порівнюваності методології та отриманих результатів серед різних банків, проте нерідко можна випустити з уваги кореляцію та взаємозалежність між банками [234].

Головною перевагою стрес-тесту «з низу до гори» є те, що оскільки внутрішні моделі банків фіксують індивідуальні особливості, можна краще зрозуміти кризові драйвери для окремих банків. На відміну від цього, головною перевагою стрес-тесту «з верху до низу» є те, що, використовуючи загальну модель для різних банків, суб'єкти банківського нагляду можуть порівнювати результати, на основі чого виявити їх вразливість до однакових стресових

факторів [235]. Окрім зазначеного вище, ці підходи до стрес-тестування мають наступні переваги та недоліки, наведені в додатку Г.

При проведенні макроекономічного стрес-тестування слід акцентувати увагу на тому, що в рамках традиційних методів стрес-тестування оцінюється залежність рівня кризового потенціалу банківської системи від макроекономічних параметрів, у результаті чого не враховуються ефекти впливу кризи в банківській системі на реальний сектор, що призводить до неврахування наслідків розвитку «кризової спіралі» [236, 237, 238].

Конструювання сценарію для макроекономічних стрес-тестів з урахуванням зворотних ефектів, зазвичай, базується на «непрямому підході» та передбачає послідовну реалізацію наступних етапів: по-перше, макроекономічні та фінансові змінні оцінюються на основі макроекономічного сценарію; на другому етапі оцінюється вплив побічних ефектів; на третьому етапі відбувається переоцінка макроекономічних та фінансових змінних з урахуванням зворотних ефектів; на п'ятому етапі оцінюється вплив макроекономічних й фінансових змінних на платоспроможність та ліквідність банків на основі так званих «супутникових» або «допоміжних» моделей.

Зазвичай, використовуються три підходи для прогнозування макроекономічних та фінансових змінних [236]: структурна економетрична модель; методи векторної авторегресії; чисті статистичні підходи. «Супутникові» моделі формуються з використанням (панельних) регресійних моделей. Для визначення впливу зворотних ефектів використовуються групові регресії, модель GARCH, тест Грейнджера тощо.

Розроблений нами підхід діагностування кризових явищ у механізмі ДАРБС на рівні банківської системи також має обов'язково передбачати аналіз ефектів зараження та мережевих ефектів [239, 240, 241].

У макроекономічному стрес-тесті цей ризик має ендогенний характер, оскільки розглядається взаємозв'язок між фінансовими інститутами, що є каналами передачі та розподілу ризику в фінансовій системі через канал активів, пасивів або обидва канали водночас. Канал активів проявляється у вигляді

втрати від переоцінки вкладень у зобов'язання іншого учасника (акції, облигації, МБК, операції репо та з деривативами) у результаті реалізації кредитного або ринкового ризиків. По каналу пасивів виникають ризики фондування, що полягають у тому, що проблемний банк буде достроково вилучати кошти з рахунків в інших банках. Реалізація стресового сценарію може запустити декілька раундів «зараження» за мережами учасників ринку, в ході чого тестується стійкість системи до шоків, виявлених на попередньому етапі [242].

Для аналізу ефектів зараження та мережевих ефектів доцільно використовувати наступний інструментарій:

- сигнальний метод, що передбачає розрахунок та моніторинг показників частки міжбанківських зобов'язань у загальних пасивах, частки міжбанківських активів у загальних активах, частки активів трьох банків з найбільшими ризиками відносно загальних активів банківської системи, частки активів п'яти банків з найбільшими ризиками відносно загальних активів банківської системи;

- матричний метод, за яким формується матриця взаємних позицій у розрізі ключових фінансових інструментів, що формують активи та зобов'язання всіх об'єктів макрострес-тестування. На її основі проводиться оцінка мережевих ефектів та ризику зараження за двома каналами. По-перше, здійснюється мережевий аналіз передачі шоку ліквідності від банків з дефіцитом ліквідності через інструменти грошового ринку. По-друге, проводиться мережевий аналіз передачі шоку дефолту від нестійких банків з припущенням про невиконання всіх їх зобов'язань відповідно до побудованої матриці [242];

- моделі випадкових графів Ердеша - Рен'ї (однорідна модель) та Воттса-Строгатца, Барабаша-Алберта (неоднорідні моделі) [241].

Отже, збалансоване поєднання агрегованих мікропоказників, індикаторів раннього реагування та стрес-тестування дозволить забезпечити належну основу для прийняття адекватних антикризових заходів у механізмі ДАРБС.

У цьому модулі обов'язковим також є розробка метрик для визначення системної важливості ринків та учасників (зокрема, рівень їх концентрації), для чого доцільно застосовувати мережевий аналіз, аналіз умовних вимог, а також

векторні авторегресійні моделі, що дозволяють визначити рівень розвитку мультиринкового, крос-секторного та транскордонного зараження ринків при матеріалізації системного ризику на ринках обігових фінансових інструментів.

При побудові системи індикаторів банківських криз необхідно також розробити систему критеріїв, відповідно до яких те чи інше кризове явище ідентифікується як банківська криза. Узагальнивши результати досліджень та базуючись на авторському підході до розгортання кризових явищ у банківській системі, пропонуємо використовувати індикатори настання банківської кризи, наведені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Основні індикатори настання банківської кризи [узагальнено автором на основі 3, 19-20, 93-96]

№	Група	Індикатори
1	Банківська паніка та набіги на банки	відтік депозитів фізичних осіб за 30-денний період, що передує даті розрахунку, окремо для депозитів у гривнях та іноземній валюті (у доларовому еквіваленті), зафіксований на рівні 5 % і вище
		екстрені заходи, такі як тимчасове припинення банківської діяльності, запровадження заморожування депозитів, активне надання урядом гарантій банківській системі
		надання додаткової ліквідності банкам в розмірі 5 % від загальної суми депозитів та принаймні вдвічі більше, ніж у попередньому році
		різке зниження темпів зростання депозитів (залучених коштів)
Поширення шоку через канали кризових явищ		
2	Кредитний канал	проблемна заборгованість сягає принаймні 10 % від загального обсягу активів на піку кризи
		різке зниження темпів зростання виданих кредитів (розміщених коштів)
		різке зростання процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку
		значні придбання активів (принаймні 5 % ВВП)
3	Інформаційний канал	падіння рівня інституційної довіри до НБУ
		падіння довіри домогосподарств до банків
		відсоткова зміна обсягів депозитів фізичних осіб за 30-денний період, що передує даті розрахунку, окремо для депозитів у гривнях та іноземній валюті (у доларовому еквіваленті), зафіксований на рівні 5 % і вище
4	Валютний канал	значні переоцінки кредитів та заборгованості в іноземних валютах через значне зростання валютних курсів
5	Ціновий канал	різке знецінення вартості активів та застав у банківських портфелях
Зниження платоспроможності банків		
6	Масові банкрутства банків	вимушена націоналізація значної частини (понад 10 %) банків або системно важливих банків
		значні витрати на реструктуризацію банків (компонент валових фіскальних витрат, спрямованих на реструктуризацію банківської системи, і не включають витрати на придбання активів та пряму підтримку ліквідності) (не менше 3 % ВВП)
		банки, виведені з ринку (у відсотках від загальних активів / депозитів / капіталу банківської системи)
		банкрутство найбільших системних банків

Отримані дані формалізуються в детальному звіті та слугують основою для визначення прогностного стану банківської системи, з виділенням стійкого стану або фаз наростання кризового потенціалу, бифуркації, деградації та краху. Це

дасть змогу підвищити адаптивність механізму ДАРБС, оскільки обраний режим враховуватиме умови реалізації регуляторних впливів.

Третій модуль за розробленим нами підходом – це модуль аналізу банківської системи на мікрорівні, об'єктами якого є фактори та умови, що впливають на можливість виникнення кризових явищ у банках другого рівня з використанням інструментарію, наведеного в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Класифікація інструментарію аналізу банків [складено автором на основі 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249]

Класифікація моделей та методів		Методи моделювання		
		Структурних зв'язків елементів		Причинно-наслідкових зв'язків
		У просторі (статичні)	У часі (динамічні)	У розвитку (генетичні)
Статистичні	Традиційні статистичні моделі і методи	відносні, середні величини, індексний метод	динамічні моделі та прогноз на основі часових рядів	лінійний та нелінійний регресійний аналіз, кореляційний аналіз, багатомірний статистичний аналіз (лінійний та нелінійний дискримінантний аналіз, кластер-аналіз, компонентний аналіз, факторний аналіз), методи, засновані на нечітких множинах
	Моделі і методи математичної статистики	дисперсійний аналіз, метод головних компонент, коваріаційний аналіз, метод об'єкто-періодів, кластерний аналіз, трансформаційний аналіз, метод Монте-Карло, марковські процеси		
	З використанням класифікованої вибірки	параметричні	дискримінантний аналіз, пробіт- та логіт-моделі бінарного та множинного вибору	
		непараметричні	методи, засновані на використанні непараметричних оцінок умовних густин розподілу, включаючи ядерні оцінки Розенблатта-Парзена (класифікатор Розенблатта-Парзена) та оцінки за методом k найближчих сусідів; алгоритми класу Data Mining	
	З використанням некласифікованої вибірки	алгоритми кластерного аналізу		
Економіко-математичні	Математичні моделі	метод аналогій		
	Методи та моделі математичного програмування	-	методи лінійного, нелінійного, динамічного, опуклого програмування	
	Системного аналізу	методи теорії графів, дерев, баєсівського аналізу		
	Економічної кібернетики	методи нейронних мереж, еволюційного та генетичного програмування, синергетичні методи		
Фінансові	Горизонтальний (трендовий)			
	Вертикальний (структурний)			
	Коефіцієнтний			
	Порівняльний			

Основні коефіцієнти, що можуть використовуватись для аналізу банків на мікрорівні, наведені в додатку Д.

Дистанційний аналіз для раннього виявлення кризових явищ у банках може використовувати сигнальний метод, що передбачає аналіз показників фінансової звітності, спостереження за їх змінами та наближенням до граничних

значень, на основі чого аналітики можуть виявити погіршення рівня фінансової стабільності [250, 251, 252, 253, 254]; статистичний (економетричний) аналіз показників фінансової звітності (або загальних зовнішніх макрозмінних), що дозволяють визначити можливість банкрутства банку чи погіршення його рейтингу [20]; метод дерева прийняття рішень [255].

У контексті дослідження особливої уваги заслуговують системи раннього попередження (EWS), що ґрунтуються на застосуванні різних статистичних моделей оцінки ризику банкрутства банків. Найчастіше для цих цілей використовуються параметричні моделі – множинний дискримінантний аналіз, пробіт- та логіт-моделі бінарного й множинного вибору. На підставі емпіричних даних здійснюється оцінка ймовірності банкрутства або фінансових проблем банку впродовж фіксованого часового інтервалу, виходячи з поточного профілю ризиків. При цьому статистичні (економетричні) багатовимірні методи аналізу генерують корисні результати раннього попередження та є більш ефективними з точки зору прогнозування криз порівняно з використанням сигнального методу.

Слід наголосити на тому, що кожен багатовимірний метод має свої сильні та слабкі сторони. Наприклад, багатовимірні логічні моделі мають тенденцію зменшувати помилки типу I (відхилення правильного сигналу кризи) і типу II (прийняття неправильного сигналу кризи) (хоча, за загальним визнанням, менше, ніж дерева рішень у разі помилок типу II) та дозволяють оцінювати граничний внесок кожної окремої змінної в загальний сигнал настання кризи в банку [256]. У свою чергу, дерева рішень дозволяють зменшувати помилки типу II, оскільки дозволяють обумовлювати вплив однієї змінної на значення інших, тим самим визначаючи специфічні умови, в яких реалізується сигнал кризи в банку [255].

Отже, для виявлення наростання кризових явищ на мікрорівні суб'єктам ДАРБС слід розробити систему індикаторів раннього реагування динамічного характеру, що має постійно переглядатись, оскільки змінюються як умови функціонування банків, так параметри банківського бізнесу.

Для раннього виявлення проблем в діяльності банків доцільно застосовувати аналіз їх бізнес-моделей, що, в разі ефективного застосування, є

ефективним інструментом для виявлення ризиків та вразливостей, що можуть призвести до розгортання кризових явищ на мікрорівні.

Питання впливу бізнес-моделі банків України на рівень ризику їх діяльності та стійкості в контексті механізму ДАРБС є недостатньо вивченим. Праці таких вітчизняних науковців, як Ю. Максимова [257], Н. Пантелєєва [258], О. Костюк та О. Костюк [259], А. Синюк [260], Л. Петрашко та М. Цівіна [261] не висвітлюють взаємозв'язок бізнес-моделей банків із регуляторними та наглядовими системами. Дослідження бізнес-моделей банків України та обґрунтування доцільності застосування їх ризик-профілів у системі раннього реагування та процесах банківського регулювання та нагляду здійснили В. Рашкован та Д. Покідін [262] та О. Заруцька [263, 264, 265, 266]. Вагомий внесок у дослідження теоретичних основ та практичних аспектів аналізу бізнес-моделей банків у контексті розвитку регулювання та нагляду зроблено в роботах таких закордонних вчених, як П. Кавелаарс та Дж. Пассеньєр [267], Р. Аяді, Е. Арбак, В. П. де Грена, І. Сасі, В. Матлоуті, Х. Рея та О. Обрі [268, 269, 270, 271]. Зазначеними вище та іншими науковцями на основі емпіричних даних доведено, що бізнес-модель має значний вплив на стійкість банків до кризових явищ, а їх аналіз надає регуляторам та органам нагляду, ефективний інструмент для кращого розуміння природи ризиків, пов'язаних з кожною з них, та їх впливом на системний ризик.

Базельським Комітетом у [272] представлені загальні характеристики нежиттєздатних бізнес-моделей банків, тим самим визначено, що саме вони часто є причинами зниження стійкості та банкрутства банків.

Найбільш вагомими причинами нежиттєздатності бізнес-моделей банків є:

- істотна залежність від структури фінансування, що не відповідає цілям та задачам бізнесу;
- надмірна концентрація певному джерелі фінансування, доходу та / або ризику. Ці концентрації можуть стати дестабілізаційними факторами та зробити банк уразливим перед змінами у зовнішньому середовищі;

- асиметрія та волатильність доходів, викликані суттєвими змінами в їх структурі протягом короткого строку, зокрема, коли переважають непрофільні бізнес-лінії;

- нереалістичні стратегічні припущення, а саме, зайвий оптимізм щодо можливостей росту, змін показників та тенденцій ринку, що призводить до помилок в стратегічних рішеннях та втрати життєздатності;

- інвестиції в складні технології, що призводить до зростання ризику, часто без належних заходів контролю, нагляду або розуміння його природи.

З огляду на це, виявлення бізнес-моделей банків та профілю ризиків, що генеруються ними, є основою для превентивного державного антикризового регулювання, оскільки дозволить завчасно узгодити нормативні параметри з ключовими ризиками банків та на цій основі запобігти зростанню індивідуальних ризиків та переростання їх у системний.

Узагальнивши науковий доробок із цього спрямування [258, 267, 268, 273, 274, 275], при характеристиці бізнес-моделі банку в контексті забезпечення превенції кризових явищ на мікрорівні пропонуємо базуватись на наступному:

- 1) як спосіб ведення бізнесу бізнес-модель відбиває економічну логіку діяльності банку та є свідченням його позиціонування в інституціональній структурі банківської системи відносно моделі формування прибутку, управління ризиками, власного розвитку та соціального значення;

- 2) за структурним підходом бізнес-модель визначає поняття та об'єкти, що становлять зміст банківського бізнесу, а також відносини (взаємозв'язки) між ними. До їх складу, в найбільш загальному вигляді, включають безпосередньо модель діяльності (клієнти, продукти, канали доставки та організаційна структура), модель управління та модель забезпечення;

- 3) у деталізованому вигляді структуру її доцільно подавати у вигляді канви (Business Model Canvas), що включає дев'ять блоків, об'єднаних у чотири групи:

- інфраструктура – опис сутності бізнес-процесів, за допомогою яких банк створює економічну цінність для клієнта, що включає: бізнес-процеси, ключові ресурси, ключові партнери;

- пропозиція – опис набору продуктів та послуг, що виділяють банк серед конкурентів на ринку та створюють економічну цінність для клієнтів;
- клієнти – опис основних сегментів ринку та клієнтів, на обслуговуванні яких буде, в першу чергу, орієнтуватись банк;
- фінанси – опис особливостей організації фінансових потоків банку, як вхідних, так і вихідних;

4) вона формує ризик-профіль банку як сукупність специфічних аспектів діяльності, що характеризують рівень чутливості до ризиків.

За результатами проведеного дослідження визначено, що єдиного набору параметрів для виділення бізнес-моделей банків не сформовано, і кожен дослідник розв'язує це питання індивідуально. При цьому оптимальним вважається відбір бізнес-моделей на основі 5-8 ключових параметрів [268].

Узагальнивши розробки з цієї тематики, нами зроблено наступні висновки:

1) індикаторами виступають, насамперед, фінансові параметри, що визначають специфічні особливості, показані в балансі банку: структура власності (залежність від коштів власників, частка капіталу в активах); структура активів (характеристика кредитного портфеля, якість кредитів та масштаби вкладень); структура фінансування (концентрація ресурсів, отриманих з одного джерела, що визначають залежність від коштів клієнтів та ризик втрати фінансування); структура доходів (диверсифікація джерел доходів); структура витрат (основні напрями витрат банку) (табл. Е.1 та табл. Е.2);

2) уточнення бізнес-моделі має передбачати врахування нефінансових параметрів, зокрема, його стратегії, конкурентного середовища, стійкості конкурентних переваг та наявних ключових залежностей (табл. Е.2).

Особливістю аналізу бізнес-моделей є комплексна системна оцінка фінансової інформації, стратегії, короткострокових та довгострокових планів, результати якої можуть бути використані для виявлення потенційних недоліків бізнес-моделі та коригування планів банку.

Як алгоритм процесу оцінки бізнес-моделі банку пропонуємо:

- здійснення попередньої оцінки;

- ідентифікація сфер, що потребують першочергової уваги;
- проведення оцінки бізнес-середовища (оточення) банку;
- кількісний аналіз реалізованої бізнес-моделі банку;
- якісний аналіз бізнес-моделі банку;
- аналіз довгострокової стратегії та фінансових планів (включаючи планові зміни в бізнес-моделі) банку;
- здійснення оцінки життєздатності бізнес-моделі банку;
- оцінка стійкості стратегії банку;
- ідентифікація ключових уразливостей, до яких схильні або можуть бути вразливі бізнес-модель та стратегія банку;
- обґрунтування підсумків та формування результативних висновків.

Результати аналізу бізнес-моделі надають суб'єктам ДАРБС інструмент, що дозволяє раннє виявлення потенційно небезпечних ризиків або дій, вжитих банком для отримання поточних або майбутніх прибутків, що можуть призвести до наростання кризового потенціалу та, в кінцевому підсумку, банкрутства.

Якщо результати оцінки дозволяють зробити висновок, що бізнес-модель нежиттєздатна або нестійка, вони мають вжити своєчасні превентивні дії відповідно до виявленого джерела наростання кризового потенціалу, навіть якщо банк в поточний момент ще не порушив жодних чинних норм та нормативів.

Обов'язковою складовою аналізу є мікроекономічне стрес-тестування, що має забезпечити суб'єктів ДАРБС інформацією про те, за яких умов стратегія та позиція банку можуть бути найбільш уразливими, що дозволить краще узгодити їх з особливостями ризиків, що виникають у діяльності банку, під впливом виключних, проте можливих подій (стресових ситуацій, шоків).

Особлива увага при стрес-тестуванні на мікрорівні банківської системи має приділятися ринкам та фінансовим інструментам, за якими спостерігається концентрація, оскільки в кризових умовах ці позиції можуть виявитися складнішими для компенсації. Також стрес-тести допомагають виявити потенційні проблеми в умовах високої кореляції між різними ризиками.

З метою оцінки стійкості бізнес-моделі банку вважаємо за доцільне впроваджувати зворотне стрес-тестування, при проведенні якого визначаються обставини та ризики, реалізація яких може призвести до нежиттєздатності бізнес-моделі банку, а не розглядаються можливі результати з різними можливостями при виникненні тих чи інших подій.

Окрім аналізу кількісних аспектів діяльності банку, аналізуватись мають і якісні аспекти, а саме: якість корпоративного управління та ефективність ризик-менеджменту та контролю, включаючи внутрішній аудит.

Результати такої оцінки дозволяють менеджменту банку визначити надійність власних процесів управління ризиками та контролю, що, у свою чергу, визначатиме зони вразливості до кризових явищ.

Також вони використовуються для застосування для банків, що мають неадекватні процеси корпоративного управління, ризик-менеджменту та контролю, ранні превентивні заходи, навіть якщо їх стійкість знаходяться на прийнятному рівні.

При цьому вибір інструменту та часових меж для застосування заходів впливу має бути пропорційним тому рівню ризику, який виявлена вразливість створює для банку або системи в цілому.

В узагальненому вигляді модуль аналізу діяльності банків на мікрорівні наведений на рисунку 2.8.

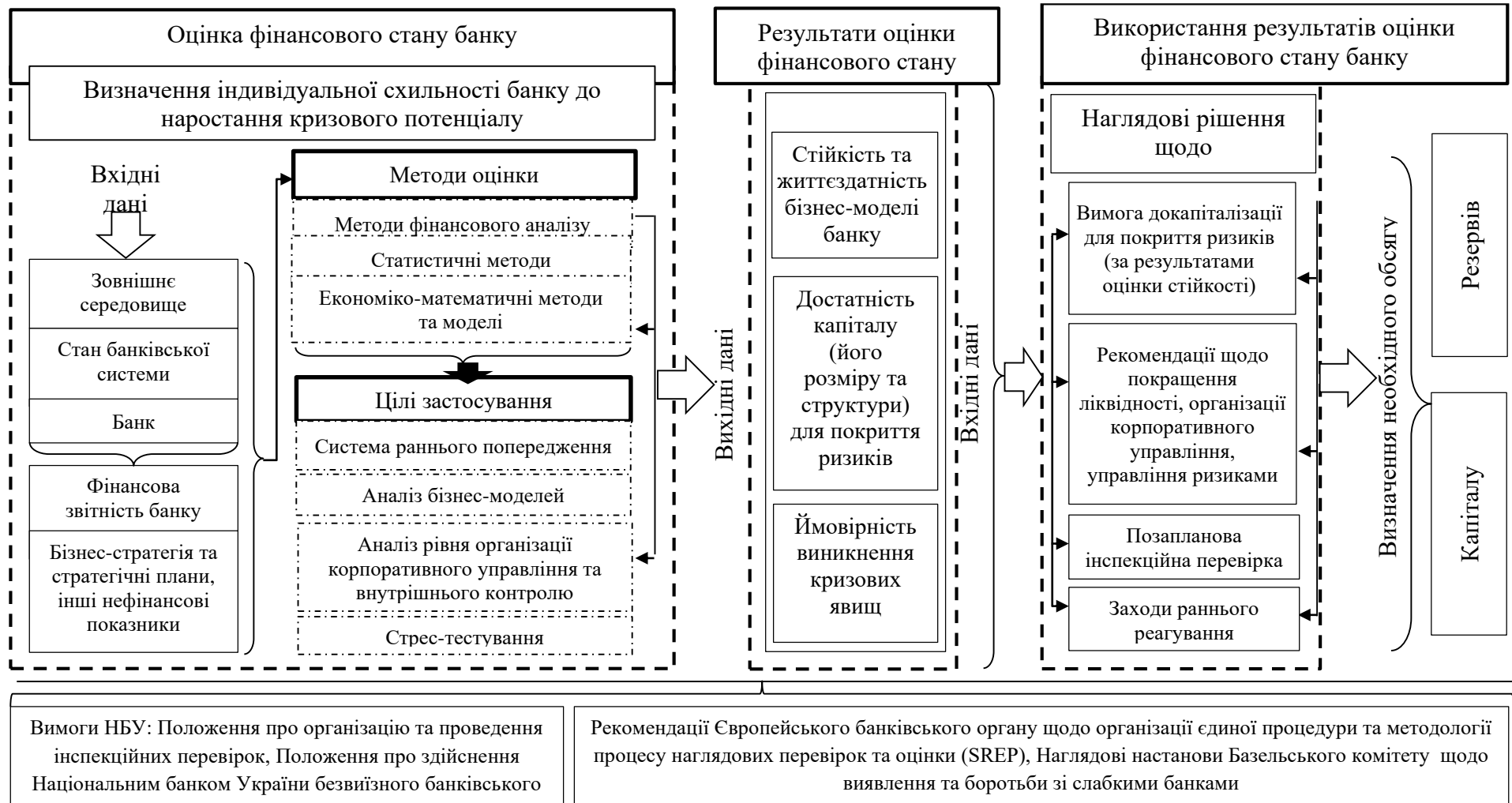

Рисунок 2.8. Модуль аналізу діяльності банків на мікрорівні в контексті діагностування кризових явищ у механізмі ДАРБС [авторська розробка]

Результати аналізу, формалізовані у звітах, надають суб'єктам ДАРБС інформаційну базу для формування деталізованої сукупності рішень щодо досягнення цілей з урахуванням впливу зовнішніх факторів.

Усі ці методи базуються на використанні даних всебічного аналізу діяльності банків та основних загроз зовнішнього середовища. Використання декількох методів дозволяє підвищити ефективність діагностики внаслідок врахування всіх потенційно можливих напрямків поширення кризових явищ.

Отже, у роботі розроблено науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ як цілісної, багаторівневої, ієрархічно побудованої сукупності модулів аналізу: зовнішнього середовища банківської системи, що генерує та передає кризові імпульси, банківської системи на макрорівні, мікрорівня банківської системи.

2.3 Науково-методичне забезпечення операціоналізації інструментів державного антикризового регулювання банківської системи

Досягнення цілей ДАРБС вимагає операціоналізації інструментів ДАРБС, тобто їх відбору, налаштування та виміру ефективності [276, 277, 278] шляхом послідовної реалізації етапів, наведених нижче:

- 1) визначення режиму застосування регуляторних впливів на основі результатів діагностування кризових явищ;
- 2) проектування необхідного набору інструментів та оцінювання масштабу їх застосування;
- 3) оцінювання антикризових інструментів до початку застосування;
- 4) активації (деактивації) антикризових інструментів;
- 5) оцінювання ефективності антикризових інструментів після завершення застосування (рис. 2.9).

Рисунок 2.9 – Модель операціоналізації інструментів ДАРБС [розроблено автором на основі 275-277, 279]

Діагностування за розробленим підходом дозволяє визначити прогнозний стан банківської системи, що в межах дослідження поділяється на стійкий стан, або процес розгортання банківської кризи з виділенням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та краху (кризовий стан), фаза післякризової стабілізації.

При застосуванні отриманих даних важливість мають як кількісні та якісні результати оцінки стану банківської системи на мікро- та макрорівнях, так і причини та факторів, що його сформували, оскільки саме на них має здійснюватися регуляторний вплив, та наслідків.

Оскільки банківська криза є багатоаспектною та виникає під впливом значної кількості різноспрямованих факторів, для вжиття адекватних антикризових регуляторних заходів доцільно як визначати фактори, що спричинили наростання кризового потенціалу, так і ранжувати їх вплив за величиною, при цьому слід виокремлювати вплив на виникнення кризових явищ окремих банків та мережевих ефектів. Це дозволить сформувавши комплексний висновок про фактори формування кризового потенціалу та ініціювати на цій основі запровадження антикризових регуляторних заходів.

Отримані дані є основою для вибору режиму ДАРБС – антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний – та проектування необхідного набору інструментів ДАРБС.

Вибір конкретних інструментів здійснюється з використанням значної кількості критеріїв та, в тому числі, залежить від факторів, що спричинили наростання кризового потенціалу, та їх значущості, охоплення та ступеня вразливості до їх впливу банківської системи на мікро- та макрорівнях, а також рівня прогнозовної ефективності застосування інструментів.

Деталізований етап проектування та відбору необхідного набору інструментів ДАРБС представлено на рисунку 2.10.

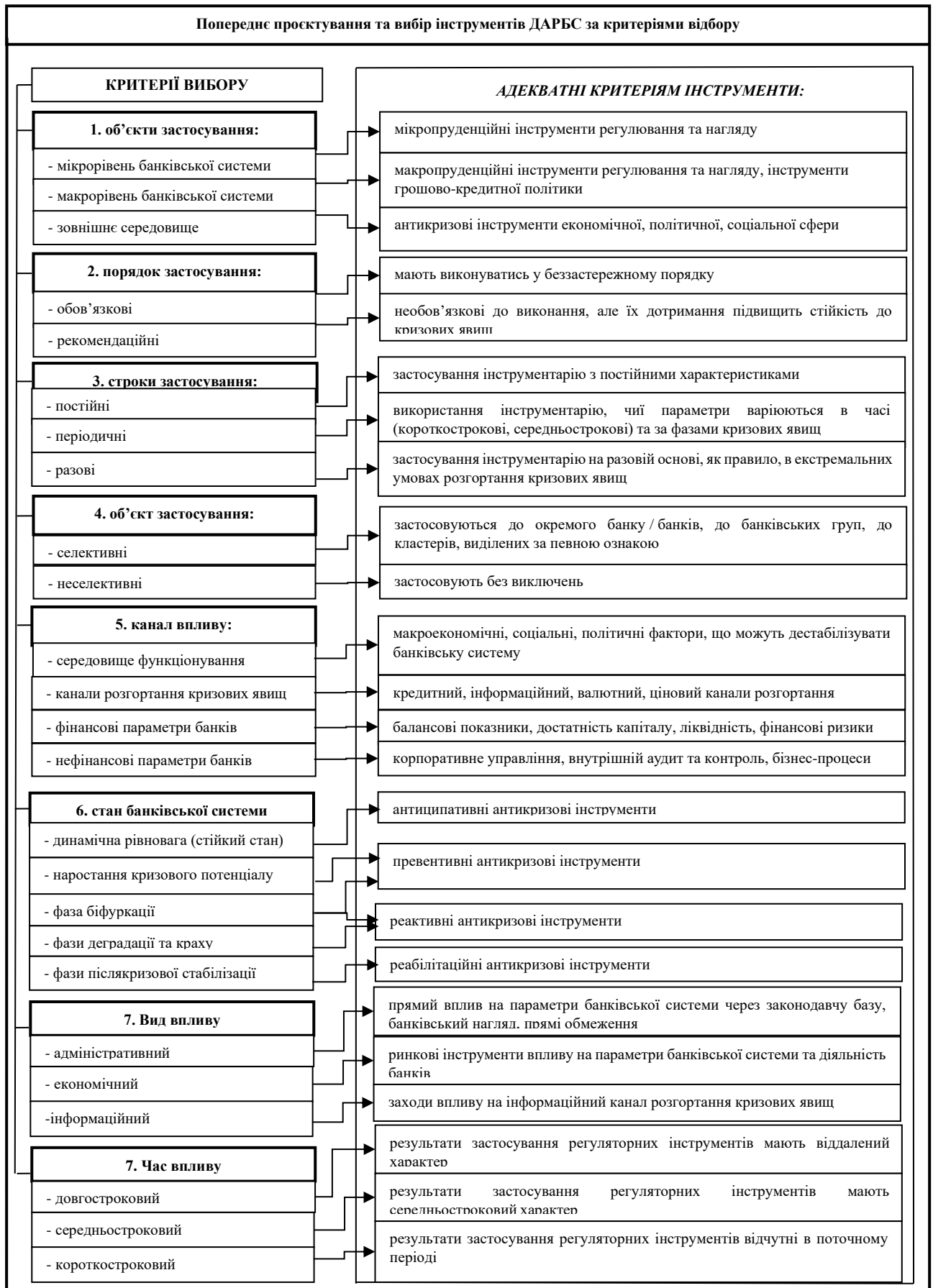

Рисунок 2.10 – Модель полікритеріального відбору інструментів ДАРБС

[розроблено автором]

Ex-ante оцінка інструментарію ДАРБС на стадії розгляду до початку застосування здійснюється за наступними основними критеріями:

- ефективність, що визначається мірою, за якою інструмент забезпечує досягнення цілей ДАРБС. За інших рівних умов, слід обирати інструменти, для яких наявний чітко визначений механізм трансмісії їх дії на причини кризових явищ з досягненням цілей з мінімальними витратами часу та ресурсів, тобто орієнтація на співвідношення «витрати – вигоди». У найбільш загальному вигляді витрати – це час та сумарна (вартісна та / або невартісна) оцінка грошових та інших ресурсів, витрачених на застосування інструменту ДАРБС, та / або можливі негативні наслідки його застосування (так звані «невигоди») в явній та прихованій формах, що можуть виникнути для учасників ринку банківських послуг, фінансової та економічної систем. Вигоди від застосування інструменту ДАРБС – це сумарна (вартісна та / або невартісна) оцінка позитивних результатів від нього для учасників ринку банківських послуг, фінансової та економічної систем;

- пропорційність, яка означає, що застосування інструменту ДАРБС адекватне тим умовам, які вимагають їх активізації, та вкладу в формування кризового потенціалу, тобто орієнтація на критерій «причина – реакція»;

- час, за який можливо застосувати інструмент, при цьому, за наявності вибору, перевагу слід надавати інструментам з меншим часовим лагом, оскільки це зменшуватиме негативні наслідки реалізації кризових явищ;

- транспарентність інструмента, тобто інформаційна прозорість про його характер та механізм використання;

- попередження регуляційного арбітражу (можливості міграції учасників ринку банківських послуг до менш регульованих секторів, зміни форм функціонування учасників ринку (наприклад, розвиток «shadow banking») для збільшення їх прибутку через різницю в нормативному регулюванні);

- мінімізація негативних побічних ефектів;

- узгодженість інтересів;

- необхідна різноманітність;

- мінімальна достатність.

За результатами має бути обрано найефективніші інструменти ДАРБС з визначенням функціональних особливостей: сфери та рівня використання, строків запровадження та фазування, ймовірної тривалості (у разі можливості визначення) та здійснено їх активацію.

Базовим підходом до структуризації інструментарію в межах дисертаційної роботи є фаза розгортання кризових явищ та відповідний до них режим механізму ДАРБС.

Антиципативний режим ДАРБС передбачає використання інструментів, що розробляються при стійкому стані банківської системи на мікро- та макрорівнях до виникнення явних кризових ознак (сильних сигналів) для забезпечення сталого функціонування та розвитку, продовження безперебійного виконання притаманних їй функцій в мінливих умовах зовнішнього середовища. У межах цього режиму суб'єкти ДАРБС мають ініціювати:

1) посилення діагностичних процесів у тих сферах, в яких виявлені слабкі сигнали потенційних кризових явищ, для збільшення рівня інформованості з використанням методів прогнозування та економіко-математичного моделювання, в тому числі поглиблені дослідження за окремими напрямками діяльності банків або з урахуванням макропоказників;

2) комплекс заходів щодо посилення спроможності банків протистояти кризовим явищам на основі інформації про джерела та характер потенційних загроз, а саме: вимоги нарощення антикризового фінансового потенціалу шляхом накопичення додаткового капіталу та доформування резервів; перегляд значень регуляторних параметрів; вимоги до зміни бізнес-процесів, зокрема, трансформації стандартів управління ризиками, що генерують слабкі сигнали внутрішньої вразливості; вимоги щодо розробки програм зниження банківських ризиків та контроль за їх виконанням; надання рекомендацій банкам щодо підвищення ефективності управління банківськими ризиками;

3) комплекс заходів щодо посилення спроможності банків реагувати на кризові явища, зокрема, оновлення вимог до заходів антикризового планування

на випадок системних, ідіосинкратичних та комбінованих банківських криз, контроль за актуалізацією антикризових планів;

4) комплекс заходів щодо підвищення стійкості банківської системи, в тому числі актуалізація планів реагування на кризові явища в координації з державною антикризовою політикою;

5) інформування учасників ринку про зростання вразливості до кризових явищ у певних сферах, попередження про системні ризики, застереження від ризикових рішень, формування позитивних очікувань економічних агентів.

Превентивний режим ДАРБС передбачає розробку способів реагування на виявлені сильні сигнали кризових явищ шляхом використання інструментів, що активуються завчасно до настання банківської кризи, а результати їх застосування є пролонгованими. Їх основне завдання – створення умов для зміцнення банківської системи, запобігання її крихкості та зменшення вразливості до впливів факторів-дестабілізаторів (шоків), що виступають як тригери банківської кризи, що дозволить пом'якшити їх несприятливі наслідки.

Склад інструментарію для запобігання виникненню кризових явищ та зменшення рівня вразливості до банківських криз наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Характеристика превентивних інструментів ДАРБС [складено автором на основі 280, 281, 282, 283, 284, 285]

Мета застосування	Інструмент	Характеристика впливу	Розрахунок
Підвищення стійкості до шоків	Буфер системного ризику	Зменшення довгострокових нециклічних системних ризиків	у % від зважених за ризиком активів
Запобігання концентрації ризиків	Нормативне обмеження на дії в конкретній галузі або класі активів	Зниження ризику концентрації, зменшення можливості системного галузевого ризику та зниження ризику дефолту контрагента.	у % від основного капіталу
Зменшення системного ризику для системно важливих банків	Буфер капіталу (додатково)	Зменшення системних ризиків, пов'язаних з дестабілізацією системно важливих банків	у % від зважених за ризиком активів
	Додаткові вимоги до капіталу та ліквідності		індивідуально
Зниження та запобігання надмірному зростанню кредитування	Контрциклічний буфер капіталу	Стимування надмірної кредитної активності у період підйому та її стимулювання в період спаду.	від 0 до 2,5 % від величини ризиків
	Секторальний буфер капіталу (антициклічний)	Зменшення ризиків, пов'язаних з концентрацією кредитної діяльності в певних секторах	від величини ризиків у певних секторах
	Обмеження на зростання кредитного портфеля	Стимування надмірної кредитної активності	індивідуально
	Співвідношення обсягів кредиту та вартості застави (loan-to-value, LTV)	Зменшення ризиків, пов'язаних з проциклічністю заставного кредитування, обумовленого циклічністю цін на нерухомість	індивідуально, більше ніж 50%

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4
	Співвідношення процентних виплат та доходу позичальника (LTI (Loan To-Income Ratio))	Зменшення ризиків, пов'язаних з забезпеченим кредитуванням шляхом обмеження можливості економічних агентів по залученню нових кредитів.	
	Співвідношення виплат на обслуговування кредиту, та доходу позичальника (DSTI Debt Service-To-Income)		
	Динамічне резервування	Формування спеціальних резервів на очікувані втрати за кредитами для врахування довгострокових очікуваних втрат, визначених із використанням матриці міграції та стрес-тестування	
Зниження та запобігання надмірному зростанню левериджу	Змінні коефіцієнти ризику при розрахунку нормативу достатності капіталу, зокрема підвищений коефіцієнт за торговим портфелем цінних паперів	Зменшення системних ризиків, пов'язаних зі зміною вартості активів, що негативно впливає на ліквідність та достатність капіталу банку	індивідуально
	Коефіцієнт левериджу	Обмеження росту сукупних, не зважених за рівнем ризику активів відносно капіталу	
	Контрциклічний буфер капіталу	Зменшення системних ризиків через збільшення розміру капіталу	
	Обмеження розподілу прибутку	Накопичення додаткового капіталу при наростальній фазі та посилення стійкості банків при низхідній фазі фінансового циклу, в тому числі, й на ринках обігових фінансових інструментів	
Зниження та запобігання валютного ризику	Обмеження на кредитування в іноземних валютах	Зменшення системних ризиків, пов'язаних зі зміною вартості активів через зміну валютних курсів, та чутливості до валютного ризику	індивідуально
	Обмеження валютної позиції		
	Обмеження на вкладення в активи з номіналом в іноземній валюті		
	Обмеження на операції з деривативами в іноземній валюті		
	Обмеження на запозичення в іноземній валюті		
Зниження та запобігання ризику ліквідності	Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR)	Зменшення системного та індивідуального ризиків ліквідності через забезпечення адекватного рівня резервів ліквідності	високоліквідні активи покривають сукупний чистий грошовий відтік коштів протягом 30 днів в стресових умовах більш ніж 100%.
	Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR).	Зменшення системного та індивідуального ризиків ліквідності через здійснення структурних змін в політиці управління ліквідністю банку, обмеження надмірної залежності від великих джерел фінансування в періоди надлишку ліквідності на ринку	наявний обсяг необхідних стабільних фондів покриває наявний фонд стабільних фондів більш ніж 100%
	Співвідношення кредитів до депозитів (LDR)	Зменшення системного та індивідуального ризиків ліквідності через зменшення залежності від короткострокового оптового фінансування та обмеження росту кредитів	індивідуально
	Контрциклічний буфер ліквідності (liquidity surcharge)	Зменшення системного та індивідуального ризиків ліквідності через екстрений продаж активів у період кризи	індивідуально

Окрім цього інструментарію, суб'єкти ДАРБС мають активізувати антикризові комунікації з усіма зацікавленими особами, що мають як продовжувати попереджати про наявні вразливості до кризових явищ, зростання індивідуальних та системних ризиків (якщо оприлюднення такої інформації саме собою не створює загрози), так і формувати чіткі сигнали щодо методів та інструментів, вжитих для превенції банківських криз на мікро- та макрорівнях банківської системи. У цьому режимі вагомість також мають зворотні комунікації щодо ефективності вжитих суб'єктами ДАРБС заходів.

Застосування превентивного інструментарію ДАРБС дозволить зменшити можливість крихкого внутрішнього стану банківської системи, знизить вразливість до кризи, її кризовий потенціал. Це, насамперед, обумовлено тим, що превентивні інструменти активуються до переходу банківської кризи в відкриту фазу, та призводять до зміни бізнес-моделі та, відповідно, фінансових та нефінансових параметрів об'єктів ДАРБС.

На етапі розгортання кризових явищ у банківській системі мають як продовжуватись реалізовуватись антикризовий механізм превентивного характеру, так і активуватись антикризовий механізм реактивного характеру.

Реактивний режим ДАРБС характеризується розробкою та реалізацією інструментів ДАРБС, спрямованих на відновлення здатності банківської системи виконувати притаманні їй функції, відновлення платоспроможності банків, відновлення довіри до них, захист прав вкладників, інвесторів та кредиторів та зменшення впливу наслідків кризових явищ на реальний сектор економіки [286].

Реактивні інструменти активуються після виявлення ознак відкритої банківської кризи. Механізм їх впливу передбачає тимчасове надання допомоги банкам, в яких виявлено ознаки виникнення кризи, що дозволяє стримати реалізацію мережевих ефектів та ефектів зараження, наростання системних ризиків та максимально запобігти переходу банківської кризи мікрорівня в системну.

Інструменти цієї групи передбачають як надання додаткової підтримки окремим банкам, так і коригування встановлених регуляторних вимог, що вивільняє внутрішні ресурси банків для протидії кризовим явищам.

Реактивні інструменти ДАРБС не змінюють бізнес-моделі та, відповідно, фінансові та нефінансові параметри об'єктів ДАРБС, а мають призводити до пом'якшення негативного впливу наслідків банківської кризи.

У зв'язку з необхідністю оперативного реагування на кризові події суб'єкти ДАРБС обмежені у виборі реактивних інструментів антикризового регулювання, вони, як правило, є недостатньо збалансованими, системними та комплексними та включають обмеження на видачу банківських депозитів; тимчасовий дозвіл банкам не виконувати обов'язкові нормативи; екстрені заходи з надання ліквідності банкам, що зіткнулися із проблемою масової «втечі» депозитів, часто на пільгових умовах (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Характеристика реактивних інструментів ДАРБС [складено автором на основі 280-285]

Мета застосування	Інструмент	Характеристика впливу
Попередження банківської паніки та набіги на банки	тимчасове припинення банківської діяльності (банківські канікули)	подолання падіння довіри домогосподарств до банків
	заморожування депозитів	
	збільшення розміру компенсації за банківськими вкладами	
	запровадження повної гарантії банківських вкладів	
Зменшення ефекту «зараження» та мережевих ефектів	гарантії за зобов'язаннями	подолання кризи довіри на міжбанківському кредитному ринку
	гарантії за активами банків	
Підтримка ліквідності	продовження строків надання кредитів банкам	покриття попиту на ліквідні кошти в умовах значного дефіциту ліквідності
	розширення складу активів, прийнятих як забезпечення	
	зниження вимог до якості цінних паперів, що можуть використовуватись для рефінансування центральним банком	
	екстрені механізми підтримки ліквідності	

Комунікаційна політика в період розгортання банківської кризи відіграє першочергову роль та має забезпечувати звуження інформаційного каналу поширення кризових явищ. При цьому інформація, що поширюється, має мати

адресний характер відповідно до категорії зацікавлених осіб, маю максимально прозоро висвітлювати причини виникнення кризових явищ та заходи, вжиті для їх подолання. Максимальна увага при цьому має приділятися інформуванню споживачів щодо можливості захисту їх прав в умовах кризових явищ.

Реабілітаційний режим ДАРБС полягає в мінімізації негативних фінансово-економічних та соціальних наслідків банківської кризи, використанні її факторів для забезпечення сталого функціонування та розвитку, продовження безперебійного виконання функцій банківської системи в мінливих умовах зовнішнього середовища.

Реабілітаційний режим ДАРБС передбачає реалізацію довгострокової політики, спрямованої на оздоровлення фінансової та економічної систем. На цьому етапі використовуються такі інструменти, як списання безнадійних боргів, організація управління токсичними активами під егідою органів регулювання, рекапіталізація банків новими приватними (у тому числі, іноземними) інвесторами, націоналізація банків тощо (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Характеристика реабілітаційних інструментів ДАРБС [складено автором на основі 280-285]

Мета застосування	Інструмент	Характеристика впливу
Очищення балансу банків	націоналізація токсичних активів, що здійснюється державними органами, через «bad bank» або інший спеціально створений орган, призначений для викупу токсичних активів, від яких банки бажають очистити власні баланси. Важливим завданням при цьому є визначення ціни придбання активів (низька ціна не призводить до покращення стану балансу банків, а висока фактично фінансує моральний ризик цих банків)	забезпечення підтримки кредитної активності
	гарантування державою токсичних активів банків, що не потребує початкових державних витрат, але підвищує рівень довіри учасників на ринку, але потенційні витрати тиснуть на державний бюджет	
Збільшення рівня капіталізації банків	рекапіталізація приватними інвесторами під жорстким контролем суб'єктів ДАРБС націоналізація банків шляхом поповнення їх капіталу через викуп простих акцій або привілейованих акцій нової емісії. Оскільки поповнення капіталу банку дає мультиплікативний ефект, то ефективніше підтримувати баланс банків через цей інструмент, ніж через викуп токсичних активів	підвищення стійкості до шоків

У результаті банківської кризи відбувається зміна характеристик банківської системи на мікро- та макрорівнях та механізму їх функціонування, відповідно, необхідно використовувати позитивні можливості, що вона надає.

По завершенню застосування інструментарію доцільним є здійснення ex-post оцінки їх ефективності через оцінку їх фактичного впливу на фінансову систему та реальну економіку з визначенням побічних ефектів, що виникли в процесі їх застосування.

Висновки до другого розділу

1. Державне антикризове регулювання банківської системи – це специфічна функція державного управління економіки в цілому та банківської системи, зокрема, підпорядкована загальним імперативам антикризової політики національного та наднаціонального рівнів, у вигляді цілеспрямованого регуляторного впливу органів та установ державної влади на банківську систему, що реалізується на її мікро- і макрорівнях, за допомогою відповідного механізму, спрямованого на запобігання, ранню діагностику банківської кризи, формування комплексу заходів щодо її подолання, зниження та / або нейтралізацію негативних наслідків та причин на фінансову та економічну системи країни.

2. Механізм ДАРБС визначено як спосіб організації економічних відносин між органами та установами державної влади й банками, їх клієнтами, іншими країнами і міжнародними інституціями, що ґрунтується на базових, часткових та специфічних принципах, забезпечуючи за допомогою відповідних функцій, методів й інструментів вплив на об'єкти ДАРБС для досягнення цілей, визначених формалізованими кількісними та якісними критеріями.

Компонентний склад механізму ДАРБС являє собою ієрархічну систему функцій, методів та інструментів, поєднаних у підсистеми (цільова, функціональна, організаційно-структурна), а також способи їх взаємодії,

інтеграції та дезінтеграції на основі системи принципів, унаслідок яких забезпечується досягнення стратегічної мети ДАРБС.

2. Визначено, що важливо правильно ідентифікувати та оцінити причини і фактори, що генерують кризові явища, впливають на характер розгортання й наслідки банківської кризи, та включити одержані дані для обґрунтування антикризових регуляторних впливів.

Зважаючи на це, у дисертаційній роботі розроблено науково-методичний підхід до діагностування кризових явищ як цілісної, багаторівневої, ієрархічно побудованої сукупності модулів аналізу: зовнішнього середовища банківської системи; банківської системи на макрорівні з урахуванням впливу на неї параметрів зовнішнього середовища; мікрорівня банківської системи у контексті досягнення цілей ДАРБС, зокрема раннього виявлення наростання кризового потенціалу в окремих її елементах або на рівні системи в цілому.

Для кожного модуля визначена система діагностики та аналізу, застосовуючи які суб'єкти ДАРБС матимуть можливість перетворити вхідну інформацію та сформувані аналітичні дані щодо економічних явищ і процесів, що характеризують: стан банківської системи на мікро- і макрорівнях, причинно-наслідкові зв'язки, представлені різноманітними зовнішніми факторами впливу на них, та результативні показники. Це дозволить отримати якісні дані для обґрунтування, прийняття та реалізації регуляторних впливів для превенції банківських криз на мікро- та макрорівнях банківської системи та адекватного реагування на них.

3. Інструментарій ДАРБС визначено як сукупність прийомів, способів, методів та засобів досягнення цілей ДАРБС.

Операціоналізація інструментарію ДАРБС передбачає: визначення режиму застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) на основі результатів діагностування кризових явищ, проектування необхідного набору інструментів та оцінювання масштабу їх застосування, оцінювання антикризових інструментів до початку

застосування; активацію (деактивацію) антикризових інструментів; оцінювання ефективності антикризових інструментів після завершення застосування.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [287, 288, 289] та тезах доповідей [290, 291, 292, 293, 294].

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО
АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1 Науково-методичний підхід до оцінювання концентрації банківської системи як потенційного сигналу можливості виникнення кризи в ній

У першому розділі дисертації визначено, що деградація банківської системи передуює її краху. При цьому доведено, що стрімке зменшення кількості компонентів, потрібних для її функціонування, є однією з важливих ознак її деградації [40]. Зменшення кількості банків у банківській системі України, що відбулось протягом 2014–2017 років (майже у два рази зі 163 до 82), обумовлює питання щодо динаміки рівня концентрації в ній, адже саме конкурентна структура ринку є основою його розвитку та фінансової стабільності.

Зважаючи на наявні тенденції в банківській системі України, вважаємо за доцільне провести аналіз динаміки рівня її концентрації для виявлення наростання кризового потенціалу, зокрема, можливість деградації, що, надалі, може спровокувати системну банківську кризу. Відповідно до цього, завданням роботи є розробка підходу до оцінювання концентрації банківської системи як можливого сигналу деградації та виникнення кризи в ній.

На першому етапі здійснено вивчення теоретичних концепцій щодо впливу рівня концентрації на стійкість банківської та фінансової систем. Узагальнення наявних підходів дає змогу стверджувати про існування двох протилежних концепцій: «концентрація-стійкість» та «концентрація-нестійкість».

Науковці, прихильники концепції «концентрація-стійкість» (А. Н. Бергер та ін., Т. Бек та ін., М. Долл, В. Дельтавайте), вважають, що неконцентровані банківські системи є більш вразливими до криз, ніж концентровані. Це пояснюється тим, що банківські системи з високим рівнем концентрації є більш стійкими до впливу зовнішніх ризиків, легше піддаються контролю з боку регуляторів та є більш прибутковими. Так, Т. Бек та ін., базуючись на даних 69

країн з 1980 до 1997 роки, виявили, що кризи є менш ймовірними в економіках з більш концентрованою банківською системою [295]. Використовуючи дані 76 країн з 1990 до 2007 року, М. Долл визначив, що концентровані банківські системи мають меншу ймовірність виникнення епізодів системних банківських криз. Крім того, результати досліджень також підтримали гіпотезу крихкості конкуренції, оскільки висококонкурентні банківські системи більше схильні до криз [296]. Результати досліджень В. Дельтавайте також підтверджують наявність зв'язку «концентрація-стійкість» у банківській системі. Вона визначила, що банківські кризи зустрічаються рідше, а фіскальні витрати, що виникають при подоланні банківських криз, менше в країнах із більш концентрованою банківською системою [297].

Прихильники концепції «концентрація-нестійкість» (С. Касман та А. Касман [298], Б. Діалло [299], Дж. Шияку [300], К. Шаек та інші [301]) вважають, що концентровані банківські системи менш стійкі, ніж неконцентровані, та виявили зв'язок між рівнем концентрації на ринку та його деградацією. За висновками зазначених вище та ряду інших науковців концентровані банківські системи менш стійкі, ніж неконцентровані. Це пояснюється тим, що, по-перше, великі банки можуть отримувати підтримку від держави (оскільки вони «надто великі, щоб стати банкрутами») та, користуючись цим, проводять операції з високим рівнем ризику, знижуючи тим самим стійкість банківської системи. По-друге, олігополія або монополія на банківському ринку призводить до підвищення процентних ставок та заохочує кредитування ризикованіших проєктів. Тобто зростання концентрації ринку та перехід його в стадію квазіконкурентного призводить до його деградації. Процеси деградації, у свою чергу, є одним з потенційних сигналів майбутньої кризи системи.

Окремим напрямом дослідження концентрації на ринку, актуальним для банківської системи України, є теорія квазіконкурентних ринків [302]. До них відносять ринки, що характеризуються незначною кількістю великих компаній, при цьому на ринку створені умови для конкурентної боротьби між ними [303].

Аналіз структури банківської системи України вказує на те, що на ньому існують передумови для утворення саме такого типу ринку.

Окрім цих досліджень, наявний ряд робіт, що виявили наявність суперечливих та неоднозначних взаємодій між цими параметрами банківської системи. Так, дослідження Дж. Тітко та ін. не підтвердили існування будь-яких взаємозв'язків між рівнем концентрації та стійкістю банківської системи [304]. М. С. Бен Алі та інші [305] проаналізували взаємозв'язок між банківською концентрацією та стійкістю для вибірки з 156 розвинених та країн, що розвиваються, у 1980–2011 рр. Отримані результати свідчать про те, що концентрація безпосередньо не впливає на стійкість банківської системи, а має непрямий позитивний вплив на неї через канал прибутковості та негативний дестабілізаційний вплив на неї через канал процентних ставок. Їх результати також вказують на те, що концентрація має прямий та непрямий вплив на стійкість банківської системи в кризові періоди, але не має прямого впливу в інші періоди. П. Каліце та Л. Леоніде виявили, що при низьких рівнях підвищення концентрації підвищує стійкість банківської системи за рахунок прибутковості. При високих рівнях підвищення концентрації робить банківську систему більш уразливою до кризових явищ. Для проміжних рівнів концентрація не чинить істотного впливу на стійкість, відповідно, цей рівень може виступати як оптимальний для забезпечення стійкості банківської системи [306]. А. Н. Бергер, Л. Ф. Клаппер, Р. Турк-Аріс виявили, що концентрованість позитивно впливає на стійкість, але при цьому призводить до зростання рівня кредитного ризику, що має компенсуватись вищим рівнем капіталізації [307].

Зважаючи на неоднозначність висновків науковців та наявність підтвердження того, що концентрація може мати негативні наслідки для стійкості банківської системи, вважаємо, що моніторинг рівня концентрації як потенційного джерела деградації банківської системи є важливим в контексті забезпечення превенції банківських криз в Україні.

Розроблений нами підхід в загальному вигляді наведено на рисунку 3.1.

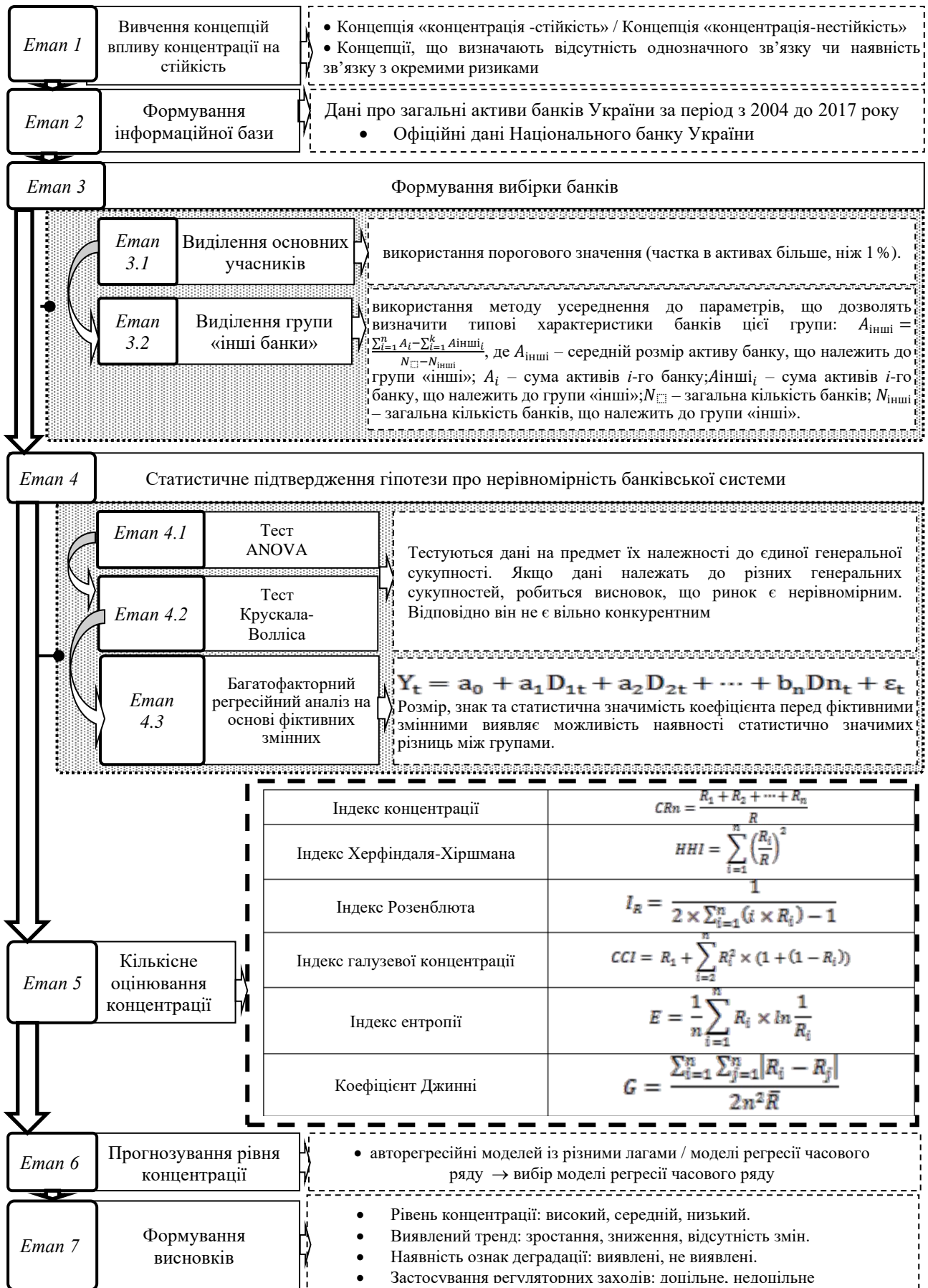

Рисунок 3.1. Дослідження рівня концентрації банківської системи [розроблено автором]

Наступний етап передбачає визначення періоду дослідження. Для того, щоб охопити останні банківські кризи та періоди стабілізації, вважаємо за доцільне використовувати дані банківської системи України за 2004–2017 роки.

Як основний показник оцінювання концентрації в банківській системі України пропонуємо використовувати загальний обсяг активів у розрізі найбільших банків. Як альтернативні показники можна використовувати дані за обсягами зобов'язань, кредитів, депозитів тощо. Оскільки складові балансу банку перебувають у функціональному зв'язку через методику його складання, описавши адекватно поведінку активів, отримані результати можна екстраполювати на інші балансові показники.

Наступний етап в межах розробленого підходу – формування вибірки даних. Проблема полягає в тому, що кількість банків не є стабільною та постійно змінювалась протягом періоду дослідження (див. рис. 1.15).

Зважаючи на це, сформувані певну константну їх кількість є неможливим без попередньої обробки даних. Крім того, значна кількість банків характеризуються відносно низькою часткою в активах банківської системи України в цілому, що обумовлює потребу у виділенні їх в окрему групу для полегшення процесу обробки даних.

Виходячи з цих задач, пропонуємо використовувати порогові значення частки банку у загальних активах системи як критерій його включення в основну групу або в групу «інші».

Аналізуючи структуру активів банківської системи України на початок 2018 року, запропоновано використовувати як порогове значення частку в загальних активах у розмірі 1 %. Таким чином можна сформувані достатньо репрезентативну вибірку і при цьому не втратити адекватність й репрезентативність вибірки. У результаті сформовано перелік із 25 банків та групи банків «інші», що містить банки, чиї активи менше ніж 1 %.

В таблиці 3.1 представлено фрагмент отриманої вибірки.

Таблиця 3.1 – Вибірка даних після застосування 1 %-го порогового значення (фрагмент) [авторські розрахунки]

Банк	2004	2005	2006	...	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ПРИВАТБАНК	11%	10%	10%	...	15%	17%	16%	21%	18%	19%
ОЦАДБАНК	4%	4%	3%	...	8%	8%	10%	13%	17%	18%
УКРЕКСІМБАНК	4%	5%	5%	...	8%	7%	10%	11%	13%	13%
UniCredit (УКРСОЦБАНК)	5%	5%	5%	...	3%	3%	4%	4%	3%	2%
....
Інші	38%	37%	37%	...	33%	35%	27%	10%	7%	6%

Ретельний аналіз поведінки цієї вибірки в динаміці засвідчив на її ключову ваду: якщо у 2017 році група «інші» складала лише 6 %, що відповідало їх ролі в банківській системі України з точки зору концентрації, то в інші періоди частка «інші» сягала 38 %, що повністю здатне викривити оцінювання концентрації ринку. Таким чином, використання цього підходу деформує вибірку, а отримані емпіричні результати відбивають не поведінку системи, що аналізується, а обумовлені суто специфікою використаних методів аналізу. Зважаючи на це, методика формування вибірки потребує коригування.

Оскільки метою дослідження є оцінювання концентрації, доцільним є оцінювання не загального обсягу за групою «інші», а виділення типового представника, що буде містити в собі базові кількісні характеристики банку, класифікованого як «інший». Для цього необхідно провести усереднення, тобто розрахунок середнього значення розміру активів банку групи «інші» за формулою (3.1):

$$A_{\text{інші}} = \frac{\sum_{i=1}^n A_i - \sum_{i=1}^k A_{\text{інші}_i}}{N - N_{\text{інші}}} \quad (3.1)$$

де $A_{\text{інші}}$ – середній розмір активу банку, що належить до групи «інші»;

A_i – сума активів i -го банку;

$A_{\text{інші}_i}$ – сума активів i -го банку, що належить до групи «інші»;

N – загальна кількість банків;

$N_{\text{інші}}$ – загальна кількість банків, що належить до групи «інші».

Використавши цей підхід на сформованій вибірці даних, отримані наступні результати (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Вибірка даних після застосування 1 %-го порогового значення та усереднення показників групи «інші» (фрагмент) [авторські розрахунки]

Банк	2004	2005	2006	...	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ПРИВАТБАНК	11%	10%	10%	...	15%	17%	16%	21%	18%	19%
ОЦАДБАНК	4%	4%	3%	...	8%	8%	10%	13%	17%	18%
УКРЕКСІМБАНК	4%	5%	5%	...	8%	7%	10%	11%	13%	13%
UniCredit (УКРСОЦБАНК)	5%	5%	5%	...	3%	3%	4%	4%	3%	2%
....
Інші	0,28%	0,26%	0,26%	...	0,22%	0,22%	0,19%	0,11%	0,10%	0,10%

Як видно з таблиці 3.2, картина змінилась: замість 38 % у 2004 році, групу «інші» тепер характеризує значення 0,28 %, що відповідає реальній ролі та місцю банків цієї групи в активах банківської системи України.

Сформована таким чином вибірка, що буде надалі використовуватись для аналізу концентрації банківської системи України, представлена в додатку Ж. Дані по структурі банківської системи України наведені в додатку К.

Візуалізацію структурного аналізу активів банківської системи України станом на початок 2018 року наведено на рисунку 3.2.

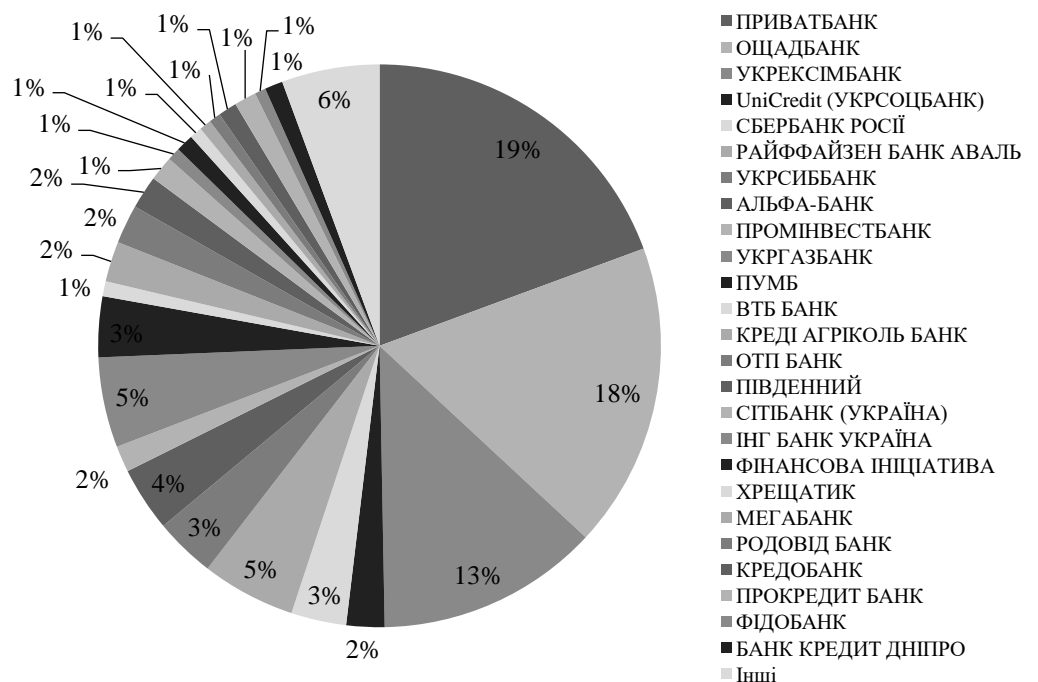

Рисунок 3.2 – Структура активів банківської системи України в розрізі окремих її учасників за 2017 рік [побудовано автором на даних НБУ]

Наведені дані свідчать, що до переліку значущих учасників ринку потрапило 25 банків, а також 26-ий елемент, що включає групу «інші банки».

Для формування попередніх висновків щодо рівня концентрації банківської системи сформований набір даних перевіряється на рівномірність шляхом тестування гіпотези щодо приналежності даних до однієї чи різних генеральних сукупностей з використанням параметричних та непараметричних тестів. У дослідженні пропонується використати параметричний тест ANOVA [308] та непараметричний тест Крускала–Волліса [309].

Тест ANOVA (однофакторний дисперсійний аналіз) використовується для порівняння середніх значень для трьох та більше вибірок.

Аналіз, заснований на розрахунку F–статистики (статистики Фішера), являє собою відношення двох дисперсій: груповий та внутрішньогруповий. F–тест в однофакторному дисперсійному аналізі встановлює, значимо відрізняються середні декількох незалежних вибірок чи ні.

Нульова гіпотеза (H_0): дані належать до однієї генеральної сукупності.

Альтернативна гіпотеза (H_1): дані належать до різних генеральних сукупностей. Для цього розрахункове значення F–статистики порівнюється з її табличним значенням.

Розрахунок F–статистики передбачає:

1. Розрахунок міжгрупової дисперсії (SS_{within}):

$$SS_{within} = \sum_{i=1}^k (x_{ij} - \bar{x}_i)^2, \quad (3.2)$$

де \bar{x}_i – середнє значення в групі i ;

x_{ij} – спостереження j в групі i .

2. Розрахунок середнього квадрата для міжгрупової дисперсії (MS_b):

$$MS_b = \frac{SS_{between}}{k - 1}, \quad (3.3)$$

де k – кількість груп, що порівнюються.

3. Розрахунок внутрішньогрупової дисперсії ($SS_{between}$):

$$SS_{between} = \sum_{i=1}^k (\bar{x}_i - \bar{X})^2, \quad (3.4)$$

де \bar{X} – загальне середнє значення (розраховане по всім спостереженням).

4. Розрахунок середнього квадрата для внутрішньогрупової дисперсії (MS_w):

$$MS_w = \frac{SS_{within}}{N - k}, \quad (3.5)$$

де N – загальна кількість спостережень.

5. Розрахунок F –статистики:

$$F = \frac{MS_{between}}{MS_{within}}, \quad (3.6)$$

6. Проведення F –тесту.

У межах цього етапу F –статистика порівнюється з її табличним значенням. Якщо F –статистика більша за табличне значення, то нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернативна. Це свідчитиме про наявність суттєвих відмінностей між середніми значеннями за групами.

Результати розрахунків за методом ANOVA, наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Результати параметричного тесту ANOVA для показника «активи банків» з 2004 до 2017 року [авторські розрахунки]

Показник	Значення
Результати параметричного тесту ANOVA	
Фактичне значення F -критерію	18.33
Критичне значення F -критерію	1.54
df	25
P значення	0.00
Нульова гіпотеза	відхилена

Оскільки метод ANOVA розроблений для використання на даних, що підлягають нормальному закону розподілу, а на фактичних даних ситуація може відрізнятись, оскільки часто економічні дані володіють такими ознаками, як

персистентність, «товсті» хвости тощо, для більшої впевненості в результатах пропонується використовувати ще й непараметричні тести. Ці тести, на відміну від параметричних, не вимагають нормального розподілу даних.

Найбільш вживаним непараметричним тестом є тест Манна–Уїтні. Але, оскільки сформована у цьому дослідженні вибірка містить більш, ніж дві групи даних, буде використано тест Крускала–Волліса (модифікація тесту Манна–Уїтні, що може застосовуватись для трьох або більше вибірок).

Як і ANOVA, тест Крускала–Волліса перевіряє нульову гіпотезу, відповідно до якої різні вибірки були взяті з однієї генеральної сукупності.

Головна відмінність тесту Крускала–Волліса від ANOVA полягає в тому, що він базується на використанні рангів, а не середніх. При нульовій гіпотезі відсутності відмінностей в розподілах між групами суми рангів у кожній з k груп треба порівняти після врахування відмінностей в розмірі вибірки.

Алгоритм тесту Крускала–Волліса наступний:

1. Визначення нульової гіпотези (H_0 : дані належать до однієї генеральної сукупності) та альтернативної гіпотез (H_1 : дані належать до різних генеральних сукупностей).

2. Обчислення величини статистичного критерію, що відповідає H_0 .

Для цього необхідно проранжувати всі n значень та розрахувати суму рангів у кожній з груп.

Формула для розрахунку критерію наступна:

$$H = \frac{12}{n(n+1)} \sum \frac{R_i^2}{n_i} - 3(n+1), \quad (3.7)$$

де R_i^2 – сума рангів i -ої групи.

3. Порівняння значення H -критерію з критичним значенням (табличне значення).

4. Інтерпретація величини p та результати.

Якщо фактичне значення H -критерію більше критичного, то нульова гіпотеза відхиляється. Відповідно, робиться висновок про належність даних до різних генеральних сукупностей та нерівномірність розподілу на ринку.

Приналежність банків до різних генеральних сукупностей непрямо свідчить про концентрований та неконкурентний характер ринку.

Результати розрахунків за тестом Крускала–Волліса наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Результати непараметричного тесту Крускала-Волліса для показника «активи банків» з 2004 до 2017 року [авторські розрахунки]

Показник	Значення
Результати непараметричного тесту Крускала-Волліса	
Скоригована Н	204.85
Ступені свободи	24
Р значення	0.00
Критичне значення	36.41
Нульова гіпотеза	відхилена

Як свідчать результати статистичних тестів (як параметричних, так і непараметричних), дані не належать до єдиної генеральної сукупності. Це свідчить на користь того, що ті відмінності, що були виявлені під час структурного аналізу, є статично значущими та не випадковими.

Додатково для перевірки ринку на рівномірність запропоновано використати багатофакторний регресійний аналіз на основі фіктивних змінних, що в контексті теми дослідження дозволяє виявити здатність окремих учасників ринку вплинути на ринок в цілому. Наявність цієї здатності прямо свідчить про концентрований неконкурентний характер ринку.

Регресійна модель з фіктивними змінними має наступний вигляд:

$$Y_t = b_0 + b_1 D_{1t} + b_2 D_{2t} + \dots + b_n D_{nt} + \varepsilon_t, \quad (3.8)$$

де Y_t – значення даних у період t ;

b_0 – середнє значення за системою в цілому (загальна сума активів банківської системи України);

b_n – середнє значення за групою даних (величина впливу конкретного банку на систему в цілому);

D_{nt} – фіктивна змінна для певної групи даних, що дорівнює 0 або 1. D_{nt} дорівнює 1, якщо дані належать до певної групи (наприклад АБ КБ «ПриватБанк»). D_{nt} дорівнює 0, якщо дані не належать до конкретної

групи (наприклад маємо дані АТ «Ощадбанк», що не відповідають групі даних АБ КБ «ПриватБанк»);

ε_t – випадкова помилка для періоду t .

У ході аналізу регресійної моделі, в першу чергу, слід звернути увагу на статистичну значущість коефіцієнтів при фіктивних змінних. Якщо $p < 0.05$, то робиться висновок про здатність цієї змінної вплинути на генеральну сукупність.

Результати багатофакторного регресійного аналізу з використанням фіктивних змінних наведено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Результати багатофакторного регресійного аналізу з використанням фіктивних змінних* [авторські розрахунки]

Банк	Коефіцієнт при фіктивній змінній	t- статистика коефіцієнту при фіктивній змінній	p-рівень коефіцієнту при фіктивній змінній
Середнє	0	3.48466	0.000555
ПРИВАТБАНК	0.313519	7.11732	0.000000
ОЩАДБАНК	0.163786	3.71818	0.000233
УКРЕКСІМБАНК	0.136960	3.10919	0.002029
UniCredit (УКРСОЦБАНК)	0.002658	0.06033	0.951927
СБЕРБАНК РОСІЇ	-0.042788	-0.97135	0.332043
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	0.036073	0.81892	0.413388
УКРСИББАНК	-0.003614	-0.08204	0.934660
АЛЬФА-БАНК	-0.027464	-0.62347	0.533382
ПРОМІНВЕСТБАНК	-0.012508	-0.28396	0.776611
УКРГАЗБАНК	-0.039695	-0.90114	0.368131
ПУМБ	-0.032123	-0.72924	0.466342
ВТБ БАНК	-0.041760	-0.94802	0.343773
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	-0.071873	-1.63162	0.103657
ОТП БАНК	-0.044243	-1.00438	0.315886
ПІВДЕННИЙ	-0.072691	-1.65018	0.099800
СІТІБАНК (УКРАЇНА)	-0.084877	-1.92683	0.054808
ІНГ БАНК УКРАЇНА	-0.079800	-1.81157	0.070907
ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	-0.082601	-1.87516	0.061600
ХРЕЩАТИК	-0.087480	-1.98591	0.047821
МЕГАБАНК	-0.094447	-2.14408	0.032713
РОДОВІД БАНК	-0.082235	-1.86684	0.062757
КРЕДОБАНК	-0.090680	-2.05858	0.040273
ПРОКРЕДИТ БАНК	-0.094391	-2.14280	0.032816
ФІДОБАНК	-0.093564	-2.12403	0.034367
БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	-0.090529	-2.05514	0.040605
Інші	0.616367	13.99240	0.000000

*Загальні параметри рівняння регресії: $R = 0.80$; $R^2 = 0.64$; Нормований $R^2 = 0.62$; $F(26,351) = 24.67$; $p < 0.0000$

Значна кількість змінних, що аналізується, здійснює статистично значущий вплив на результативний показник ($p < 0.00$), чого не мало б бути у випадку висококонкурентного неконцентрованого ринку.

Оскільки результати попереднього аналізу свідчать про неконкурентний та нерівномірний характер банківської системи України, необхідне детальне дослідження в частині оцінювання її концентрації з використанням спеціально розроблених для цього показників.

Науковці активно вивчають показники концентрації, що доцільно застосовувати у банківській сфері, та обговорюють їх основні властивості, переваги та недоліки (Дж. А. Біккер та К. Хаф [310]; Н. Цетореллі [311]; С. Алегрія та К. Шек [312]; С. Классенс [313]; Л. Флоріан [314]; Г. Бекмуродова Адхамовна [315] та інші).

Проведений аналіз досліджень, присвячених оцінюванню концентрації, дозволив виділити перелік найбільш часто вживаних показників. До них, зокрема, відносять індекси концентрації, Херфіндаля–Хіршмана та Розенблюта, галузевої концентрації ССІ, ентропії, коефіцієнт Джині.

Індекс концентрації – це показник, що відбиває рівень нерівності на ринку та показує частку найбільших банків. Залежно від кількості найбільших банків виділяють наступні індекси концентрації: CR1 (дані одного найбільшого учасника на ринку), CR2 (дані двох найбільших учасників на ринку), CR3 (дані трьох найбільших учасників на ринку) та CR4 (дані чотирьох найбільших учасників на ринку) [316]. Формула його розрахунку наступна:

$$CRn = \frac{R_1 + R_2 + \dots + R_n}{R}, \quad (3.9)$$

де CRn – індекс концентрації;

n – кількість найбільших учасників ринку;

R_i – частка ринку, що контролюється i -им учасником;

R – обсяг ринку [312, 314].

Найбільш вживаним є індекс концентрації CR4, тому саме цей різновид буде використано в дослідженні. Інтерпретація його наступна: $\approx 100\%$ – на ринку чиста монополія; $> 60\%$ – ринок являє собою обмежену олігополію; $40\%–60\%$ –

ринок контролюється обмеженою кількістю доміантних учасників; <40% – ринок є конкурентним [317].

Для оцінювання рівня монополізації ринку розроблено спеціальний показник – так званий індекс Херфіндаля–Хіршмана (ННІ). На відміну від індексів концентрації, він ураховує не лише обмежений перелік учасників ринку, але всіх учасників, що на ньому присутні:

$$ННІ = \sum_{i=1}^n \left(\frac{R_i}{R}\right)^2, \quad (3.10)$$

де $ННІ$ – значення індексу Херфіндаля–Хіршмана;

n – загальна кількість учасників ринку;

R_i – частка ринку, що контролюється i -им учасником;

R – обсяг ринку.

Інтерпретація Індексу Херфіндаля–Хіршмана наступна: 0 – ринок є конкурентним; 0–0,1 – ринок характеризується низьким рівнем концентрації; 0,10–0,18 – ринок характеризується середнім рівнем концентрації; > 0,18 – для ринку характерний високий рівень концентрації [318].

Індекс Розенблюта (IR) – показник, що дозволяє врахувати ранг учасників ринку при оцінювання його концентрації:

$$I_R = \frac{1}{2 \times \sum_{i=1}^n (i \times R_i) - 1}, \quad (3.11)$$

де I_R – індекс Розенблюта;

n – загальна кількість учасників ринку;

R_i – частка ринку, що контролюється i -им учасником.

Значення індексу Розенблюта приймає значення в діапазоні $[1/n; 1]$. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим більш монополізованим є ринок [319].

Індекс галузевої концентрації (CCI) дозволяє оцінити співвідношення між коливанням ринкових часток та абсолютною значущістю частки найбільшого учасника ринку:

$$CCI = R_1 + \sum_{i=2}^n R_i^2 \times (1 + (1 - R_i)), \quad (3.12)$$

де CCI – індекс галузевої концентрації.

Індекс галузевої концентрації приймає значення в діапазоні $[0;1]$. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим більш монополізованим є ринок [319].

Індекс ентропії являє собою середню частку суб'єктів ринку, зважену за натуральним логарифмом її оберненої величини. Використання цього індексу дозволяє, зменшуючи значущість ринкових часток великих учасників ринку, підсилити значущість малих:

$$E = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n R_i \times \ln \frac{1}{R_i}, \quad (3.13)$$

де E – індекс ентропії.

Чим вище значення індексу ентропії, тим вище рівень економічної невизначеності та нижче імовірність формування монополії чи олігополії [318].

Кількісною інтерпретацією кривої Лоренца є коефіцієнт Джинні (G):

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |R_i - R_j|}{2n^2 \bar{R}}, \quad (3.14)$$

де G – коефіцієнт Джинні;

\bar{R} – середнє арифметичне часток учасників на ринку.

Коефіцієнт Джинні приймає значення в інтервалі від 0 до 1. Чим вище коефіцієнт Джинні, тим вище нерівномірність розподілу ринкових часток між учасниками ринку і, отже, вище концентрація на ринку [320].

Як додатковий елемент аналізу вважаємо за доцільне використати криву Лоренца, що дозволяє візуалізувати рівень нерівності на ринку. Вона складається з двох ліній: перша відбиває ідеальний розподіл часток учасників на ринку (по суті, мова йде про ринок довершеної конкуренції), а друга показує реальний розподіл часток учасників на ринку. Для розрахунків використовуються кумулятивні частки. При чому по осі X відбиваються кумулятивні частки учасників на ринку, по осі Y – кумулятивний обсяг ринку.

Інтерпретація результатів аналізу за допомогою кривої Лоренца наступна: чим ближче фактична крива наближається до лінії ідеального розподілу, тим більш конкурентним є ринок. Відповідно, віддалення фактичної кривої від лінії ідеального розподілу свідчить про нерівномірність розподілу часток на ринку та його неконкурентний характер.

Результати аналізу обраного набору показників оцінювання концентрації наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Динаміка показників концентрації для банківської системи України з 2004 до 2017 року [авторські розрахунки]

Період	Індекс концентрації (CR4)	Індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI)	Індекс Розенблюта	Індекс галузевої концентрації (CCI)	Індекс ентропії	Коефіцієнт Джині
2004	53.27%	0.09	0.10	0.19	10.31%	0.47
2005	49.10%	0.09	0.09	0.18	10.50%	0.46
2006	45.30%	0.08	0.09	0.18	10.60%	0.44
2007	45.88%	0.08	0.09	0.17	10.78%	0.40
2008	43.63%	0.08	0.09	0.17	10.75%	0.42
2009	44.29%	0.08	0.09	0.17	10.79%	0.42
2010	48.04%	0.09	0.09	0.18	10.60%	0.43
2011	49.47%	0.09	0.09	0.19	10.55%	0.41
2012	40.73%	0.10	0.09	0.21	10.42%	0.41
2013	54.77%	0.11	0.10	0.23	10.20%	0.42
2014	53.09%	0.10	0.09	0.20	10.43%	0.41
2015	55.18%	0.11	0.10	0.23	10.23%	0.41
2016	55.22%	0.10	0.10	0.23	10.31%	0.41
2017	58.33%	0.11	0.10	0.25	10.10%	0.45

Відбиття ступеня нерівності банківської системи України на основі побудови кривої Лоренца за обраними показниками наведено на рисунку 3.3.

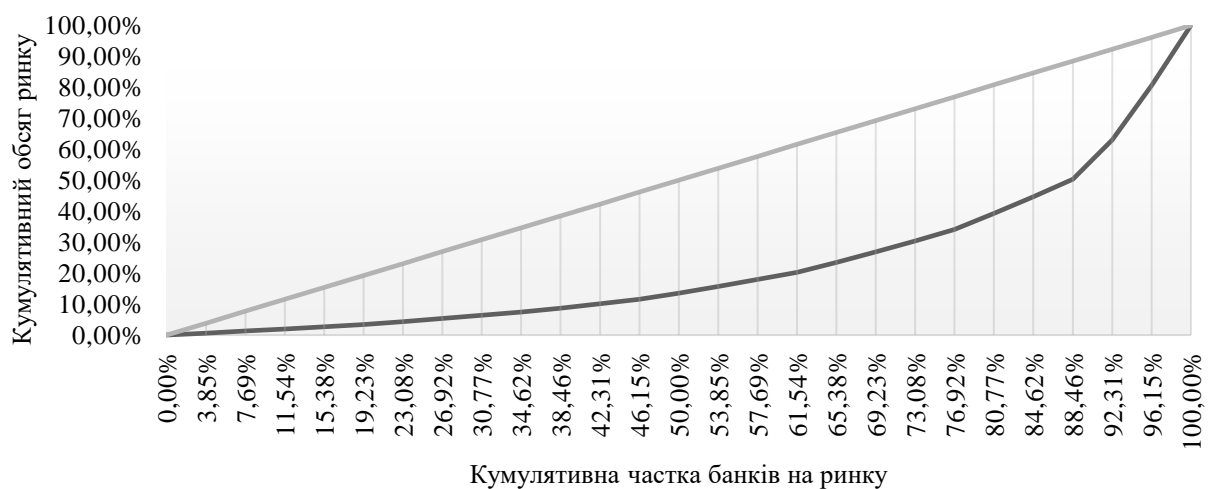

Рисунок 3.3 – Крива Лоренца для даних 2017 року [авторські розрахунки]

Узагальнення отриманих результатів представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Результати оцінювання показників концентрації банківської системи України (станом на кінець 2012 та 2017 роки) [авторські розрахунки]

Показник	2012 рік	2017 рік	Тенденція
Індекс концентрації (CR4)	Ефективна конкуренція/домінуючі банки	Домінуючі банки/обмежена олігополія	Зростання
Індекс Герфіндаля–Гіршмана	Низький рівень концентрації	Середній рівень концентрації	Зростання
Індекс Розенблота	Низький рівень концентрації	Середній рівень концентрації	Зростання
Індекс галузевої концентрації	Низький рівень концентрації	Середній рівень концентрації	Зростання
Індекс ентропії	Висока ймовірність формування монополії чи олігополії	Висока ймовірність формування монополії чи олігополії	Зміни неістотні
Коефіцієнт Джині	Високий рівень концентрації	Високий рівень концентрації	Зростання

Дані таблиці 3.7 свідчать про негативні тенденції, наявні в банківській системі України, трансформація якої, з одного боку, призвела до очищення, а, з іншого, – до зростання рівня концентрації. Результатом цього стала олігополізація та її контроль обмеженою кількістю учасників. Отже, одержані аналітичні дані свідчать про перехід банківської системи України від відносно висококонкурентного середовища до ринку з високим рівнем концентрації.

Для дослідження прогностичного стану банківської системи України з точки зору її концентрації та кількісного оцінювання впливу виявлених тенденцій на можливість наростання кризового потенціалу в ній, проведено економетричне моделювання поведінки показника CR4, для чого використано авторегресійні моделі та модель регресії часового ряду.

Загальний вигляд авторегресійної моделі наступний:

$$CR4_t = a_0 + a_1 CR4_{t-lag} + \varepsilon_t, \quad (3.15)$$

де $CR4_t$ – значення рівня концентрації CR4 в періоді t ;

a_0 – вільний параметр рівняння регресії, що пояснює поведінку рівня концентрації CR4;

a_1 – параметр рівняння регресії, що пояснює величину та напрям впливу незалежної змінної на залежну;

$CR4_{t-lag}$ – незалежна змінна авторегресійної моделі, що відповідає значенню показника CR4, що було зафіксовано lag-періодів назад у минулому;

ε_t – випадкова помилка для періоду t .

Загальний вигляд моделі регресії часового ряду наступний:

$$CR4_t = a_0 + a_1 t_i + \varepsilon_t, \quad (3.16)$$

де $CR4_t$ – значення рівня концентрації CR4 в періоді t ;

a_0 – вільний параметр рівняння регресії, що пояснює поведінку рівня концентрації CR4;

a_1 – параметр рівняння регресії, що пояснює величину та напрям впливу незалежної змінної на залежну;

t_i – незалежна змінна моделі, відповідає номеру порядкового періоду даних (i);

ε_t – випадкова помилка для періоду t .

Результати розрахунків параметрів цих моделей на базі отриманих значень коефіцієнтів концентрації CR4 представлено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Параметри регресійних моделей для прогнозування коефіцієнту концентрації CR4 [авторські розрахунки]

Параметр рівняння регресії	Модель регресії часового ряду	Авторегресійна модель з лагом 1	Авторегресійна модель з лагом 2
Множинний R	0.63	0,47	0,40
F	8,44 (0,04)	31,14 (0,10)	1,94 (0,19)
У-перетин	0.4403 (0,00)	0,238 (0,13)	0,261 (0,15)
Коефіцієнт при змінній	0.0078 (0,01)	0,522 (0,10)	0,482 (0,19)

Як свідчать дані таблиці 3.8, модель на базі регресії часового ряду демонструє найкращі показники серед трьох обраних для аналізу. При цьому всі показники моделі, як і модель у цілому, є статистично значущими. Тобто модель є придатною для прогнозування майбутніх значень рівня концентрації CR4.

Загальний вигляд моделі наступний:

$$CR4_t = 0.4403 + 0.0078 * t \quad (3.17)$$

де $CR4_t$ – значення рівня концентрації CR4 в період t ;

t – номер періоду, що аналізується.

Оскільки період аналізу – 2004–2017, то $t = 1$ характеризував 2004 рік, а $t = 14$ – 2017 рік. Отже, для прогнозування значення показника у 2018 році треба

використовувати $t = 15$, для 2019 року $t = 16$ і так далі. Розраховані дані наведені в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Апробація моделі на базі регресії часового ряду: прогнозування динаміки коефіцієнту концентрації CR4 [авторські розрахунки]

Номер періоду	Рік	Фактичні дані	Прогнозні дані
1	2004	0.53267	0.44818
2	2005	0.490993	0.456024
3	2006	0.452977	0.463868
4	2007	0.4588	0.471712
5	2008	0.436329	0.479556
6	2009	0.442934	0.4874
7	2010	0.480411	0.495244
8	2011	0.494723	0.503088
9	2012	0.407312	0.510932
10	2013	0.547662	0.518776
11	2014	0.53094	0.52662
12	2015	0.551832	0.534464
13	2016	0.552162	0.542307
14	2017	0.583285	0.550151
15	2018	н/д	0.557995
16	2019	н/д	0.565839
17	2020	н/д	0.573683
18	2021	н/д	0.581527
19	2022	н/д	0.589371
20	2023	н/д	0.597215

У наочному вигляді результати прогнозу представлені на рисунку 3.4.

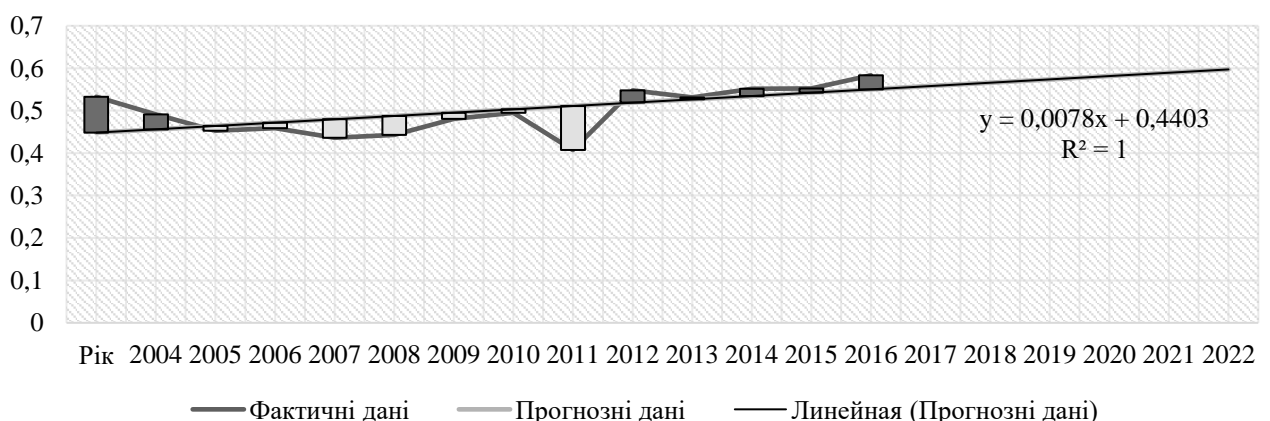

Рисунок 3.4 – Прогнозування динаміки коефіцієнту концентрації CR4 на базі моделі регресії часового ряду [авторські розрахунки]

Як свідчать дані таблиці 3.9 та рисунка 3.4, для банківської системи України характерне значне зростання концентрації. Результатом цього є деградація банківської системи, оскільки монополізація ринку призводить до викривлення функціонування в ній ринкових механізмів. Це, у свою чергу, формує внутрішню вразливість банківської системи до кризових явищ.

Для недопущення системної банківської кризи необхідно вживати антикризові заходи з боку суб'єктів ДАРБС, щоб не допустити надконцентрації та таким чином знизити ймовірність виникнення кризи. Водночас, вивчення ключових положень базових нормативних документів стратегічного характеру свідчить, що державні регуляторні органи не формують комплексу превентивних антикризових заходів у цьому напрямку. Зокрема, в «Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року», затвердженій Постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391 у переліку ознак системних проблем у фінансовому секторі України не виділено таку проблему, як зростання концентрації ринку [321].

Оскільки подолання «негативних ефектів» ринків, що включають процеси їх монополізації, є важливим з точки зору превенції банківських криз, вважаємо, що з боку НБУ, Міністерства фінансів України, Антимонопольного комітету України мають бути вжиті заходи щодо зниження концентрації та недопущення подальшої деградації банківської системи України. Система заходів такого роду, в першу чергу, має передбачати:

- забезпечення координації дій всіх суб'єктів ДАРБС щодо сприяння підвищенню конкурентного середовища на ринку та протидії маніпуляціям з боку окремих його учасників;
- забезпечення користувачів ринку доступом до інформації щодо учасників ринку для прийняття ними обґрунтованих рішень;
- забезпечення прозорості ринку для усунення інформаційної асиметрії з нього та недопущення виникнення негативних наслідків від її існування (несприятливий відбір, моральні ризики тощо);

- посилення фінансової грамотності населення як основи для прийняття ним зважених рішень щодо участі в тих чи інших банківських операціях;
- розширення асортименту послуг для підвищення диверсифікації ринку та створення додаткових ринкових сегментів, що дадуть можливості для існування «нішових» банків;
- посилення з боку Антимонопольного комітету України контролю за дотриманням тарифної політики та справедливого ціноутворення на ринку, удосконалення моніторингу недобросовісних дій учасників банківської системи та посилення відповідальності за них.

Розроблений у роботі науково-методичний підхід до оцінювання концентрації виявив можливу деградацію банківської системи України. Використання статистичних тестів (як параметричних, так і непараметричних) дозволило зробити висновок про належність банків до різних генеральних сукупностей, що опосередковано свідчить про неоднорідність банківської системи. Ці висновки знайшли підтвердження в результатах розрахунків показників концентрації, що підтверджує перехід банківської системи України від відносно висококонкурентного середовища до ринку з високим рівнем концентрації.

Запропоновані моделі прогнозування динаміки концентрації банківської системи України засвідчили, що процеси деградації поглиблюватимуться, що формуватиме внутрішню нестійкість системи і може привести до системної кризи. Водночас, ідентифікація такого роду процесів дозволяє впроваджувати необхідні превентивні антикризові заходи до переходу кризових явищ у стійку фазу.

Отримані результати є важливими з позиції організації превентивного антикризового регулювання, головною метою якого буде не боротьба з наслідками кризи, а ліквідація базових її причин ще до факту виникнення кризи як такої. Цей підхід є оптимальним з позиції нівелювання негативного впливу кризових явищ як на рівні окремо взятого ринку (в даному випадку банківської системи України), так і на рівні країни в цілому.

3.2. Науково-методичні засади формування моделі превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків

Ряд факторів, що спричиняли банківську кризу в Україні, мали внутрішнє походження, та були похідними від неефективного менеджменту, відсутніх інструментів внутрішнього контролю, фокусі на частці ринку, а не прибутковості, накопичених валютних, процентних дисбалансах та дисбаланси ліквідності. Актуальним для національної банківської системи є висновок С. Інґвеса про те, що в країнах, які розвиваються, вплив факторів неефективного банкінгу може посилюватися, оскільки банки працюють як кептивні або входять до складу фінансово-промислових груп, що призводить до значного обсягу операцій з пов'язаними особами. Крім цього, державні банки можуть працювати як квазіфіскальні установи на основі політичних критеріїв, з ігноруванням комерційних принципів, що підриває їх платоспроможність та негативно впливає на стійкість інших, краще керованих, банків [67].

У зв'язку з цим необхідним є відстеження стану банків, базуючись не на формальних індикаторах їх фінансового стану та нормативах ризику, а на оцінюванні та прогнозуванні впливу обраної ним бізнес-моделі на рівень ризиків та стійкості до кризових явищ.

Зважаючи на це, завданням роботи є розвиток науково-методичного забезпечення державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи, в якому передбачається аналіз ризик-профілю бізнес-моделей банків.

В його основі – теза про те, що державне антикризове регулювання мікрорівня банківської системи має базуватись на комплексному підході до розуміння банку як об'єкту регулювання, що передбачає вивчення його бізнес-моделі та ризик-профілю як похідного від неї.

Методичний підхід до визначення ризик-профілю бізнес-моделі банку в контексті вирішення завдань ДАРБС наведено на рисунку 3.5.

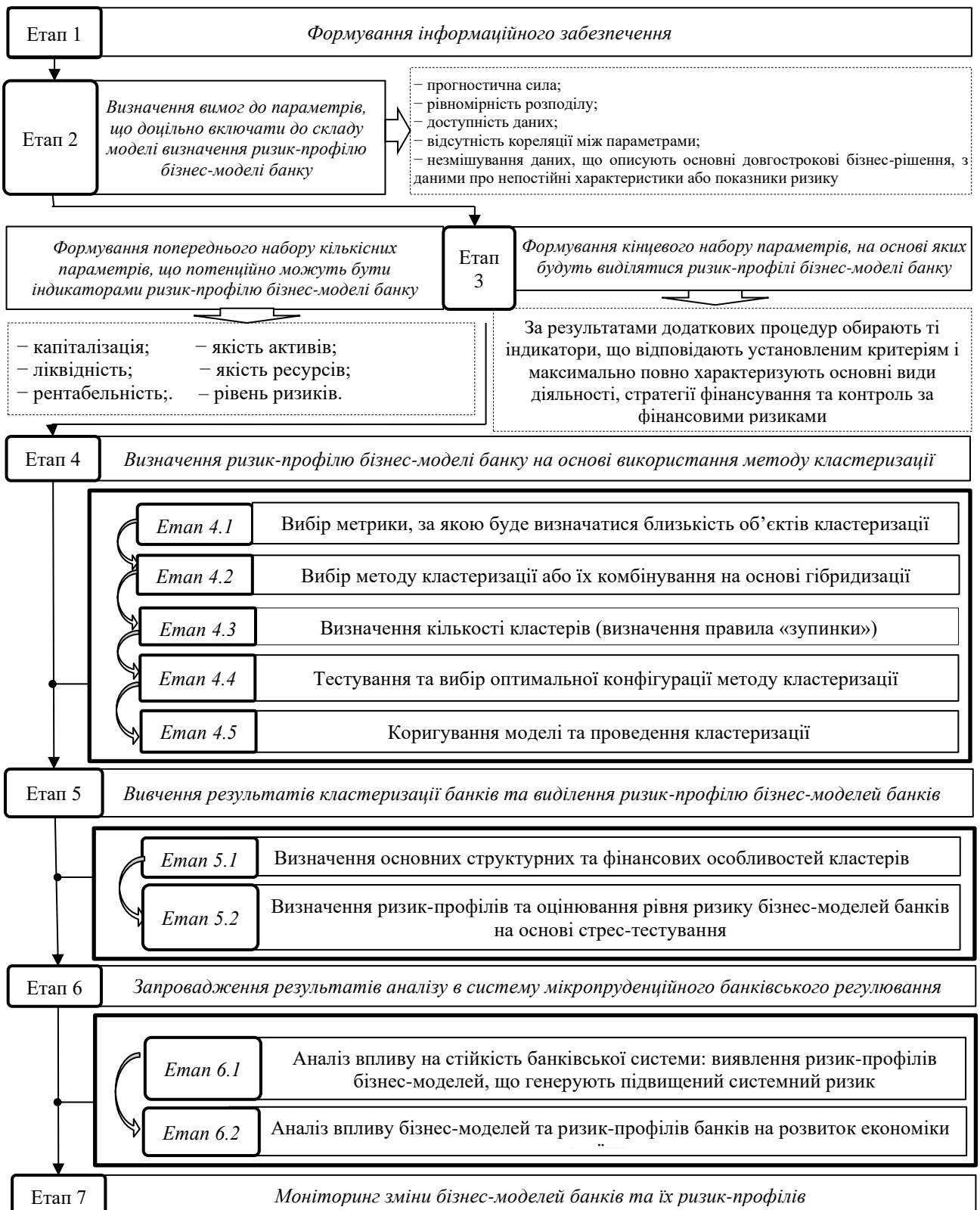

Рисунок 3.5. Модель превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей [розроблено автором на основі 266-275]

Важливим етапом, від якого безпосередньо залежить якість отриманих результатів, є виокремлення параметрів, які визначають особливості ризик-профілів бізнес-моделі банків, та використовуються для формування кластерів.

Виділення ризик-профілів базується на кластеризації – багатовимірній статистичній процедурі, що передбачає: збір та обробку даних про параметри, які визначають особливості ризик-профілів сформованої вибірки банків, та їх впорядкування в порівняно однорідні групи (кластери), в межах кожної з яких мають потрапити банки зі схожими ризик-профілями, а банки з різних кластерів мають якомога більше різнитись.

Для проведення кластеризації проаналізовано показники, зібрані у додатку К, після чого відібрані вісім із них, по два індикатори для кожного з фінансових ризиків (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Перелік індикаторів для проведення кластеризації ризик-профілів бізнес-моделей банків України [узагальнено автором]

Показник	Коефіцієнт
Кредитний ризик	– частка кредитів в активах; – адекватність капіталу.
Ризик ліквідності	– частка ліквідних активів у активах; – частка цінних паперів у активах.
Валютний ризик	– частка активів в іноземній валюті; – частка зобов'язань в іноземній валюті;
Процентний ризик	– частка процентних доходів у доходах; – частка процентних витрат у витратах.

Результати розрахунків за індикаторами для проведення кластеризації ризик-профілів бізнес-моделей банків України представлені у таблиці Л.1. Ці дані для проведення дослідження необхідно стандартизувати так, щоб сума значень за кожним з них дорівнювала нулю, а стандартне відхилення дорівнювало одиниці. Стандартизовані дані представлено у таблиці Л.2.

Вирішення завдань кластеризації принципово неоднозначне внаслідок відсутності чітких критеріїв якості, складності визначення оптимального числа однорідних груп, залежності результатів від метрики, вибір якої, як правило, є суб'єктивним та визначається експертом.

Зважаючи на це, ключовими завданнями є вибір методу (комплексу методів), що використовуються для виділення кластерів, та «правила зупинки» для визначення оптимальної їх кількості. Порівняльний аналіз методів кластеризації наведено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11 – Порівняння методів кластеризації [складено на основі 322, 323, 324, 325, 326]

Метод	Переваги	Недоліки
CURE	<ul style="list-style-type: none"> – кластеризація високого рівня навіть за наявності викидів; – виділення кластерів складної форми та різних розмірів; – лінійно залежні вимоги до місця зберігання даних та часову складність для даних високої розмірності. 	<ul style="list-style-type: none"> – необхідність у завданні порогових значень та кількості кластерів.
ROCK	<ul style="list-style-type: none"> – робота з великою кількістю числових та номінальних атрибутів; – отримання достатньо точних результатів. 	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення обчислювальної складності при додаванні нового параметру.
BIRCH	<ul style="list-style-type: none"> – двоступінчаста кластеризація, кластеризація великих обсягів даних; – робота на обмеженому обсязі пам'яті; – локальний алгоритм; – можливість роботи при одному скануванні вхідного набору даних; – дані можуть бути неоднаково розподілені по простору; – обробка областей з великою щільністю як єдиного кластера. 	<ul style="list-style-type: none"> – робота тільки з числовими даними; – якісне виділення тільки кластерів опуклої або сферичної форми; – необхідність у заданні граничних значень.
MST	<ul style="list-style-type: none"> – виділення кластерів довільної форми (опуклої та увігнутої форм); – вибір із кількох оптимальних рішень найкращого. 	<ul style="list-style-type: none"> – чутливість до викидів.
k-середніх	<ul style="list-style-type: none"> – простота використання; – швидкість роботи; – чіткість та прозорість алгоритму. 	<ul style="list-style-type: none"> – чутливість до викидів; – повільніша робота на великих обсягах даних; – необхідність задавати кількість кластерів.
PAM	<ul style="list-style-type: none"> – простота використання; – швидкість роботи; – чіткість та прозорість алгоритму. 	<ul style="list-style-type: none"> – необхідність задавати кількість кластерів; – повільна робота на великих базах даних.

Ураховуючи вищезазначене, а також можливість стискати великі обсяги даних до компактного вигляду та зображати результати у вигляді діаграм, для проведення кластеризації банків України та виділення на її основі основних ризик-профілів бізнес-моделей, обрано алгоритм k-середніх.

Для проведення дослідження використано програмний комплекс «Statistica», в якому реалізовані класичні методи кластерного аналізу, включаючи метод k-середніх.

Результати дисперсійного аналізу констатують значний вплив обраних індикаторів на результати кластеризації, відповідно, кластери відрізняються за обраними змінними. Це підтверджується тим, що значення F-критерію Фішера обраних змінних вище за критичне значення (показник значущості p для кожного індикатору є меншим, як 0,05) (табл. 3.12).

Таблиця 3.12– Результати дисперсійного аналізу [розраховано автором]

Індикатори	F-критерій Фішера	Значущість (p)
Частка кредитів в активах	16,7	0,000
Адекватність капіталу	21,3	0,000
Частка ліквідних активів у активах	4,2	0,004
Частка цінних паперів у активах	38,5	0,000
Частка активів в іноземній валюті	51,9	0,000
Частка зобов'язань в іноземній валюті	24,0	0,000
Частка процентних доходів у доходах	14,2	0,000
Частка процентних витрат у витратах	26,3	0,000

На наступному етапі необхідно визначити кількість кластерів, на яку доцільно розбити банківську систему України.

Спочатку розглянемо графік об'єднання банків у кластери за методом Уорда (рис. 3.6).

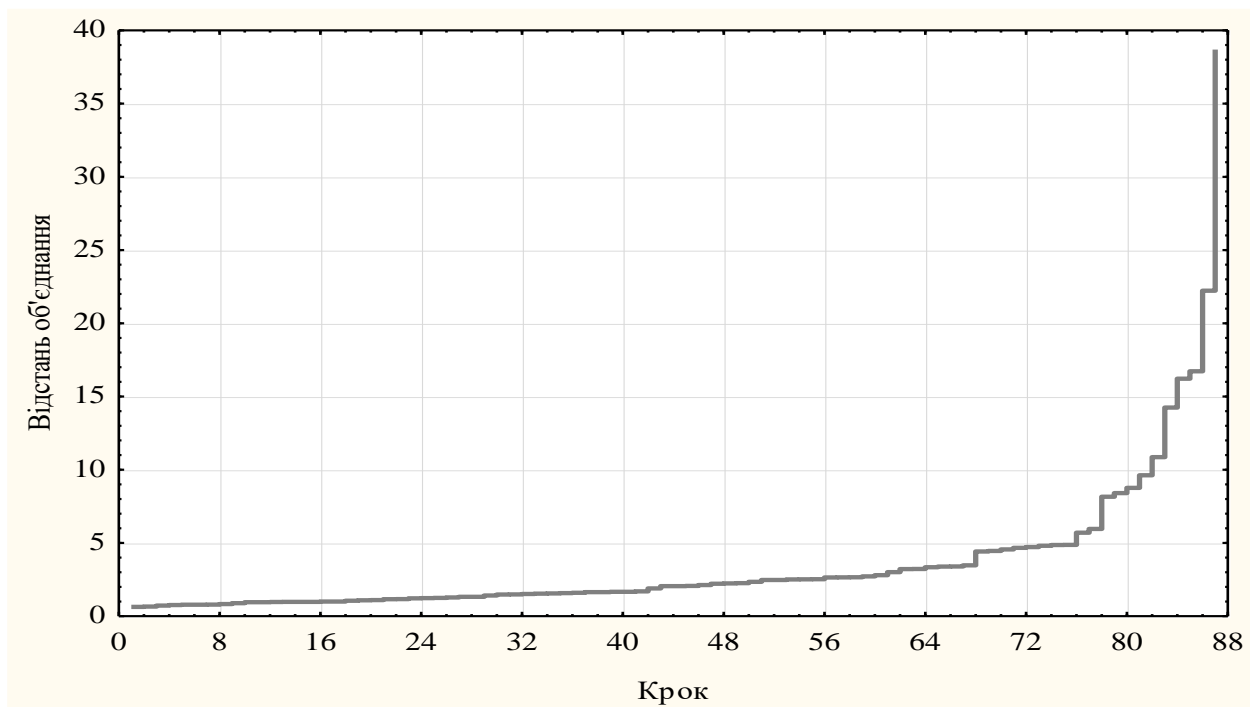

Рисунок 3.6 – Графік об'єднання банків України у кластери методом Уорда [складено автором]

На графіку знаходиться точка «перелому», крок, на якому стався «перелом» має номер 83, відповідно, кількість класів дорівнює п'яти (88-83).

Отримані результати при знаходженні кількості кластерів підтверджуються також таблицею об'єднання банків у кластери методом Уорда. Як бачимо, на 83 кроці відбулося збільшення відстані майже на 3,5 одиниці, в той час як на попередньому кроці збільшення становило лише трохи більше одиниці (рис. 3.7).

8,158809	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	АТ "УкрСиббанк"	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"
8,408165	АТ "ОЩАДБАНК"	АБ "УКРГАЗБАНК"	ПАТ "АП БАНК"
8,762346	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ
9,623341	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	АТ "УкрСиббанк"	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"
10,86290	АТ "ОЩАДБАНК"	АБ "УКРГАЗБАНК"	ПАТ "АП БАНК"
14,24948	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	АТ "АЛЬТБАНК"	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"
16,21655	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	АТ "АЛЬТБАНК"	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"
16,73045	АТ "ОЩАДБАНК"	АБ "УКРГАЗБАНК"	ПАТ "АП БАНК"
22,22664	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	АТ "АЛЬТБАНК"	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"
38,68926	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	АТ "АЛЬТБАНК"	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"

Рисунок 3.7 – Таблиця об'єднання банків у кластери методом Уорда
[складено автором]

На наступному етапі проведемо кластеризацію методом k-середніх для п'яти кластерів, за визначеними індикаторами.

Отримані результати за складом кластерів наведені у таблиці Л.3 додатку Л. Найбільшим за складом є кластер 3 (37 банків), найменшим – кластер 2 (4 банки), кластери 1, 4 та 5 включають 16, 20 та 11 банків відповідно.

На основі розрахованих середніх значень індикаторів для кожного кластера, побудуємо пелюсткову діаграму за допомогою програмного комплексу «MS Excel» (рис. 3.8).

Як бачимо, майже всі кластери є чутливими до процентного ризику через високу залежність доходів та витрат від процентної складової. Також варто виділити незначний вплив за більшістю кластерів на банки валютного ризику та ризику ліквідності, лише за кластером 3 спостерігається висока чутливість до валютного ризику, а за кластером – 4 висока чутливість до ризику ліквідності.

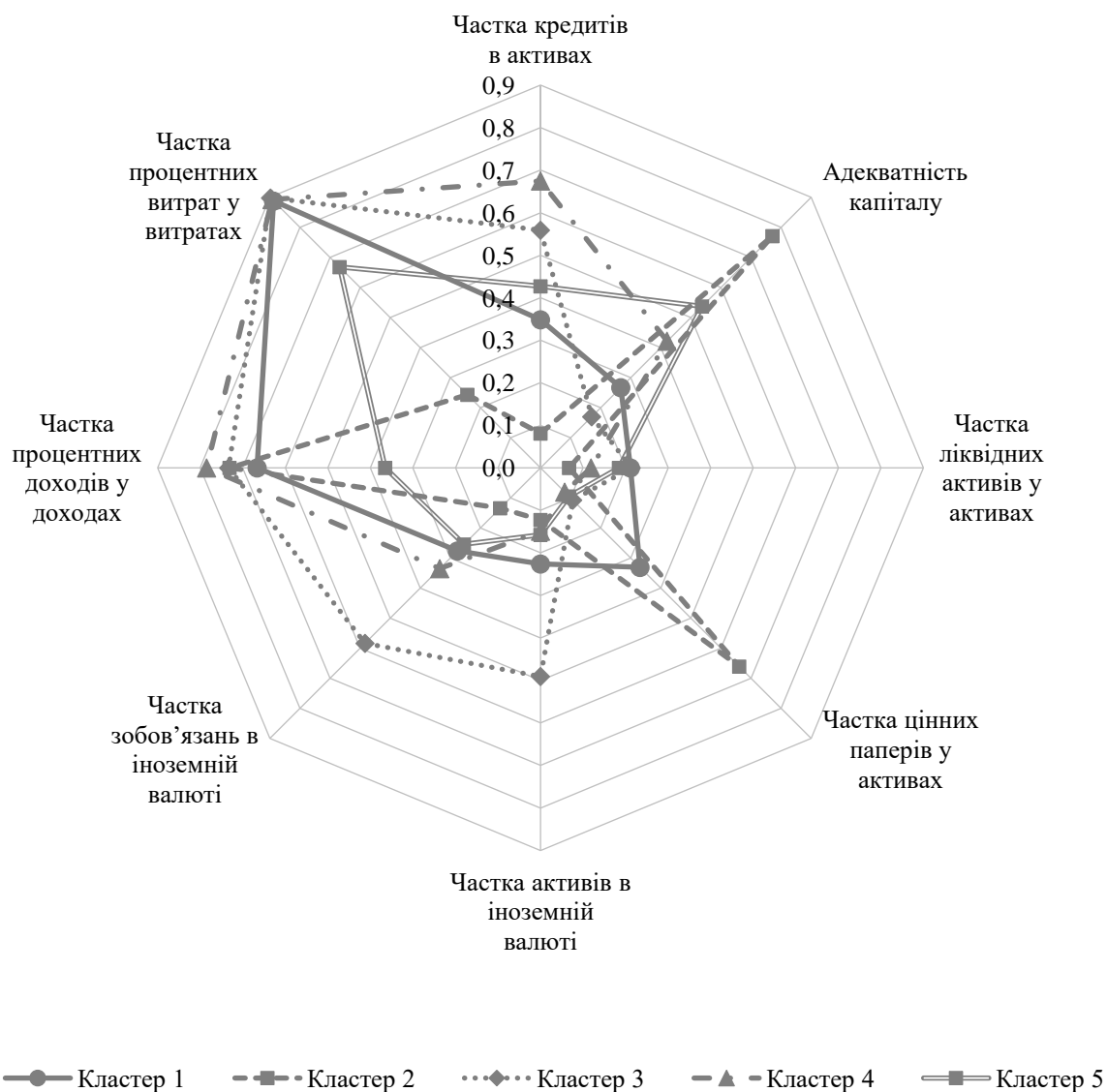

Рисунок 3.8 – Середні значення індикаторів бізнес-моделей банків України в частині їх ризик-профілю в кластерах 1-5 [складено автором]

Далі визначимо ризик-профілі, характерні для банків кожного кластеру.

Розглянемо перший кластер, що включає 16 банків, з яких 3 банки іноземних банківських груп (ПАТ «СІТІ БАНК», ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК» та ПАТ «Дойче Банк ДБУ»), а також 13 невеликих банків з приватним капіталом (рис. 3.9).

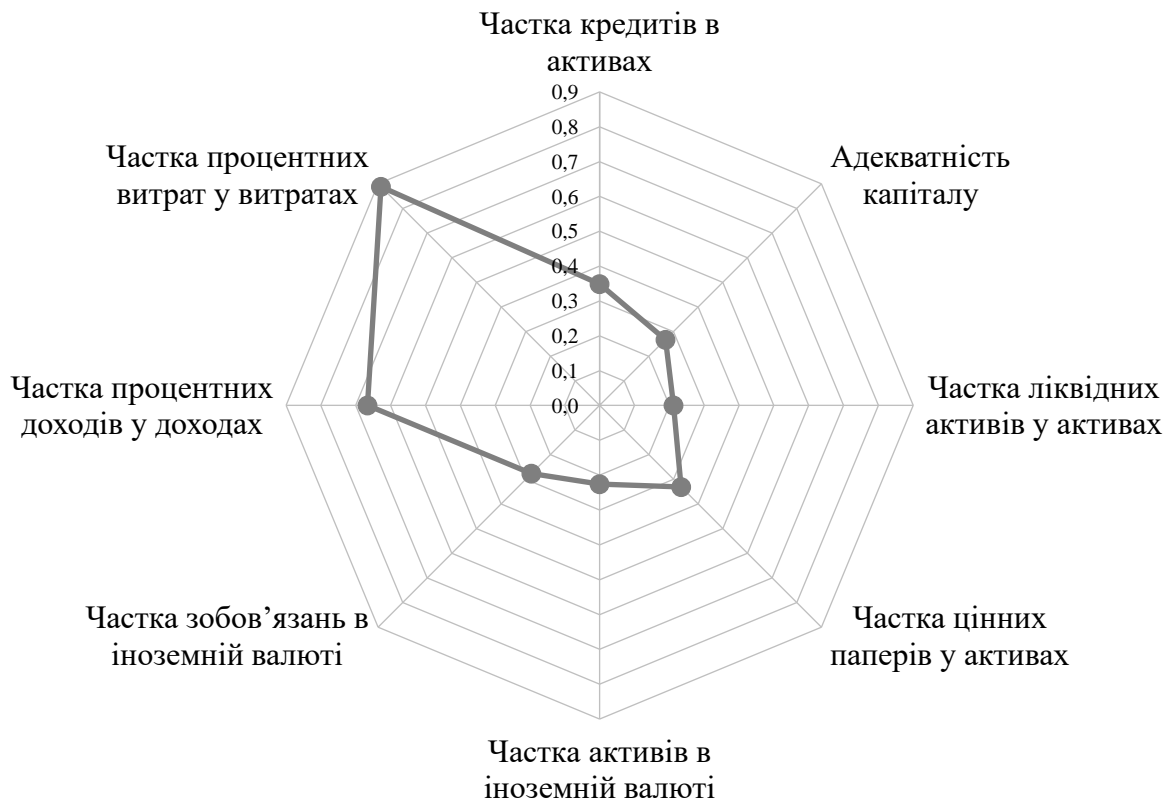

Рисунок 3.9 – Середні значення індикаторів ризик-профілів банків України в кластері 1 [складено автором]

Як бачимо, банки цього кластера мають високу частку процентної складової у доходах та витратах, достатню ліквідність, невелику частку кредитів в активах при достатньо високій адекватності капіталу, частка активів та зобов'язань в іноземній валюті також невисока. Відповідно, ризик-профіль для банків цього кластеру можна визначити як «процентний».

Другий, доволі специфічний, кластер, включає лише 4 банки, з яких один мікробанк із державною часткою (ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР») та три мікробанки з приватним капіталом (ПАТ «АЛЬПАРІ БАНК», ПАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ», ПАТ КБ «ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР»).

Банки цього кластеру є нетиповими, адекватність їх капіталу знаходиться на рівні 80 %, при цьому частка кредитів в активах є мінімальною, частка цінних паперів сягає 70 %, частка активів та зобов'язань в іноземній валюті є незначною,

єдиний індикатор, до якого є чутливими виділені банки – частка процентних доходів у доходах. Відповідно ризик-профіль для банків цього кластеру можна визначити як «процентний (мікробанки)» (рис. 3.10).

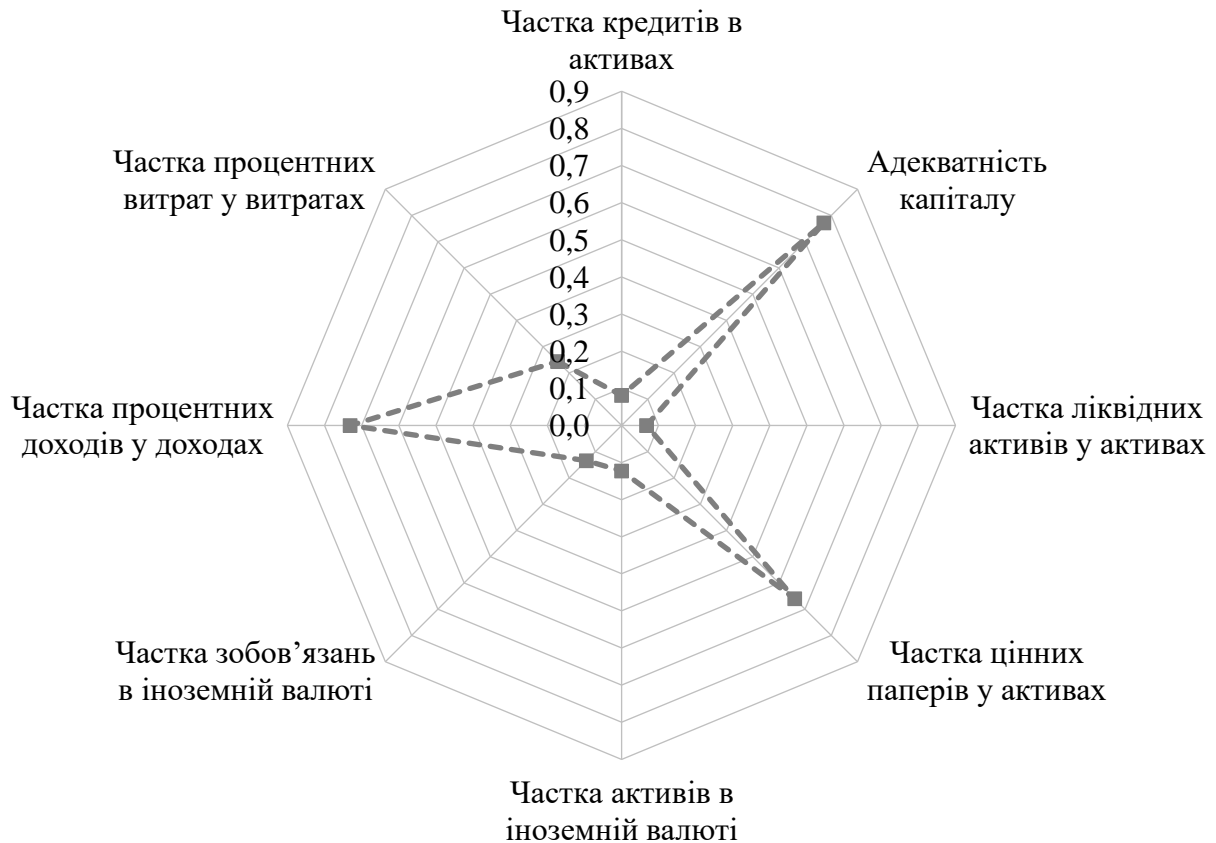

Рисунок 3.10 – Середні значення індикаторів ризик-профілів банків України в кластері 2 [складено автором]

Розглянемо третій, найбільший кластер, що складається з 37 банків: чотири банки з державною часткою (АТ «ОЩАДБАНК», АТ «Укресімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК», «Український банк реконструкції та розвитку»), 17 банків іноземних банківських груп (ключові представники: АТ «УкрСиббанк», ПАТ «АЛЬФА-БАНК», ПАТ «СБЕРБАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», АТ «ОТП БАНК»), а також 16 банків із приватним капіталом (ключові представники: ПАТ «ПУМБ», АБ «Південний»,

ПАТ «МЕГАБАНК», ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», ПАТ «МІБ»,
АТ «ТАСКОМБАНК»).

Цей кластер майже на 50 % складається з банків іноземних груп, що, у свою чергу, позначилося на індикаторах валютного ризику, їх значення є найвищими серед усіх кластерів, при цьому також високими є значення індикаторів процентного ризику, за іншими фінансовими ризиками ситуація є стабільною. Відповідно ризик-профіль для банків цього кластеру можна визначити як «валютно-процентний» (рис. 3.11).

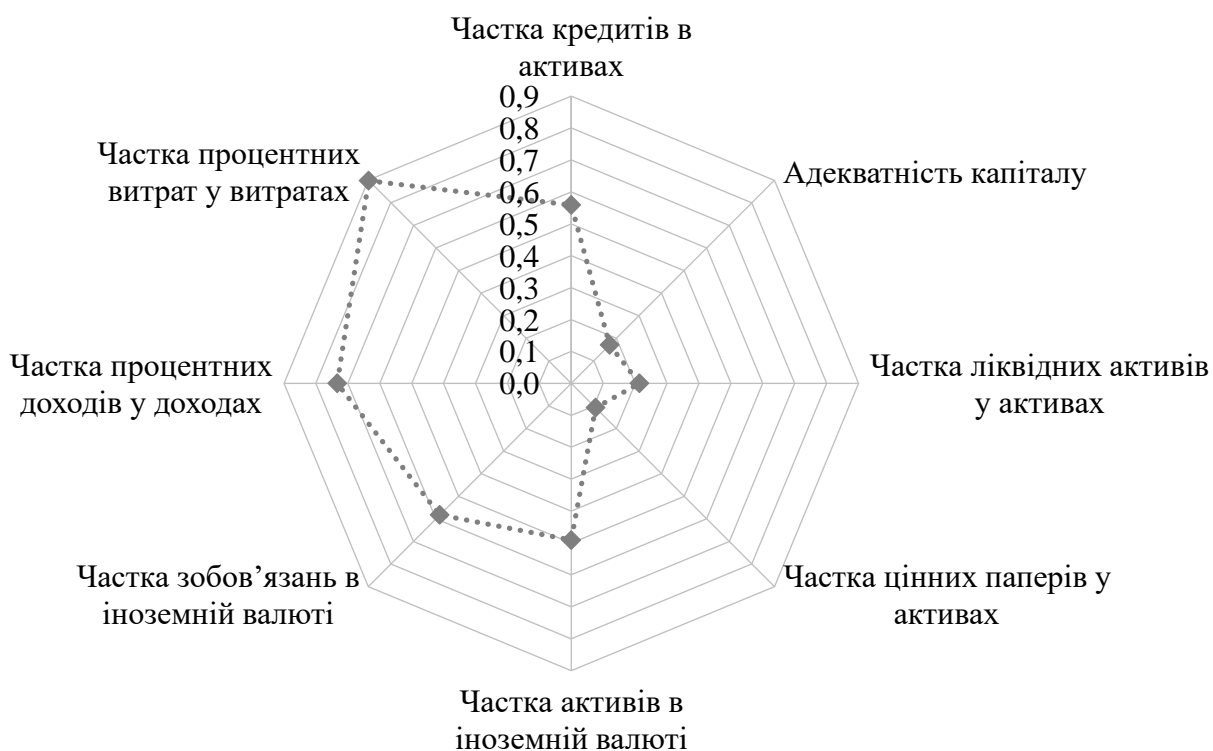

Рисунок 3.11 – Середні значення індикаторів ризик-профілів банків України в кластері 3 [складено автором]

Четвертий кластер включає 20 банків, з яких 1 банк із державною часткою (АТ КБ «ПриватБанк»); 3 банки іноземних банківських груп (ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «Ідея Банк» та ПАТ «БАНК ФОРВАРД»), а також 16 банків із приватним капіталом (ключові представники: АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК» та ПАТ «А-БАНК»).

Банки цього кластеру чутливі до трьох фінансових ризиків: процентного, ліквідності та кредитного, за валютним ризиком чутливість є невисокою. Відповідно, ризик-профіль для банків цього кластеру можна визначити як «кредитно-процентний із високим рівнем ризику ліквідності» (рис. 3.12).

Рисунок 3.12 – Середні значення індикаторів ризик-профілів банків України в кластері 4 [складено автором]

Розглянемо останній, п'ятий кластер, що складається з 11 банків: два банки іноземних банківських груп (АТ «Райффайзен Банк Аваль» та ПАТ «БТА Банк»), а також 9 невеликих банків із приватним капіталом.

Значення індикаторів для цього кластеру є усередненими, тому важко визначити їх ризик-профіль, відповідно, при стрес-тестуванні фінансових ризиків для них доцільним є не акцентувати увагу на одному / кількох ризиках, а розглядати їх як рівноцінні. Ризик-профіль для банків цього кластеру умовно можна назвати «зважено-поміrkований» (рис. 3.13).

Рисунок 3.13 – Середні значення індикаторів ризик-профілів банків України в кластері 5 [складено автором]

В узагальненому вигляді схема розподілу банків України на основі кластерного аналізу ризик-профілів представлена на рисунку 3.14.

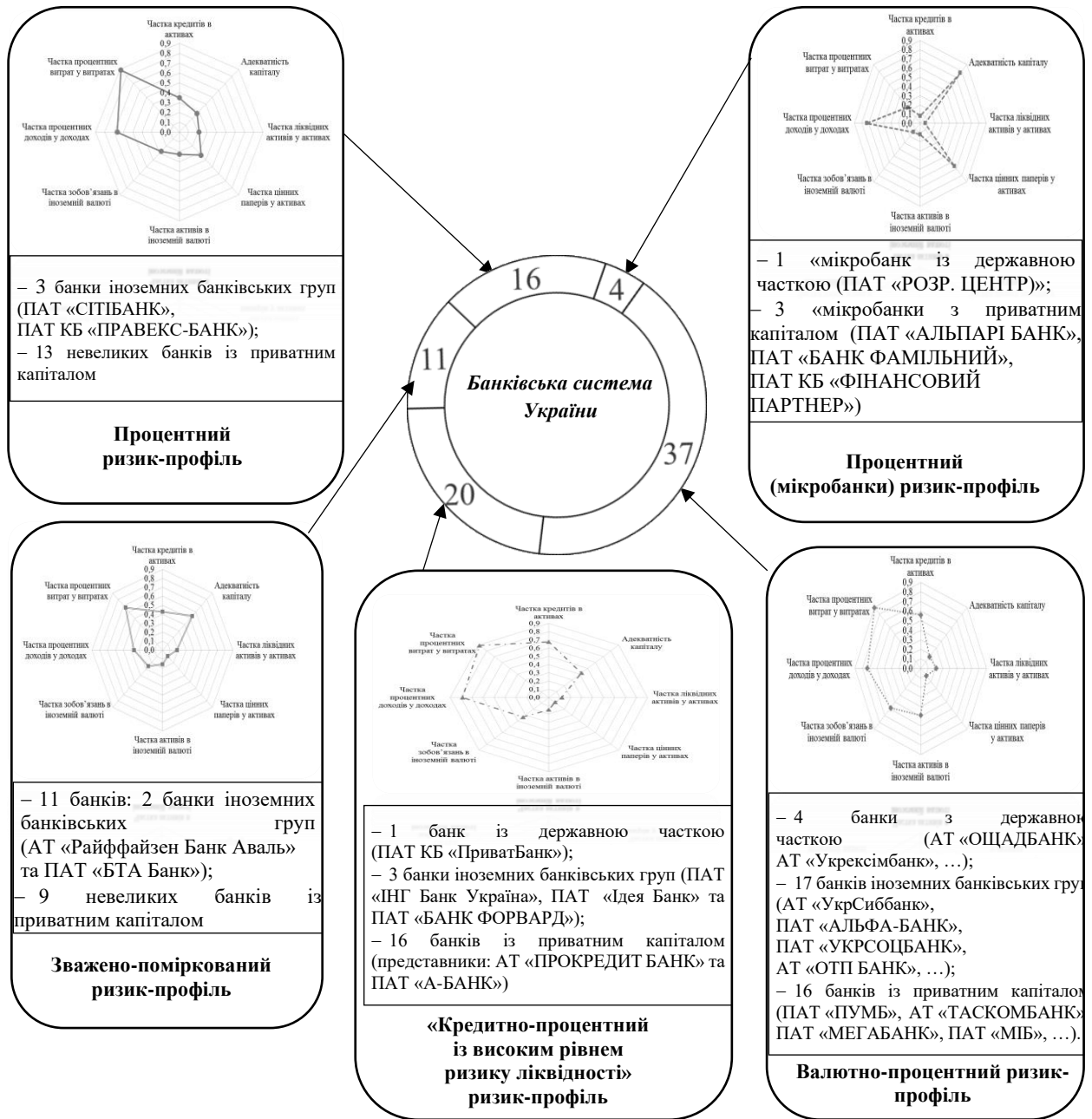

Рисунок 3.14 – Схема розподілу банків України на основі кластерного аналізу ризик-профілів [складено автором]

Отже, за результатами проведеного кластерного аналізу виділено п'ять ризик-профілів бізнес-моделей банків України.

«Процентний» ризик-профіль характерний для 16 банків, із яких три банки іноземних банківських груп (ПАТ «СІТІ БАНК», ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК» та ПАТ «Дойче Банк ДБУ»), а також 13 невеликих банків із приватним капіталом.

При проведенні стрес-тестування цим банкам варто акцентувати увагу на процентному ризику.

«Процентний (мікробанки)» ризик-профіль характерний для чотирьох банків, із яких один мікробанк із державною часткою (ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР») та три мікробанки з приватним капіталом (ПАТ «АЛЬПАРИ БАНК», ПАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ», ПАТ КБ «ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР»).

При проведенні стрес-тестування цим банкам також варто акцентувати увагу на процентному ризику.

«Валютно-процентний» ризик-профіль характерний для 37 банків: чотири з державною часткою (АТ «ОЩАДБАНК», АТ «Укрексімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК», «Український банк реконструкції та розвитку»), 17 банків іноземних банківських груп (ключові представники: АТ «УкрСиббанк», ПАТ «АЛЬФА-БАНК», ПАТ «СБЕРБАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «ОТП БАНК»), а також 16 банків із приватним капіталом (ключові представники: ПАТ «ПУМБ», АК Банк «Південний», АТ «ТАСКОМБАНК»).

При проведенні стрес-тестування цим банкам варто акцентувати увагу на валютному та процентному ризиках.

«Кредитно-процентний із високим рівнем ризику ліквідності» ризик-профіль характерний для 20 банків, із яких банк із державною часткою (АТ КБ «ПриватБанк»), 3 банки іноземних банківських груп (ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «Ідея Банк» та ПАТ «БАНК ФОРВАРД»), а також 16 банків із приватним капіталом (ключові представники: АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК» та ПАТ «А-БАНК»).

При проведенні стрес-тестування цим банкам варто акцентувати увагу на кредитному, процентному ризиках, а також ризику ліквідності.

Умовний «зважено-помірований» ризик-профіль характерний для 11 банків: два банки іноземних банківських груп (АТ «Райффайзен Банк Аваль» та ПАТ «БТА Банк»), а також дев'ять невеликих банків із приватним капіталом.

При проведенні стрес-тестування цим банкам варто не акцентувати увагу на одному / кількох ризиках, а розглядати їх як рівноцінні.

На основі отриманих даних щодо кластеризації здійснюється аналіз ризик-профілів бізнес-моделей банків. У системі державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи він спрямований на оцінку здатності банків до досягнення стабільного короткострокового прибутку (протягом 12-місячного горизонту), стійкості в середньостроковій (протягом 3-річного періоду) та в довгостроковій (протягом економічного циклу, що становить більше 3-х років) перспективах [327].

У кінцевому підсумку, це дає змогу оцінити вплив ризик-профілів бізнес-моделей банків на формування каналів передачі системного ризику, та, в кінцевому підсумку, на стійкість та довгостроковий розвиток банківської системи.

Виділення профілів ризиків бізнес-моделей банків формує підґрунтя для запровадження диференційованого підходу до превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи (диференціація використання інструментів залежно від накопиченого ризикового потенціалу). При цьому беззаперечним є твердження, що всі додаткові регуляторні вимоги мають розглядатись як безперервно висхідна функція від показників ризик-профілю, що генеруються бізнес-моделлю банку.

Для банків з ризиковими бізнес-моделями доцільним є посилення вимог до капіталу шляхом диференціації вагових коефіцієнтів ризику. Результатом запровадження диференційованих вимог до капіталу залежно від ризик-профіля є перерозподіл капіталу, щоб краще абсорбувати ризики.

Окрім цього, на основі оцінки ризик-профілю бізнес-моделі регулятор може вимагати від банку коригування його ліквідності та інших аспектів, що забезпечить його ризикових параметрів до бажаного рівня.

Якщо певний ризик-профіль становить загрозу для системної стійкості через накопичення кризового потенціалу, регулятори також можуть застосовувати макропруденційний інструментарій, щоб запобігти зростанню

системного ризику понад встановлені межі, зокрема, шляхом реалізації структурних реформ.

Визначення ризик-профілів бізнес-моделей банків має передбачати щорічний моніторинг задля кращого розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо.

Таким чином, розроблено методичний підхід до вдосконалення державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі профілю ризику бізнес-моделей банків, що передбачає:

1) визначення параметрів, що дозволяють виокремити ризик-профілі бізнес-моделі банків;

2) виділення ризик-профілів бізнес-моделей банків із використанням кластерного аналізу;

3) запровадження превентивних антикризових заходів, що передбачають, зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до рівня ризику бізнес-моделі банку;

4) щорічний моніторинг ризик-профілів бізнес-моделей для розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо.

3.3 Превентивне державне антикризове регулювання банків на основі стрес-тестування фінансових ризиків

На основі отриманих аналітичних даних щодо ключових фінансових ризиків бізнес-моделі здійснюється аналіз стійкості банку та його потреби в додатковому капіталі для абсорбції ризиків.

Ключовим інструментом, що дозволяє виконати це завдання, а саме оцінити рівень загроз, що генеруються ризик-профілем бізнес-моделі, для стійкості окремого банку, виявити накопичення кризового потенціалу як на мікрорівні, так і на рівні банківської системи, є стрес-тестування. Отримані за його результатами аналітичні дані створюватимуть основу для запровадження своєчасних антикризових заходів як на мікро-, так, і в разі відчутного впливу на стійкість, на макрорівні банківської системи.

Суттєвий внесок у дослідження теоретичного базису та практичних аспектів стрес-тестування зробили такі закордонні науковці, як І. К. Андрієвська [234], В. Ачарья, Р. Енгл та Д. П'єрре [328], Р. Букстейбер та ін. [329], М. Гольдштейн [330], П. Капінос, О. Мітнік [232, 331], Т. І. Леонович [332], П. Хілберс та М. Джонс [333], Т. Шурманн [334] та ін.

Теоретичні та методичні аспекти стрес-тестування банків досліджені у працях таких вітчизняних авторів, як Л. Анісімова [335,336], Г. Бортніков та О. Любіч [337], В. Вовк та Ю. Дмитрик [190], Л. Данілова та В. Савочка [338], О. Діденко [339], Ю. Дюба та А. Муріна [340], П. Житний та ін. [341], О. Заруцька [342], І. Івасів та ін. [343, 344], Б. Кишакевич [345], А. Лазня [346, 347,], Н. Мазун [348], А. Максимова [349, 350], С. Манжос [204], С. Науменкова та С. Міщенко [351], О. Юзьв'як [352] та ін.

При застосуванні стрес-тестування в системі ДАРБС доцільно використати дослідження МВФ та Світового банку [353, 354].

Важливу роль в удосконаленні стрес-тестування як критично важливого інструмента мають розробки Базельського комітету з банківського нагляду [355].

Розроблений нами алгоритм стрес-тестування фінансових ризиків можна представити наступним чином (рис. 3.15).

Перший етап передбачає визначення принципів стрес-тестування. У грудні 2017 року Базельським комітетом з банківського нагляду підготовлено консультативний документ «Принципи стрес-тестування», в якому запропоновано замінити принципи, опубліковані в травні 2009 року.

Рисунок 3.15 – Алгоритм стрес-тестування фінансових ризиків банку [складено автором]

Запропоновані оновлені принципи стрес-тестування, які різняться від наявних застосуванням уніфікованих принципів для банків та суб'єктів банківського регулювання та нагляду, консолідованим та концептуальним характером, відсутністю надлишкової деталізації:

- структури стрес-тестування повинні мати чітко сформульовані та офіційно прийняті цілі. На рівні банків вони мають узгоджуватись з толерантністю до ризиків та системою управління ризиками; на рівні суб'єктів банківського регулювання та нагляду – передбачати оцінку адекватності капіталу або ліквідності банків; надавати підтримку іншим наглядовим заходам;

надавати кількісну оцінку ризиків як для окремих банків, так і для банківської системи; сприяти довірі ринку або посиленню ринкової дисципліни;

- структури стрес-тестування повинні включати ефективну структуру управління, що є зрозумілою, всеосяжною та задокументованою. Повинні бути вказані ролі та відповідальність топ-менеджменту банку, наглядових органів та осіб, відповідальних за поточну організацію стрес-тестування;

- стрес-тестування має використовуватись як інструмент управління ризиками та прийняття управлінських рішень. Це обумовлено тим, що він відіграє ключову роль в процесах, пов'язаних з ідентифікацією, моніторингом та оцінкою ризиків. Таким чином, стрес-тестування також має сприяти формуванню та реалізації стратегічних та політичних цілей. Для реалізації цих завдань стрес-тестування має проводитись регулярно;

- стрес-тестування мають урахувати суттєві та релевантні ризики, визначені за результатами їх ідентифікації, що передбачає всебічну оцінку ризиків, у тому числі, зовнішніх та позабалансових, вразливостей доходів та інших факторів, що можуть вплинути на платоспроможність або ліквідність;

- ресурси та організаційні структури мають бути адекватними для досягнення цілей стрес-тестів, що проводяться як на рівні банку, так і на рівні суб'єктів банківського регулювання та нагляду;

- стрес-тести мають базуватись на якісних (точних, повних, доступних та своєчасних) даних та надійних інформаційних системах;

- моделі та методики стрес-тестування мають відповідати меті та очікуваному використанню результатів стрес-тестів та мають постійно актуалізуватись;

- практика та результати стрес-тестування мають бути прозорими для всіх внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін [349].

У межах дослідження вважаємо за доцільне базуватись на цих принципах стрес-тестування.

Другий етап передбачає визначення мети та завдань стрес-тестування, що в найбільш загальному вигляді у ДАРБС полягають у визначенні факторів та

подій, що можуть негативно вплинути на стійкість бізнес-моделі банку з урахуванням його ризик-профілю, а також оцінці достатності власного капіталу та можливості покрити потенційні збитки, внаслідок їх реалізації.

На третьому етапі визначаються ключові фінансові ризики, що підлягають стрес-тестуванню, за результатами виділення ризик-профілів бізнес-моделів банку на основі кластеризації.

У рамках наступного етапу стрес-тестування формується набір основних факторів, що впливають на рівень фінансових ризиків відповідно до ризик-профілю бізнес-моделі банку (внутрішні рейтинги, галузева структура, структура заставного портфеля, структура торгового портфеля та інші).

Паралельно можуть готуватись сценарії зміни макропоказників, а також списки потенційно проблемних клієнтів. На основі зібраної інформації та затверджених моделей формуються сценарії стрес-тестів за фінансовими ризиками. Вхідна інформація на цьому етапі може включати основні показники портфеля банку, та прогнозні історичні макроекономічні показники, склад потенційно проблемних клієнтів, аналіз результатів попередніх стрес-тестів.

Результатом реалізації цього етапу на основі відповідної вхідної інформації є визначення сценаріїв стрес-тестів.

На наступному етапі проводиться стрес-тестування, при цьому методика та інструментарій для його проведення має дозволяти оцінити вплив сценаріїв на фінансовий стан банку. Вхідна інформація на цьому етапі включає визначення сценаріїв, дані про поточну структуру портфеля, планову структуру портфеля в рамках найбільш ймовірного – нестресового сценарію. Результатом реалізації цього етапу є отримані показники портфелів банку з урахуванням стресу та звітність за результатами стрес-тестування.

Як об'єкт для апробації підходу до стрес-тестування обрано АБ КБ «ПриватБанк», націоналізований у 2016 році через погіршення фінансового стану та можливість негативного впливу на стійкість банківської системи. Для проведення досліджено обрано 2015 та 2016 роки, що дозволяє врахувати як вплив на банки наслідків банківської кризи, та їх внутрішній рівень

вразливості до зовнішніх факторів кризи. Такий вибір обумовлений можливістю перевірки розробленого підходу, базуючись на ретроспективних даних [2, 356, 357, 358, 359].

Методичний підхід буде розроблено для ключових фінансових ризиків банку – кредитного, валютного, процентного ризиків та ризику ліквідності, що, як було визначено в попередньому підрозділі, визначають його ризик-профіль як похідний від бізнес-моделі.

В узагальненому вигляді схема проведення стрес-тестування кредитного ризику представлена на рисунку 3.16.

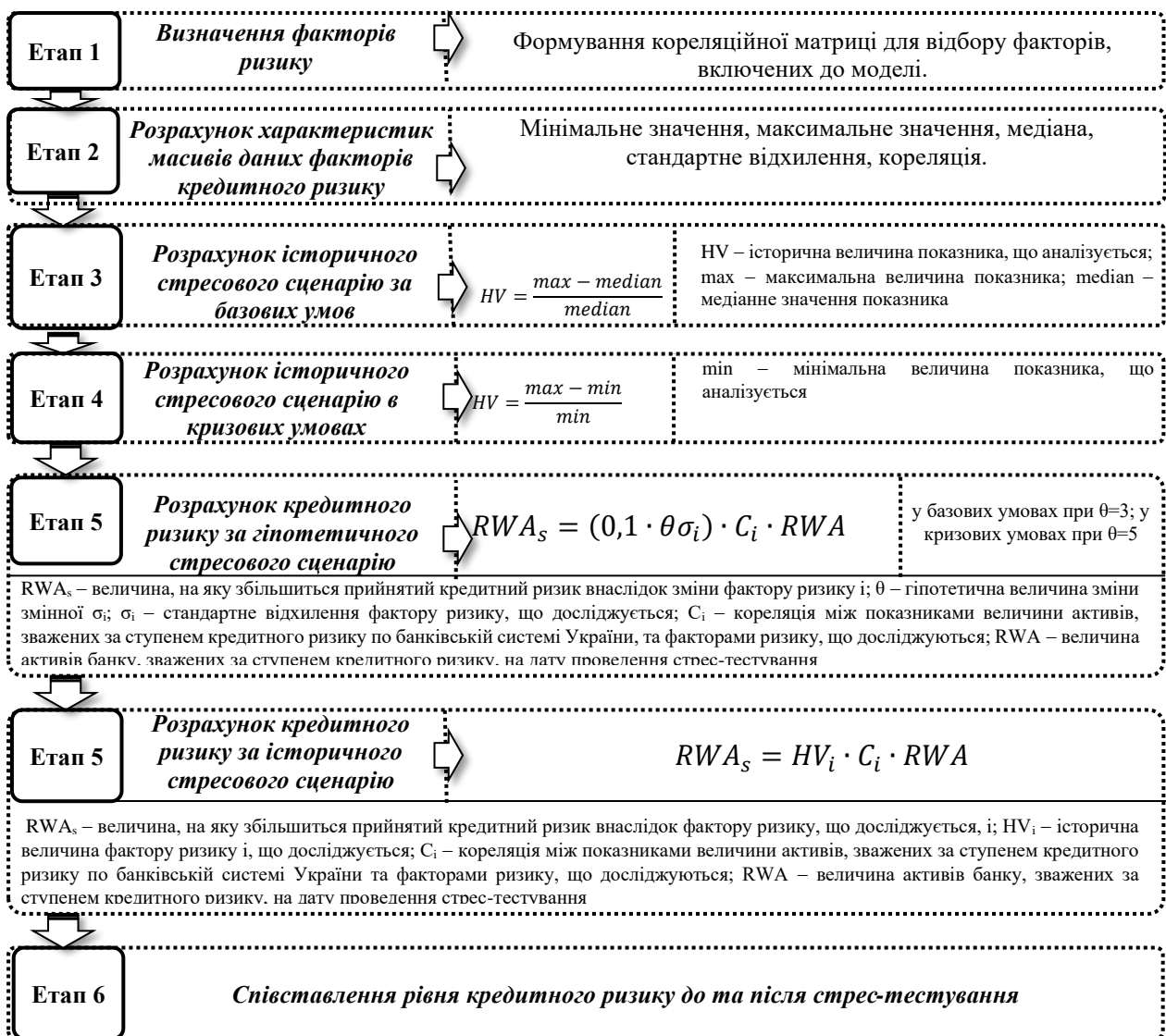
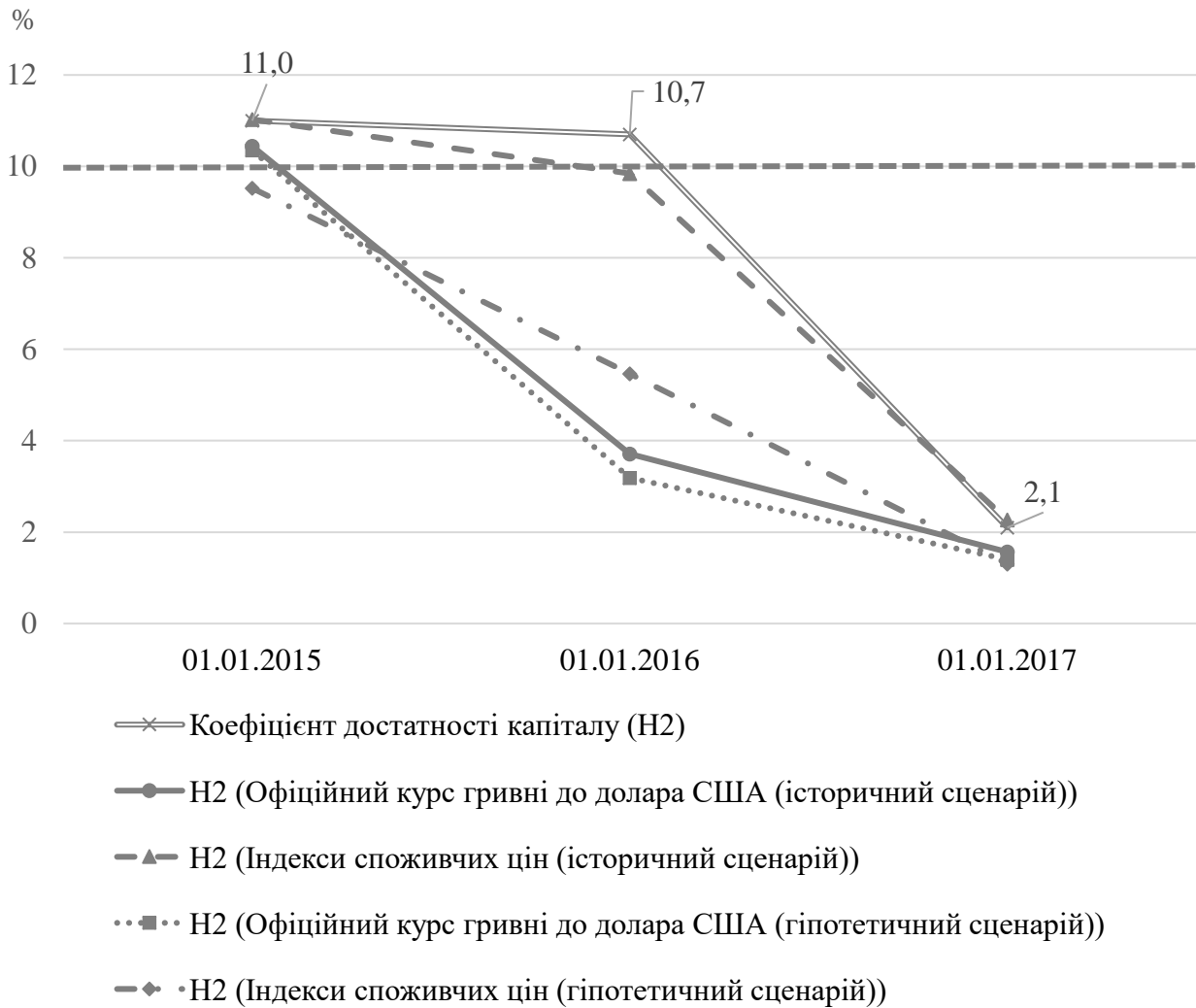

Рисунок 3.16 – Структурно-логічна схема стрес-тестування кредитного ризику банку [складено автором]

б) кризові умови

Рисунок 3.17 – Динаміка нормативу достатності капіталу АБ КБ «ПриватБанк», розрахованого за різних сценаріїв з 01.01.2015 по 01.01.2017, % [авторські розрахунки]

Отже, за результатами проведеного стрес-тестування кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк» можна констатувати наявність проблем з рівнем кредитного ризику та достатністю капіталу для його абсорбування вже на початок 2016 року та необхідність значної докапіталізації. Відповідні вимоги для банку були сформовані НБУ, проте план докапіталізації не був виконаний, в першу чергу, через значний розмір капіталу, необхідного для поповнення, що перевищував можливості акціонерів. Отже, на ретроспективних даних

запропонований підхід дозволить виявити проблеми в зростанні рівня кредитного ризику банків.

Ризик ліквідності – це ризик того, що банк буде не в змозі виконати свої зобов’язання та виникає в результаті незбалансованості фінансових активів та фінансових зобов’язань (у тому числі внаслідок несвоєчасного виконання фінансових зобов’язань одним або декількома контрагентами банку) і (або) виникнення непередбаченої необхідності негайного та одноразового виконання банком своїх фінансових зобов’язань.

В узагальненому вигляді схема проведення стрес-тестування ризику ліквідності представлена на рисунку 3.18.

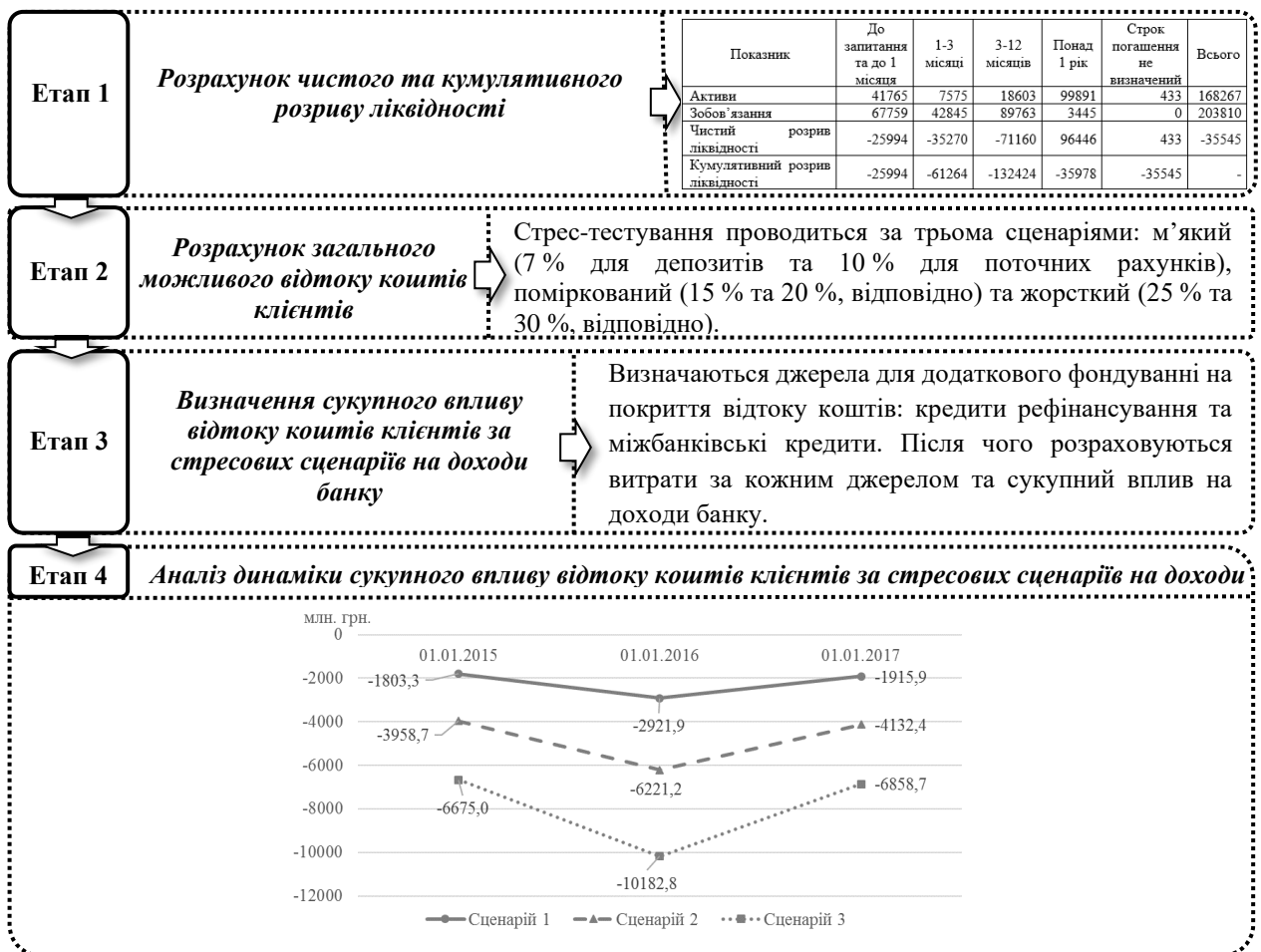

Рисунок 3.18 – Структурно-логічна схема стрес-тестування ризику ліквідності банку [складено автором на основі 362]

Стрес-тестування пропонуємо проводити, базуючись на даних, наведених у додатку П, за трьома сценаріями: м'який (1), поміркований (2) та жорсткий (3), процентні значення відтоку коштів за кожним з них наведені у таблиці Р.1.

Загальний можливий відтік коштів клієнтів за кожним сценарієм перевищив наявний кумулятивний розрив ліквідності у банку. У цій ситуації в АБ КБ «ПриватБанк» виникає необхідність у додатковому фондуванні на покриття цього відтоку. За кожним джерелом залучення коштів розраховується обсяг впливу на доходи банку (табл. Р.2).

Отримавши всі необхідні дані, можна прослідкувати динаміку сукупного впливу відтоку коштів клієнтів за стресових сценаріїв на доходи АБ КБ «ПриватБанк».

Перш за все, варто відмітити найбільшу ступінь впливу відтоку коштів клієнтів за стресових сценаріїв на доходи АБ КБ «ПриватБанк» на 01.01.2016, що пояснюється, в першу чергу, значним підвищенням процентних ставок як за кредитами рефінансування, так і за міжбанківськими кредитами.

Відповідно, найбільші проблеми банк мав на початку 2016 року, проте враховуючи кризову ситуацію в банку у грудні 2016 року, що мала прямий вплив на стан ліквідності, проведений стрес-тест повною мірою відобразив рівень ризику ліквідності АБ КБ «ПриватБанк» та можливі втрати у майбутньому.

Відповідно, ключовим є визначення найбільш вірогідних обсягів відтоку коштів клієнтів для кожного сценарію. При визначенні вартості коштів за джерелами залучення, необхідно також враховувати не лише фактичні, а й прогнозні дані. За результатами стрес-тестування, буде визначений потенційний обсяг втрат АБ КБ «ПриватБанк» від відтоку коштів клієнтів.

Валютний ризик – це ризик зміни вартості фінансових інструментів, якими володіє банк, унаслідок коливання валютних курсів. Основні валютні позиції АБ КБ «ПриватБанк» – у доларах США та євро. Правління визначає ліміти ризиків за валютами та загальний прийнятний рівень ризику за позиціями «овернайт» та протягом дня (контроль здійснюється щоденно).

В узагальненому вигляді схема проведення стрес-тестування валютного ризику представлена на рисунку 3.19.

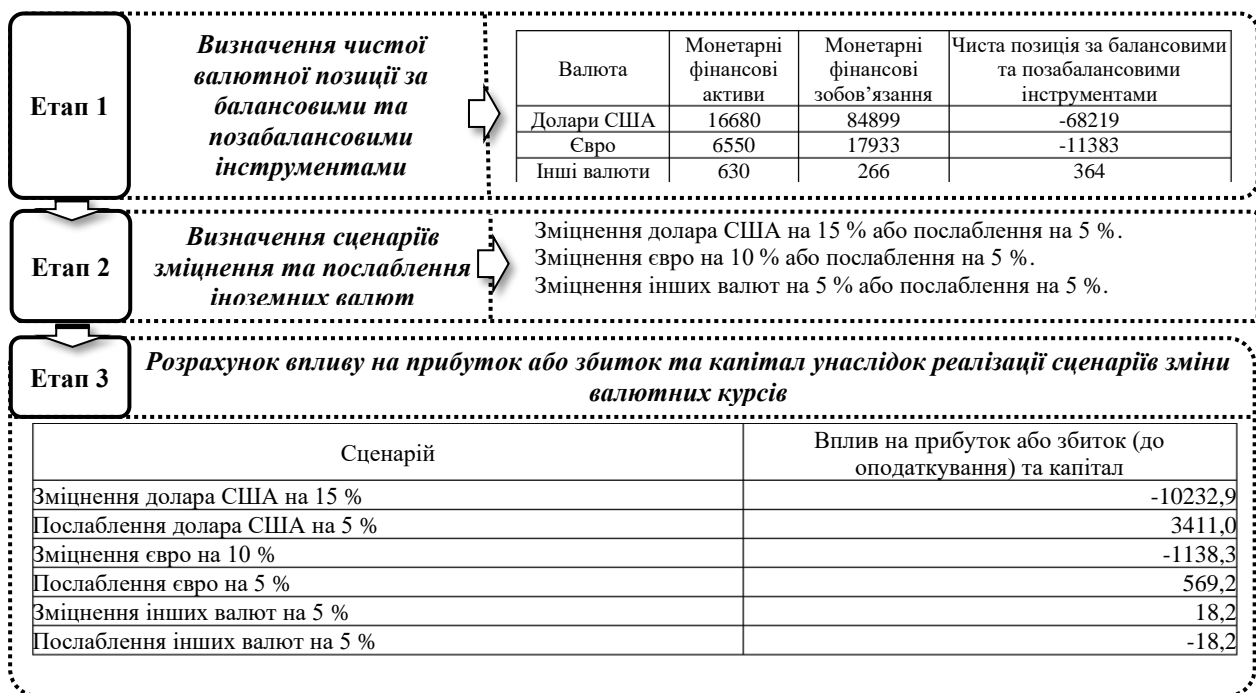

Рисунок 3.19 – Структурно-логічна схема проведення стрес-тестування валютного ризику [авторські розрахунки]

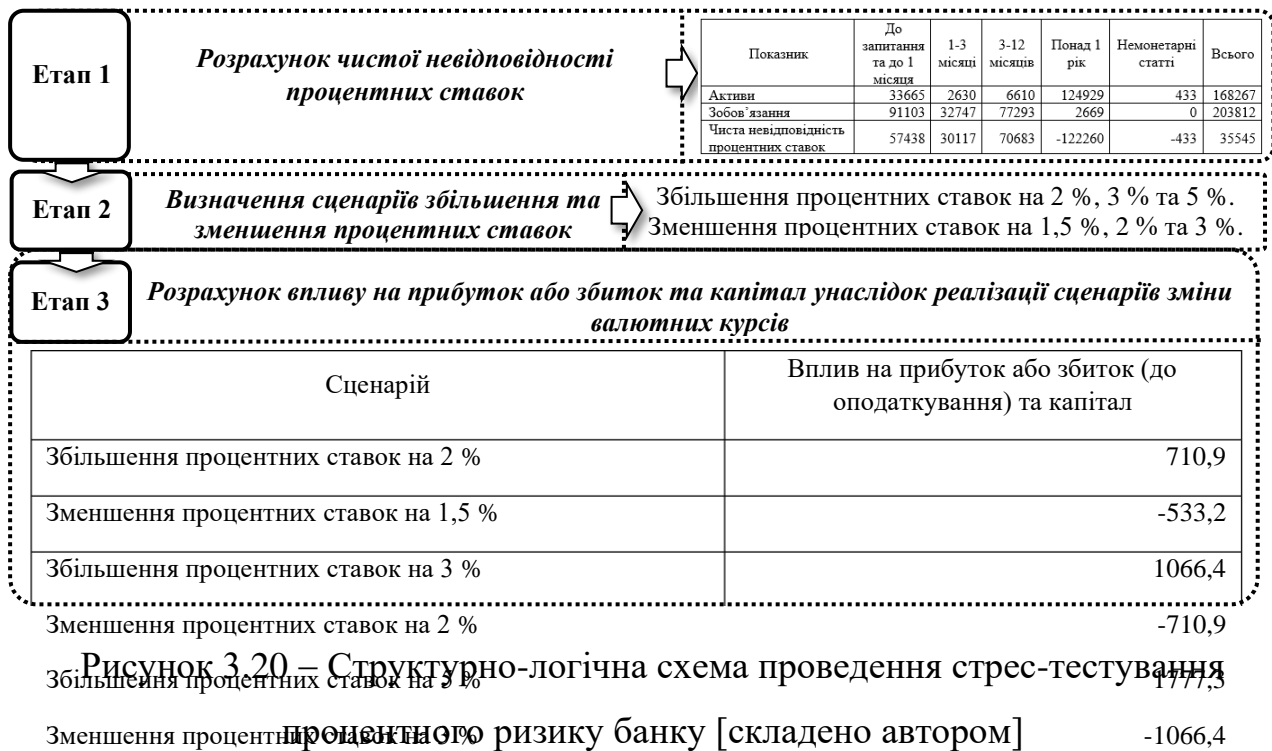
Для проведення стрес-тестування валютного ризику АБ КБ «ПриватБанк» використаємо дані, наведені в додатку С.

У результаті проведення стрес-тестування валютного ризику АБ КБ «ПриватБанк» визначено, що він має високу чутливість до зміни валютних курсів долара США та євро.

Банк наражається на ризик виникнення фінансових втрат внаслідок змін процентних ставок за фінансовими інструментами. Процентна маржа може збільшуватися в результаті таких змін, але може також зменшуватися або приносити збитки в разі несподіваних змін.

В узагальненому вигляді схема проведення стрес-тестування процентного ризику представлена на рисунку 3.20.

Для проведення стрес-тестування процентного ризику АБ КБ «ПриватБанк» використаємо дані, наведені в додатку Т.

Результати стрес-тестування процентного ризику АБ КБ «ПриватБанк» свідчать про можливість значних втрат, що банк може понести в разі подальшого зниження процентних ставок на ринку.

За результатами стрес-тестування має бути підготовлена звітність за такими фінансовими показниками, як: чистий прибуток; власний капітал; показники прибутковості ROA, ROE; показники доходу від активів, зважених за ризиком (RoRWA), та прибутковість капіталу, скоригована на ризик (RORAC); коефіцієнт достатності капіталу (CAR) (табл. 3.13).

Таблиця 3.13 – Звітні показники за результатами стрес-тестування за окремими видами фінансових ризиків банку

Вид ризику	Звітні показники
Кредитний	– активи, зважені за ступенем ризику; – величина регулятивного капіталу; – величина економічного капіталу; – величина очікуваних втрат (EL); – резерви.
Ринковий	– величина регулятивного капіталу; – величина економічного капіталу; – прямі збитки від знецінення торгових активів.
Ліквідності	– величина економічного капіталу; – ГЕП ліквідності за всіма основними валютами; – показники короткострокової ліквідності (LCR) та чистого стабільного фондування на регулярній основі (NSFR).

На основі наданих звітів аналітиками суб'єктом ДАРБС виконується аналіз результатів стрес-тестів, що має дві цілі:

- перевірка сценаріїв шляхом порівняння кінцевих результатів із припущеннями при їх створенні;
- аналіз портфельних ризиків у стресовому середовищі та оцінка адекватності капіталу відповідно до закладеного в поточному та запланованому портфелі ризик-профілю та ризик-апетиту.

Результатами реалізації цього етапу є:

- аналіз результатів стрес-тестів, що буде використаний для визначення заходів ДАРБС;
- аналіз результатів стрес-тестів, що буде використаний для перевірки визначень сценаріїв та їх доопрацювання з метою проведення наступних стрес-тестів;
- пропозиції за заходами зниження ризиків.

Важливим елементом стрес-тестування є моніторинг та контроль раніше затверджених заходів, що мають здійснюватися суб'єктом ДАРБС.

Вхідна інформація на цьому етапі включає пропозиції за заходами зі зниження ризиків та звіти банку за статусами реалізації заходів зі зниження ризиків.

Результатом реалізації цього етапу буде детальний план дій з реалізації заходів зі зниження ризиків, включаючи часові рамки для планування та розподілу обов'язків [363].

Результати стрес-тестів розглядаються відносно регулятивного капіталу та ліквідності, а також позицій, чутливих до ризику, доходів та витрат. Найважливішим результатом є оцінка втрат при відповідних сценаріях, що використовується для досягнення основної цілі стрес-тестування – оцінки можливостей компенсації втрат, що виникають під впливом різних шоків, що закладаються в сценаріях, за рахунок капіталу банку [363].

Висновки щодо результатів стрес-тестування рекомендується готувати регулярно, і вони мають включати: короткий огляд ситуації щодо загального

рівня ризику діяльності банку; основні фактори ризику та припущення; результати стрес-тестування із зазначенням порушень установлених параметрів; аналіз адекватності політики банку щодо управління та зменшення рівня ризику.

Після детального аналізу результатів стрес-тестування фінансових ризиків мають бути прийняті рішення щодо використання інструментів зниження ризику та / або пом'якшення наслідків при його реалізації та планів дій на випадок непередбачуваних обставин, що забезпечать безперервність діяльності банку в стресових умовах, орієнтуючись на жорсткий сценарій, коли стандартні дії виявляться недостатніми для попередження розвитку найбільш несприятливих подій.

Для реалізації таких інструментів та дій повинні бути встановлені різні строки та умови – наприклад, вживати заходи негайно, або при настанні певної події, або ж після чіткого попереднього узгодження.

Такі заходи можуть бути структуровані на часовим горизонтом та періодичністю реалізації (табл. 3.14).

Таблиця 3.14 – Заходи банку щодо попередження загроз, виявлених в рамках стрес-тестування [складено автором на основі 363]

Часовий горизонт реалізації заходів	Періодичність реалізації заходів	
	Разова	Постійна
Миттєвий	<ul style="list-style-type: none"> – продаж цінних паперів з високим кредитним ризиком; – скорочення ринкових ризиків за рахунок продажу цінних паперів; – скорочення відкритих позицій по процентному та валютному ризику, а також ГЕПу ліквідності. 	<ul style="list-style-type: none"> – введення в дію попередньо підготовлених програм, наприклад: закриття невикористаних внутрішніх лімітів, обмеження на здійснення нових операцій тощо.
Середньостроковий	<ul style="list-style-type: none"> – посилення вимог до забезпечення за кредитами; – додаткові обмеження з кредитування певних категорій клієнтів, або угод; – зміна основних умов кредитування; – зменшення концентрації кредитного портфеля. 	<ul style="list-style-type: none"> – зміна ризик-апетиту, політик, параметрів діяльності банку.
Довгостроковий	<ul style="list-style-type: none"> – докапіталізація банку; – сек'юритизація та продаж активів. 	<ul style="list-style-type: none"> – зміна структури кредитного портфеля; – заборона на кредитування певних категорій клієнтів чи певних угод.

Систему стрес-тестування в механізмі ДАРБС можна вважати ефективною за умови, якщо вона:

- забезпечує можливість визначення найгіршого сценарію розвитку подій;
- встановлює розмір можливих збитків у випадку реалізації найгіршого сценарію;
- виявляє вразливі та слабкі місця у системі захисту від ризиків;
- надає можливість керівництву оперативно втручатись у процеси, що загрожують банку, визначати, організовувати та впроваджувати комплекс необхідних заходів, спрямованих на зменшення впливу ризиків та уникнення фінансових втрат [364].

Висновки до третього розділу

Для підвищення ефективності механізму ДАРБС в дисертації сформовано комплекс пропозицій, що полягають у наступному.

1. Розроблено методичне забезпечення оцінювання рівня концентрації на як можливого сигналу майбутньої деградації банківської системи та потенційної кризи в ній.

Він полягає у комплексному та багатоетапному аналізі з використанням статистичних тестів (параметричних та непараметричних, що дозволяє уникнути обмежень, які накладаються на дані), регресійного аналізу з фіктивними змінними, набору показників оцінювання концентрації, що на відміну від наявних дозволяє комплексно оцінити рівень концентрації, як в статистиці так і в динаміці, та уникнути класичних дослідницьких помилок як-то методологічне упередження та упередження даних.

У межах реалізації цього завдання розроблено підхід до формування вибірки даних для проведення оцінювання концентрації, що полягає у розподілі

масиву даних на дві групи (основні учасники та група «інші банки») на базі використання порогового значення та приведення даних групи «інші банки» з використанням методу усереднення до стану, що дозволить відбити типові характеристики учасників ринку цієї групи.

2. Результати статистичних тестів і регресійного аналізу з фіктивними змінними дозволили зробити висновок про неконкурентний та неоднорідний характер банківської системи України. Ці висновки підтверджені результатами розрахунків показників оцінювання концентрації.

Прогнозування рівня концентрації банківської системи України, що передбачало використання авторегресійних моделей із різними лагами та моделі регресії часового ряду, дало можливість визначити, що остання демонструє найкращі результати серед обраних для аналізу.

На підставі її застосування виявлено зростання концентрації банківської системи України та прогнозний перехід до олігополістичного типу.

З огляду на ідентифікацію негативних тенденцій, що відбивають ранні, початкові ознаки появи потенційних кризових явищ, суб'єкти ДАРБС повинні посилити моніторинг рівня концентрації банківської системи та розробити й застосувати необхідні превентивні антикризові заходи.

3. У роботі запропоновано модель превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків як сукупності специфічних аспектів діяльності, що характеризують рівень чутливості до різних видів ризиків.

Розроблений підхід передбачає визначення параметрів, що дозволяють виокремити ризик-профілі бізнес-моделі банків; виділення ризик-профілів бізнес-моделей банків із використанням кластерного аналізу; запровадження превентивних антикризових заходів, що передбачають, зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до рівня ризику бізнес-моделі банку; щорічний моніторинг ризик-профілів бізнес-моделей для розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на

системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо.

4. За результатами апробації виділено п'ять ризик-профілів банків України: процентний ризик-профіль (16 банків), процентний ризик-профіль (мікробанки) (4 банки), валютно-процентний ризик-профіль (37 банків), кредитно-процентний із високим рівнем ризику ліквідності ризик-профіль (20 банків), умовний зважено-поміrkований ризик-профіль (11 банків).

Вид ризик-профілю визначає види фінансових ризиків, пріоритетних для стрес-тестування.

5. Для вдосконалення механізму превентивного державного антикризового регулювання на мікрорівні банківської системи запропоновано застосовувати стрес-тестування фінансових ризиків, виявлених за результатами визначення ризик-профілю бізнес-моделі банку.

У рамках стрес-тестування кредитного ризику банку розглянуто ризик концентрації та зміни кореляції кредитного і валютного ризиків, а також параметри шоку для таких складових кредитного портфеля, як іпотечні та споживчі кредити.

Стрес-тестування ризику ліквідності передбачає дослідження факторів ризику як за пасивами, так і за активами з розподілом часового проміжку на два часові горизонти.

Для стрес-тестування таких ринкових ризиків, як валютний та процентний, визначено оптимальний вид сценарію – аналіз чутливості та основні параметри шоку.

Розроблений підхід апробовано на ретроспективних даних АБ КБ «ПриватБанк» (ризик-профіль «Кредитно-процентний із високим рівнем ризику ліквідності»), результати застосування якого підтвердили ризиковість бізнес-моделі банку та значний дефіцит капіталу в умовах реалізації ключових фінансових ризиків його діяльності.

За результатами проведеного стрес-тестування кредитного ризику АБ КБ «ПриватБанк» можна констатувати наявність проблем з рівнем

кредитного ризику та достатністю капіталу для його абсорбування вже на початок 2016 року та необхідність значної докапіталізації. Відповідні вимоги для банку були сформовані НБУ, проте план докапіталізації не був виконаний, в першу чергу, через значний розмір капіталу, необхідного для поповнення, що перевищував можливості акціонерів.

Стрес-тестування ризику ліквідності визначило найбільший ступінь впливу відтоку коштів клієнтів за стресових сценаріїв на доходи АБ КБ «ПриватБанк» на 01.01.2016, що пояснюється, в першу чергу, значним підвищенням процентних ставок як за кредитами рефінансування, так і за міжбанківськими кредитами. Відповідно, найбільші проблеми банк мав на початку 2016 року, проте враховуючи кризову ситуацію в банку у грудні 2016 року, що мала прямий вплив на стан ліквідності, проведений стрес-тест повною мірою відобразив рівень ризику ліквідності АБ КБ «ПриватБанк» та можливі втрати у майбутньому.

У результаті проведення стрес-тестування валютного ризику АБ КБ «ПриватБанк» визначено, що він має високу чутливість до зміни валютних курсів долара США та євро, особливо показовим є початок 2017 року, коли в разі значного зміцнення долару США до гривні, можуть бути понесені значні збитки, що перевищать 10 млрд грн. Відповідно, покривати ці збитки необхідно буде саме державі як єдиному акціонеру.

Результати стрес-тестування процентного ризику АБ КБ «ПриватБанк» свідчать про можливість значних втрат, що банк може понести в разі подальшого зниження процентних ставок на ринку.

Одержані за результатами аналітичні дані будуть основою запровадження превентивних антикризових заходів, що передбачають, зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до рівня ризику бізнес-моделі банку. Також необхідним є моніторинг бізнес-моделей і ризик-профілів банків для розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [365, 366, 367] та тезах доповідей [368].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму ДАРБС.

За результатами дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. Визначено, що банківська криза – це переломний момент у стані банківської системи, обумовлений структурними зрушеннями в частині або всій сукупності елементів, що її формують, відносинах та зв'язках між ними під впливом деструктивних зовнішніх і/або внутрішніх факторів, що обов'язково супроводжується значним відхиленням параметрів її функціонування від оптимальних, призводить до нездатності виконувати властиві їй функції та вимагає антикризового регуляторного впливу з боку суб'єктів регулювання.

2. Уточнено класифікацію банківських криз на основі базового поділу на кризи мікро- та макрорівнів і виділення додаткових класифікаційних ознак за циклом «виникнення - розгортання - наслідки».

3. Обґрунтовано причини і фактори виникнення банківських криз через причинно-наслідкову детермінованість об'єктивних аспектів, пов'язаних із впливом зовнішнього середовища та внутрішнім деструктивним кризовим потенціалом банківської системи, накопиченим через неефективність банківського менеджменту та дій регулятора.

4. З'ясовано, що природа банківської кризи в Україні та причини, що обумовили її виникнення, характер розгортання й наслідки відповідають загальній концепції причин виникнення банківських криз, основа яких – інтегрована природа складної взаємодії деструктивних зовнішніх (включаючи світові) та внутрішніх факторів.

5. Уточнено сутність та виокремлено компоненти механізму ДАРБС, зокрема, цільову (цілі та завдання, визначені формалізованими кількісними й

якісними критеріями), функціональну (функції, реалізовані суб'єктами ДАРБС, що визначаються однорідністю методів, інструментарію відповідно до фаз розгортання кризових явищ) та організаційно-структурну (суб'єкти, через які реалізується регуляторний вплив на об'єкти ДАРБС) підсистеми.

6. Удосконалено методичне забезпечення діагностування кризових явищ, що розглядається як цілісна, багаторівнева, ієрархічно побудована сукупність модулів, що включають інструменти діагностики та аналізу, які дозволяють перетворити вхідну інформацію та сформувати аналітичні дані щодо економічних явищ і процесів, що характеризують: стан банківської системи на мікро- і макрорівнях, причинно-наслідкові зв'язки, представлені різноманітними зовнішніми факторами впливу на них, та результативні показники.

7. Розвинено методичне забезпечення використання інструментарію ДАРБС залежно від рівня державного регулювання та фази розгортання кризових явищ, що передбачає: визначення режиму застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) на основі результатів діагностування кризових явищ, проектування необхідного набору інструментів та оцінювання масштабу їх застосування, оцінювання антикризових інструментів до початку застосування; активацію (деактивацію) антикризових інструментів; оцінювання ефективності антикризових інструментів після завершення застосування.

8. Розроблено науково-методичний підхід до аналізу концентрації банківської системи на підставі застосування статистичних тестів, регресійного аналізу з фіктивними змінними, набору показників оцінювання концентрації та її прогнозування на основі моделі часових рядів.

Його апробація виявила, що рівень концентрації банківської системи України, за умови збереження поточних умов, зростатиме, це спричинятиме нестійкість банківської системи та її деградацію, оскільки монополізація призводить до викривлення функціонування ринкових механізмів. Це також формує внутрішню вразливість банківської системи до кризових явищ.

Одержані аналітичні дані є важливими з позиції превенції банківських криз, оскільки ідентифікація такого роду процесів дозволяє впроваджувати необхідні антикризові заходи до переходу кризових явищ у відкриту фазу.

9. Сформовано науково-методичний підхід до превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи на основі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей, що передбачає: визначення фінансових параметрів, які дозволяють виокремити ризик-профілі бізнес-моделі банків; виділення ризик-профілів бізнес-моделей банків із використанням кластерного аналізу; проведення стрес-тестування фінансових ризиків; запровадження превентивних антикризових заходів (зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до ризик-профілю бізнес-моделі банку); моніторинг бізнес-моделей для розуміння їх еволюції в мікро- та макроекономічному аспектах з урахуванням впливу на системний ризик, зміни внеску в розвиток реальної економіки, реагування на заходи регулювання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

-
- 1 Зверяков М. І., Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Управління фінансовою стійкістю банків : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2016. 520 с.
 - 2 Дані фінансової звітності банків України. Національний банк України. 2016. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (дата звернення: 11.11.2017).
 - 3 Duttagupta R., Cashin P. Anatomy of Banking Crises. *International Monetary Fund*. 2008. Working Paper № 08/93. 37 p. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=21894> (on the date 01.11.2018).
 - 4 Брылев Н. Кризис. Общее понятие, определение, признаки. URL: http://www.nbrilev.ru/krizis_ponyatie.htm (дата звернення: 25.11.2017).
 - 5 Goldstein I., Pauzner A. Demand-Deposit Contracts and the Probability of Bank Runs. *Journal of Finance*. 2005. № 60 (3). P. 1293-1327. URL: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1540-6261.2005.00762.x> (on the date 01.11.2018).
 - 6 Ребрик Ю. С., Ребрик М. А. Фінансова криза банку: особливості прояву та механізм подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 850-855. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/177.pdf> (дата звернення: 15.11.2017).
 - 7 Занг В. Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории: пер. с англ. под ред. В. В. Лебедева, В. Н. Разжевайкина. М.: Мир, 1999. 335 с.
 - 8 Гринин Л. Е., Коротаев А. В. Глобальный кризис в ретроспективе: от Ликурга до Алана Гринспена. М.: Ленанд, 2016. 336 с.
 - 9 Flooten D. Van. Crisis – What. URL: www.dicuoere.nl/cmsv2/download.php (on the date: 01.11.2017).

10 Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. М.: Институт новой экономики, 2008. 1472 с.

11 Воронкова В. Г. Соціально-економічне прогнозування : навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2004. 283 с.

12 Цветков В. А. Циклы и кризисы: теоретико-методологический аспект : монография. М.: Институт проблем рынка РАН, 2013. 504 с. URL: <http://www.ipr-ras.ru/articles/tsvetkov13-03.pdf> (дата обращения: 15.10.2018).

13 Тавасиев А. М. Антикризисное управление кредитными организациями. М.: Изд-во «Юнити-Дана», 2006. 480 с.

14 Ковзанадзе И. К. Роль денежно-кредитной политики в преодолении последствий банковских кризисов. *Деньги и кредит*. 2003. № 2. С. 45-47.

15 Lindgren C., Garcia G., Saal M. I. Bank Soundness and Macroeconomic Policy. *International Monetary Fund*. 1999. 215 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Bank-Soundness-and-Macroeconomic-Policy-1538> (on the date: 01.11.2018).

16 Caprio G., Klingebiel D. Bank Insolvencies: Cross-Country Experience. Washington, D.C.: *World Bank*, 2016. Policy Research Working Paper № 1620. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/761051468739458460/pdf/multi-page.pdf> (on the date: 01.11.2018).

17 Caprio G., Klingebiel D. Episodes of Systemic and Borderline Financial Crises. World Bank Research Dataset. 2003.

18 Dell’Ariccia G., Detragiache E., Rajan R. The Real Effect of Banking Crises. *International Monetary Fund*. 2005. Working Paper № /05/63. 30 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Real-Effect-of-Banking-Crises-18104> (on the date: 01.11.2018).

19 Laeven L., Valencia F. Systemic banking crises: a newdata base. *International Monetary Fund*. 2008. Working Paper № 08/224. 78 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08224.pdf> (on the date: 01.11.2018).

20 Demirgüç-Kunt A., Detragiache E. The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries. *International Monetary Found.* 1998. Vol. 45. № 1. P. 81-109. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97106.pdf> (on the date: 01.12.2018).

21 Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи. *Вісник НБУ.* 2009. № 6. С. 20-29.

22 Степаненко А. Деякі аспекти антикризового управління банківською системою. *Вісник КНТЕУ.* 2008. № 3. С. 77-84.

23 Арістова А., Мазур Г. Інструментарій державного антикризового управління в банківському секторі. *Вісник КНТЕУ.* 2010. № 2. С. 88-102.

24 Голуб К. В. Політика подолання кризових явищ в банківській системі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Чернігів, 2016. 20 с.

25 Сирота В. С. Функціональні та інституційні аспекти антикризового менеджменту в банківських установах України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 251 с. URL: <http://ubs.edu.ua/images/PDF/disertacia.pdf> (дата звернення: 30.07.2017).

26 Петик Л. О. Банківські кризи та методи їх подолання: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Л., 2011. 20 с.

27 Davis E. P., Karim D. Comparing Early Warning Systems for Banking Crises. URL: DOI: 10.1016 / j.jfs.2007.12.004 (дата звернення: 14.08.2017).

28 Шпачук В. В. Криза банку та банківської системи: основні поняття, суб'єкти державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2010. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_7_6 (дата звернення: 15.11.2017).

29 Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 754 с.

30 Стубайло Т. С. Банківські кризи: причини та наслідки. *Інноваційна економіка.* 2013. № 11. С. 168-174. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_11_27 (дата звернення: 15.11.2017).

31 Рейнхарт К. М., Рогофф К. С. На этот раз все будет иначе. Восемь столетий финансового безрассудства. Издательство: Карьера Пресс, 2011. 410 с.

32 Diamond D. W., Dybvig P. H. Bank runs, deposit insurance and liquidity. *Journal of Political Economy*. 1983. Vol. 91, June. P. 401-419. URL: <https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econ-wp/mac/papers/0012/0012012.pdf> (on the date: 01.10.2018).

33 Calomiris Ch. W. The Costs of Rejecting Universal Banking: American Finance in the Serman Mirror, 1870-1914. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.455.3787&rep=rep1&type=pdf> (on the date: 01.10.2018).

34 Hagen J. Von, Ho T. Money market pressure and the determinants of banking crises. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2007. V. 39. Issue 5. P. 1037-1066.

35 Ковалева А. А. Банковские кризисы на современном этапе: автореф дис. канд. эк. наук : 08.00.10. Москва, 2005. 28 с.

36 Мордань Є. Ю. Сутність, роль та значення банківської системи на сучасному етапі. *Сталий розвиток економіки*. 2012. Вип. 4 (14). С. 339-344.

37 Карчева Г. Т. Забезпечення ефективного функціонування та розвитку банківської системи України : автореф. дис ... д-ра екон. наук. 08.00.08. Київ, 2013. 40 с.

38 Мірошніченко Г. О. Системно-синергетичний підхід у дослідженні банківської системи. *Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты*: материалы международной научно-практической конференция (г.Киев, 24-25 мая 2012г.). URL: http://www.confcontact.com/2012_05_25/1_miroshnichenko.php (дата звернення: 30.04.2018).

39 Мордань Є.Ю. Визначення сутності поняття «банківська система» та її елементів як об'єктів державного регулювання. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2016. № 2 (7). С. 29-38.

40 Кишакевич Б. Ю., Климович І. В. Застосування теорії катастроф для моделювання фінансової стійкості банківської системи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zastosuvannya-teoriyi-katastrof-dlya-modelyuvannya-finansovoyi-stiykosti-bankivskoyi-sistemi> (дата звернення: 15.04.2018).

41 Кишакевич Б. Ю., Климович І. В. Моделювання фінансової стійкості банківської системи з використанням канонічних катастроф. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 4 (09). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/9_2017/45.pdf (дата звернення: 15.04.2018).

42 Гончарук А. Ю. Антикризисное управление и трансформация производственных систем: методология и практика. М.: Экономика, 2006. 287 с.

43 Bordo M., Eichengreen B., Klingebiel D., Martinez-Peria M.S. Is the crisis problem growing more severe? *Economic Policy*. 2001. Vol. 16, issue 32. P. 51-82. URL: https://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/cris_problem_more_severe.pdf (on the date: 01.10.2018).

44 Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises Database: An Update. *International Monetary Found Economic Review*. 2013. Vol. 61. № 2. 225 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12163.pdf> (on the date: 11.12.2018).

45 Hoggarth G., Reis R., Saporta V. Costs of banking system instability: some empirical evidence'. *Journal of Banking & Finance*. 2002. № 26. P. 825-855. URL: <https://ebook.nscpolteksby.ac.id/files/Ebook/Journal/2015/Banking%20and%20Finance/Surya%20Negara%20Vol.%2026/Volume%2026%20Issue%205/Costs%20of%20banking%20system%20instability%20Some%20empirical%20evidence.pdf> (on the date: 14.12.2018).

46 Остапенко Л. С. Аналіз причин глобального впливу світової фінансової кризи на економіку України. *Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика*: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної

конференції (м.Суми, 27-28 травня 2010 р.) : у 2-х т. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. Т. 1. С. 102-105.

47 Вовк В. Я. Вибір стратегії антикризового управління (на прикладі комерційного банку) : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01. Х., 2004. 19 с.

48 Коваленко В. В., Коренева О.Г., Крухмаль О.В. Банківська криза та інструменти антикризового управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 2 (92). С. 144-150.

49 Криворотов Д. Концептуальные вопросы организации антикризисного планирования в центральном банке. *Банковский вестник*. 2009. № 2. С. 14-20.

50 Петик Л. О., Федорова С. В. Криза банківської системи: характеристики та критерії класифікації. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.2. С. 17-24.

51 Назарова Е. В. Антикризисное управление кредитными организациями. М.: Изд. центр ЕАОИ. 2007. 237 с.

52 Чуб О. Банківські кризи: теоретичні та прикладні аспекти. *Вісник НБУ*. 2010. № 3. С. 9-26.

53 Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика. М.: Новое знание, 2003. 398 с.

54 Звіт про фінансову стабільність. Випуск 6 (грудень 2018 року). Національний банк України. 2019. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83816604> (дата звернення: 15.05.2019).

55 Реверчук С. К., Галуцак О. В. Сутність, причини та наслідки банківських криз. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 15. С. 107-110.

56 Науменкова С. В., Міщенко С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури. К.: УБС, ЦНДНБУ, 2009. 384 с.

57 Лэттер Т. Причины банковских кризисов и управление ними: URL: http://www.bankofengland.co.uk/education/Documents/ccbs/handbooks/pdf/ccbshb12_ru.pdf (дата звернення: 15.05.2019).

58 Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.

59 Смовженко Т. С., Тридід О.М., Вовк В. Я. Антикризове управління стратегічним розвитком банку: монографія. К. : УБС НБУ, 2008. 473с.

60 Ромащенко Т. А. Международный опыт выявления и преодоления банковских кризисов и возможности его использования в России: автореф. дис. канд. эк. наук : 08.00.14. Москва, 2007. 23 с.

61 Балдин К. В., Зверев В. С., Рокосуев А. В. Антикризисное управление: макро- и микроуровень : учебное пособие. 2-е изд., испр. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. 280 с.

62 Стойка В. С. Економічна сутність банківських криз та причини їх виникнення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (1). С. 405-410. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1\(1\)__69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1(1)__69) (дата звернення: 15.05.2019).

63 Llewellyn D. An Analysis of the Causes of Recent Banking Crises. *European Journal of Finance*. 2002. № 8 (2). P. 152-175. URL:DOI:10.1080/13518470110071182 (on the date: 14.12.2018).

64 Лепёхин О. А. Нестабильность банковской системы: условия и факторы возникновения кризисов: автореф. дис. канд. эк. наук : 08.00.10. Москва, 2006. 24 с.

65 Honohan P. Banking System Failures in Developing and Transition Countries: Diagnosis and Prediction. *BIS*. 1997. Working Paper № 39. URL: <https://ssrn.com/abstract=860624> (on the date: 14.12.2018).

66 Жовтанецька Я. В. Систематизація факторів виникнення кризових явищ у банківській сфері. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (1). С. 354-358. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1\(1\)__59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1(1)__59) (дата звернення: 05.09.2018).

67 Ingves S. Banking Crisis from an International Perspective. URL: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2003/040803.htm> (on the date: 14.12.2018).

68 Береславська О. І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 3. С. 78-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_12 (дата звернення: 05.09.2018).

69 Calomiris C. W. Banking crises yesterday and today. *Financial History Review*. 2010. № 17.1. P. 3-12. URL: <https://www0.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/5416/banking%20crises.pdf> (on the date: 15.12.2018).

70 Demirgüç-Kunt A., Kane E., Laeven L. Deposit Insurance Database. *International Monetary Found.* 2014. Working Paper № 14/118. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14118.pdf> (on the date: 15.12.2018).

71 Beim D. O. What Triggers a Systemic Banking Crisis? *Columbia University*. 2001. June 19. URL: https://www0.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/196/Banking_Crises.pdf (on the date: 15.12.2018).

72 Boissay F., Collard F., Smets F. Booms and Systemic Banking Crises. *European Central Bank*. 2013. Working Paper Series № 1514. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1514.pdf> (on the date: 15.12.2018).

73 Claessens S., Kose M. A. Financial Crises: Explanations, Types, and Implications. *International Monetary Found.* 2013. Working Paper № 13/28. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf> (on the date: 15.12.2018).

74 Шелюк А. А. Науково-методичні засади формування системи депозитного менеджменту банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2016. 277 с.

75 Рожко О. Д. Роль державних фінансів у забезпеченні макроекономічної стабільності. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/258> (дата звернення: 16.09.2018).

76 Кузнецова Л., Шинкаренко Т., Макушенко Т. Фактори макроекономічної нестабільності та їх вплив на складові сукупної пропозиції. *Економіст*. 2012. № 12. С. 11-16. URL: <http://ua-ekonomist.com/1198-faktori-makroekonomichnoyi-nestablnost-ta-yih-vpliv-na-skladov-sukupnoyi-propozicyi.html> (дата звернення: 16.09.2018).

77 Fisher S. The Role of Macroeconomic Factors in Growth. *Journal of Monetary Economics*. 1993. № 32 (3). P. 485-512. URL: <https://www.nber.org/papers/w4565.pdf> (дата звернення: 16.09.2018).

78 Радіонова І. Ф., Алімпієв Є. В. Теорія взаємодії економічних політик за умов макроекономічної нестабільності. *Економічна теорія*. 2011. № 4. С. 32-44.

79 Bussière M., Mulder C. Political instability and Economic Vulnerability. *International Monetary Found.* 1999. Working Paper № 99/46. 36 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9946.pdf> (дата звернення: 16.09.2018).

80 Ємельяненко Л. М., Москаленко В. В. Макроекономічні шоки в контексті викликів національної безпеки України. *Стратегія економічного розвитку України* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2016. Вип. 38. С. 65-75.

81 Моисеев С. Р. Международные финансовые рынки и международные финансовые институты. М.: Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. 245 с.

82 Шинкоренко Т. П. Макроекономічні шоки: теоретичні та емпіричні аспекти. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 2. С. 44-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2010_2_6 (дата звернення: 16.09.2018).

83 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика : учебное пособие. СПб: Питер, 2007. 240 с.

84 Бродская Т., Миропольский Д. Макроэкономика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. СПб: Питер, 2014. 368 с.

85 Сиднина В.Л. Макроэкономическая нестабильность: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Саратов: Издательский центр «Наука», 2010. 123 с.

86 Мірошниченко Г. О. Застосування синергетичних принципів при дослідженні розвитку банківської системи. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 236-239. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/inek/2012_7/236.pdf (дата звернення: 16.09.2018).

87 Мірошниченко Г. О. Біфуркаційний характер розвитку банківської системи. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 361-365. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_1_80 (дата звернення: 16.09.2018).

88 Карчева Г. Т. Системно-синергетичний підхід до розвитку банківських систем в умовах фінансової нестабільності. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 201-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2015_3_29 (дата звернення: 16.09.2018).

89 Tamadonejad A., Abdul-Majid M., Abdul-Rahman A., Jusoh M., Tabandeh R. Early Warning Systems for Banking Crises: Political and Economic Stability. *Jurnal Ekonomi Malaysia*. 2016. № 50 (2). P. 31-38 URL: [http://www.ukm.my/fep/jem/pdf/2016-50\(2\)/jeko_50\(2\)-3.pdf](http://www.ukm.my/fep/jem/pdf/2016-50(2)/jeko_50(2)-3.pdf) (дата звернення: 16.09.2018).

90 Biglaiser G., Derouen Jr, K., Archer C. C. Politics, Early Warning Systems, and Credit Rating Agencies. *Foreign Policy Analysis*. 2011. № 7. P. 67-87. URL: DOI: 10.1111 / j.1743-8594.2010.00123.x (дата звернення: 16.09.2018).

91 Leblang D., Satyanath S. Institutions, expectations, and currency crises. *International Organization*. 2006. № 60 (01). P. 245-262 URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/2ba4/297149a6e495f6621b7a4f42064638cea6d5.pdf> (дата звернення: 16.09.2018).

92 Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи) : дис. канд. ек. наук : 08.05.01. Київ, 2006. 230 с.

93 Chari V. V., Jagannathan R. Banking Panics, Information, and Rational Expectations Equilibrium. *Journal of Finance, American Finance Association*. 1988. vol. 43 (3). P. 749-61. URL <http://homepage.ntu.edu.tw/~yitingli/file/macro%20and%20money/Banking%20Panics,%20Information,%20and%20Rational%20Expectations%20Equilibrium.pdf> (on the date 01.11.2018).

94 Loukoianova E., Nicolò G. D., Boyd J. H. Banking Crises and Crisis Dating: Theory and Evidence. *International Monetary Found*. 2009. Working Paper № 09/141. 51 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Banking-Crises-and-Crisis-Dating-Theory-and-Evidence-23052> (on the date: 11.12.2018).

95 Laeven L., Valencia F. Resolution of Banking Crises. The Good, the Bad, and the Ugly. *International Monetary Found*. 2010. Working Papers № 10/146. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10146.pdf> (on the date: 01.11.2018).

96 Chaudron R., Haan J.de. Identifying and dating systemic banking crises using incidence and size of bank failures. *Netherlands Central Bank*. 2014. Working Papers № 406. 31 p. URL: https://www.dnb.nl/binaries/Working%20Paper%20406_tcm46-302106.pdf (on the date: 01.11.2018).

97 Caprio G., Klingebiel D., Laeven L., Noguera G. Appendix: Banking Crisis Database. In P. Honohan, L. Laeven (Eds.), *Systemic Financial Crises: Containment and Resolution* (pp. 307-340). Cambridge: Cambridge University Press. URL: [doi:10.1017/CBO9780511528521.011](https://doi.org/10.1017/CBO9780511528521.011) (on the date: 01.11.2018).

98 Грошово-кредитна статистика. *Національний банк України*. 2018. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 (дата звернення: 16.02.2019).

99 Корнилюк Р. В. Банківська паніка в Україні: причини, динаміка, наслідки. *Економіка і регіон*. 2015. № 4. С. 116-123.

100 Інформація про надані Національним банком України банкам кредити на строк більше 30 календарних днів. *Національний банк України*.

URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14549388&cat_id=14043087 (дата звернення: 16.02.2019).

101 Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 (дата звернення: 16.02.2019).

102 Валовий внутрішній продукт за категоріями кінцевого використання. *Державна служба статистики України*. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.02.2019).

103 Статистика індикаторів фінансової стійкості. *Національний банк України*. 2018. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575 (дата звернення: 16.02.2019).

104 Жердецька Л. В. Системний ризик банківського сектору економіки: теорія, оцінка та регулювання : дис... д-ра екон. наук: 08.00.08. Одеса, 2018. 451 с. URL: <http://oneu.edu.ua/pages/science/spetsializovani-vcheni-radi/vchena-rada-d-41-055-01/#1517494231266-f09924de-19bf> (дата звернення: 16.02.2019).

105 Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005-2014 рр.) : наукова доповідь / [Балакірева О.М., Серeda Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.]. К., 2015. 78 с.

106 Звіт про фінансову стабільність. Випуск 3 (червень 2017 року). *Національний банк України*. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896> (дата звернення: 16.02.2019) (дата звернення: 16.02.2019).

107 Roy A. D. Safety first and the holding of assets. *Econometrica: Journal of the econometric society*. 1952. P. 431-449.

108 Стадник А. С. Сутність та канали поширення банківської кризи в контексті формування об'єктного поля антикризового державного регулювання // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін. ; за ред. д-ра екон. наук,

проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненко. Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 79-88.

109 Качала Т. М., Стадник А. С. Визначення об'єктного поля антикризового державного регулювання банківської системи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 106-109.

110 Стадник А. С. Вплив макроекономічної нестабільності на формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5-6 квітня 2017 р.). Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С. 78-81.

111 Качала Т. М., Стадник А. С. Внешние условия, влияющие на государственное антикризисное управление банковской системой Украины. *Science in the modern information society XI* : Proceedings of the Conference (North Charleston, 13-14 marh 2017). North Charleston, CreateSpace, 2017. P. 245-249

112 Міщенко В., Шульга С. Інституційні засади державної підтримки банківського сектору в період кризи. *Вісник НБУ*. 2009. № 8. С. 12-21.

113 Шпачук В. Стратегические аспекты государственного антикризисного управления банковской системой. *Устойчивое развитие*. 2012. № 3. С. 142-145.

114 Стукало Н., Литвин М. Державне антикризове регулювання банківського сектору: досвід ЄС та України. *Вісник НБУ*. 2010. № 7. С. 20-25.

115 Заруба Ю. Державне антикризове регулювання у банківському секторі. *Вісник НБУ*. 2009. № 6. С. 39-41.

116 Латковська Т. А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2007. 543 с.

117 Рыбин В., Павлова Е., Темникова К. Национальные банковские системы : учебник. Москва: ИНФРА-М, 2017. 338 с.

118 Гейвандов Я. А. Социальные и правовые основы банковской системы Российской Федерации. М. : Аванта+, 2003. 489 с.

119 Колодій О. А. Державне регулювання банківської системи в умовах трансформації економіки : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Л., 2008. 20 с.

120 Миронов В. Ю. Понятие государственного регулирования банковской деятельности и банковского регулирования (финансово-правовой аспект). *Юридический вестник Ростовского государственного экономического университета*. 2005. № 3 (35). С. 44-51.

121 Мордань Є. Ю. Трактуння сутності поняття «регулювання банківської системи» з урахуванням сучасних тенденцій наукової методології. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 83-86.

122 Ерпылева Н. Ю. Механизм правового регулирования банковской деятельности. *Хозяйство и право*. 1998. № 2. С. 80.

123 Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України : монографія. Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 416 с.

124 Любунь О. С., Любунь В. С., Іванець І. В. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності : підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 351 с.

125 Анисимова А. В. Совершенствование механизма антикризисного управления банковской системой : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Ставрополь, 2005. 221 с.

126 Кошкин В.И. Антикризисное управление. М.: ИНФРА-М, 2000. 512 с.

127 Ермаков С. Л., Фролова Е. Е. Банковские кризисы: факторы, сценарии и политика противодействия. *Известия ИГЭА*. 2010. № 4 (72). С. 105-114.

128 Кардаильская Т. Г., Магомедов Г. И. Направления государственного регулирования банковской системы России в условиях современного финансового кризиса. *Вестник АГТУ. Сер.: Экономика*. 2010. № 2. С. 145-150.

129 Кузьмич О. О. Сутність державного антикризового управління банківським сектором. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління*. 2010. № 1. С. 49-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcsudu_2010_1_8 (дата звернення: 15.11.2017).

130 Ларин А. Н. Механизмы антикризисного регулирования российской банковской системы. *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. 2012. № 21 (111). С. 18-22

131 Гойхман М. І. Діагностика проблемних ситуацій та державне регулювання функціонування банківського сектору в Україні. автореф. дис... док. екон. наук: 08.00.08. К., 2011. 43 с.

132 Трушина К. В. Антикризисное регулирование банковской деятельности: вопросы теории и практики. *Банковские услуги*. 2012. № 11. С. 30-41.

133 Ісмаїлов А. Б. Антикризове регулювання банківської системи України. автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Чернігів., 2017. 22 с.

134 Мігус І. П., Карпова К. В., Коваль Я. С. Важелі державного антикризового регулювання банківських установ з точки зору виникнення кризових явищ. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1108> (дата звернення: 15.08.2017).

135 Бритченко І. Г., Стойка В.С. Теоретические основы антикризисного управления банковской системой. *Електроний науковий журнал ВСУ ім. Черноризец Храбр*. 2016. № 9. URL: <https://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/Statiya%201.pdf> (дата звернення: 15.08.2017).

136 Джулай В. О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України. *Регіональна економіка*. 2008. № 3. С. 65-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_3_9 (дата звернення: 16.08.2017).

137 Keller R. Unternehmenssanierung: aussergerichtliche Sanierung und gerichtliche Sanierung. Berlin: Verl. Neue Wirtschafts-Briefe, 1999. 271 p.

138 Манжос С. Б. Державне антикризове управління банківською діяльністю. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 211-218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2014_2_33 (дата звернення: 04.10.2017).

139 Мордань Є. Ю. Організація механізму регулювання банківської системи. *Економіка. Управління. Інновації*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_53 (дата звернення: 04.10.2017).

140 Тридід О., Погореленко Н. Складові формування загальної концепції регулювання вітчизняної банківської системи. *Вісник НБУ*. 2014. № 8. С. 34-37.

141 Данік Н.В. Державне регулювання банківського ринку України. *Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17-18 червня 2016 року). Львів: ЛЕФ, 2016. Ч. 2. С. 59-62.

142 Коваленко М. М. Особливості організації механізму державного регулювання банківського сектора із застосуванням положень тектології. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_1_6 (дата звернення: 04.10.2017).

143 Панасенко О. В. Економіко-організаційний механізм державного регулювання розвитку банківської системи : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03. Х., 2009. 20 с.

144 Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України : дис. ... док. екон. наук, спец.: 08.00.03. Львів, 2011. 433 с.

145 Ніколюк О. В. Механізм регулювання соціально-економічного розвитку аграрного виробництва: теорія, методологія, практика: дис. ... док. екон. наук, дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Чернігів, 2019. 417 с.

146 Алпатова Э. С. Государственное регулирование банковской системы в институциональной экономике. Казань: Изд-во Казанск Ун-та, 2006. 228 с.

147 Мордань Є. Ю. Державне регулювання банківської системи : автореферат ... канд. екон. наук, спец.: 08.00.08. Суми, 2015. 21 с.

148 Crisis Management and Resolution for a European Banking System / Fonteyne W. at al. *International Monetary Found.* 2010. Working Papers № 10/70. URL: https://www.researchgate.net/publication/228119799_Crisis_Management_and_Resolution_for_a_European_Banking_System (on the date 01.11.2018).

149 Майстро С., Волошин О. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 36-43.

URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/6.pdf (дата звернення: 16.11.2017).

150 Шпачук В. В. Основні антикризові заходи суб'єктів державного управління банківською системою України в 2008-2009 роках. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2012. Вип. 2. С. 161-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_2_23 (дата звернення: 04.10.2017).

151 Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8 (дата звернення: 04.10.2017).

152 Алферов В. Н. Трансформація антикризового управління в сучасних економічних умовах : монографія. М.: ИНФРА-М, 2016. 451 с.

153 Павлюк В. І. Проблеми ототожнення антиципативного та превентивного антикризового управління підприємством. *Бізнес Інформ*. 2014. № 9. С. 317-321. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_9_56 (дата звернення: 16.11.2017).

154 Беляев С. Г., Кошкин В. И. Теория и практика антикризового управління. М.: ЮНИТИ, 1996. 469 с.

155 Freixas X. Post crisis challenges to banking regulation. *Economic policy*. 2010. № 62. 380 p.

156 Леонов С. В., Афанасьєва О. Б. Концептуальні засади побудови багаторівневої системи антикризового управління банківською діяльністю. *Ефективна економіка*. 2011. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_5_33 (дата звернення: 16.11.2017).

157 Пільгуй С. С. Концептуальні засади антикризового управління банківською діяльністю. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 3. С. 86-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2017_3_13 (дата звернення: 04.10.2017).

158 Афанасьєва О. Б. Антикризове управління банківською діяльністю в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2012. 20 с.

159 Болдирєв О. О. Антикризове управління банком : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. К., 2012. 20 с.

160 Болдирєв О. О. Оцінка використовуваних методів діагностики в системі механізмів управління попередження кризових ситуацій в банках. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_55 (дата звернення: 16.11.2017).

161 Буряк О. П. Антикризове регулювання банківської системи в Україні. Львів: Ліга-Прес, 2016. 281 с.

162 Джулай В. О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. К., 2011. 20 с.

163 Кузнецова А. Я., Джулай В. О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України: стан, проблеми і перспективи : монографія. К. : УБС НБУ, 2012. 202 с.

164 Кифак А. О. Антикризове регулювання національних банківських систем в умовах глобальної фінансової нестабільності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Львів, 2015. 22 с.

165 Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. О., 2011. 39 с.

166 Коваленко В. В., Крухмаль О. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007. 196 с.

167 Матвієнко С. В. Стратегія антикризового управління національною банківською системою : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Херсон, 2012. 20 с.

168 Філіппова Ю. О. Антикризова політика держави в контексті забезпечення стійкості банківської системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Донецьк, 2013. 20 с.

169 Хвалінський С. О. Антикризова політика банківського сектору країн Центральної та Східної Європи: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. К., 2010. 20 с.

170 Шпачук В. В. Державне антикризове управління банківською системою: теорія, методологія, практика : монографія. К. : Акад. муніцип. упр., 2012. 302 с.

171 Шпачук В. В. Державне управління банківською системою: антикризовий аспект : автореферат... д-р наук з держ. упр., спец.: 25.00.02. К. : МОН, молоді та спорту Укр. Акад. муніципального упр., 2012. 36 с.

172 Бобиль В. В. Антикризове управління банківськими ризиками : монографія. Д. : Свідлер А. Л., 2012. 270 с.

173 Бобиль В. В. Управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи: автореферат ... д-ра екон. наук, спец.: 08.00.08. Тернопіль, 2015. 36 с.

174 Зверяков О. М. Антикризове управління у забезпеченні фінансової стійкості банків. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 4. С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2012_4_8 (дата звернення: 16.11.2017).

175 Зверяков О. М. Формування системи антикризового управління фінансовою стійкістю банків: автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.08. К.: Київський нац. торговельно-екон. ун-т, 2014. 20 с.

176 Жовтанецька Я. В. Моделі антикризового управління фінансовою діяльністю банків та особливості їх використання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 1. С. 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepsru_2016_1_17 (дата звернення: 04.10.2017).

177 Жовтанецька Я. В. Сучасні методологічні підходи до формування системи антикризового управління фінансовою діяльністю банків. *Регіональна економіка*. 2016. № 4. С. 100-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_4_14 (дата звернення: 16.11.2017).

178 Жовтанецька Я. В. Механізм антикризового управління діяльністю банків. *Бізнес Інформ*. 2015. № 6. С. 187-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_6_33 (дата звернення: 16.11.2017).

179 Колодізев О. М., Чмутова І. М., Губарева І. О. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері : навч. посіб. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. 408 с.

180 Энциклопедия финансового риск-менеджмента / под ред. А. А. Лобанова, А. В. Чугунова. М. : Альпина Паблишер, 2003. 786 с.

181 Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками : навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2007. 600 с.

182 Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент в банку : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2003. 468 с.

183 Сирота В. С. Оцінка системності банківської установи як інструмент антикризового менеджменту банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 1. С. 11-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_1_4 (дата звернення: 11.08.2017).

184 Чуб П. М. Методи антикризового управління банком. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 18. С. 211-219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_18_27 (дата звернення: 11.08.2017).

185 Чуб П. М. Антикризове управління у банківській діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. Вип. 20. С. 203-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2012_20_25 (дата звернення: 11.08.2017).

186 Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2008. 486 с.

187 Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. К. : КНЕУ, 2003. 347 с.

188 Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика : автореф. дис. ... док. екон. наук. : 08.00.09. К. : Державний вищий навч. заклад «Київський нац. економ. ун-т ім. В. Гетьмана», 2009. 33 с.

189 Андрющенков А. М. Дослідження випереджаючих індикаторів банківських криз. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. Т. 8. С. 19-21.

190 Вовк В., Дмитрик Ю. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник НБУ*. 2013. 3 (205). С. 20-25.

191 Жежерун Ю. В. Антикризове управління фінансовою стійкістю банківської системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. К., 2013. 23 с.

192 Жежерун Ю. В., Луцан В. О. Застосування кризових індикаторів в антикризовому управлінні в банку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24(2). С. 64-68. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_24\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_24(2)_16) (дата звернення: 12.02.2018).

193 Козлов В. І. Домінантні індикатори банківських криз: порівняльний аналіз для країн з різним рівнем розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 3. С. 351-358.

194 Ковач М. Й., Погоріляк О. О. Діагностика і моніторинг в антикризовому управлінні банківською системою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 294-297. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_10_71 (дата звернення: 11.08.2017).

195 Лесик В. О. Удосконалення методичного інструментарію діагностування кризових явищ у банківській системі в процесі моніторингу її фінансової стабільності. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 8. С. 106-111.

196 Приймак В., Приймак П. Індикатор попередження кризового стану банківської системи України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2014. Вип. 31, Ч. 2. С. 173-178.

197 Реверчук С. К., Іршак О. С. Прогнозування розвитку банківської діяльності в Україні : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 255 с.

198 Терещенко Т. О., Литвиненко Н. П., Богомазова В. М. Методи та моделі оцінки рівня фінансово-банківської кризи. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 4. С. 98-104.

199 Ходачник Г. Э. Зарубежный опыт диагностики кризисного состояния в банковской сфере. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2001. № 4. С. 87-98.

200 Хоружий Д. Кризогенність та стресостійкість банківських систем. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 2. С. 80-87.

201 Шульга Н., Хоружий Д. Прогнозування стану кризогенності банківської системи України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 5. С. 109-123.

202 Васильєва Т., Леонов С., Афанасьєва О. Діагностика банківських криз на основі розрахунку прогнозного індикатора кризи. *Вісник НБУ*. 2013. № 11. С. 22-28.

203 Колесник О. О. Удосконалення системи антикризового менеджменту банку за допомогою методу сценарного прогнозування. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6. С. 201-208.

204 Манжос С. Б. Стрес-тестування банків: огляд методологій. *Фінанси, учет, банки*. 2014. Вып. 1. С. 188-195.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_27 (дата звернення: 11.08.2017).

205 Павлов Р. А. Рання діагностика банкрутства банків : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 14 с.

206 Павлов Р. А. Рання діагностика банкрутства в системі антикризового регулювання банківського сектору національної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 4. С. 107-111.

207 Тарасевич Н. В., Литвиненко А. М. Стрес-тестування ризиків як інструмент антикризового управління діяльністю банків. *Фінанси, учет, банки*. 2014. Вып. 1. С. 255-263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_38 (дата звернення: 01.09.2018).

208 Тарасевич Н. В., Литвиненко А. М. Антикризове управління діяльністю банків в сучасних умовах. *Економіка і організація управління*. 2014. Вып. 1-2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2014_1-2_42 (дата звернення: 11.08.2017).

209 Фурсова В. А. Рейтингова модель оцінювання фінансового стану проблемного банку як ключова умова успішного врегулювання кризи. *Фінанси України*. 2013. № 6. С. 91-104.

-
- 210 Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учебное пособие. Алексеева А. И., Васильев Ю. В., Малеева А. В., Ушвицкий Л. И. М.: Финансы и статистика, 2006. 528 с.
- 211 Коротков Э. М. Антикризисное управление. М.: Финансы и статистика, 2003. 432 с.
- 212 Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент. М.: Финансы и статистика, 2000. 809 с.
- 213 Васина А. А. Финансовая диагностика и оценка проектов. СПб.: Питер, 2008. 448 с.
- 214 Бланк І. О., Ситник Г. В. Управління фінансами підприємства : підручник. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 780 с.
- 215 Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2001. 580 с.
- 216 Андрушко О. Б., Горбачовська М. Р. Моделювання діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2006. № 2 (552). С. 158-163.
- 217 Коваленко Л. О., Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент : навч. пос. 3-є вид., випр. і доп. К. : Знання, 2008. 483 с.
- 218 Терлецька Ю. О. Антикризова діагностика підприємства: методи, способи та умови застосування. *Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право*. 2006. Т. 2, № 1. С. 504-509.
- 219 Пономаренко О. Системні методи в економіці, менеджменті, бізнесі. К. : Основи, 1997. 390 с.
- 220 Poloni P., Agresti A. M., Baudino P. The ECB and IMF indicators for the macro-prudential analysis of the banking sector: a comparison of the two approaches. *European Central Bank. Occasional Paper series*. 2008. № 99. 54 p. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp99.pdf?391fc878bfdd470f9639573edee534b0> (on the date 01.08.2018).

221 Analysing Banking Sector Conditions: How to Use Macro-Prudential Indicators. Mörttinen L.M., Poloni P., Sandars P. Vesala J. M. *European Central Bank. Occasional Paper series.* 2005. № 26. 51 p. URL: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=752086> (on the date: 01.08.2018).

222 Woolford I. Macro-financial stability and macroprudential analysis. *Reserve Bank of New Zealand Bulletin.* 2001. № 64, issue № 3. URL: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:nzb:nzbbul:september2001:3> (on the date: 01.08.2018).

223 Macroprudential Indicators of Financial System Soundness. Hilbers P., Leone A., Gill M., Evens O. *International Monetary Found. Occasional Papers.* 2000. № 192. 54 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/192/OP192.pdf> (on the date: 01.08.2018).

224 Царук О. В. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави. *Світ фінансів.* 2007. № 1. С. 46-50.

225 Hardy D. C., Pazarbasiouglu C. Leading Indicators Of Banking Crises: Was Asia Different? *International Monetary Found. Working Paper.* 1998. № 91. 32 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9891.pdf> (on the date 01.08.2018).

226 Поманский А. Б., Трофимов Г. Ю. Математические модели в теориях экономического цикла. *Экономика и математические методы.* 1989. Т. 25. Вып. 5. С. 825-840.

227 Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf> (дата звернення: 05.07.2018).

228 Navajas M. C., Thegeya A. Financial Soundness Indicators and Banking Crises. *International Monetary Found. Working Paper.* 2013. № 13/263. URL: <https://ssrn.com/abstract=2376687> (on the date: 29.07.2018).

229 Drehmann M., Juselius M. Evaluating early warning indicators of banking crises: Satisfying policy requirements. *BIS. Working Papers.* 2013. № 421. URL: <https://www.bis.org/publ/work421.pdf>. (on the date: 05.07.2018).

230 Д'яконова І. І., Мордань Є. Ю. Дослідження оцінки рівня фінансової стабільності, як складового елементу механізму державного регулювання банківської системи. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 302-307.

231 Д'яконова І. І., Мірошниченко Г. О., Мордань Є. Ю. Формування системи індикаторів банківської кризи. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2015. Вип. 41. С. 25-36.

232 Kapinos P., Mitnik O., Martin C. Stress Testing Banks: Whence and Whither? FDIC Center for Financial Research Paper. 2015. № 7. URL: <https://ssrn.com/abstract=2710846> (on the date: 05.07.2018).

233 Patel B. Stress Testing in Banks. URL: <https://www.finextra.com/blogposting/14742/stress-testing-in-banks> (on the date: 05.07.2018).

234 Андриевская И. К. Стресс-тестирование: обзор методологий. *Управление в кредитной организации*. 2007. № 5. С. 88-96.

235 Anand K., Bedard-Page G., Traclet V. Stress Testing the Canadian Banking System: A System-wide Approach. *Bank of Canada Financial System Review*. 2014. № 6. P. 61-68. URL: <https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2014/06/fsr-june2014-anand.pdf> (on the date: 05.07.2018).

236 Hesse H., Salman F., Schmieder C. How to Capture Macro-Financial Spillover Effects in Stress Tests? *International Monetary Found.* Working Paper. 2014. № 14/103. 34 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/How-to-Capture-Macro-Financial-Spillover-Effects-in-Stress-Tests-41644> (on the date: 05.07.2018).

237 Frank N., Hesse H. Financial Spillovers to Emerging Markets during the Global Financial Crisis. *International Monetary Found.* Working Paper. 2009. № 09/104. 20 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Financial-Spillovers-to-Emerging-Markets-During-the-Global-Financial-Crisis-22936> (on the date: 05.07.2018).

238 Safe Assets: Financial System Cornerstone? / Iorgova S. et al. *Global Financial Stability Report. International Monetary Fund*, 2012.

URL: www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2012/01/pdf/c3.pdf (on the date: 05.07.2018).

239 Караев А. К., Мельничук М. В. Теоретическая модель финансовой нестабильности российского межбанковского кредитного рынка: сетевой подход. *Бизнес в законе*. 2015. № 5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskaya-model-finansovoy-nestabilnosti-rossiyskogo-mezhbankovskogo-kreditnogo-rynka-setevoy-podhod> (дата обращения: 12.08.2018).

240 Караев А. К., Мельничук М. В. Теоретическая модель прогнозирования финансовой нестабильности российского межбанковского кредитного рынка на основе семейства эпидемиологических моделей. *Бизнес в законе*. 2015. № 5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskaya-model-prognozirovaniya-finansovoy-nestabilnosti-rossiyskogo-mezhbankovskogo-kreditnogo-rynka-na-osnove-semeystva> (дата обращения: 12.08.2018).

241 Караев А. К., Мельничук М. В. Сетевые эффекты и системные риски в банковской системе. *Бизнес в законе*. 2016. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/setevye-effekty-i-sistemnye-riski-v-bankovskoy-sisteme-1> (дата обращения: 12.08.2018).

242 Концепция макропруденциального стресс-тестирования. Доклад для общественных консультаций. *Центральный банк Российской Федерации*. 2017. 71 с. URL: https://www.cbr.ru/analytics/ppc/Consultation_Paper_171019.pdf (дата обращения: 12.08.2018).

243 Герасимович А. М., Алексеенко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : підручник. К.: КНЕУ, 2004. 599 с.

244 Щербакова Г. Н. Анализ и оценка банковской деятельности (на основе отчетности, составляемой по российским и международным стандартам). М.: Вершина, 2007. 464 с.

245 Cole R. A., Gunther J. W. Predicting Bank Failures: A Comparison of On- and Off-Site Monitoring Systems. *Journal of Financial Services Research*. 1998.

Vol. 13. № 2. P. 103-117. URL: <https://ssrn.com/abstract=981276> (on the date: 05.07.2018).

246 Halling M., Hayden E. Bank failure prediction: a two-step survival time approach. IFC Bulletins chapters, in: Bank for International Settlements (ed.), The IFC's contribution to the 56th ISI Session, Lisbon, August 2007, volume 28. P. 48-73. URL: <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb28h.pdf> (on the date: 05.07.2018).

247 An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis. Coell T. J., Rao D. S. P., O'Donnell Ch. J., Battese G. E. Springer Science + Business Media, Inc. 2005. 327 p.

248 Bauer P. W. Recent developments in the econometric estimation of frontiers. *Journal of Econometrics*. 1990. № 46. P. 39-56.

249 Aigner D. J., Lovell C. A., Schmidt P. Formulation and estimation of stochastic frontier production function models. *Journal of Econometrics*. 1997. № 6. P. 21-37.

250 Kaminsky G. L., Lizondo S., Reinhart C. M. Leading Indicators of Currency Crises. *International Monetary Found.* Staff Paper. 1998. Vol. 45. № 1. P. 1-48. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Leading-Indicators-of-Currency-Crises-2256> (on the date: 05.07.2018).

251 Borio C., Lowe P. Asset Prices, Financial and Monetary Stability: Exploring the Nexus. *Bank for International Settlements*. 2002. Working Paper № 114. 43 p. URL: <https://www.bis.org/publ/work114.htm> (on the date: 05.07.2018).

252 Borio C., Drehmann M. Assessing the Risk of Banking Crises – Revisited. *Bank for International Settlements*. 2009. Quarterly Review, March 2009. P. 29-46 URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0903e.htm (on the date: 05.07.2018).

253 Edison H. Do Indicators of Financial Crises Work? An Evaluation of an Early Warning System. *International Journal of Finance and Economics*. 2003. Vol. 8, Iss. 1. P. 11-53. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=238249 (on the date: 05.07.2018).

254 Misina M., Tkacz G. Credit, Asset Prices, and Financial Stress in Canada. Bank of Canada. 2008. Working Paper № 2008-10. 28 p. URL: <https://www.ijcb.org/journal/ijcb09q4a5.pdf> (on the date: 05.07.2018).

255 Early warning systems for systemic banking risk: critical review and modeling implications. Gramlich D., Miller G.L., Oet M. V., Ong S. J. *Banks and Bank Systems*. 2010. Vol. 5, Is. 2. P. 199-211. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/9262/3ac900025b638e90234653dddc996faa54a.pdf> (on the date: 05.07.2018).

256 Comparing Different Early Warning Systems: Results from a Horse Race Competition Among Members of the Macro-Prudential Research Network / Alessi L. URL: <https://ssrn.com/abstract=2566165> (on the date: 05.07.2018).

257 Максимова Ю. О. Моделювання, аналіз і оптимізація бізнес-процесів комерційного банку з використанням сучасних технологій. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_29 (дата звернення: 14.09.2018).

258 Пантелєєва Н. М. Інноваційні бізнес-моделі банків як відповідь на виклики та наслідки фінансової кризи. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 70-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2013_3_11 (дата звернення: 14.09.2018).

259 Костюк О. В. Перспективи банківської системи України у контексті трансформації моделі бізнесу європейських банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 1. С. 287-295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepsru_2014_1_37 (дата звернення: 14.09.2018).

260 Синюк А. О. Оцінювання фінансової стійкості банків з використанням бізнес-моделей. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 2. С. 176-188.

261 Петрашко Л. П., Цвівина М. С. Посткризова реструктуризація бізнес-моделей міжнародних банківських груп. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 277-280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4 (дата звернення: 14.09.2018).

262 Рашкован В., Покідін Д. Кластерний аналіз бізнес-моделей українських банків: застосування нейронних мереж Кохонена. *Вісник НБУ*. 2016. № 238. С. 13-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2016_238_4 (дата звернення: 14.09.2018).

263 Заруцька О.П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 379 с.

264 Заруцька О. П. Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Суми, 2013. 437 с.

265 Заруцька О. Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі структурно-функціональних груп. *Вісник НБУ*. 2012. № 10. С. 20-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2012_10_13 (дата звернення: 14.09.2018).

266 Заруцька О. П. Впровадження методики структурно-функціональних груп у систему управління складними економічними системами. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 1. С. 152-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2018_1_23 (дата звернення: 14.09.2018).

267 Cavelaars P., Passenier J. Follow the money: What does the literature on banking tell prudential supervisors about bank business models?». *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2012. Vol. 20, Issue 4. P. 402-416 URL: <https://doi.org/10.1108/13581981211279354> (on the date: 15.09.2018).

268 Ayad R., De Groen W. P. Banking Business Models Monitor 2014: Europe. CEPS Paperbacks. 2014. URL: <https://ssrn.com/abstract=2510323> (on the date: 17.09.2018).

269 Banking Business Models Monitor 2015 Europe / R. Ayadi at al. URL: <https://ssrn.m/abstract=2784334> (on the date: 17.09.2018).

270 Ayadi R., Arbak E., De Groen W. P. Business Models in European Banking: A Pre-and Post-Crisis Screening. *Center for European Policy Studies*. URL: <https://ssrn.com/abstract=1945779> (on the date: 17.09.2018).

271 Ayadi R., Arbak E., De Groen W. P. Regulation of European Banks and Business Models: Towards a New Paradigm? *Centre for European Policy Studies, Forthcoming*. URL: <https://ssrn.com/abstract=2098974> (on the date: 17.09.2018).

272 Guidelines for identifying and dealing with weak banks. Basel Committee on Banking Supervision. 2015. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d330.pdf> (on the date: 17.09.2018).

273 Osterwalder A., Pigneur Y. *Business Model Generation*. Wiley. La German, 2009. 72 p.

274 Исаев Р. А. Комплексная бизнес-модель коммерческого банка. *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. 2010. № 15 (39). С. 47-71.

275 Tomkus M. Identifying Business Models of Banks: Analysis of Biggest Banks from Europe and United States of America. Aarhus: Business and Social Sciences. URL: http://pure.au.dk/portal-asb-student/files/69715984/be_apendixu.pdf (on the date: 17.09.2018).

276 Elements of effective macroprudential policies. Lessons from international experience. IMF–FSB–BIS. 2016. 22 p. URL: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2016/083116.pdf> (on the date: 05.07.2018).

277 Operationalising the selection and application of macroprudential instruments. *Bank for International Settlements*. 2012. № 48. 75 p. URL: <http://www.bis.org/publ/cgfs48.pdf> (on the date: 05.07.2018).

278 Experiences with the ex ante appraisal of macroprudential instruments. *Bank for International Settlements*. 2016. № 56. 52 p. URL: <https://www.bis.org/publ/cgfs56.pdf> (on the date: 05.07.2018).

279 Кравчук І. С. Операціоналізація непрямих інструментів макропруденційної політики на ринку обігових фінансових інструментів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 1. С. 276-287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2017_1_35 (дата звернення: 05.07.2018).

280 Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools, and Systems for the Future. *Group of Thirty*. 2010. october. 96 p. URL: https://group30.org/images/uploads/publications/G30_EnhancingFinancialStabilityResilience.pdf (on the date: 05.07.2018).

281 Синдеева И. С. Роль макропруденциальной политики Банка России в регулировании рыночных рисков банковского сектора. *Символ науки*. 2017. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-makroprudentsialnoy-politiki-banka-rossii-v-regulirovanii-rynochnyh-riskov-bankovskogo-sektora> (дата обращения: 15.08.2018).

282 Dietsch M., Welter-Nicol C. Do LTV and DSTI caps make banks more resilient? *Banque de France*, August 2014. URL: <https://acpr.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/201406-do-ltv-and-dsti-caps-make-banksmore-resilient-13.pdf> (on the date: 23.10.2017).

283 Macroprudential instruments and frameworks: a stocktaking of issues and experiences. *Bank for International Settlements*. 2010. CGFS Papers № 38. 37 p. URL: <https://www.bis.org/publ/cgfs38.pdf> (on the date: 05.07.2018).

284 Towards a sectoral application of the countercyclical capital buffer: A literature review. *Bank for International Settlements*. 2018. Working Paper № 36. 25 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/wp36.pdf> (on the date: 05.07.2018).

285 Grace T., Hallissey N., Woods M. The Instruments of Macro-Prudential Policy. <https://www.centralbank.ie/docs/default-source/financial-system/financial-stability/macroprudential-policy/gns-2-1-1the-instruments-of-mpru.pdf?sfvrsn=2>.

286 Киевич А. В. Регулирование банковской системы: методические подходы, порождающие проблемы. *Российское предпринимательство*. 2010. № 8-2 (165). С. 109-113. URL: <http://bgscience.ru/lib/6251/> (дата обращения: 15.08.2018).

287 Качала Т. М., Стадник А. С. Науково-методичне забезпечення діагностики кризових явищ в банківській системі. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 2. С. 228-235.

288 Стадник А. С. Теоретико-методологічне підґрунтя державного антикризового регулювання банківської системи України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 3 (59). С. 106-110.

289 Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *East European Scientific Journal*. 2017. № 11 (27). Part 4. P. 36-41.

290 Стадник А. С. Необхідність антикризового державного регулювання банківської системи. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали науково-практичної інтернет - конференції (м. Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.). Черкаси: ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. С. 162-166.

291 Стадник А. С. Антикризове регулювання банківської системи України. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 листопада 2016 р.). Суми: ННІ БТ «УАБС» СумДУ, 2016. С. 38-41.

292 Стадник А. С. Антиципативний механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23 листопада 2017 р.). Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 294-299.

293 Стадник А. С. Інструменти макропруденційного аналізу в системі державного антикризового регулювання банківської системи. *Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної конференції (м. Стальова Воля, Республіка Польща, 20-21 липня 2018 року). Стальова Воля, Видавництво «Балтія», 2018. С. 44-47.

294 Стадник А. С., Качала Т. М. Інструментарій державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів

III Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (м. Суми, 22-23 листопада 2018 р.). Суми : Сумський державний університет, 2018. С. 234-238.

295 Beck T., Demirguç-Kunt A., Levine R.. Bank concentration, competition, and crises: First results. *Journal of Banking and Finance*. 2006. № 30(5). P. 1581-1603. URL: doi:10.1016/j.jbankfin.2005.05.010 (on the date: 05.07.2018).

296 Doll M. Bank concentration, competition and financial stability. Master thesis International Economics and Finance. Tilburg University, 2010, 69 p. URL: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=113128> (on the date: 05.07.2018).

297 Deltuvaite V. The Concentration-Stability Relationship in The Banking System: an Empirical Research. *Economics & Management*. 2010. № 5. P. 900-909.

298 Kasman S., Kasman A. Bank competition, concentration and financial stability in the Turkish banking industry. *Economic Systems*. 2015. № 39 (3). P. 502-517.

299 Diallo B. Bank competition and crises revisited: New results. *Economics Letters*. 2015. № 129. P. 81-86. URL: doi:10.1016/j.econlet.2015.02.015 (on the date: 05.07.2018).

300 Shijaku G. Does Concentration Matter for Bank Stability? Evidence from the Albanian Banking Sector. *Journal of Central Banking Theory and Practice*. 2017. № 6 (3). P.67-94. URL: doi:10.1515/jcbtp-2017-0021 (on the date: 05.07.2018).

301 Schaeck K., Cihák M., Wolfe S. Are Competitive Banking Systems More Stable? *Journal of Money, Credit and Banking*. 2009. № 41(4). P. 711-734. URL: doi:10.1111/j.1538-4616.2009.00228.x (on the date: 05.07.2018).

302 Baumol W. J. Contestable markets and the theory of industry structure. *The American Economic Review*. 1982. Vol. 72, №. 1. P. 1-15 URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.8509&rep=rep1&type=pdf> (on the date: 05.07.2018).

303 Огородникова Т. В., Сергеева С. В. Теория квазиконкурентных рынков. Экономика 2.0. URL: <http://econ2.ru/blogs/problemy-obrazovaniya/teoriya-kvazikonkurentnyh-rynkov.html> (дата обращения: 05.07.2018).

304 Titko J., Kozlovskis K., Kaliyeva G. Competition-stability relationship in the banking sector. *Systemics, Cybernetics and Informatics*. 2015. № 13 (2). P. 25-31. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/0a58/b3233ae05a32bd2b1c245f5a677d0f164dce.pdf> (on the date: 17.07.2018).

305 Ben A., Intissar T., Zeitun R. Banking Concentration and Financial Stability. New Evidence from Developed and Developing Countries. *Eastern Economic Journal*. 2018. № 44 (1). P. 117-134. URL: doi:10.1057/eej.2016.8 (on the date: 05.07.2018).

306 Calice P., Leonida L. Concentration in the Banking Sector and Financial Stability: New Evidence. Policy Research working paper; № WPS 8615. Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/953311539698216215/Concentration-in-the-Banking-Sector-and-Financial-Stability-New-Evidence> (on the date: 05.07.2018).

307 Berger A. N., Klapper L. F., Turk-Ariss R. J. Bank Competition and Financial Stability. *Journal of Financial Services Research*. 2009. Vol. 35, Issue 2. P. 99-118. URL: <https://doi.org/10.1007/s10693-008-0050-7> (on the date: 25.07.2018).

308 Moore D. S., McCabe G. P., Craig, B. A. Introduction to the Practice of Statistics. NJ: W.H. Freeman and Company, 2014. 216 p.

309 Corder G. W., Foreman D. I. Nonparametric Statistics for Non-Statisticians: A Step-by-Step Approach. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2011. 377 p.

310 Bikker J. A., Haaf K. Competition, concentration and their relationship: An empirical analysis of the banking industry. *Journal of Banking and Finance*. 2002. № 26 (11). P. 2191-2214. URL: doi:10.1016/s0378-4266(02)00205-4 (on the date: 05.08.2018).

311 Cetorelli N. Real Effects of Bank Competition. *SSRN Electronic Journal*. URL: doi:10.2139/ssrn.505982 (on the date: 05.07.2018).

312 Alegria C., Schaeck K. On Measuring Concentration in Banking Systems. *SSRN Electronic Journal*. URL: doi:10.2139/ssrn.949056 (on the date: 05.07.2018).

313 Claessens S. Competition in the Financial Sector: Overview of Competition Policies. *IMF Working Papers*. 2009. № 09 (45), 1. URL: doi:10.5089/9781451871937.001 (on the date: 05.07.2018).

314 Florian L. Measuring competition in banking: A critical review of methods. Working Papers 201412, CERDI. URL: <http://publi.cerdi.org/ed/2014/2014.12.pdf> (on the date: 17.07.2018).

315 Bekmurodova Adhamovna G. Banking Competition and Stability: Comprehensive Literature Review. *International Journal of Management Science and Business Administration*. 2014. № 2(6). P. 26-33. URL: doi:10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.26.1002 (on the date: 05.07.2018).

316 Naldi M. Concentration indices and Zipf's law. *Economics Letters*. 2003. vol. 78, no. 3. pp. 329-334.

317 Naldi M., Flamini M. The CR4 index and the interval estimation of the Herndahl-Hirschman Index: an empirical comparison, 2014 UKSim-AMSS 16th International Conference on Computer Modelling and Simulation. P. 317-322 URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01008144/document> (on the date: 05.07.2018).

318 Rhoades S. A. Market share inequality, the HHI, and other measures of the firm-composition of a market. *Review of industrial organization*. 1995. № 10 (6). P. 657-674.

319 Mynhardt R. H., Plastun A., Makarenko I. Competitiveness of the Ukrainian audit market. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*. 2017. № 7(2). P. 177-193. URL: doi:10.22495/rgcv7i2c1p6 (on the date: 05.07.2018).

320 Plastun A., Makarenko I., Balatskiy E. Competitiveness in the Ukrainian stock market and local crisis of 2013-2015. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15, Is. 2, p. 29-39.

321 Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року», затверджена Постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391.

URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73007243> (дата звернення: 22.09.2018).

322 Sudipto G., Rajeev R., Kyuseok S. ROCK: A Robust Clustering Algorithm for Categorical Attributes. *Information Systems*. 2000. Vol. 25(5). P. 512-521
URL: <http://theory.stanford.edu/~sudipto/mypapers/categorical.pdf> (on the date: 05.07.2018).

323 Дюк В., Самойленко А. Data Mining: учебный курс. СПб.: Изд. Питер, 2001. 368 с.

324 Zhang T., Ramakrishnan R., Livny M. BIRCH: An Efficient Data Clustering Method for Very Large Databases. ACM SIGMOD Conference. 1996.
URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/2364/b2c611b09c4758d4059219017157a57cf3cd.pdf> (on the date: 05.07.2018).

325 Марманис Х. Алгоритмы интеллектуального Интернета. Передовые методики сбора, анализа и обработки данных. М.: Символ-Плюс Издательство, 2011. 466 с.

326 Паклин Н. Б., Орешков В.И. Бизнес-аналитика: от данных к знаниям : учебное пособие. Москва [и др.]: Питер, 2013. 701 с.

327 Любіч О. О., Бортніков Г. П., Панасенко Г. О. Аналіз бізнес-моделі державних банків в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 10. С. 7-38.

328 Acharya V., Engle R., Pierret D. Testing Macroprudential Stress Tests: The Risk of Regulatory Risk Weights. *Journal of Monetary Economics*. 2014. Vol. 65. P. 36-53. URL: <https://www.nber.org/papers/w18968.pdf> (on the date: 05.10.2018).

329 Stress Tests to Promote Financial Stability: Assessing Progress and Looking to the Future / Bookstaber R. et al. *Journal of Risk Management in Financial Institutions*. 2014. Vol. 7(1). P. 16-25. URL: https://financialresearch.gov/working-papers/files/OFRwp0010_BookstaberCetinaFeldbergFloodGlasserman_StressTeststoPromoteFinancialStability.pdf (on the date: 05.10.2018).

330 Goldstein M. Banking's Final Exam – Stress Testing and Bank-Capital Reform. The Peterson Institute for International Economics, 2017. 350 p.

-
- 331 Kapinos P., Mitnik O. A Top-Down Approach to Stress-Testing Banks. FDIC Center for Financial Research Paper. 2015. № 2015-02. URL: <https://ssrn.com/abstract=2608440> (on the date: 05.07.2018).
- 332 Леонович Т. И. Анализ деятельности банков и управление рисками. Минск, 2011. 119 с.
- 333 Хилберс П. Использование различных сценариев проведения стресс-тестов. *Финансы и развитие*. 2004. № 12. С. 24-27.
- 334 Schuermann T. Stress Testing Banks. *International Journal of Forecasting*. 2014. Vol. 30 (3). P. 717-728. URL: <http://iranarze.ir/wp-content/uploads/2016/10/E2404.pdf> (on the date: 05.07.2018).
- 335 Анісімова Л. Стрес-тестування ризиків центральними банками. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 3. С. 63-75.
- 336 Анісімова Л. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2015. № 3(1). С. 90–100.
- 337 Бортніков Г. П., Любіч О. О. Моделі стрес-тестування для оцінки ризиків банків. *Математичне моделювання в економіці*. 2016. № 1. С. 59-73.
- 338 Данілова Л. І., Савочка В. В. Стрес-тестування в системі ризик-менеджменту банку. *Економічний аналіз*. 2014. № 15 (1). С. 244-252.
- 339 Діденко О. М. Стрес-тестування банківських систем як сучасний метод прогнозування банківських криз. *Бізнес-навігатор*. 2011. № 5. С. 112-117.
- 340 Дюба Ю., Муріна А. Підхід Національного банку України до стрес-тестування української банківської системи. *Вісник НБУ*. 2015. № 234. С. 39-52.
- 341 Житний П. Є., Шаповалова С. М., Карамішева Г. М. Світова практика стрес-тестування у банках України. *Вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1 (30). С. 67-72.
- 342 Заруцька О. П. Удосконалення підходів до стрес-тестування банків у системі банківського нагляду. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 36. С. 180-187.

343 Івасів І. Б., Максимова А. В. Макроекономічне стрес-тестування банків: сутність, підходи та основні етапи. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 75-85.

344 Івасів І. Б., Максимова А. В., Корнилюк Р. В. Макроекономічне стрес-тестування банків: монографія. Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2014. 186 с.

345 Кишакевич Б. Ю. Стрес-тестування економічного капіталу банку на основі однофакторних моделей. *Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць*. 2011. Вип. 21.02. С. 210-219.

346 Лазня А. В. Стрес-тестування у забезпеченні фінансової стабільності банківської системи: застосування практики міжнародного досвіду. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 2. С. 67-77.

347 Лазня А. В. Методологічні підходи до проведення стрес-тестування банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 1. С. 61-66.

348 Мазун Н. Г. Теоретичні основи стрес-тестування як інструменту управління банківськими ризиками. *Фінанси, облік і аудит*. 2010. Вип. 16. С. 121-129.

349 Максимова А. В. Макроекономічне стрес-тестування банків у системі регулювання банківської діяльності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08; Держ. вищ. навч. закл. «Криворізь. нац. ун-т». Кривий Ріг, 2012. 217 с.

350 Максимова А. В. Аналіз загальноєвропейських програм макроекономічного стрес-тестування банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 4. С. 64-68.

351 Науменкова С., Міщенко С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків. *Вісник НБУ*. 2008. № 5. С. 18-23.

352 Кишакевич Б. Ю., Юзьв'як О. А. Стрес-тестування банку: підходи, методи, світовий досвід. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.1. С. 277-283.

353 Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issues, Methodologies, and FSAP Experiences / Blaschke W., Jones M. T., Majnoni G., Peria S. M.. IMF Working Paper. 2001. № 01/88. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf> (on the date: 19.09.2018).

354 International Monetary Fund. Financial Sector Assessment Program (FSAP). URL: <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/14/Financial-Sector-Assessment-Program> (on the date: 05.07.2018).

355 Basel Committee on Banking Supervision. Stress testing principles: Consultative Document. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d428.pdf> (on the date: 05.07.2018).

356 Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк» за 2014 рік URL: [http://static.privatbank.ua/files/data/%B2%D0%BE%D1%8E\).pdf](http://static.privatbank.ua/files/data/%B2%D0%BE%D1%8E).pdf) (дата зверення: 21.10.2018).

357 Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк» за 2015 рік. URL: https://static.privatbank.ua/files/sud/PB_GROUP_REPORT_Ua_Cy_UKR%20final%20signed.pdf (дата зверення: 21.10.2018).

358 Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк» за 2016 рік. URL: https://static.privatbank.ua/files/acpbua/Separate%20UKR_PB%202016.pdf (дата зверення: 21.10.2018).

359 Значення економічних нормативів в цілому по банківській системі України. Національний банк України: URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 (дата зверення: 21.10.2018).

360 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют : Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#6> (дата зверення: 21.10.2018).

361 Індекси споживчих цін на товари та послуги: Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscm10_u.html (дата зверення: 21.10.2018).

362 Кузнецов А. Р., Пыткин А. Н. Стресс-тестирование в банковском секторе: ликвидность. Известия Уральского государственного экономического университета. 2015. № 3 (59). С. 39-47.

363 Методика моделирования достаточности капитала: стресс-тестирование. М.: Ассоциация российских банков. 2013. 83 с.

364 Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2009 № 460 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09> (дата звернення: 21.10.2018).

365 Стадник А.С. Розвиток концепції мікропруденційного банківського регулювання в Україні на основі запровадження аналізу бізнес-моделей банків. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2 (58). С. 107-115.

366 Стадник А. С. Теоретико-прикладні питання стрес-тестування як інструмента державного антикризового регулювання банківської системи. *Право та державне управління*. 2018. № 2 (31). Том 2. С. 134-140.

367 Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. № 1. P. 302-313.

368 Стадник А. С. Запровадження аналізу бізнес-моделей банків з метою превенції банківських криз мікро- та макрорівнів. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків*: матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 27 жовтня 2017 р.). Черкаси : ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. С. 234-237 (0,17 друк. арк.).

ДОДАТКИ

Додаток А

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ

Таблиця А.1 – Поглиблена структуризація банківських криз як об'єктів державного антикризового регулювання [авторська розробка]

Рівень	Вид	Характеристика	Види за регіональною поширеністю	Види за кумулятивністю	Види за синхронністю
Макрорівень	Системна	наявність двох умов: 1) суттєве погіршення фінансової стабільності банківської системи; 2) значне втручання держави для подолання наслідків. Рік, коли виконуються обидва критерії, визначається як рік початку системної банківської кризи. Роком завершення кризи вважається рік до того, як ріст реального ВВП та реального росту кредитування є позитивними протягом не менше двох років поспіль.	національна, зумовлена виключно внутрішніми макроекономічними диспропорціями та деструктивними факторами всередині країни. Можуть бути наявні зворотні ефекти та ефекти зараження.	кумулятивна, розповсюджується на інші економічні системи, може супроводжуватись іншими кризами. Характеризується багатократними зворотними ефектами.	одиночна, що не супроводжується іншими формами фінансових криз
			регіональна, що охоплює групу країн із подібними дестабілізуючими факторами (наприклад, військові дії, природні катастрофи) та кризовими передумовами через канали міжнародного «зараження».	ізолювана, само реалізується виключно на рівні банківської системи, матеріалізується через кризу окремих банків, що розповсюджується на систему через внутрішній «ефект зараження» внаслідок асиметрії інформації; критичного зростання системних ризиків.	подвійні кризи як епізоди, в яких банківська криза супроводжується валютною або борговою кризами в попередній, поточний або наступний рік.
			світова (глобальна), що поширюється на всі світові держави, набуває глобального характеру канали через міжнародного «зараження», незалежно від місця її виникнення та швидкості розповсюдження. Може породжуватись глобальними шоками (різкі зміни цін на певні стратегічно важливі товари, зокрема енергоносії, а також макроекономічні та регулятивні зміни у економіках – світових економічних та фінансових центрах), що здійснюють прямий вплив на усі національні економіки.		потрійні кризи як епізоди, в яких банківська криза супроводжується валютною та борговою кризами в попередній, поточний або наступний рік.
Мікрорівень	Локальна (групова)	відбувається з окремими групами банків, виділеними за територіальними, галузевими, функціональними ознаками. Не чинить негативного впливу на стан банківської системи.			
	Часткова (одиночна)	охоплює окремі, одиночні установи банківської системи країни. Не чинить негативного впливу на стан банківської системи.			

Додаток Б

УЗАГАЛЬНЕННЯ ІНДИКАТОРІВ НАСТАННЯ СИСТЕМНОЇ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Таблиця Б.1 – Значення індикаторів відносно до банківської системи України за період з 2007 по 2010 рік

Індикатор	Початок кризи:		Пік кризи:		Відновлення економічного розвитку:	
	31.12.2007	31.09.2008	31.12.2008	01.10.2009	31.12.2009	31.12.2010
Надання додаткової ліквідності банкам, включаючи всі інструменти, млрд. грн	2,5	64,1	169,5	58,40	64,4	5,2
Темпи зростання депозитів (залучених коштів),%	12,76	6,44	8,02	н/д	-0,19	5,46
Рівень проблемної заборгованості	1,65	н/д	1,30	н/д	2,27	11,24
Темпи зростання виданих кредитів, %	12,76	6,44	8,02	2,66	-0,19	5,46
Середньозважена процентна ставка на міжбанківському кредитному ринку, %	10,8	28,3	18,1	5,7	14,6	9,6
Рівень довіри до банківської системи – рівень монетизації ВВП за агрегатом МЗ	55,0	54,8	54,4	53,9	53,4	54,6
Офіційний валютний курс гривні за НБУ, грн. за дол. США	5,05	4,86	7,70	8	7,99	7,96
Частка активів банків, що перебувають в стані ліквідації, %	0,2	0,2	0,2	0,6	0,6	2,21

Таблиця Б.2 – Значення основних макропруденційних факторів-індикаторів настання банківської кризи 2014-2015 років

Показник	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016
Надання додаткової ліквідності банкам, включаючи всі інструменти, млрд. грн	80,16	97,48	113,37	74,78
Темпи зростання депозитів (залучених коштів),% до попереднього року	17,62	2,18	4,3	13,46
Рівень проблемної заборгованості, % до кредитного портфеля	8,9	7,7	13,5	22,1
Темпи зростання виданих кредитів, %	15,1	9,31	-18,27	-20,65
Середньозважена процентна ставка на міжбанківському кредитному ринку, %	22,7	21,0	18,5	12,4
Рівень довіри до банківської системи – рівень монетизації ВВП за агрегатом МЗ	62,29	60,20	49,98	46,26
Офіційний валютний курс гривні за НБУ, грн. за дол. США [11]	7,99	15,77	24,00	27,19
Кількість банків, одиниць	180	163	117	96
Вимушена націоналізація значної частини (понад 10 %) банків або системно важливих банків	-	-	-	+

Таблиця Б.3 – Значення основних макропруденційних факторів та індикаторів банківської кризи 2008-2009 та 2014-2015 років [створено автором]

Показник	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Дефлятор ВВП,%, Росія	42,45	50,076	51,074	58,32	72,11	78,66	82,92	89,13	96,58	100
Дефлятор ВВП,%, Білорусія	620,23	751,8	794,53	915,19	1561,17	2735,19	3315,95	3916,44	4543,95	4923
Дефлятор ВВП,%, Польща	91,25	94,79	98,36	100	103,22	105,65	106,48	106,48	107,29	107,73
Дефлятор ВВП,%, Німеччина	96,72	97,53	99,24	100	101,07	102,62	104,64	106,52	108,66	110,11
Дефлятор ВВП,%, Казахстан	140,42	169,82	177,79	212,53	256,19	268,45	293,95	310,92	316,59	359,77
Дефлятор ВВП,%, Китай	76	81,95	81,84	87,52	94,66	96,92	99,08	99,9	100	101,13
Темп зростання світового ВВП, %	5,2	3,1	-0,8	5,1	3,8	3,1	3,3	3,3	3	3,1
Зміна реального валютного курсу, % річна зміна	-0,7	-17,5	4,5	8,1	2,8	-6,9	-1,8	-21,5	8	-0,3
Темп приросту номінального ВВП України, ВВП	32,5	31,5	-3,7	18,5	21,6	7	3,3	7,7	26,3	20,4
Темп приросту реального ВВП України, ВВП	24,3	25,6	9,5	12,9	19,9	14,5	7,8	-2,5	4,6	42,1
Рівень безробіття, %	6,9	6,9	9,6	8,8	8,6	8,1	7,7	9,7	9,5	9,7
Темпи зміни рівня безробіття, %	-0,5	0,0	2,7	-0,8	-0,2	-0,5	-0,4	2,0	-0,2	0,2
Дефіцит платіжного балансу (у % до ВВП)	6,60	-1,70	-11,71	3,69	-1,50	-2,38	1,10	-10,10	0,94	1,44
Відношення рахунку поточних операцій платіжного балансу до ВВП, %	-3,69	-7,09	-1,48	-2,21	-6,28	-8,14	-8,92	-3,49	-0,21	-3,70
Зовнішній борг, млн. грн	403772,75	782774,3	211751,7	276745,6	299413,9	308999,8	300 025,40	611697,10	1042719,6	1240028,7
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП	56	56,5	88,2	86	77,4	76,8	77,5	95,8	131	121,7
Відношення обсягу державного боргу до ВВП	12,3	20	34,7	39,9	35,9	36,6	40,1	70,2	79,4	81
Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %	124,93	175,96	49,99	50,38	42,29	43,08	44,00	79,43	99,83	105,57
Відношення державного бюджету до ВВП, %	-0,8	-1,32	-3,89	-5,94	-1,79	-3,79	-4,45	-4,98	-2,28	-2,94
Річна зміна реального валютного курсу, %	-0,7	-17,5	4,5	8,1	2,8	-6,9	-1,8	-21,5	8	-0,3
Темп зміни агрегату М2, %	50,83	30,99	-5,42	23,12	14,24	13,10	17,52	5,42	6,27	8,59
Рівень інфляції, %	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4
Абсолютний приріст індексу споживчих цін, %	5	5,7	-10	-3,2	-4,5	-4,8	0,7	24,4	18,4	-30,9
Темп приросту індексу споживчих цін, %	4,48	4,89	-8,18	-2,85	-4,12	-4,59	0,70	24,28	14,73	-21,56

Додаток В

ІНДИКАТОРИ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ

Таблиця В.1 – Агреговані мікропруденційні індикатори банківської системи, що визначають її вразливість до кризи

№	Індикатори	Група
1	2	3
1.	Коефіцієнти сукупної достатності капіталу (співвідношення капіталу до зважених за ризиком активів)	Достатність капіталу
2.	Частота розподілу (концентрація) достатності капіталу за групами банків (три найбільших банки; державні банки; банки з іноземним капіталом; рекапіталізовані банки тощо)	
3.	Галузева концентрація кредитів	
4.	Кредити, номіновані в іноземних валютах	Якість активів
5.	Прострочена заборгованість та резерви (показники прострочених кредитів за вирахуванням резервів та співвідношення резервів плюс невикористані відсотки за знеціненими кредитами до загальних кредитів)	
6.	Кредити збитковим підприємствам державного сектору	
7.	Профіль ризику активів (співвідношення активів, зважених за рівнем ризику, до загальних активів за кожною ваговою категорією)	
8.	Пов'язане кредитування	
9.	Кредитний важіль (співвідношення активів до капіталу)	
	Показники на рівні позичальника	
10.	Співвідношення «борг / капітал»	
11.	Прибутковість корпоративного сектору	
12.	Інші характеристики фінансового стану підприємства	
13.	Заборгованість домашніх господарств	Якість управління
14.	Співвідношення витрат до доходів	
15.	Чистий прибуток на одного працівника	
16.	Зростання числа фінансових інститутів	
17.	Рентабельність активів	Прибутковість
18.	Структура доходів та витрат	
19.	Співвідношення доходів та витрат	
20.	Рентабельність акціонерного капіталу	
21.	Структурні індикатори прибутковості	
22.	Кредити центрального банку фінансовим організаціям	Ліквідність
23.	Коефіцієнт «кредити / депозити»	
24.	Структура активів та зобов'язань за строковістю (коефіцієнти ліквідності активів)	
25.	Показники вторинної ринкової ліквідності	
26.	Відношення депозитів до грошових агрегатів	
27.	Сегментація міжбанківської процентної ставки	
28.	Ризик зміни обмінних курсів	Чутливість до ринкового ризику
29.	Ризик зміни курсів акцій, ризик зміни цін на сировинні товари	
30.	Ризик зміни процентних ставок	
31.	Індикатори надлишкової прибутковості	Основні характеристики ринку
32.	Кредитні рейтинги	
33.	Розриви в прибутковості за державними облігаціями	
34.	Ринкова вартість фінансових інструментів, включаючи акції	

Таблиця В.2 – Індикатори фінансової стабільності МВФ

Код	Основні ІФС	Група
1	2	3
I1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	Достатність капіталу
I2	Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів	
I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	
I4	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	Якість активів
I5	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів	
I6	Норма прибутку на активи	Прибуток і рентабельність
I7	Норма прибутку на капітал	
I8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	
I9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	Ліквідність
II0	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	
II1	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	
II2	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	Чутливість до ринкового ризику
II3	Співвідношення капіталу до активів	
II4	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу	Достатність капіталу
Рекомендовані ІФС		
II5	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів	Якість активів
II6	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіта	
II7	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу	
II8	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу	Прибуток і рентабельність
II9	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат	
I20	Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти)	
I21	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти)	Ліквідність
I22	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)	
I23	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	
I24	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань	Чутливість до ринкового ризику
I25	Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу	

Додаток Г

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ

Таблиця Г.1 – Переваги та недоліки стрес-тестів «з верху до низу» та «з низу до гори» у ДАРБС

	Стрес-тест «з верху до низу»	Стрес-тест «з низу до гори»
Переваги	Органи влади використовують загальну модель для отримання результатів для різних банків, що дозволяє порівнювати результати між банками, щоб краще зрозуміти їх вразливі місця до певних шоків.	моделі містять значну кількість детальних даних про портфелі та ризику, що надають інформацію про конкретні драйвери результатів їх стрес-тестування (емпіричний зв'язок оцінюється на максимально можливому рівні деталізації банківської змінної)
	застосовуються на базі банківських балансів, але результати можуть об'єднуватись для визначення «типового» впливу конкретних стрес-сценаріїв на банківську систему.	банки мають різні бізнес-моделі та ризику: їх стрес-тести враховують ці особливості
Недоліки	менше деталей щодо драйверів результатів, ніж у стрес-тесті «з низу до гори» (емпіричний зв'язок між банківською змінною та екзогенним стрес-фактором визначається на рівні портфеля з низьким ступенем деталізації.)	взаємодія з іншими банками в періоди стресу та пов'язані з цим мережеві ефекти не враховуються
	стрес-тести використовують прості моделі, що базуються на формалізованих історичних зв'язках між ключовими макрофінансовими показниками та показниками банків, що ускладнює врахування специфіки окремих банків	
	ризик ліквідності не враховується в явній формі (крім наслідків зростання витрат на фінансування під час стресу)	ризик ліквідності не враховується в явній формі (крім наслідків зростання витрат на фінансування під час стресу)
	взаємодії між банками не враховується в явній формі; отже, не існує побічних ефектів	

Додаток Д

ОСНОВНІ КОЕФІЦІЄНТИ, ЩО МОЖУТЬ ВИКОРИСТОВУВАТИСЬ ДЛЯ
АНАЛІЗУ БАНКІВ НА МІКРОРІВНІТаблиця Д.1 – Перелік коефіцієнтів, що характеризують чутливість банків
до кризових явищ

Порядок розрахунку	Характеристика
1	2
Капіталізація	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / (Загальні активи – нематеріальні активи)	можливість визначити, який рівень капіталу має банк та який рівень коштів знаходиться в розпорядженні банку умовно-постійно
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / клієнтське та короткострокове фінансування	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / необоротні активи	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами) / кредити	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / загальні активи	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / загальні зобов'язання	
(Власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / сукупні активи, зважені за ступенем ризику	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / (загальні активи – нематеріальні активи)	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / необоротні активи	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / кредити	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні активи	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні зобов'язання	
(Регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Основні фонди / клієнтське та короткострокове фінансування	
Основні фонди / загальні активи	
Основні фонди / загальні зобов'язання	
Інвестиції у власний капітал / сукупний капітал	
Регулятивний капітал / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Регулятивний капітал / клієнтське та короткострокове фінансування	
Регулятивний капітал / необоротні активи	
Регулятивний капітал / кредити	
Регулятивний капітал / сукупні активи	
Регулятивний капітал / сукупні зобов'язання	
Регулятивний капітал / сукупні активи, зважені за ступенем ризику	
Субординований борг / сума основних фондів	
Капітал 1-го рівня / сукупні активи – нематеріальні активи	
Капітал 1-го рівня / необоротні активи	
Капітал 1-го рівня / кредити	
Капітал 1-го рівня / загальні активи	
Капітал 1-го рівня / загальні зобов'язання	
Капітал 1-го рівня / загальні активи, зважені за ступенем ризику	

Продовження таблиці Д.1

1	2
Загальний капітал / загальні активи	
Ліквідність	
Депозити / загальні зобов'язання	можливість визначити, наскільки є збалансованою ресурсна база та активи за строками та можливістю банку своєчасно виконати свої зобов'язання
Ліквідні активи / загальні активи	
Ліквідні активи / сума депозитів	
Ліквідні активи / клієнтське та короткострокове фінансування	
Кредити / депозити клієнтів	
Кредити/загальні активи	
Кредити / загальні активи	
Рентабельність	
(Прибуток до оподаткування + резерви на покриття втрат за активами) / сукупна виручка	можливість визначити наскільки стабільно діяльність банку є прибутковою до врахування витрат за можливими ризиками та після
(Сукупні витрати – процентні витрати) / (Сукупні активи – нематеріальні активи)	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / клієнтське та короткострокове фінансування	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / власний капітал	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / необоротні активи	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / кредити	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / загальні активи	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / загальні зобов'язання	
(Сукупні витрати – процентні витрати) / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
(Дохід від торгових операцій + інші операційні доходи) / операційний дохід	
Співвідношення витрат і прибутку (операційні витрати / операційний дохід)	
Процентні витрати / депозити	
Процентні витрати / загальні зобов'язання	
Процентні витрати / сукупні витрати	
Процентний дохід / процентні витрати	
Чистий дохід / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Чистий дохід / клієнтське та короткострокове фінансування	
Чистий дохід / власний капітал	
Чистий дохід / необоротні активи	
Чистий дохід / кредити	
Чистий дохід / загальні активи	
Чистий дохід / дохідні активи	
Чистий дохід / сукупні витрати	
Чистий дохід / загальні зобов'язання	
Чистий дохід / сукупна виручка	
Чистий дохід / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Чистий процентний дохід / середній розмір активів	
Чиста процентна маржа	
Чистий процентний дохід / власний капітал	
Чистий процентний дохід / необоротні активи	
Чистий процентний дохід / кредити	
Чистий процентний дохід / загальні активи	
Чистий процентний дохід / дохідні активи	
Чистий процентний дохід / сукупні витрати	
Чистий процентний дохід / загальні зобов'язання	

Продовження таблиці Д.1

1	2
Чистий процентний дохід / сукупний операційний дохід	
Чистий процентний дохід / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Непроцентний дохід / середній розмір активів	
Позареалізаційні доходи / чистий дохід	
Інші операційні доходи / середній розмір активів	
Інші операційні доходи / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Інші операційні доходи / клієнтське та короткострокове фінансування	
Інші операційні доходи / власний капітал	
Інші операційні доходи / необоротні активи	
Інші операційні доходи / кредити	
Інші операційні доходи / загальні активи	
Інші операційні доходи / дохідні активи	
Інші операційні доходи / сукупні витрати	
Інші операційні доходи / загальні зобов'язання	
Інші операційні доходи / сукупна виручка	
Інші операційні доходи / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Прибуток до оподаткування / чистий дохід	
Прибуток до оподаткування / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Прибуток до оподаткування / клієнтське та короткострокове фінансування	
Прибуток до оподаткування / власний капітал	
Прибуток до оподаткування / необоротні активи	
Прибуток до оподаткування / кредити	
Прибуток до оподаткування / загальні активи	
Прибуток до оподаткування / дохідні активи	
Прибуток до оподаткування / сукупні витрати	
Прибуток до оподаткування / загальні зобов'язання	
Прибуток до оподаткування / сукупна виручка	
Прибуток до оподаткування / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Середня рентабельність активів (ROAA)	
Середня рентабельність власного капіталу (ROAE)	
Сукупні витрати / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Сукупні витрати / клієнтське та короткострокове фінансування	
Сукупні витрати / власний капітал	
Сукупні витрати / необоротні активи	
Сукупні витрати / кредити	
Сукупні витрати / загальні активи	
Сукупні витрати / дохідні активи	
Сукупні витрати / загальні зобов'язання	
Сукупні витрати / сукупна виручка	
Сукупні витрати / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Сукупні операційні витрати / загальні активи	
Сукупні операційні витрати / дохідні активи	
Сукупний операційний дохід / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Сукупний операційний дохід / клієнтське та короткострокове фінансування	
Сукупний операційний дохід / власний капітал	
Сукупний операційний дохід / необоротні активи	
Сукупний операційний дохід / кредити	
Сукупний операційний дохід / загальні активи	
Сукупний операційний дохід / дохідні активи	
Сукупний операційний дохід / сукупні витрати	
Сукупний операційний дохід / загальні зобов'язання	

Продовження таблиці Д.1

1	2
Сукупні витрати / сукупна виручка	
Сукупні витрати / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Сукупна виручка / (загальні активи – нематеріальні активи)	
Сукупна виручка / клієнтське та короткострокове фінансування	
Сукупна виручка / кредити	
Сукупна виручка / загальні активи	
Сукупна виручка / дохідні активи	
Сукупна виручка / сукупні витрати	
Сукупна виручка / загальні зобов'язання	
Сукупна виручка / загальні активи, зважені за ступенем ризику	
Якість активів	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами/ (кредити + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами)	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / (операційний дохід + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами)	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / кредити	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / чистий процентний дохід	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / загальні активи	
Відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами/ чистий дохід	
Резерви на покриття втрат за кредитами / сума наданих кредитів	
Резерви на покриття втрат за кредитами / (кредити + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами)	
Резерви на покриття втрат за кредитами / кредити	
Резерви на покриття втрат за кредитами / проблемні кредити	
Резерви на покриття втрат за кредитами / загальні активи, зважені з урахуванням ризику	
Чисті списання / середній сукупний обсяг наданих кредитів	
Чисті списання / чистий дохід до відрахувань у резерви на покриття втрат за кредитами	
Чисті списання / (кредити + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами)	
Чисті списання / кредити	
Чисті списання / сукупні активи	
Кредити за мінусом резервів / клієнтське та короткострокове фінансування	
Кредити за мінусом резервів / сума депозитів та залучених коштів	
Кредити за мінусом резервів / загальні активи	
Проблемні кредити / (сукупний капітал + резерви на покриття втрат за кредитами)	
Проблемні кредити / (кредити + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами)	
Проблемні кредити / (кредити + резерви на покриття втрат за кредитами)	
Проблемні кредити / кредити	
Проблемні кредити / власний капітал	
Загальні активи, зважені з урахуванням ризику / загальні активи	
Якість ресурсів	
Залишки коштів клієнтів на вимогу / загальні зобов'язання	
Строкові кошти клієнтів / загальні зобов'язання	

можливість зробити висновок про якість кредитного портфелю та розмір ризиків, пов'язаних з можливим неповерненням активів, внаслідок чого ризиків невиконання банком своїх зобов'язань вчасно

можливість зробити висновок про якість ресурсів та розмір ризиків, пов'язаних з можливим їх відтоком

Додаток Е

АНАЛІЗ БІЗНЕС-МОДЕЛІ БАНКІВ

Таблиця Е.1 – Фінансові параметри виділення бізнес-моделі банку [узагальнено автором]

Фінансовий параметр	Деталізація фінансового параметра	Науковці, що виділяли фінансовий параметр							
		Ф. Мергаертс та Р. Веннет	М. Кохлер	Й. Алтанбаса, С. Манжанеллі, Д. Маркуса-Ібанеза	Експерти IRCCF	Ф. Т. Алескеров, В. Ю. Белоусова, П. К. Бондарчук, Е. С. Попова	Експерти ЕВА	П.Кавеларс, Дж.Пасеньєр	О. О. Любіч, Г. П. Бортніков, Г. О. Панасенко
Структура активів	характеристика кредитного портфеля	+	-	-	+	-	+	+	+
	кредити, надані банкам	-	-	-	+	-	+	-	-
	кредити клієнтам	-	-	-	+	-	+	+	+
	торгові активи	-	-	-	+	-	-	-	-
	якість кредитів	+	-	-	-	-	+	-	+
	масштаби вкладень	+	-	-	-	-	-	-	-
Структура зобов'язань	залежність банку від коштів клієнтів	+	-	+	-	-	+	-	+
	залежність від депозитів клієнтів	-	-	+	-	-	+	-	-
	залежність від гуртового фондування	-	-	+	-	-	+	-	-
	ризик втрати фінансування	+	-	-	-	-	+	+	-
	боргові зобов'язання	-	-	+	-	-	+	-	-
Капітал	співвідношення власного капіталу та активів	+	-	-	-	+	+	-	-
Доходи	диверсифікація структури доходів	+	+	+	-	+	+	-	+
Експозиції в похідних інструментах	сукупна вартість усіх похідних позицій банку в ролі одного з фінансових ризиків	-	-	-	+	-	-	-	-

Таблиця Е.2 – Перелік коефіцієнтів, що характеризують фінансові параметри бізнес-моделі банку

Показник	Коефіцієнт
1	2
Структура активів	<ul style="list-style-type: none"> – кредити надані клієнтам / активи; – споживчі кредити / кредити; – міжбанківські кредити / активи; – високоліквідні активи / активи; – співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів; – співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів; – співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів; – цінні папери / активи; – портфель державних цінних паперів / активи; – відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами/ (кредити + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами); – відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / кредити; – відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / чистий процентний дохід; – відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами / загальні активи; – резерви на покриття втрат за кредитами / сума наданих кредитів; – резерви на покриття втрат за кредитами / проблемні кредити; – резерви на покриття втрат за кредитами / загальні активи, зважені з урахуванням ризику; – кредити за мінусом резервів / загальні активи; – проблемні кредити / (сукупний капітал + резерви на покриття втрат за кредитами); – проблемні кредити / кредити; – проблемні кредити / власний капітал; – загальні активи, зважені з урахуванням ризику / загальні активи
Структура ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – сукупні зобов'язання / активи; – процентні зобов'язання / всі зобов'язання; – депозити клієнтів / зобов'язання; – депозитів клієнтів / активи; – кошти на рахунках клієнтів / активи; – міжбанківські кредити / зобов'язання; – міжбанківські зобов'язання / активи.

Продовження таблиці Е.2

1	2
Капітал	<ul style="list-style-type: none"> – (власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / (Загальні активи – нематеріальні активи); – (власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за кредитами) / кредити; – (власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / загальні активи; – (власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / загальні зобов'язання; – (власний капітал + відрахування до резервів на покриття втрат за активами) / сукупні активи, зважені за ступенем ризику; – (регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / (загальні активи – нематеріальні активи); – (регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / кредити; – (регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні активи; – (регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні зобов'язання; – (регулятивний капітал – капітал 1-го рівня) / загальні активи, зважені за ступенем ризику; – регулятивний капітал / кредити; – регулятивний капітал / сукупні активи; – регулятивний капітал / сукупні зобов'язання; – капітал 1-го рівня / кредити; – капітал 1-го рівня / загальні активи регулятивний; – капітал 1-го рівня / загальні зобов'язання; – капітал 1-го рівня / загальні активи, зважені за ступенем ризику; – загальний капітал / загальні активи
Ефективність діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – ROA (рентабельність активів); – ROE (рентабельність капіталу)
Формування фінансового результату	<ul style="list-style-type: none"> – вартість зобов'язань; – дохідність активів; – чистий процентний спред; – чиста процентна маржа; – адміністративні витрати / активи; – чистий комісійний дохід / активи; – комісійні доходи / операційний дохід; – результат торговельних операцій / активи; – відрахування до резервів / активи.
Кредитний ризик	<ul style="list-style-type: none"> – частка кредитів в активах; – резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів / кредити та заборгованість клієнтів; – адекватність капіталу.

Продовження таблиці Е.2

1	2
Ризик ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань (активи / зобов'язання); – кредити / депозити; – кошти клієнтів на вимогу / строкові кошти клієнтів; – частка ліквідних активів у активах; – частка цінних паперів у активах.
Валютний ризик	<ul style="list-style-type: none"> – частка активів в іноземній валюті; – частка зобов'язань в іноземній валюті; – частка кредитів та заборгованості клієнтів у іноземній валюті.
Процентний ризик	<ul style="list-style-type: none"> – чиста процентна маржа (чистий процентний дохід / активи); – частка процентних доходів у доходах; – частка процентних витрат у витратах.

Таблиця Е.3 – Деталізований перелік якісних нефінансових параметрів для уточнення бізнес-моделі банку

Група	Фактор
Стратегія банку	географічна диверсифікованість (залежність результатів діяльності банку від функціонування в певному регіоні)
	розмежування роздрібної та інвестиційної банківської діяльності
	диверсифікованість видів діяльності, клієнтської бази та продуктового ряду
	стабільність фінансування (порівняно с середньогалузевими показниками)
	стратегія нарощування активів (порівняно с середньогалузевими показниками)
	стабільність рівня доходів (порівняно с середньогалузевими показниками)
Конкурентне середовище	доступ до світових ринків капіталу (наявний/відсутній/низька ймовірність отримання ресурсів зі світових ринків капіталу)
	зростання основних ринків банку (ринки зростають/ринки стабільні/на ринках відбувається спад)
	частка ринку основних напрямків діяльності банку: <ul style="list-style-type: none"> - банк займає міцне місце на ринку за основними напрямками діяльності та вважається одним з лідерів за часткою ринку, відомістю бренду, іміджем тощо; - банк займає добре місце на ринку та може частково впливати на сегменти ринку за рахунок цін, популярності бренду або частки ринку, яку займає. - банк займає нейтральне місце на ринку за основними видами діяльності, однак невелика величина його частки ринку не погіршує його діяльність. - банк займає незадовільне місце на ринку навіть за основними видами діяльності. Банк швидше реагує на зміни ринку, ніж попереджує їх.
Ключові залежності	концентрація за операціями з клієнтами, в тому числі пов'язаними особами
	залежність від постачальників ресурсів та позичальників
	входження банку в промислово-фінансові групи або інші господарські об'єднання, оформлені / не оформлені юридично
	залежність від власників
	фінансові можливості та ділова репутація власників

Додаток Ж

АНАЛІЗ АКТИВІВ БАНКІВ УКРАЇНИ

Таблиця Ж.1 – Обсяг активів за обраними банками за період 2004-2017 рр. [побудовано на базі даних Національного банку

України]

№	Банк	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	ПРИВАТБАНК	14714	22058	33777	56211	80165	86066	113437	145118	172429	214491	204585	264886	220018	259061
2	ОЦАДБАНК	5071	9515	11590	19291	57788	59927	59019	73968	85996	103568	128104	159389	210099	234241
3	УКРЕКСІМБАНК	5296	10376	18650	28610	48325	57197	73172	75103	87949	94349	126000	141285	160304	171011
4	UniCredit (УКРСОЦБАНК)	7068	10763	17531	31227	49695	43657	41603	40207	38830	43057	48258	54219	41800	29249
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	582	902	1206	2007	4839	6198	9924	16933	27026	35095	46740	51807	48356	42363
6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	11859	19259	27773	44458	65362	54048	55100	51347	47694	43460	46859	51239	56000	72108
7	УКРСИББАНК	5681	10669	22370	37664	55697	46348	46128	32868	25888	24112	26337	43418	45367	46577
8	АЛЬФА-БАНК	1010	2133	6284	15078	32310	28694	26595	27965	25589	29293	36694	42363	38954	49530
9	ПРОМІНВЕСТБАНК	10603	14590	17596	26090	27489	30437	34613	38161	41318	39737	52656	41652	34324	20092
10	УКРГАЗБАНК	1427	2387	4461	10314	14803	12090	13837	18157	20997	23794	21028	41555	53681	69274
11	ПУМБ	1976	3577	6083	13897	20159	17400	18098	34866	28230	33207	35439	37644	44553	46532
12	ВТБ БАНК	1008	1928	2837	11708	28344	28780	33145	37067	34212	25286	36502	25617	20640	11499
13	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1150	2215	2723	3003	4510	5637	5332	6892	13176	14143	21079	23239	29895	30946
14	ОТП БАНК	4407	7049	11176	17910	33717	29395	24682	22785	20315	18722	21506	21154	24831	29822
15	ПІВДЕННИЙ	1599	2303	4038	8202	11086	10703	10276	10208	10014	11239	14824	19644	20675	25473
16	СІТБАНК (УКРАЇНА)	1047	1573	2658	3612	5090	4168	5772	5574	5202	6013	10545	16085	19460	19001
17	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1597	2587	3471	5511	9506	9700	9633	10771	11526	9665	12098	15104	17358	9971
18	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	0	744	2541	4557	4885	5361	6502	9179	10037	13025	17539	13766	14347	13492
19	ХРЕЩАТИК	1874	3145	3624	5882	5220	6426	7066	7392	8843	8822	9044	9135	8279	9411
20	МЕГАБАНК	589	812	1121	2010	2941	3172	3509	4540	4840	5438	6910	8883	9117	9129
21	РОДОВІД БАНК	864	1829	3675	9952	13196	16952	10480	9012	8875	8836	8531	8345	8152	8914
22	КРЕДОБАНК	1333	2028	3287	4597	6384	5475	4450	3794	4508	4382	6030	8272	11004	14308
23	ПРОКРЕДИТ БАНК	713	1074	1850	2500	3454	2842	2404	2405	2278	2485	4476	7785	12117	16881
24	ФІДОБАНК	352	614	822	1380	2496	3384	3071	3228	4937	11425	11229	7765	7765	8494
25	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	858	1095	1404	2365	4059	4834	6036	8556	8371	5892	7552	7535	8128	13843
26	Інші	383	561	878	1537	2096	1868	2096	2347	2479	2853	2529	1344	1283	1318

Додаток К

СТРУКТУРА АКТИВІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Таблиця К.1 – Доля обраних банків в структурі активів банківської системи України за період 2004-2017 рр [авторські розрахунки]

Банк	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ПРИВАТБАНК	17.7%	16.2%	15.8%	15.2%	13.5%	14.8%	18.1%	20.8%	22.9%	25.8%	21.2%	23.6%	18.9%	20.5%
ОЩАДБАНК	6.1%	7.0%	5.4%	5.2%	9.7%	10.3%	9.4%	10.6%	11.4%	12.4%	13.3%	14.2%	18.0%	18.6%
УКРЕКСІМБАНК	6.4%	7.6%	8.7%	7.7%	8.1%	9.8%	11.7%	10.8%	11.7%	11.3%	13.1%	12.6%	13.7%	13.5%
UniCredit (УКРСОЦБАНК)	8.5%	7.9%	8.2%	8.4%	8.4%	7.5%	6.6%	5.8%	5.2%	5.2%	5.0%	4.8%	3.6%	2.3%
СБЕРБАНК РОСІЇ	0.7%	0.7%	0.6%	0.5%	0.8%	1.1%	1.6%	2.4%	3.6%	4.2%	4.9%	4.6%	4.1%	3.4%
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	14.3%	14.2%	13.0%	12.0%	11.0%	9.3%	8.8%	7.4%	6.3%	5.2%	4.9%	4.6%	4.8%	5.7%
УКРСИББАНК	6.8%	7.9%	10.5%	10.2%	9.4%	8.0%	7.4%	4.7%	3.4%	2.9%	2.7%	3.9%	3.9%	3.7%
АЛЬФА-БАНК	1.2%	1.6%	2.9%	4.1%	5.4%	4.9%	4.2%	4.0%	3.4%	3.5%	3.8%	3.8%	3.3%	3.9%
ПРОМІНВЕСТБАНК	12.8%	10.7%	8.2%	7.1%	4.6%	5.2%	5.5%	5.5%	5.5%	4.8%	5.5%	3.7%	2.9%	1.6%
УКРГАЗБАНК	1.7%	1.8%	2.1%	2.8%	2.5%	2.1%	2.2%	2.6%	2.8%	2.9%	2.2%	3.7%	4.6%	5.5%
ПУМБ	2.4%	2.6%	2.9%	3.8%	3.4%	3.0%	2.9%	5.0%	3.8%	4.0%	3.7%	3.4%	3.8%	3.7%
ВТБ БАНК	1.2%	1.4%	1.3%	3.2%	4.8%	5.0%	5.3%	5.3%	4.6%	3.0%	3.8%	2.3%	1.8%	0.9%
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1.4%	1.6%	1.3%	0.8%	0.8%	1.0%	0.9%	1.0%	1.8%	1.7%	2.2%	2.1%	2.6%	2.5%
ОТП БАНК	5.3%	5.2%	5.2%	4.8%	5.7%	5.1%	3.9%	3.3%	2.7%	2.2%	2.2%	1.9%	2.1%	2.4%
ПІВДЕННИЙ	1.9%	1.7%	1.9%	2.2%	1.9%	1.8%	1.6%	1.5%	1.3%	1.4%	1.5%	1.7%	1.8%	2.0%
СІТІБАНК (УКРАЇНА)	1.3%	1.2%	1.2%	1.0%	0.9%	0.7%	0.9%	0.8%	0.7%	0.7%	1.1%	1.4%	1.7%	1.5%
ІНГ БАНК УКРАЇНА	1.9%	1.9%	1.6%	1.5%	1.6%	1.7%	1.5%	1.5%	1.5%	1.2%	1.3%	1.3%	1.5%	0.8%
ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	0.0%	0.5%	1.2%	1.2%	0.8%	0.9%	1.0%	1.3%	1.3%	1.6%	1.8%	1.2%	1.2%	1.1%
ХРЕЩАТИК	2.3%	2.3%	1.7%	1.6%	0.9%	1.1%	1.1%	1.1%	1.2%	1.1%	0.9%	0.8%	0.7%	0.7%
МЕГАБАНК	0.7%	0.6%	0.5%	0.5%	0.5%	0.5%	0.6%	0.7%	0.6%	0.7%	0.7%	0.8%	0.8%	0.7%
РОДОВІД БАНК	1.0%	1.3%	1.7%	2.7%	2.2%	2.9%	1.7%	1.3%	1.2%	1.1%	0.9%	0.7%	0.7%	0.7%
КРЕДОБАНК	1.6%	1.5%	1.5%	1.2%	1.1%	0.9%	0.7%	0.5%	0.6%	0.5%	0.6%	0.7%	0.9%	1.1%
ПРОКРЕДИТ БАНК	0.9%	0.8%	0.9%	0.7%	0.6%	0.5%	0.4%	0.3%	0.3%	0.3%	0.5%	0.7%	1.0%	1.3%
ФІДОБАНК	0.4%	0.5%	0.4%	0.4%	0.4%	0.6%	0.5%	0.5%	0.7%	1.4%	1.2%	0.7%	0.7%	0.7%
БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	1.0%	0.8%	0.7%	0.6%	0.7%	0.8%	1.0%	1.2%	1.1%	0.7%	0.8%	0.7%	0.7%	1.1%
Інші	0.5%	0.4%	0.4%	0.4%	0.4%	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%	0.1%	0.1%	0.1%

Додаток Л

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ БАНКІВ УКРАЇНИ

Таблиця Л.1 – Розрахунок індикаторів для проведення кластеризації бізнес-моделей банків України [розраховано автором]

№ з/п	Банк	Кредитний ризик		Ризик ліквідності		Валютний ризик		Процентний ризик	
		Частка кредитів в активах (К1)	Адекватність капіталу (К2)	Частка ліквідних активів у активах (Л1)	Частка цінних паперів у активах (Л2)	Частка активів в іноземній валюті (В1)	Частка зобов'язань в іноземній валюті (В2)	Частка процентних доходів у доходах (П1)	Частка процентних витрат у витратах (П2)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,1866	0,1361	0,1376	0,4026	0,1320	0,4246	0,5766	0,8699
2	АТ "ОЦАДБАНК"	0,3172	0,1174	0,1981	0,3490	0,3984	0,5871	0,8055	0,9248
3	АТ "Укрексімбанк"	0,3441	0,0908	0,1569	0,2973	0,5961	0,8369	0,8658	0,9673
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	0,4348	0,0734	0,1820	0,3294	0,4654	0,4892	0,8540	0,9686
5	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	0,5628	0,1609	0,2231	0,0293	0,2477	0,2885	0,6192	0,5244
6	ПАТ "ПУМБ"	0,5621	0,1110	0,1763	0,2044	0,4650	0,4917	0,6774	0,8335
7	АТ "УкрСиббанк"	0,4546	0,1154	0,4201	0,0582	0,4199	0,4397	0,5590	0,6143
8	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	0,6267	0,0809	0,2098	0,0000	0,6062	0,5508	0,6670	0,9098
9	ПАТ "СБЕРБАНК"	0,8309	0,0918	0,0944	0,0431	0,8076	0,8950	0,8507	0,9136
10	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	0,5520	0,2105	0,1372	0,0643	0,3794	0,4240	0,5285	0,8208
11	ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	0,5896	0,0999	0,2903	0,0934	0,3739	0,3979	0,7103	0,8282
12	АТ "ОТП БАНК"	0,6176	0,1222	0,2042	0,1250	0,3150	0,3549	0,6881	0,8713

Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
13	ПАТ "Промінвестбанк"	0,6766	0,3998	0,1581	0,0065	0,7249	0,6350	0,8472	0,9779
14	Акціонерний банк "Південний"	0,6794	0,0979	0,1606	0,0501	0,5281	0,5860	0,6565	0,8671
15	ПАТ "СІТІБАНК"	0,2955	0,0793	0,3202	0,3488	0,2651	0,2897	0,8304	0,9573
16	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	0,7646	0,1253	0,1645	0,0485	0,3130	0,3569	0,8452	0,9480
17	ПАТ "ВТБ БАНК"	0,6310	0,1011	0,0303	0,0002	0,5294	0,7289	0,4060	0,9723
18	ПАТ "КРЕДОБАНК"	0,5640	0,1120	0,1461	0,2089	0,3824	0,4311	0,7360	0,8448
19	АТ "ТАСКОМБАНК"	0,7787	0,0675	0,0793	0,0926	0,4227	0,4504	0,8529	0,9058
20	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	0,6886	0,3671	0,1014	0,2065	0,2095	0,3064	0,8616	0,7007
21	ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	0,7388	0,1158	0,0799	0,0050	0,4646	0,5988	0,7945	0,9699
22	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	0,4884	0,1103	0,2509	0,0247	0,5177	0,4985	0,7205	0,9044
23	ПАТ "МІБ"	0,2688	0,0411	0,4578	0,2132	0,5805	0,6074	0,7724	0,9640
24	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	0,7866	0,0850	0,1421	0,0525	0,4375	0,5041	0,7322	0,7935
25	ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	0,6438	0,1816	0,1389	0,0460	0,5618	0,6891	0,6160	0,8967
26	БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,8964	0,1368	0,0579	0,0342	0,6817	0,7440	0,7901	0,9696
27	ПАТ "А - БАНК"	0,7830	0,1415	0,1160	0,0702	0,1073	0,1253	0,6544	0,9446
28	ПАТ "ВіЕс Банк"	0,2583	0,2673	0,5410	0,1351	0,5928	0,8099	0,7077	0,9534
29	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	0,1627	0,2876	0,2908	0,3634	0,2693	0,3903	0,4513	0,5798
30	ПАТ "МАРФІН БАНК"	0,3751	0,1209	0,2692	0,2040	0,4619	0,5304	0,5472	0,8127
31	ПАТ "Ідея Банк"	0,7561	0,0976	0,1226	0,0556	0,1095	0,1268	0,8541	0,9348
32	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	0,6269	0,2925	0,1715	0,0888	0,3972	0,4674	0,8355	0,8969
33	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	0,4791	0,1910	0,3258	0,1314	0,5434	0,6717	0,6902	0,8415
34	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	0,5685	0,1391	0,1713	0,0000	0,2089	0,2159	0,5356	0,9604
35	ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	0,2224	0,1600	0,2343	0,5361	0,1887	0,2252	0,8303	0,9539
36	ПАТ "БТА Банк"	0,2267	0,7170	0,1332	0,4147	0,1356	0,2378	0,2675	0,8869
37	АТ "Місто Банк"	0,5273	0,1430	0,0917	0,1802	0,2868	0,7501	1,4231	0,9677
38	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	0,3061	0,1419	0,1622	0,2071	0,2376	0,2817	0,7156	0,9485
39	ПАТ АКБ "АРКАДА"	0,3135	0,3714	0,0560	0,0397	0,0022	0,0020	0,2027	0,9992
40	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	0,6331	0,1517	0,1344	0,0000	0,1143	0,2710	0,8309	0,9207
41	ПАТ "Полтава-банк"	0,4130	0,3159	0,1294	0,2334	0,1208	0,1756	0,6631	0,9749

Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
42	ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0,5465	0,2658	0,3260	0,1231	0,3207	0,4340	0,8838	0,9900
43	ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	0,4441	0,2291	0,4992	0,0315	0,7870	0,7643	0,5722	0,7346
44	ПАТ АКБ "Львів"	0,5699	0,1376	0,1425	0,1015	0,3668	0,4260	0,7016	0,9197
45	АБ "ЕКСПРЕС-БАНК"	0,3885	0,3037	0,2997	0,2353	0,2706	0,3910	0,5039	0,8748
46	"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	0,5271	0,1781	0,2243	0,2090	0,2597	0,3149	0,7043	0,7771
47	ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"	0,5883	0,2194	0,1868	0,0083	0,3947	0,5245	0,5186	0,9115
48	ПАТ "МОТОР-БАНК"	0,4629	0,2155	0,2499	0,2344	0,5113	0,6517	0,6613	0,7015
49	ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	0,7391	0,4281	0,0982	0,0565	0,2877	0,4991	0,8056	0,9153
50	ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	0,8432	0,2326	0,1118	0,0286	0,4506	0,5846	0,8101	0,9397
51	АТ "БМ БАНК"	0,4398	0,2615	0,3657	0,0000	0,5798	0,4871	0,4276	0,9740
52	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	0,0756	0,2637	0,3388	0,5820	0,3612	0,0931	0,8451	0,9889
53	ПАТ "АСВІО БАНК"	0,6058	0,3740	0,0893	0,1740	0,1077	0,1672	0,9008	0,9505
54	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	0,6753	0,2861	0,1507	0,0938	0,1779	0,2672	0,7728	0,8178
55	АТ "БАНК БОГУСЛАВ"	0,6042	0,2812	0,0660	0,2769	0,0598	0,2728	0,9496	0,9570
56	ПАТ "БАНК СІЧ"	0,5869	0,2522	0,1079	0,1127	0,4311	0,4402	0,5053	0,9480
57	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	0,3613	0,3058	0,1811	0,3199	0,1835	0,2631	0,6592	0,8567
58	ПАТ "БАНК 3/4"	0,4662	0,6671	0,2635	0,0716	0,2693	0,2696	0,6440	0,7603
59	ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	0,5230	0,3486	0,2134	0,2056	0,1802	0,2484	0,7910	0,8519
60	АТ "МетаБанк"	0,4564	0,3153	0,1379	0,3221	0,1681	0,2493	0,6017	0,9564
61	ПАТ"БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	0,6068	0,3232	0,1337	0,0098	0,2374	0,4982	0,6349	0,9334
62	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	0,5086	0,3518	0,1799	0,0778	0,1445	0,2216	0,2943	0,3011
63	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	0,5532	0,3161	0,2020	0,2045	0,2296	0,2064	0,5124	0,9485
64	ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"	0,9277	0,3186	0,0551	0,0000	0,4425	0,7836	0,8943	0,9779
65	АТ "КІБ"	0,5198	0,3481	0,1350	0,2750	0,2803	0,1385	0,5755	0,8770
66	Полікомбанк	0,5785	0,3379	0,1271	0,0406	0,2046	0,3085	0,6026	0,9747
67	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	0,4649	0,3643	0,3281	0,1291	0,2644	0,2603	0,3802	0,8000
68	ПАТ "ОКСІ БАНК"	0,5216	0,3565	0,1290	0,0995	0,4130	0,6413	0,8368	0,9340
69	ПАТ "АП БАНК"	0,3877	0,3245	0,2106	0,3661	0,3058	0,4496	0,7418	0,9647
70	ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	0,5787	0,3876	0,1846	0,1352	0,1401	0,2296	0,6897	0,8499

Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
71	АТ "АЛЬТБАНК"	0,1925	0,4443	0,1685	0,4782	0,1585	0,2833	0,6611	0,8237
72	ПАТ "БАНК АЛЪЯНС"	0,5697	0,4927	0,3563	0,0000	0,2488	0,5316	0,4915	0,6120
73	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	0,6087	0,4822	0,1152	0,0774	0,1865	0,3593	0,8296	0,9049
74	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	0,6974	0,4593	0,1215	0,0986	0,1913	0,4499	0,7962	0,9082
75	ПАТ "СКАЙ БАНК"	0,2211	0,6157	0,0680	0,0402	0,0450	0,1099	0,3261	0,9697
76	ПАТ "ПФБ" м.Кременчук	0,6011	0,6104	0,1930	0,1671	0,1339	0,3326	0,8860	0,8318
77	ПАТ "РВС БАНК"	0,0645	0,6196	0,1173	0,1023	0,0847	0,2111	0,2437	0,6413
78	ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	0,0000	0,5964	0,0155	0,7102	0,0006	0,0002	0,6953	0,2126
79	ПАТ КБ "Центр"	0,6400	0,6641	0,1174	0,0995	0,0894	0,2567	0,2253	0,0522
80	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	0,0729	0,5209	0,1618	0,5596	0,2540	0,5351	0,3895	0,1548
81	ПАТ "АКБ "Траст-капітал"	0,3998	0,7509	0,0972	0,0894	0,0738	0,4117	0,8427	0,8498
82	ПАТ "ДІВІ БАНК"	0,6562	0,8823	0,1876	0,0397	0,2004	0,4062	0,3199	0,8024
83	Укр.банк реконстр.та розв.	0,0000	0,2325	0,5658	0,1931	0,5240	0,6809	0,9898	0,9965
84	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"	0,8622	0,9375	0,0497	0,0000	0,0121	0,1110	0,7725	0,7828
85	ПАТ "АПЕКС-БАНК"	0,8552	0,9192	0,0522	0,0000	0,0382	0,7605	0,6896	0,8768
86	ПАТ "АЛЬПАРІ БАНК"	0,0245	0,9802	0,0212	0,9410	0,0058	0,0011	0,9690	0,0007
87	ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"	0,8846	0,8193	0,0847	0,0061	0,0580	0,6265	0,9428	0,8950
88	ПАТ "КБ"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	0,2267	0,9865	0,0710	0,4319	0,2301	0,0000	0,8690	0,6056

Таблиця Л.2 – Індикатори для проведення кластеризації бізнес-моделей банків України (стандартизовані дані)

[розраховано автором]

№ з/п	Банк	Кредитний ризик		Ризик ліквідності		Валютний ризик		Процентний ризик	
		Частка кредитів в активах (К1)	Адекватність капіталу (К2)	Частка ліквідних активів у активах (Л1)	Частка цінних паперів у активах (Л2)	Частка активів в іноземній валюті (В1)	Частка зобов'язань в іноземній валюті (В2)	Частка процентних доходів у доходах (П1)	Частка процентних витрат у витратах (П2)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	АБ КБ "ПРИВАТБАНК"	-1,4712	-0,7774	-0,3913	1,3518	-0,9187	0,0712	-0,5485	0,1670
2	АТ "ОЩАДБАНК"	-0,8746	-0,8572	0,1485	1,0465	0,4842	0,8400	0,5914	0,4401
3	АТ "Укрексімбанк"	-0,7517	-0,9710	-0,2191	0,7517	1,5257	2,0223	0,8912	0,6515
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	-0,3375	-1,0453	0,0044	0,9345	0,8375	0,3770	0,8325	0,6580
5	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	0,2474	-0,6713	0,3719	-0,7754	-0,3096	-0,5727	-0,3363	-1,5528
6	ПАТ "ПУМБ"	0,2442	-0,8848	-0,0457	0,2225	0,8354	0,3886	-0,0467	-0,0142
7	АТ "УкрСиббанк"	-0,2468	-0,8657	2,1291	-0,6106	0,5977	0,1424	-0,6360	-1,1055
8	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	0,5393	-1,0135	0,2527	-0,9421	1,5788	0,6683	-0,0981	0,3652
9	ПАТ "СБЕРБАНК"	1,4722	-0,9666	-0,7773	-0,6964	2,6396	2,2968	0,8162	0,3841
10	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	0,1980	-0,4591	-0,3950	-0,5757	0,3843	0,0684	-0,7877	-0,0776
11	ПАТ "КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК"	0,3701	-0,9322	0,9711	-0,4101	0,3555	-0,0553	0,1173	-0,0410
12	АТ "ОТП БАНК"	0,4979	-0,8367	0,2031	-0,2302	0,0450	-0,2585	0,0067	0,1740
13	ПАТ "Промінвестбанк"	0,7675	0,3499	-0,2083	-0,9049	2,2042	1,0666	0,7988	0,7045
14	Акціонерний банк "Південний"	0,7802	-0,9405	-0,1860	-0,6566	1,1678	0,8347	-0,1507	0,1530
15	ПАТ "СІТБАНК"	-0,9738	-1,0203	1,2381	1,0450	-0,2180	-0,5672	0,7149	0,6016
16	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	1,1694	-0,8233	-0,1513	-0,6657	0,0344	-0,2493	0,7888	0,5554
17	ПАТ "ВТБ БАНК"	0,5592	-0,9268	-1,3484	-0,9411	1,1744	1,5113	-1,3977	0,6764
18	ПАТ "КРЕДОБАНК"	0,2527	-0,8802	-0,3158	0,2481	0,4001	0,1017	0,2452	0,0419

Продовження таблиці Л.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19	АТ "ТАСКОМБАНК"	1,2340	-1,0704	-0,9118	-0,4144	0,6122	0,1934	0,8270	0,3454
20	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	0,8222	0,2101	-0,7148	0,2346	-0,5104	-0,4883	0,8703	-0,6751
21	ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	1,0515	-0,8643	-0,9061	-0,9137	0,8330	0,8956	0,5365	0,6643
22	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	-0,0924	-0,8877	0,6192	-0,8016	1,1128	0,4211	0,1679	0,3385
23	ПАТ "МІБ"	-1,0959	-1,1837	2,4652	0,2724	1,4435	0,9363	0,4262	0,6349
24	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	1,2701	-0,9958	-0,3513	-0,6432	0,6902	0,4475	0,2265	-0,2135
25	ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	0,6176	-0,5828	-0,3798	-0,6803	1,3452	1,3228	-0,3520	0,3002
26	БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	1,7718	-0,7741	-1,1021	-0,7475	1,9767	1,5826	0,5146	0,6628
27	ПАТ "А - БАНК"	1,2535	-0,7540	-0,5842	-0,5423	-1,0488	-1,3450	-0,1609	0,5385
28	ПАТ "ВіЕс Банк"	-1,1439	-0,2162	3,2076	-0,1726	1,5084	1,8943	0,1044	0,5823
29	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	-1,5808	-0,1297	0,9759	1,1282	-0,1955	-0,0910	-1,1720	-1,2768
30	ПАТ "МАРФІН БАНК"	-0,6100	-0,8423	0,7824	0,2203	0,8187	0,5717	-0,6946	-0,1180
31	ПАТ "Ідея Банк"	1,1304	-0,9419	-0,5253	-0,6254	-1,0372	-1,3378	0,8333	0,4897
32	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	0,5401	-0,1088	-0,0892	-0,4360	0,4779	0,2739	0,7403	0,3012
33	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	-0,1351	-0,5426	1,2879	-0,1936	1,2483	1,2405	0,0173	0,0257
34	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	0,2733	-0,7644	-0,0907	-0,9421	-0,5140	-0,9163	-0,7523	0,6173
35	ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	-1,3076	-0,6751	0,4715	2,1124	-0,6202	-0,8723	0,7146	0,5849
36	ПАТ "БТА Банк"	-1,2881	1,7061	-0,4304	1,4205	-0,9001	-0,8126	-2,0871	0,2512
37	АТ "Місто Банк"	0,0854	-0,7478	-0,8010	0,0845	-0,1037	1,6114	3,6654	0,6535
38	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	-0,9253	-0,7527	-0,1716	0,2379	-0,3627	-0,6049	0,1438	0,5579
39	ПАТ АКБ "АРКАДА"	-0,8915	0,2287	-1,1196	-0,7159	-1,6026	-1,9287	-2,4095	0,8102
40	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	0,5686	-0,7107	-0,4202	-0,9421	-1,0123	-0,6556	0,7176	0,4197
41	ПАТ "Полтава-банк"	-0,4371	-0,0086	-0,4644	0,3878	-0,9779	-1,1071	-0,1175	0,6895
42	ПАТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0,1729	-0,2230	1,2892	-0,2407	0,0751	0,1154	0,9809	0,7644
43	ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	-0,2951	-0,3797	2,8352	-0,7627	2,5314	1,6787	-0,5704	-0,5068
44	ПАТ АКБ "Львів"	0,2800	-0,7709	-0,3473	-0,3641	0,3180	0,0779	0,0739	0,4147
45	АБ "ЕКСПРЕС-БАНК"	-0,5490	-0,0610	1,0553	0,3983	-0,1888	-0,0876	-0,9103	0,1913
46	"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	0,0844	-0,5976	0,3820	0,2486	-0,2462	-0,4481	0,0872	-0,2948
47	ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"	0,3641	-0,4212	0,0473	-0,8947	0,4649	0,5438	-0,8370	0,3736

Продовження таблиці Л.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
48	ПАТ "МОТОР-БАНК"	-0,2090	-0,4381	0,6108	0,3931	1,0793	1,1458	-0,1268	-0,6711
49	ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	1,0527	0,4711	-0,7430	-0,6205	-0,0989	0,4236	0,5915	0,3925
50	ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	1,5287	-0,3646	-0,6213	-0,7793	0,7592	0,8285	0,6139	0,5139
51	АТ "БМ БАНК"	-0,3147	-0,2411	1,6440	-0,9421	1,4397	0,3670	-1,2902	0,6847
52	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	-1,9784	-0,2319	1,4038	2,3735	0,2886	-1,4973	0,7881	0,7589
53	ПАТ "АСВІО БАНК"	0,4439	0,2397	-0,8226	0,0490	-1,0466	-1,1471	1,0655	0,5678
54	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	0,7612	-0,1360	-0,2743	-0,4079	-0,6769	-0,6738	0,4283	-0,0923
55	АТ "БАНК БОГУСЛАВ"	0,4367	-0,1569	-1,0303	0,6353	-1,2994	-0,6472	1,3085	0,6002
56	ПАТ "БАНК СІЧ"	0,3577	-0,2809	-0,6562	-0,2998	0,6565	0,1449	-0,9033	0,5555
57	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	-0,6733	-0,0516	-0,0037	0,8807	-0,6473	-0,6931	-0,1369	0,1013
58	ПАТ "БАНК 3/4"	-0,1940	1,4926	0,7322	-0,5341	-0,1955	-0,6621	-0,2126	-0,3789
59	ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	0,0657	0,1310	0,2847	0,2291	-0,6649	-0,7625	0,5190	0,0774
60	АТ "МегаБанк"	-0,2386	-0,0114	-0,3889	0,8933	-0,7285	-0,7582	-0,4234	0,5971
61	ПАТ "БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	0,4487	0,0224	-0,4265	-0,8863	-0,3636	0,4196	-0,2579	0,4826
62	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	-0,0002	0,1448	-0,0139	-0,4991	-0,8528	-0,8895	-1,9534	-2,6643
63	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	0,2034	-0,0080	0,1835	0,2231	-0,4046	-0,9614	-0,8677	0,5581
64	ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"	1,9146	0,0030	-1,1275	-0,9421	0,7168	1,7701	1,0334	0,7044
65	АТ "КІБ"	0,0508	0,1288	-0,4147	0,6244	-0,1378	-1,2826	-0,5536	0,2023
66	Полікомбанк	0,3190	0,0852	-0,4849	-0,7108	-0,5366	-0,4782	-0,4186	0,6885
67	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	-0,1998	0,1981	1,3083	-0,2064	-0,2215	-0,7063	-1,5261	-0,1810
68	ПАТ "ОКСІ БАНК"	0,0590	0,1651	-0,4677	-0,3751	0,5613	1,0965	0,7472	0,4860
69	ПАТ "АП БАНК"	-0,5525	0,0282	0,2596	1,1436	-0,0031	0,1896	0,2739	0,6386
70	ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	0,3200	0,2980	0,0279	-0,1719	-0,8761	-0,8517	0,0149	0,0672
71	АТ "АЛЬТБАНК"	-1,4443	0,5404	-0,1156	1,7825	-0,7792	-0,5977	-0,1277	-0,0629
72	ПАТ "БАНК АЛЪЯНС"	0,2787	0,7471	1,5596	-0,9421	-0,3035	0,5776	-0,9719	-1,1167
73	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	0,4572	0,7025	-0,5910	-0,5014	-0,6320	-0,2377	0,7114	0,3409
74	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	0,8625	0,6046	-0,5353	-0,3802	-0,6065	0,1910	0,5447	0,3573
75	ПАТ "СКАЙ БАНК"	-1,3139	1,2732	-1,0120	-0,7129	-1,3770	-1,4178	-1,7955	0,6632
76	ПАТ "ПФБ" м.Кременчук	0,4226	1,2504	0,1027	0,0097	-0,9090	-0,3641	0,9918	-0,0228

Продовження таблиці Л.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
77	ПАТ "РВС БАНК"	-2,0292	1,2897	-0,5726	-0,3593	-1,1679	-0,9392	-2,2056	-0,9707
78	ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	-2,3239	1,1904	-1,4812	3,1041	-1,6111	-1,9369	0,0424	-3,1042
79	ПАТ КБ "Центр"	0,6003	1,4800	-0,5720	-0,3752	-1,1431	-0,7233	-2,2968	-3,9028
80	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	-1,9910	0,8677	-0,1753	2,2461	-0,2760	0,5941	-1,4795	-3,3921
81	ПАТ "АКБ "Траст-капітал"	-0,4975	1,8511	-0,7518	-0,4327	-1,2254	0,0099	0,7765	0,0666
82	ПАТ "ДІВІ БАНК"	0,6739	2,4127	0,0544	-0,7161	-0,5588	-0,0161	-1,8264	-0,1692
83	Укр.банк реконстр.та розв.	-2,3239	-0,3653	3,4289	0,1579	1,1461	1,2841	1,5088	0,7968
84	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"	1,6151	2,6489	-1,1755	-0,9421	-1,5504	-1,4126	0,4269	-0,2668
85	ПАТ "АПЕКС-БАНК"	1,5836	2,5705	-1,1532	-0,9421	-1,4129	1,6605	0,0142	0,2011
86	ПАТ "АЛЬПАРІ БАНК"	-2,2119	2,8312	-1,4304	4,4191	-1,5835	-1,9330	1,4053	-4,1588
87	ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"	1,7177	2,1435	-0,8630	-0,9071	-1,3088	1,0266	1,2746	0,2918
88	ПАТ "КБ"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	-1,2881	2,8582	-0,9855	1,5183	-0,4022	-1,9380	0,9074	-1,1487

Таблиця Л.3 – Розподіл банків України за кластерами [складено автором]

Кластер	Банки		
1	2		
Кластер 1 (16 банків)	АБ КБ "ПРИВАТБАНК"	АБ "ЕКСПРЕС-БАНК"	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"
	ПАТ "СІТІБАНК"	"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	АТ "КІБ"
	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	ПАТ "АП БАНК"
	ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	
	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	АТ "АЛЬТБАНК"
	ПАТ "Полтава-банк"	АТ "МетаБанк"	
Кластер 2 (4 банки)	ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	ПАТ "АЛЬПАРІ БАНК"	
	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	ПАТ "КБ"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	
Кластер 3 (37 банків)	АТ "ОЩАДБАНК"	ПАТ "КРЕДОБАНК"	ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"
	АТ "Укрексімбанк"	АТ "ТАСКОМБАНК"	ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"
	АБ "УКРГАЗБАНК"	ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	ПАТ АКБ "Львів"
	ПАТ "ПУМБ"	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"
	АТ "УкрСиббанк"	ПАТ "МІБ"	ПАТ "МОТОР-БАНК"
	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"
	ПАТ "СБЕРБАНК"	ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	АТ "БМ БАНК"
	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	ПАТ "БАНК СІЧ"
	ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	ПАТ "ВіЕс Банк"	ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"
	АТ "ОТП БАНК"	ПАТ "МАРФІН БАНК"	ПАТ "ОКСІ БАНК"
	ПАТ "Промінвестбанк"	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	
	Акціонерний банк"Південний"	АТ "ПІРЕУС БАНК МКБ"	Укр.банк реконстр.та розв.
	ПАТ "ВТБ БАНК"	АТ "Місто Банк"	

Подовження таблиці Л.3

1	2		
Кластер 4 (20 банків)	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	ПАТ "АСВІО БАНК"	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"
	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	ПАТ "ПФБ" м.Кременчук
	ПАТ "А - БАНК"	АТ "БАНК БОГУСЛАВ"	ПАТ "АКБ "Траст-капітал"
	ПАТ "Ідея Банк"	ПАТ"БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"
	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	Полікомбанк	ПАТ "АПЕКС-БАНК"
	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"
	ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	
Кластер 5 (11 банків)	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	ПАТ "РВС БАНК"
	ПАТ "БТА Банк"	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	ПАТ КБ "Центр"
	ПАТ АКБ "АРКАДА"	ПАТ "БАНК АЛЪЯНС"	ПАТ "ДІВІ БАНК"
	ПАТ "БАНК 3/4"	ПАТ "СКАЙ БАНК"	

Додаток М

ДАНІ ДЛЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»Таблиця М.1 – Динаміка показників, необхідних для стрес-тестування
кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк» з 01.01.2012 по 01.01.2017

Дата	Регулятивний капітал, млн. грн.	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, %	Активи, зважені з урахуванням ризику, млн. грн.	Офіційний курс гривні до долара США, грн.	Індекси споживчих цін, %
1	2	3	4	5	6
01.01.2012	178454,0	18,90	944201,1	8,03	100,2
01.02.2012	171118,0	18,23	938661,5	8,03	100,2
01.03.2012	171179,0	18,01	950466,4	8,01	100,3
01.04.2012	172317,0	17,88	963741,6	8,03	100,0
01.05.2012	172412,0	17,83	966977,0	8,04	99,7
01.06.2012	172506,0	17,93	962108,2	8,06	99,7
01.07.2012	174643,0	17,98	971318,1	8,05	99,8
01.08.2012	176507,0	18,29	965046,5	8,10	99,7
01.09.2012	177292,0	18,26	970931,0	8,08	100,1
01.10.2012	178287,0	18,24	977450,7	8,10	100,0
01.11.2012	179078,5	18,28	979641,7	8,11	99,9
01.12.2012	177991,9	18,09	983924,3	8,09	100,2
01.01.2013	178908,9	18,06	990636,2	8,05	100,2
01.02.2013	181244,8	17,91	1011975,4	8,12	99,9
01.03.2013	179197,8	17,77	1008428,8	8,11	100,0
01.04.2013	182504,7	18,20	1002773,1	8,11	100,0
01.05.2013	183538,9	18,09	1014587,6	8,10	100,1
01.06.2013	187259,1	18,51	1011664,5	8,13	100,0
01.07.2013	184492,7	17,99	1025529,2	8,10	99,9
01.08.2013	185207,5	17,95	1031796,7	8,09	99,3
01.09.2013	186046,0	17,88	1040525,7	8,08	100,0
01.10.2013	189787,3	17,92	1059080,9	8,10	100,4
01.11.2013	191317,0	17,87	1070604,4	8,13	100,2
01.12.2013	192916,0	17,55	1099236,5	8,15	100,5
01.01.2014	129816,9	12,31	1054564,6	8,15	100,2
01.02.2014	102440,2	9,63	1063761,2	8,16	100,6
01.03.2014	129749,1	11,94	1086675,9	9,70	102,2
01.04.2014	127006,2	12,03	1055745,6	11,11	103,3
01.05.2014	130208,1	12,74	1022041,6	11,40	103,8
01.06.2014	125189,6	12,54	998322,2	11,77	101,0
01.07.2014	127601,8	13,03	979292,4	11,79	100,4
01.08.2014	132685,7	13,84	958862,3	11,96	100,8
01.09.2014	137500,4	13,90	988860,3	13,11	102,9
01.10.2014	142335,6	14,22	1000694,4	12,96	102,4
01.11.2014	136640,3	13,45	1015626,7	12,95	101,9
01.12.2014	138526,0	13,34	1038425,8	15,06	103,0

Продовження таблиці М.1

1	2	3	4	5	6
01.01.2015	188948,9	15,60	1211210,9	15,77	103,1
01.02.2015	166875,5	13,81	1208367,1	16,16	105,3
01.03.2015	117654,4	7,37	1596396,2	27,76	110,8
01.04.2015	115302,8	8,35	1380871,9	23,48	114,0
01.05.2015	100978,1	7,84	1287986,0	21,13	102,2
01.06.2015	96028,4	7,66	1253634,5	21,08	100,4
01.07.2015	109458,1	9,03	1212160,6	21,01	99,0
01.08.2015	97782,8	8,03	1217718,8	21,13	99,2
01.09.2015	92128,7	7,88	1169145,9	21,80	102,3
01.10.2015	82442,6	7,09	1162801,1	21,15	98,7
01.11.2015	110267,1	9,90	1113809,1	22,99	102,0
01.12.2015	99305,4	8,92	1113289,2	23,84	100,7
01.01.2016	129816,9	12,31	1054564,6	24,00	100,9
01.02.2016	102440,2	9,63	1063761,2	25,45	99,6
01.03.2016	129749,1	11,94	1086675,9	27,09	101,0
01.04.2016	127006,2	12,03	1055745,6	26,11	103,5
01.05.2016	130208,1	12,74	1022041,6	25,20	100,1
01.06.2016	125189,6	12,54	998322,2	25,10	99,8
01.07.2016	127601,8	13,03	979292,4	24,82	99,9
01.08.2016	132685,7	13,84	958862,3	24,78	99,7
01.09.2016	137500,4	13,90	988860,3	26,62	101,8
01.10.2016	142335,6	14,22	1000694,4	25,94	102,8
01.11.2016	136640,3	13,45	1015626,7	25,58	101,8
01.12.2016	138526,0	13,34	1038425,8	25,64	100,9

Таблиця М.2 – Характеристики масиву даних за факторами кредитного ризику [складено автором]

Показник	Офіційний курс гривні до долара США			Індекси споживчих цін		
	з 01.01.2012 по 01.12.2016	з 01.01.2013 по 01.12.2015	01.01.2014 по 01.12.2016	з 01.01.2012 по 01.12.2016	з 01.01.2013 по 01.12.2015	01.01.2014 по 01.12.2016
Мінімальне значення, грн./%	8,01	8,05	8,15	99,3	98,7	98,7
Максимальне значення, грн./%	15,06	27,76	27,76	103,8	114,0	114,0
Медіана, грн./%	8,11	11,78	21,14	100,2	100,6	101,4
Стандартне відхилення, грн./%	2,00	6,12	6,36	1,1	3,1	3,0
Кореляція	0,080	0,783	0,243	0,302	0,643	0,602

Додаток Н

СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ (НА ДАНИХ
АБ КБ «ПРИВАТБАНК»)

Таблиця Н.1 – Розрахунки за історичним та гіпотетичним стресовими сценаріями за базових умов для АБ КБ «ПриватБанк» [розраховано автором]

Показник	Фактор ризику					
	Офіційний курс гривні до долара США			Індекси споживчих цін		
	на 01.01.2015	на 01.01.2016	на 01.01.2017	на 01.01.2015	на 01.01.2016	на 01.01.2017
Історична величина фактору ризику	0,857	1,357	0,313	0,036	0,134	0,124
Величина, на яку збільшиться кредитний ризик (історичний сценарій), млн. грн.	13507,4	250729,4	9614,3	2140,2	20292,6	9450,2
Величина, на яку збільшиться прийнятий кредитний ризик (гіпотетичний сценарій), млн. грн.	9443,0	339338,6	109432,8	20545,5	138953,3	127549,1

Таблиця Н.2 – Розрахунки за історичним та гіпотетичним стресовими сценаріями в кризових умовах для АБ КБ «ПриватБанк» [розраховано автором]

Показник	Фактор ризику					
	Офіційний курс гривні до долара США			Індекси споживчих цін		
	на 01.01.2015	на 01.01.2016	на 01.01.2017	на 01.01.2015	на 01.01.2016	на 01.01.2017
Історична величина фактору ризику	0,879	2,448	2,406	0,045	0,155	0,155
Величина, на яку збільшиться прийнятий кредитний ризик (історичний сценарій), млн. грн.	13852,7	452389,4	73881,3	2699,5	23516,5	11789,1
Величина, на яку збільшиться прийнятий кредитний ризик (гіпотетичний сценарій), млн. грн.	15738,3	565564,3	97578,7	34242,6	231588,9	113732,6

Додаток П

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ АБ КБ «ПРИВАТБАНК»

Таблиця П.1 – Вихідні дані для стрес-тестування ризику ліквідності АБ КБ «ПриватБанк»

Показник	До запитання та до 1 місяця			1-3 місяці			3-12 місяців			Понад 1 рік			Строк погашення не визначений			Всього			
	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	
Активи	42689	48939	41765	19764	22122	7575	94597	116876	18603	50808	22122	65054	99891	1416	2168	433	209274	255159	168267
Зобов'язання	42300	73843	67759	48269	43780	42845	75440	81211	89763	20289	29850	3445	0	0	0	186298	219413	203810	
Чистий розрив ліквідності	389	-24904	-25994	-28505	-21658	-35270	19157	35665	-71160	30519	35204	96446	1416	2168	433	22976	26475	-35545	
Кумулятивний розрив ліквідності	389	-24904	-25994	-28116	-46562	-61264	-8959	-10897	-132424	21560	24307	-35978	22976	26475	-35545	-	-	-	

Таблиця П.2 – Обсяги коштів клієнтів (фізичних та юридичних осіб) АБ КБ «ПриватБанк» на 01.01.2015

Показник	01.01.15	01.01.16	01.01.17
Залишок на поточних рахунках/рахунках до запитання фізичних осіб	21129	30658	31684
Залишок на поточних/розрахункових рахунках юридичних осіб	17140	22327	15253
Строкові депозити фізичних осіб	87684	108381	119519
Строкові депозити юридичних осіб	14727	16608	14677

Додаток Р

СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ (НА ДАНИХ АБ КБ «ПРИВАТБАНК»)

Таблиця Р.1 – Розрахунки загального можливого відтоку коштів клієнтів АБ КБ «ПриватБанк» за стресових сценаріїв [розраховано автором]

Показник	01.01.2015			01.01.2016			01.01.2017		
	Сценарій			Сценарій			Сценарій		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Кумулятивний розрив ліквідності (до року), млн. грн.	-8959,0	-8959,0	-8959,0	-10897,0	-10897,0	-10897,0	-132424,0	-132424,0	-132424,0
Дострокове зняття вкладів фізичними особами, %	7	15	25	7	15	25	7	15	25
Дострокове зняття вкладів фізичними особами, млн. грн.	-6137,9	-13152,6	-21921,0	-7586,7	-16257,2	-27095,3	-8366,3	-17927,9	-29879,8
Зняття коштів з поточних рахунків/рахунків до запитання фізичними особами, %	10	20	30	10	20	30	10	20	30
Зняття коштів з поточних рахунків/рахунків до запитання фізичними особами, млн. грн.	-2112,9	-4225,8	-6338,7	-3065,8	-6131,6	-9197,4	-3168,4	-6336,8	-9505,2
Дострокове зняття депозитів юридичними особами, %	7	15	25	7	15	25	7	15	25
Дострокове зняття депозитів юридичними особами, млн. грн.	-1030,9	-2209,1	-3681,8	-1162,6	-2491,2	-4152,0	-1027,4	-2201,6	-3669,3
Зняття коштів з поточних/розрахункових рахунків юридичних осіб, %	10	20	30	10	20	30	10	20	30
Зняття коштів з поточних/розрахункових рахунків юридичних осіб, млн. грн.	-1714,0	-3428,0	-5142,0	-2232,7	-4465,4	-6698,1	-1525,3	-3050,6	-4575,9
Відтік коштів фізичних осіб, млн. грн.	-8250,8	-17378,4	-28259,7	-10652,5	-22388,8	-36292,7	-11534,7	-24264,7	-39385,0
Відтік коштів юридичних осіб, млн. грн.	-2744,9	-5637,1	-8823,8	-3395,3	-6956,6	-10850,1	-2552,7	-5252,2	-8245,2
Загальний можливий відтік коштів клієнтів, млн. грн.	-10995,7	-23015,5	-37083,5	-14047,7	-29345,4	-47142,8	-14087,4	-29516,8	-47630,1
Кумулятивний розрив ліквідності (до року) після стрес-тестування, млн. грн.	-19954,7	-31974,5	-46042,5	-24944,7	-40242,4	-58039,8	-146511,4	-161940,8	-180054,1

Таблиця Р.2 – Визначення сукупного впливу відтоку коштів клієнтів за стресових сценаріїв на доходи АБ КБ «ПриватБанк» на 01.01.2015

Показник	01.01.2015			01.01.2016			01.01.2017		
	Сценарій			Сценарій			Сценарій		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Потреба у додатковому фондуванні на покриття відтоку коштів	10995,7	23015,5	37083,5	14047,7	29345,4	47142,8	14087,4	29516,8	47630,1
Кредити рефінансування (14 %)	6597,4	13809,3	22250,1	8428,6	17607,2	28285,7	8452,5	17710,1	28578,1
Міжбанківські кредити (13 %/14 %/15 %)	4398,3	9206,2	14833,4	5619,1	11738,1	18857,1	5635,0	11806,7	19052,0
Вплив на доходи (кредити рефінансування)	-923,6	-1933,3	-3115,0	-1854,3	-3873,6	-6222,8	-1183,3	-2479,4	-4000,9
Вплив на доходи (міжбанківські кредити)	-879,7	-2025,4	-3560,0	-1067,6	-2347,6	-3960,0	-732,5	-1652,9	-2857,8
Сукупний вплив на доходи банку	-1803,3	-3958,7	-6675,0	-2921,9	-6221,2	-10182,8	-1915,9	-4132,4	-6858,7

Додаток С

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ

Таблиця С.1 – Визначення чистої валютної позиції за балансовими та позабалансовими інструментами АБ КБ «ПриватБанк»

	Монетарні фінансові активи			Монетарні фінансові зобов'язання			Угоди своп, спот та форвард			Чиста позиція за балансовими та позабалансовими інструментами		
	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Долари США	71714	96054	16680	72424	96613	84899	-10410	-4846	0	-11120	-5405	-68219
Євро	3546	7722	6550	15760	18353	17933	11424	5161	0	-790	-5470	-11383
Інші валюти	618	508	630	305	280	266	0	0	0	313	228	364

Таблиця С.2 – Розрахунок впливу на прибуток або збиток та капітал АБ КБ «ПриватБанк» унаслідок реалізації сценаріїв зміни валютних курсів [розраховано автором]

Сценарій	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Зміцнення долара США на 15 %	-1668,0	-810,8	-10232,9
Послаблення долара США на 5 %	556,0	270,3	3411,0
Зміцнення євро на 10 %	-79,0	-547,0	-1138,3
Послаблення євро на 5 %	39,5	273,5	569,2
Зміцнення інших валют на 5 %	15,7	11,4	18,2
Послаблення інших валют на 5 %	-15,7	-11,4	-18,2

Додаток Т

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ

Таблиця Т.1 – Розрахунок чистої невідповідності процентних ставок АБ КБ «ПриватБанк», млн. грн.

Показник	До запитання та до 1 місяця			1-3 місяці			3-12 місяців			Понад 1 рік			Строк погашення не визначений			Всього		
	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.15	01.01.16	01.01.17
Активи	42689	48939	41765	19764	22122	7575	94597	116876	18603	50808	65054	99891	1416	2168	433	209274	255159	168267
Зобов'язання	42300	73843	67759	48269	43780	42845	75440	81211	89763	20289	29850	3445	0	0	0	186298	219413	203810
Чиста невідповідність процентних ставок	389	-24904	-25994	-28505	-21658	-35270	19157	35665	-71160	30519	35204	96446	1416	2168	433	22976	26475	-35545

Таблиця Т.2 – Розрахунок впливу на прибуток або збиток та капітал АБ КБ «ПриватБанк» унаслідок реалізації сценаріїв зміни процентної ставки, млн. грн. [розраховано автором]

Сценарій	01.01.15	01.01.16	01.01.17
Збільшення процентних ставок на 2 %	459,5	529,5	710,9
Зменшення процентних ставок на 1,5 %	-344,6	-397,1	-533,2
Збільшення процентних ставок на 3 %	689,3	794,3	1066,4
Зменшення процентних ставок на 2 %	-459,5	-529,5	-710,9
Збільшення процентних ставок на 5 %	1148,8	1323,8	1777,3
Зменшення процентних ставок на 3 %	-689,3	-794,3	-1066,4

Додаток У

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

BANK ALLIANCE

Joint Stock Company «BANK ALLIANCE»
50 Sichovyykh Striltsiv str., Kyiv, 04053, Ukraine
Акціонерне товариство «БАНК АЛЬЯНС»
вул. Січових Стрільців, буд. 50, м. Київ, 04053, Україна
Код Банку 300119, Код за ЄДРПОУ 14360506
Банківська ліцензія №97 від 17 листопада 2011
+38 044 224 66 70
www.bankalliance.ua

26.03.2019 ~ 25/844

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Стадника Антона Сергійовича на тему: «Механізм державного
антикризового регулювання банківської системи»

Фахівцями ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК АЛЬЯНС" розглянута наукова робота Стадника Антона Сергійовича, підготовлена для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

За результатами вивчення представлених матеріалів визнано за доцільне використання у процесі внутрішнього контролю за фінансовими ризиками банку розробленого в дисертації Стадника Антона Сергійовича науково-методичного підходу до оцінки ризик-профілю бізнес-моделі на основі системи кількісних та якісних індикаторів.

Його запровадження в системи внутрішньобанківського ризик-менеджменту забезпечуватиме раннє виявлення потенційних загроз фінансовій стійкості та прийняття своєчасних превентивних заходів щодо недопущення втрати здатності банку генерувати грошові потоки та нівелювати вплив зовнішніх загроз втрати фінансовій стійкості.

Голова Правління

Фролова Ю.М.

Перший
Український

27.02.19 № Д-29/118

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Стадника Антона Сергійовича на тему: «Механізм державного
антикризового регулювання банківської системи»

У АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК» було проведено ознайомлення з дисертаційною роботою Стадника Антона Сергійовича, зокрема, тих її питань, що стосуються визначення індикаторів ранньої діагностики банківської кризи.

Запропонований модуль макропруденційних індикаторів дозволяє отримати інформацію про ймовірність виникнення макрошоків, що можуть дестабілізувати банківську систему в цілому та стійкість окремого банку, зокрема. Якісна інформація про загальну структуру банківської системи, що можна сформувати за допомогою розробленої автором системи комплексних мікропруденційних індикаторів, може бути використана для оцінки ймовірності виникнення системної банківської кризи.

Таким чином, результати, отримані під час написання дисертаційної роботи Стадником Антоном Сергійовичем, використовуються в практичній діяльності АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК» задля формування якісної аналітичної бази для обґрунтування, прийняття та реалізації управлінських впливів для превенції внутрішньої кризи, спричиненої негативним впливом зовнішніх факторів, зокрема макрошоками та системними банківськими ризиками.

Заступник Голови Правління
з управління ризиками (СВО)

Єременко Ф.Є.

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО АКЦІОНЕРНИЙ БАНК «УКРГАЗБАНК»
 Юридична адреса: вул. Єреванська, буд. 1, м. Київ, Україна, 03087
 Адреса для зв'язків та листування:
 вул. Богдана Хмельницького 16-22, м. Київ, Україна, 01030
 тел./факс: +38 (044) 494-46-50, 239-28-44, www.ukrgasbank.com
 Код Банку 320478, ЄДРПОУ 23697280

21.08.2018 № 113/19495/2018

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Стадника Антона Сергійовича на тему: «Механізм державного
 антикризового регулювання банківської системи»

Фахівцями департаменту ризик – менеджменту ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» розглянута робота Стадника А.С. підготовлена для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

За результатами вивчення представлених матеріалів визнано за доцільне використання напрацювань та пропозицій, наведених у дисертаційній роботі, зокрема, науково-методичного підходу до оцінки ризик-профілю бізнес-моделі на основі кількісних та якісних індикаторів, при запровадженні заходів антикризового планування на випадок системних, ідіосинкратичних та комбінованих криз, які передбачені вимогами Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах (Постанова Правління НБУ № 64 від 11.06.2018).

Впровадження зазначених підходів сприятиме ранньому виявленню потенційних загроз фінансовій стійкості та прийняттю своєчасних превентивних управлінських заходів, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості.

Директор департаменту
 ризик-менеджменту

Пономарьов В.М.

Акціонерне товариство
"Державний ощадний банк України"
Україна, 01001, Київ, вул. Хрещатик, 12г
Код ЄДРПОУ 30032129

Joint Stock Company
"State Savings Bank of Ukraine"
12g Hrushevsk Street, 01001 Kyiv, Ukraine
ЄДРПОУ code 30032129

Тел. / Tel: +380 (44) 247 01 33
Факс / Fax: +380 (44) 247 05 20
contact centre@oschadbank.ua

ОЩАДБАНК

МІЙ БАНК. МОЯ КРАЇНА

№ _____

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Стадника Антона Сергійовича на тему: «Механізм державного
антикризового регулювання банківської системи»

Здійснена фахівцями АТ «Ощадбанк» оцінка доцільності впровадження наукових результатів, отриманих Стадником Антоном Сергійовичем при підготовці дисертаційної роботи на тему: «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи», свідчить, що окремі її положення, зокрема, ті, що стосуються розробленого підходу до стрес-тестування ключових фінансових ризиків, визначених за результатами оцінювання ризик-профілю, мають значний потенціал для практичного застосування.

Виходячи з матеріалів дисертаційної роботи, є підстави вважати, що отримані автором наукові результати та пропозиції сприятимуть подальшому оновленню системи управління ризиками, що забезпечить підвищення якості превентивного антикризового менеджменту в банку.

Начальник управління
ревізій АТ «Ощадбанк»

Ю.В. Сіяговський

164351

oschadbank.ua
0800 210 800
www.oschadbank.com

Випуск №9 М. 145 від 05.10.2011 р.

Ощадбанк №1
серед провідних
банків України

#звісно_ощад

Додаток Ф

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Сталника Антона Сергійовича «Механізм державного
 антикризового регулювання банківської системи» у
 навчальний процес Навчально-наукового інституту бізнес-
 технологій «УАБС» Сумського державного університету

04 квітня 2019 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

голова: заступник директора навчально-наукового інституту
 бізнес-технологій «УАБС» з наукової роботи, доктор економічних
 наук, професор І. В. Билова;

члени комісії:

- завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
 страхування, доктор економічних наук, професор І. О. Школьник;
- заступник начальника навчально-методичного відділу,
 кандидат економічних наук, доцент О. А. Криклій;
- заступник директора навчально-наукового інституту
 бізнес-технологій «УАБС» з методичної роботи, практико-
 орієнтованої підготовки студентів та інтеграційних зв'язків із
 замовниками кадрів, кандидат економічних наук, доцент
 О. В. Крухмаль.

У період з 25 по 29 березня 2019 року комісія виконала роботи з
 визначення фактичного впровадження результатів дисертаційної роботи
 Сталника Антона Сергійовича «Механізм державного антикризового
 регулювання банківської системи» у навчальний процес Навчально-
 наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного
 університету.

Комісія розглянула наступні матеріали:

1. Дисертаційну роботу Сталника Антона Сергійовича «Механізм
 державного антикризового регулювання банківської системи».
2. Робочі програми навчальних дисциплін:

«Банківське регулювання» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «бакалавр»);

– «Аналіз банківської діяльності» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «бакалавр»);

– «Банківські ризики» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «бакалавр»);

– «Антикризове управління банком» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «магістр»);

«Фінансове регулювання та надгляд» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «магістр»);

– «Управління банківськими ризиками» (викладається для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітнього ступеня «магістр»).

3. Видані навчально-методичні матеріали для вивчення зазначених лише навчальних дисциплін.

4. Видані наукові матеріали, автором / співавтором яких є Стадник А. С.:

– Стадник А. С. Сутність та канали поширення банківської кризи в контексті формування об'єктного поля антикризового державного регулювання. Суми: ННП БТ «УАБС» СумДУ, 2017. С.79-88.

– Качала Т. М., Стадник А. С. Визначення об'єктного поля антикризового державного регулювання банківської системи [Електронний ресурс]. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 21. С. 106-109; Режим доступу до ресурсу: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2016/21.pdf.

– Качала Т. М., Стадник А. С. Науково-методичне забезпечення діагностики кризових явищ в банківській системі. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2016. С. 228-235.

– Стадник А. С. Теоретико-методологічне підґрунтя державного антикризового регулювання банківської системи України. Держава та регіони: Державне управління. 2017. С. 106-110.

– Стадник А. С. Розвиток концепції мікропруденційного банківського регулювання в Україні на основі запровадження аналізу бізнес-моделей банків. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. С. 107-115.

– Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи [Електронний ресурс]. East European Scientific Journal (Warsaw, Poland). 2017. №11 (27), part 4. С. 36-41. Режим доступу до ресурсу: https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/BESA_%D0%B0%D0%BB_4_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-10.pdf

– Стадник А. С. Теоретико-прикладні питання стрес-тестування як інструмента державного антикризового регулювання банківської системи. *Право та державне управління*. 2018. С. 135-140. Режим доступу до ресурсу: http://www.pdu-journal.kpi.zp.ua/archive/2_2018/tom_2/24.pdf.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені у дисертаційній роботі Стадника Антона Сергійовича «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи» науково-методичні положення та практичний інструментарій впроваджені у навчальний процес з наступних навчальних дисциплін:

– «Банківське регулювання». Теми: «Банківський нагляд на основі оцінки ризиків», «Антикризове управління в системі банківського регулювання та нагляду», «Розвиток банківського регулювання та нагляду в контексті своєї інтеграції та глобалізації»;

– «Аналіз банківської діяльності». Теми: «Аналіз банківських ризиків», «Аналіз фінансового стану банку»;

– «Антикризове управління банком». Теми: «Характеристика кризових явищ в банківській діяльності», «Причини, симптоми та наслідки фінансової кризи банківської установи», «Сутність, мета та завдання антикризового управління», «Складові системи антикризового управління банком», «Методологічний інструментарій антикризового управління банком».

– «Фінансове регулювання та нагляд». Теми: «Банківське регулювання та нагляд», «Макропруденційне фінансове регулювання та нагляд».

2. Практичний інструментарій, розроблений у дисертаційній роботі Стадника Антона Сергійовича «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи», покладено в основу ряду практичних занять з наступних навчальних дисциплін: «Банківське регулювання», «Аналіз банківської діяльності», «Банківські ризики», «Антикризове управління банком», «Управління банківськими ризиками», «Фінансове регулювання та нагляд».

3. Застосування у навчальному процесі Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету матеріалів дисертаційної роботи Стадника Антона Сергійовича «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи» дало змогу удосконалити зміст навчальних дисциплін, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Голова комісії

 І. В. Бєлова

Члени комісії:

 І. О. Школьник

 О. А. Криклій

 О. В. Крухмаль

Додаток Х

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Розділи у колективних монографіях

1. Стадник А. С. Сутність та канали поширення банківської кризи в контексті формування об'єктного поля антикризового державного регулювання. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов [за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненка]. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 79-88 (0,51 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Качала Т. М., Стадник А. С. Визначення об'єктного поля антикризового державного регулювання банківської системи. *Інвестиції: практика та досвід (Index Copernicus, Google Академія)*. 2016. № 21. С. 106-109. (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено комплексний підхід до виділення об'єктів державного антикризового регулювання банківської системи за мікро- та макрорівнем залежно від стадії банківської кризи з урахуванням джерела генерації дестабілізуючого фактору (зовнішнього або внутрішнього) (0,25 друк. арк.)*.

3. Качала Т. М., Стадник А. С. Науково-методичне забезпечення діагностики кризових явищ в банківській системі. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики (Index Copernicus, EBSCO, Ulrichsweb Global Serials Directory (UlrichsWeb), РИИЦ та ін.)*. 2016. Вип. 2. С. 228-235 (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено інструментарій, що доцільно використовувати для діагностики банківської кризи на мікро- та макрорівнях. (0,34 друк. арк.)*.

4. Стадник А. С. Теоретико-методологічне підґрунтя державного антикризового регулювання банківської системи України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління (Index Copernicus та ін.)*. 2017. № 3 (59). С. 106-110. (0,45 друк. арк.).

5. Стадник А. С. Розвиток концепції мікропруденційного банківського регулювання в Україні на основі запровадження аналізу бізнес-моделей банків. *Науковий погляд: економіка та управління (Index Copernicus)*. 2017. № 2 (58). С. 107-115 (0,63 друк. арк.).

6. Стадник А. С. Теоретико-прикладні питання стрес-тестування як інструмента державного антикризового регулювання банківської системи. *Право та державне управління (Index Copernicus та ін.)*. 2018. № 2 (31). Том 2. С. 134-140 (0,6 друк. арк.).

7. Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations (Web of Science та ін.)*. 2019. № 1. Р. 302-313 (0,75 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено інноваційні підходи до оцінки рівня концентрації в банківській системі, що складаються з інтегрованого та багатоступінчатого аналізу банківського ринку для визначення можливості його деградації (0,49 друк. арк.)*.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

8. Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *East European Scientific Journal (Index Copernicus, ResearchBib та ін.)*. 2017. № 11 (27). Part 4. Р. 36-41 (0,55 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

9. Стадник А. С. Необхідність антикризового державного регулювання банківської системи. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали науково-практичної інтернет - конференції (м. Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.)*. Черкаси: ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. С. 162-166 (0,16 друк. арк.).

10. Стадник А. С. Антикризове регулювання банківської системи України. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 листопада 2016 р.)*. Суми: ННІ БТ «УАБС» СумДУ, 2016. С. 38-41 (0,14 друк. арк.).

11. Качала Т. М., Стадник А. С. Внешние условия, влияющие на государственное антикризисное управление банковской системой Украины. *Science in the modern information society XI: Proceedings of the Conference (North Charleston, 13-14 marh 2017)*. North Charleston, CreateSpace, 2017. p. 245-249 (0,17 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено зовнішні фактори, що мають вплив на ДАРБС та доведено, що значний вплив на результативність та ефективність державних антикризових заходів мають макроекономічна нестабільність, низька*

якість державного управління та відсутність довіри до органів державної влади. (0,11 друк. арк.).

12. Стадник А. С. Вплив макроекономічної нестабільності на формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 5-6 квітня 2017 р.). Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С. 78-81 (0,21 друк. арк.).

13. Стадник А. С. Запровадження аналізу бізнес-моделей банків з метою превенції банківських криз мікро- та макрорівнів. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції* (м. Черкаси, 27 жовтня 2017 р.). Черкаси : ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. С. 234-237. (0,17 друк. арк.).

14. Стадник А. С. Антиципативний механізм державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Суми, 23 листопада 2017 р.). Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 294-299 (0,17 друк. арк.).

15. Стадник А. С. Інструменти макропруденційного аналізу в системі державного антикризового регулювання банківської системи. *Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі: матеріали міжнародної мультидисциплінарної конференції* (м. Стальова Воля, Республіка Польща 20-21 липня 2018 року). Стальова Воля, Видавництво «Балтія», 2018. С. 44-47 (0,20 друк. арк.).

16. Стадник А. С., Качала Т. М. Інструментарій державного антикризового регулювання банківської системи. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції* (м. Суми, 22-23 листопада 2018 р.). Суми : Сумський державний університет, 2018. С. 234-238 (0,17 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано використання інструментарію ДАРБС з визначенням функціональних особливостей: сфери та рівня використання, строків запровадження та фазування, ймовірної тривалості (у разі можливості визначення) та здійснення ex-post оцінки їх ефективності (0,11 друк. арк.).*